

**T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İSHÂK ATA 'NIN HADÎKATÜ'L-ÂRİFÎN İSİMLİ
ESERİ VE TAHLİLİ
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK-TIPKIBASIM)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Dr. Nodirkhon KHASANOV**

**Hazırlayan
Eshabil BOZKURT
Temmuz-2010**

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Eshabil BOZKURT
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Konusu : İshâk Ata'nın Hadîkatü'l-Ârifin İsimli Eseri ve Tahlili (İnceleme-
Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)
Tez Tarihi : 22.07.2010

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Anabilim Dalı Başkanı
Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51070809 numaralı öğrencisi Eshâbil BOZKURT tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Tez Danışmanı
Dr. Nodirkhon KHASANOV

Tez İmtihanı Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Yrd. Doç. Nurgül ÖZCAN

Dr. Nodirkhon KHASANOV

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU

ÖZET

Hâce İshâk, XIV. yüzyılda yaşamış bir Yesevi şeyhidir. Kazıgurtlu olan şeyh, İspicâb'da uzun bir süre kalmış ve halkı irşad ile meşgul olmuştur. Babası, Zengî Ata silsilesinden gelen ve müellifin eseri olan *Hadikatü'l-Ârifinde meşâyih-ı Türkistân* olarak nitelendirilen ve kerametleriyle tanınan Yesevi şeyhi İsmâîl Ata'dır. *Hadikatü'l-Ârifin*, İsmâîl Ata'nın menkıbelerini ve kerametlerini anlatan, muhtelif konulardaki sözlerine yer veren, birçok peygamber kıssası ve sufi menkıbesi içeren mensur bir tasavvufi eserdir. Sekiz nüshası tesbit edilen eserin bu çalışmada esas alınan nüshası, Özbekistan Fenler Akademisi Biruni Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesinin 11838 numaralı kaydında bulunmaktadır. 131 varaktan oluşan nüshanın müstensihisi bilinmemektedir. İstinsah tarihi, 1259 olarak gösterilen nüsha, nestalik ile yazılmıştır. Eser on beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ruhlar, ikinci bölümde ameller, üçüncü bölümde şeyh(lik), dördüncü bölümde mürid(lik), beşinci bölümde zikir, altıncı bölümde semâ (işitme), yedinci bölümde hizmet, sekizinci bölümde irade, dokuzuncu bölümde tasavvuf, onuncu bölümde muhabbet, on birinci bölümde marifet, on ikinci bölümde ibadet, on üçüncü bölümde gereksiz şeyleri terk etme, on dördüncü bölümde makamlar, on beşinci bölümde bayram gecelerini idrak etme anlatılmıştır. Müellif, muhtelif konulardaki görüşlerini açıklarken ayet ve hadislerle başvurmuştur. Bunların yanında Hanefi mezhebine ait çok sayıda eserin de ismini zikrederek beslendiği kaynakları bizlere göstermiştir. Eserin dili, Çağataycadır. Eser, hem Yesevilik geleneğinin eski eserlerinden olması ve Yesevi meşayihine dair ayrıntılı bilgiler vermesi bakımından hem de Çağataycanın ilk dönemine ışık tutması bakımından önemli bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: İshâk Ata, Hadikatü'l-Ârifin, Çağatay Edebiyatı, Yesevi geleneği.

ABSTRACT

Ishak Hodja is a Yesevi sheik who lived in 14th century. Sheik from Kazıgurt, stayed in Ispicap and he was busy with guidance of public. His father was Yesevi sheik Ismail Ata who comes from progeny of Zengi Ata and named *meşâyih-ı Türkistân* in the opus of writer and known with his miracles. *Hadîkatü'l-Ârifîn* is an sufistic opus that narrates Ismail Ataés epics and miracles, allegations about varios subject, involves many anecdotes of prohets and sufi epics. In this work the main copy of the opus that ascertained eight copy is the copy that exist in the 11838 numbered entry in the Library of Ozbekistan science academy Biruni Şarkiyat Instution. The mimeograph of the copy that is formed as 131 leaf is known. The copy that the date of the istinsah shown as 1259 was written as nestalik. The opus is formed from fifteen parts in the first part the soul, in the second one the deeds, in the third part , the sheikdom, in the forth part, the discipleship, in the fifth part, the allusion, in the sixth part heaven, in the seventh part the task, in the eighth part the behest, in the ninth part the mysticism, in the tenth part the endearment, in the eleventh part the acquirement, in the twelfth part the devotion, in the thirteenth part the storm off unnecessary things, in the fourteenth part the authorities, and in the fifteenth part the digestion to the night of a religious festival has been narrated. The author has consulted to verse and hadith while explaining their vision about various subject. Besides these, he has also showed us the source he used by making mention of the name of many opus that belongs to Hanefi cult. The language of the opus is Chagatai language. The opus is an important opus because of both being the earlir opus of Yesevi traditon and giving detailed information about the Yesevi messiah and lihgt the way of the first term of the Chagatai language.

Key words: İshâk Ata, Hadîkatü'l-Ârifîn, Chagatai Literature, Yesevi tradition.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR CETVELİ.....	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. HÂCE İSHÂK ATA’NIN DÖNEMİ	3
1.2. HAYATI.....	8
2. İNCELEME	10
2.1. ESERİN DİLİ	10
2.2. SES ÖZELLİKLERİ	13
2.3. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	14
2.4. METİNDE GEÇEN ARKAİK KELİMELER	16
2.5. MUHTEVA.....	17
2.6. ESERDE GEÇEN TARİHİ ŞAHSİYETLER VE YERLER	65
2.7. ESERDEKİ FOLKLORİK UNSURLAR	94
3. METİN	96
3.1. METİN KURULUMUNDA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR	96
3.2. YAZIÇEVİRİMİ DİZGESİ.....	99
3.3. HADİKATÜ’L-ÂRİFİN (YAZIÇEVİRİMİ)	100
3.4. SÖZLÜK	281
3.5. SONUÇ.....	303

4. KAYNAKLAR.....	305
5.TIPKI BASIM	316

ÖNSÖZ

Türkçe, asırlardan beri çok geniş bir coğrafyada konuşulan bir dildir. Türkler, gerek göçlerle gerek fetihlerle gittikleri yeni yerlere dillerini ve kültürlerini de götürmüşlerdir. Hem geniş bir sahada kullanılmasından hem de uzun bir zaman diliminde varlığını sürdürmesinden dolayı Türkçede değişiklikler olmuştur. Çeşitli sebeplerden dolayı Anadolu'ya gelen Türkler, burada Batı Türkçesinin temelini atıp teşekkülüne zemin hazırlarken bir yandan da Doğu'da Doğu Türkçesi gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. Yaklaşık yedi asır kullanılan ve günümüzdeki uzantısı Özbekçe ve Yeni Uygurca olan Çağatayca, Doğu Türkçesinin çok uzun bir dönemini oluşturmaktadır. Çalışmamıza konu olan eser, hem Çağataycanın ilk dönemine ait olması bakımından hem de Yesevilikle ilgili ilk eserden olup önemli bilgiler vermesi bakımından önemlidir.

Yakın bir zamana kadar ilim dünyasında varlığı bilinmeyen *Hadikatü'l-Ârifin* ismi ilk kez HOFMANN ve Zeki Velidi TOGAN tarafından zikredilmişse de içeriği hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Eserin içeriği ise Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu'nda Necdet TOSUN tarafından bir bildiri ile kısaca anlatılmıştır. Hâce İshâk'ın mensur bir eseri olan *Hadikatü'l-Ârifini* incelemeye yönelik olan bu çalışmada eserin muhtevasını açıklamak, Yesevilikle ilgili özelliklerini tesbit etmek, dil hususiyetlerini göstererek metnin yazıldığı dönemin dili hakkında fikir vermek ve eserde ismi geçen sufileri ve din büyüklerini tanıtmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda metnin bölümleri incelenmiş ve ayrı ayrı izah edilmiş; metinde geçen kişi isimleri, eser isimleri, yer isimleri gibi tüm özel isimler tek tek tespit edilmiş ve gerekli kaynaklara da başvurularak ayrı bir bölümde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bu yüksek lisans çalışmasında esas alınan nüsha, Özbekistan Fenler Akademisi Bîrûnî Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesinin 11838 numaralı kaydında bulunan nüshadır. 131 varaktan oluşan bu nüshanın müstensihisi bilinmemektedir. İstinsah tarihi 1259 olarak gösterilmiştir. Nüsha, nestalik ile yazılmıştır.

Batı Türkçesinde olduğu gibi Doğu Türkçesinde de Arapça ve Farsçanın etkisi görölmektedir. *Hadikatü'l-Ârifinde* yabancı kökenli kelime ve terkiplerin sık kullanılması, çok sayıda ayet ve hadis bulunması, tasavvufi bir eser olmasından kaynaklanmaktadır. Ayet ve hadisler, Arap alfabesiyle yazılmış ve dipnotta da tercümesi verilmiştir. Metni okumak isteyen kişilerin anlamakta güçlük çekebileceği veya anlamını bilemeyeceği düşünölen kelimelerin anlamları metnin sonunda hazırlanan küçük bir sözlükte verilmiştir. Müellifin hayatı, dönemi, eserin dili ve içeriği incelendikten sonra metin, Latin alfabesine aktarılmış, metnin tıpkıbasımı, sözlüğü, tez sonucu ve özeti ile kaynakça ilave edilerek tez tamamlanmıştır.

Tezi hazırlarken büyük gayret gösterilmesine rağmen eksikliklerin olduğu muhakkaktır. Kıymetli vakitlerini ayırıp metindeki Arapça ve Farsça ibareleri okuma ve anlama konusunda yardımlarını esirgemeyen Fatih BAYAR ve Emrah DİNDİ Beyefendilere; tez konusunu belirlemeden savunma aşamasına kadar sürekli yanımda olan, bana çalışma aşkı şevki aşıl原因, maddi manevi hiçbir yardımını esirgemeyen değerli hocalarım Doç Dr. Yusuf ÇETİNDAG'a, tez danışmanım Dr. Nodirxon KHASANOV'a ve biricik kardeşim Elife BOZKURT'a ve eşim Cennet BOZKURT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eshabil BOZKURT

Babaeski -2010

KISALTMALAR CETVELİ

a	Arapça
C	cilt
f	Farsça
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.t.	adı geçen tebliğ
a.s.	aleyhi's-selâm
bkz.	bakınız
çev.	çeviren
haz.	hazırlayan
H.z.	hazret-i
md.	maddesi
müt.	mütercimi
nu.	numara
r.a.	rahmetu'llâhi aleyh
s.	sayfa
S	sayı

sad.sadeleştiren

s.a.v. salla'llâhu aleyhi ve sellem

üniv. üniversitesi

vr. varak

y. t. yayın tarihi

y. y. yayın yeri

< > Metinden çıkarılan parçayı gösterir.

[] Metne eklenen parçayı gösterir.

- Fiil kök veya gövdesini gösterir. Fiile gelen eki gösterir.

1. GİRİŞ

*Hadîkatü'l-‘Ārifîn*in müellifi olan Hıvâce İshâk, İsmâ‘îl Ata'nın oğlu ve Yesevi silsilesinden gelen bir sufidir. *Hadîkatü'l-‘Ārifîn*, tasavvufî bir eserdir. Eserde Arapça ve Farsça kelime ve cümleler oldukça fazladır. Ayet ve hadisler Arapça yazılmıştır. Bazı bölümlerde kısa, bazı bölümlerde de uzun uzadıya konu ile ilgili Arapça ve Farsça açıklamalara yer verilmiştir. Eser, on beş bölümden oluşmaktadır. Geleneksel tahmid ve salavat ile başlamış ve bu cümleler Arapça ifade edilmiştir. Birinci varakta eserin kaç bölümden oluştuğu, bu bölümlerde nelerin anlatıldığı, eserin neden ve nasıl yazıldığı anlatılmıştır. Eser, giriş kısmındaki bilgilerden anlaşıldığına göre İsmâ‘îl Ata'nın, geçmişte yaşamış önde gelen sufilerin ve şeyhlerin yaşadığı önemli olayların anlatıldığı bir risaledir. Allâh'ın ilhamı ve önceki dönemlerde yaşayan şeyhlerin, kutupların, evliyaların himmet ve icazetleri ile yazılmıştır. Hz. Peygamber'e, O'nun ailesine, ashabına, din büyüklerine, Hıvâce İsmâ‘îl'e duadan sonra eserin bölümleri hakkında bilgi verilmiştir. Bölümler hakkında ayrı ayrı bilgi verilirken her bölümde geçen peygamber isimleri, halife isimleri, mutasavvıflar, mezhep imamları vb. din büyükleri muhteva bölümünde belirtilmiş olup eserin ağırlıklı olarak İsmâ‘îl Ata'nın menkıbelerinden bahsetmesi gözönünde bulundurularak Ahmed Yesevî ve İsmâ‘îl Ata isimlerinin metinde bahsi geçen din büyükleri kısmında tekrar ayrıntılı bir şekilde anlatılmasına gerek görülmemiştir.

Birinci bölüm ruhların beyanı, ikinci bölüm amellerin beyanı, üçüncü bölüm şeyh(lik)in beyanı, dördüncü bölüm mürid(lik)in beyanı, beşinci bölüm zikrin beyanı, altıncı bölüm semâ'nın (işitme) beyanı, yedinci bölüm hizmetin beyanı, sekizinci bölüm iradelerin beyanı, dokuzuncu bölüm tasavvufun beyanı, onuncu bölüm muhabbetin beyanı, on birinci bölüm marifetin beyanı, on ikinci bölüm ibadetin beyanı, on üçüncü bölüm boş, gereksiz şeyleri etmenin beyanı, on dördüncü bölüm makamların beyanı, on beşinci bölüm bayram gecelerinin idrakinin beyanı hakkındadır.

Tasavvufi bir eser olmasından dolayı müellif, eserini on beş bölüme ayırarak her bir bölümde anlattığı farklı konulara o konuyla ilgili ayet ve hadisler de ilave ederek görüşlerini sağlam bir zemine dayandırmıştır. Mesela kişinin peygamber çocuğu olsa dahi peygamberine itaat etmeyince kurtuluşa eremeyeceğini Hz. Nuh ile ilgili ayetleri¹ delil göstererek anlatmıştır. Ayet ve hadisler, bölümler muhteva bakımından incelenirken yeri geldikçe değinildiği için burada tek tek verilmemiştir. Eserdeki ayet ve hadislerin bölümlere göre dağılımı şu şekildedir: Birinci bölümde on yedi ayet ve on sekiz hadis; ikinci bölümde otuz bir ayet ve on altı hadis; üçüncü bölümde altı ayet ve dört hadis; dördüncü bölümde on altı ayet ve sekiz hadis; beşinci bölümde kırk ayet ve sekiz hadis; altıncı bölümde on ayet; yedinci bölümde otuz dört ayet ve yirmi üç hadis; sekizinci bölümde iki ayet ve dört hadis; dokuzuncu bölümde dört hadis; onuncu bölümde bir ayet ve iki hadis; on birinci bölümde dokuz ayet ve beş hadis; on ikinci bölümde iki hadis; on üçüncü bölümde dokuz ayet ve bir hadis; on dördüncü bölümde on dört ayet ve yirmi bir hadis; on beşinci bölümde altı ayet ve üç hadis olmak üzere metnin tamamında toplam yüz doksan beş ayet ve yüz yirmi iki hadis bulunmaktadır. İkinci, dördüncü, beşinci, yedinci, on birinci, on üçüncü ve on beşinci bölümlerde ayet sayısı hadis sayısından fazla iken; birinci, üçüncü, sekizinci, onuncu ve on dördüncü bölümlerde hadis sayısı ayet sayısından fazladır.² Dokuzuncu ve on ikinci bölümlerde hiç ayet yokken; altıncı bölümde ise hiç hadis bulunmamaktadır. Metinde geçen yüz doksan beş ayetten altmış beşinin tamamı verilmiş diğer yüz otuz ayetin ise sadece giriş kısımları verilmiştir. Bu ayetlerin meali ise metin kurulumunda tam olarak dipnotta belirtilmiştir. On dördüncü bölümde İhlâş suresinin ismini bildirmek yerine ilk ayeti sure ismi yerine kullanılmıştır. (ve yétti mertebe “*kul hüva ‘llāhu eḥad*”nı oқusun)

¹ A) *Kur ‘an*: 11/45: “Nuh, Rabbine dua edip dedi ki ey Rabbim, şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vadin ise elbette haktır. Sen hakimler hakimisin.”

B) *Kur ‘an*: 11/46: “Allah buyurdu ki ey Nuh, o asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”

² Ayet veya hadis bulunmayan bölümler bu kıyaslamaya tabi tutulmamıştır.

Müellif, yeri geldikçe konuyla ilgili Arapça, Farsça ve Çağatayca beyitlere de yer vermiştir. Birinci bölümde Şeyh Kāyşerī³'den Arapça üç beyit ve bu beyitlerin hemen peşinden şairi söylenilmeyen Farsça iki beyit nakledilmiştir: (Farsça beyitlerin birisi burada gösterilmiştir.)

در جهان تو باشد این من تو
در جهان خدا باشد³

Bu beyitlerin anlamı dipnotta gösterilmiştir. Dördüncü bölümde de Arapça iki beyit bulunmaktadır:

عجباً للمحب كيف ينام
كل نومن على المحب حرام⁴
قم قم يا حبيبي كيف كم تنام
طالب الجنة لا ينام⁵

Dokuzuncu bölümde *Ḳul Süleymān*⁶ mahlası ile Çağatayca bir beyit bulunmaktadır:

Yarlıḳansa ḳul Süleymān kirse uçmaḳ ḳoynıḡa
Dostlar kim tuttu atıḡ almayın kirmes miza

On dördüncü bölümde de Çağatayca ile şairi belli olmayan bir beyit nakledilmiştir:

Her demde muḳīm aytsaḡ dil içre Ḥudāyınḡnu
Ḥayy-ı ezelīdür sēn cān olmaḡı yoḡdur hiç

1.1. Ḥvāce İshāḳ Ata'nın Dönemi

³ Senin dünyanda sen ve ben varız. Allah'ın dünyasında ise (sadece) Allah vardır.

⁴ Muhabbet iddiasında olanlar nasıl uyuyabilirler? Halbuki, her uyku, muhabbet sahiplerine haramdır.

⁵ Kalk ey sevgili kalk! Nasıl uyuyorsun? Cennete talip olan uyumaz.

⁶ Bu mahlas, Yesevī şeyhi ve şairi Ḥakīm Ata'nın mahlasıdır.

Tarih boyunca Türkler, değişik coğrafyalarda birçok medeniyet kurmuştur. Asırlarca kullanılan dili ve oluşturduğu yüksek medeniyet seviyesi ile iz bırakan Çağatay medeniyeti de bunlardan birisidir. Çağatayların ortaya çıkmasından hemen önce Orta Asya toprakları Moğol istilasını görmüş ve bu istila birçok olumsuz sonuç doğurmuştur.

Tarih sahnesinde önemli bir yer tutan Moğollar, istila ettikleri yerleri perişan etmişlerdir. KÖPRÜLÜ, ülkeleri zarar gören bazı İslam tarihçilerinin Moğollardan nefretle bahsettiğini söyler.⁷ Gerçekten de Moğolların verdiği zararı görmezden gelmek imkânsızdır. İstila ettikleri bölgelerde büyük bir yıkım yapmış ve karışıklığa sebebiyet vermişlerdir.

Ülkesinin sınırlarını oldukça genişleten Cengiz Han, KÖPRÜLÜ'ye göre göçebe ananesi gereği daha hayattayken topraklarını bölümlere ayırmış, Doğu ve Batı Türkistan'ı, İli nehri üzerindeki Almalık'ta oturan ikinci oğlu Çağatay'a vermiştir. Kemal ERASLAN ise Cengiz'in ölümünden sonra imparatorluk topraklarının oğulları arasında paylaşıldığını, Horasan ve Maverâünnehir bölgesinin Çağatay'a kaldığını belirtir.⁸

Çağatay devletinin kurucusu olan ve 1227'den 1242'ye kadar devleti yöneten Çağatay Han, eski Moğol'un gerçek bir temsilcisidir. Hayranlık duyduğu babasının isteği üzerine Cengiz yasının koruyucusu olmuştur. Çağatay, ölmeden önce [1242] tahtını torunu Kara Hülegü'ye bırakmıştır. 1246'da Çağatay'ın küçük oğlu Yisu-Mangu, 1252'de Organa⁹, 1261'de Algu başa geçmiştir. "Algu'nun ölümü üzerine Mübarek Şah tahta oturmuştur. Türkistan'ın etkisi ile müslüman olan ilk Çağataylıdır."¹⁰ Daha sonra Kaydu uzun bir süre devleti idare eder. Kaydu'yu takiben

⁷ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: *Türk Edebiyatı Tarihi*: Ankara 2004, s. 244.

⁸ ERASLAN, Prof. Dr. Kemal: "Çağatay Edebiyatı", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1993, C 8, s. 169^c.

⁹ Güzel, bilge ve tedbirli bir prenses olarak tasvir edilen Organa, Çağatay Hanlığını 1252'den 1261'e kadar yönetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rene GROUSSET, 1993.

¹⁰ GROUSSET, Rene: *Bozkır İmparatorluğu*: Çev.: Dr. M. Reşat UZMEN, İstanbul 1993, s. 319.

Duva başa geçer ve imparatorluğun gerçek kurucusu olur. “Duva, bir barış ortamı sağlamaya çalışsa da başarılı olamaz ve oğlu İsen-Buka zamanında ordusu Çağatay hanlarının yurtları da dahil Orta Asya’yı tahrip etmiştir.”¹¹ Çağatay adı, Duva Han zamanında devletin resmi adı olarak kullanılmıştır.¹² Timur zamanında da aynı isim kullanılmıştır. Hem dış güçlerle uğraşmak hem de iç çekişmelerle güç kaybetmek bozkır devletlerinin kaderidir. İsen-Buka’dan sonra Kebek, Tarmaşirin [1326-1333], Cenkeşi [1334-1338], Kazan Han [1343-1346], Kazgan [1347-1357], Tuğluk Timur başa geçmiştir. Timur (Aksak Timur), tarih sahnesine çıkarak Çağatayları birlik kurmasına engel olmuştur. “Moğol hakimiyeti yerine Türk hakimiyeti, Cengiz İmpartatorluğu yerine de Timur İmparatorluğu geçmiştir.”¹³

Kebek’in İslamiyet’i benimsememesine rağmen Müslümanlar tarafından çok adaletli bir hükümdar olduğu belirtilmiş ve medhedilmiştir. Ayrıca Çağatay devletinin ilk parası olarak kabul edilen “Kebekî” isimli gümüş sikkeleri tedavüle koymuştur.¹⁴ Çağataylar arasında İslamiyet, Kebek’in kardeşi Tarmaşirin zamanında kabul edilmiştir. Barthold’a göre 1347’de hanedan sona ermiş ve 1370’lere kadar Çağatay neslinden bazı prensler, Türk emirleri tarafından bir kukla gibi tahta oturtulmuşlardır. Çağataylar sonraki zamanlarda da Timurlulara karışmıştır. Timurlular devletine son veren Özbekler, Çağatayların varisi olmuş ve XX. asırdaki yenileşme hareketlerine kadar da Çağatay ismini ve dilini kullanmışlardır. Çağatay isminin devlete verilmesi ilginç bir durum arz eder. BARTHOLD, XV. yüzyılda Çağatay sülalesinden hiçbir hükümdarın kalmadığı bir dönemde bu ismin kullanılmaya başlandığını belirtir. BARTHOLD ayrıca devlete ismini veren Çağatay’ın Müslümanları sevmediğini, gusül abdesti almak için akarsuya girenleri öldürttüğünü ve bu yüzden de Müslümanlar arasında nefretle anıldığını söyler.¹⁵

¹¹ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: a.g.e., s. 298-299.

¹² CANPOLAT, Prof. Dr. Mustafa: “Çağatay Dili ve Edebiyatı”, *Türkler Ansiklopedisi*: Ankara 2002, C 8, s.769^a.

¹³ GROUSSET, Rene: a.g.e., s. 392.

¹⁴ BARTHOLD, W.: “Çağatay”: *MEB İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1945, C 3, s. 269^a.

¹⁵ BARTHOLD, W.: a.g.m., s. 267^b.

Böyle bir ortamda ve dönemde sanat hayatının büyük bir ilerleme kaydetmesi beklenemez. “XIII. yüzyılın sonları ve takip eden asrın ilk yarıları Orta Asya için medeni ve fikri tam bir düşme devresi olmuştur. Devamlı harpler şehir hayatını bozmuştur.”¹⁶ Görüldüğü gibi hem sanat hayatı hem ekonomik hayat, gelişme gösteremediği gibi bir gerileme dönemi olarak da değerlendirilebilir. Bunun en büyük sebebi de yine yıkıcı etkisi olan istilalar ve savaşlardır. KÖPRÜLÜ, Buhara’nın büyük bir refaha ve inkişafa erişmiş olduğu hâlde sonradan muhtelif hücumlara uğrayarak fakir düştüğünü söylemiş ve bu dönemdeki Çağatay İmparatorluğu içindeki ilim ve sanat hayatı hakkındaki bilgilerin eksik olduğunu belirtmiştir.¹⁷

KÖPRÜLÜ, Orta Asya dilinin XIV. yüzyılda Harezmi ve Kıpçak sahasında layıkıyla işlendikten sonra XV. yüzyılda da Maverâünnehir ve Horasan’da en olgun seviyesine eriştiğini belirtir.¹⁸ Kemal ERASLAN da Timur devrinde yaşayan iki önemli şairden bahseder: Emir Seyfeddin Barlas ve Arslan Hoca Tarhan. Bu şairlerin Türkçe eser vermekle klasik Çağatay dil ve edebiyatına zemin hazırladığını bildirir.¹⁹ XIV. asırda Çağatay sülalesinden Kâbil Şâh’ın şöhret kazandığı ve İbn Baṭūṭa gibi ünlü seyyahların da belirttiği gibi Müslüman Çağatay hanlarının Türkçe konuştuğu bilinmektedir.²⁰

Hadîkatü l-‘Arifîn’in müellifi olan Hâce İshâk, hem dış güçlerle savaş hâlinde olan hem de iç çekişmelere sahne olan bir ortamda yaşamıştır. Harizm’de *Kıṣâṣ-ı Rabguzî* ve *Nehcü l-Ferâdis* gibi eserlerin yazıldığı bir dönemde yazılan *Hadîkatü l-‘Arifîn*’den tezkire ve benzeri kaynaklarda bahsedilmemiştir. İslamiyet’in etkisini kuvvetli bir şekilde gösterdiği bir dönemde ve coğrafyada özellikle de birçok sufînin yetiştiği bir ortamda Çağatayca ile yazılmış eserlerin olmadığı düşünülemez. Sufiler,

¹⁶ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: a.g.e., s. 299.

¹⁷ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: a.g.e., s. 300.

¹⁸ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: a.g.e., s. 303.

¹⁹ ERASLAN, Prof. Dr. Kemal: a.g.m., s. 169.

²⁰ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: “Çağatay Edebiyatı”: *MEB İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1945, C 3, s. 278^b.

hem kendi tarikat geleneklerini öğretmek hem de dinin gereklerini halka öğretmek için eserler verirler. *Ḥadīqatü'l-ʿĀrifīn* de yakın zamana kadar varlığı bilinmeyen böyle bir eserd. Zeki Velidi TOĞAN, *Ḥadīqatü'l-ʿĀrifīn*den bahsetse de sadece eser ve müellifinin ismini zikretmiştir.²¹ Necdet TOSUN, HOFMANN'ın da bu eserin ismini zikrettiğini ancak içeriği hakkında bir bilgi vermediğini söylemiştir.²² Eser, içerik bakımından ilim dünyasına Necdet TOSUN tarafından bir bildiriyle tanıtılmıştır. TOSUN, H. F. HOFMANN'ın da eserin sadece ismini belirttiğini, içeriği hakkında bilgi vermediğini söyler.²³ *Ḥadīqatü'l-ʿĀrifīn*in nüshalarını tespit eden TOSUN, bu bildirisinde Özbekistan Fenler Akademisi Bīrūnī Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesinin 11838 numaralı kaydında bulunan nüshayı tanıtmış ve diğer nüshaların da künyesini vermiştir:

a) Taşkent, Özbekistan Fenler Akademisi Bīrūnī Şarkiyat Enstitüsü Ktp., 1-nr. 11838, vr. 1b-131a (istinsah tarihi: 1255/1839, geniş ve kâmil versiyonudur); 2-nr. 3853; 3-nr. 11941 (114 varak, muhtasar versiyonudur); 4-nr. 12387 (164 varak, muhtasar); 5-nr. 13074/III;

b) Özbekistan Fenler Akademisi Bīrūnī Şarkiyat Enstitüsü Ktp., Süleymanov Yazmaları bölümü, 1-nr. 3004, vr. 17b-205b (istinsah tarihi: 1252/1836, kâmil versiyonu); 2-nr. 252 (94 varak, istinsah: 1103/1691, muhtasar versiyonu). 3-Afganistan'ın Kabil şehrinde de bir nüshası bulunmaktadır.²⁴

Bu çalışmada esas alınan nüsha da Özbekistan Fenler Akademisi Bīrūnī Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesinin 11838 numaralı kaydında bulunan nüshadır. 131

²¹ TOĞAN, Zeki Velidi: “Yeseviliğe Dair Bazı Yeni Malumat”, 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad KÖPRÜLÜ Armağanı*: Ankara 1953, s. 526.

²² TOSUN, Doç. Dr. Necdet: “XIV. Yüzyılda Yazılmış Çağatayca Bir Yesevî Eseri: Hoca İshak b. İsmail Ata'nın *Ḥadīqatü'l-ʿĀrifīn*'i”, Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu: İstanbul 2010, (Yayımlanmamış Bildiri Metni)

²³ TOSUN, Doç. Dr. Necdet, a.g.t.

²⁴ TOSUN, Doç. Dr. Necdet: a.g.t.

varaktan oluşan eserin müstensihisi bilinmemektedir. İstinsah tarihi, 1259²⁵ olarak gösterilmiştir. Bu nüshanın müstensihinin bilinmemesinin yanında nerede yazıldığına dair de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Nüsha, nestalik ile yazılmıştır. *Ḥadīkatü'l-‘Ārifīn*, mensur bir eserdir. Devin DE WEESE eser ismi zikretmese de ḤVāce İshāk'ın, babası İsmā'īl Ata hakkında onun menkıbeleri, kerametlerini anlattığı, çeşitli konulardaki görüşlerine ve sözlerine yer verdiği bir eserden bahseder.²⁶ Hem kendi kütüphanelerimiz hem de dünya kütüphaneleri titiz bir incelemeden geçirildikten sonra bu eser gibi Çağataycanın o dönemlerine ışık tutacak daha çok eserle karşılaşılacağı ümit edilmektedir.

1.2. Hayatı

İslamiyet öncesi Türklerde kam, şaman, baksı, oyun gibi isimlerle de anılan ozanların mühim bir yeri vardır. Toplumun sözü dinlenen ve bilge kişileri olan bu ozanlar, halkın gözünde yüce bir mevkiye sahiptir. İslamiyetin kabulüyle bu ozanların yerini sufiler almıştır. KÖPRÜLÜ'ye göre Türkler; ilahiler, şiirler okuyan bu dervişleri önceden beri dini bir kutsiyet verdikleri ozanlara benzeterek onları kabul etmiş ve bu suretle de onların yerini *ata* veya *bab* ünvanlı birtakım dervişler almıştır. *Bab*, *ata* ve *ḤVāce* ünvanları, Yesevilik geleneğinde sıkça karşılaştığımız ünvanlardır. ḤVāce Aḥmed Yesevī'nin ilk hocası olarak bilinen Arslan Baba'da (veya Bab'da) da bu ünvan görülür. Yesevi silsilesinde ise *ata* ve *ḤVāce* ünvanları daha çok görülmektedir. Yesevi şeyhlerine

²⁵ Bu tarih, Necdet TOSUN'un tebliğ metninde 1255 olarak gösterilmiştir.

²⁶ DE WEESE, Devin: "Orality and the Master-Disciple Relationship in Medieval *sufi* communities (Iran and Central Asia, 12th-15th Centuries)", *Oralité et lien social au Moyen Âge (Occident, Byzance, Islam)*: Editörler: Marie-France AUZEPY, Guillaume SAINT-GUILLAIN, Paris 2008, s. 293-308. College de France – Cnrs Centre de Recherche D'histoire et Civilisation de Byzance Monographies 29.

Türkler tarafından *ata* denildiği için şair Atāyī de Atāyī (Atalar nesline mensup) mahlasını kullanmıştır.²⁷

Ḥadīkatü'l-Ārifīn isimli eserin müellifi olan İshāk Ata, Yeseviye silsilesinde yer alan önemli isimlerdendir. Ünvanı, *Ḥadīkatü'l-Ārifinde* ve *Reşehāt-ı Aynü'l-Hayāta ḤVāce* şeklinde, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflarda hoca* şeklinde, *Nesāyimü'l-Maḥabbede* ise *ata* şeklinde gösterilen müellifin hayatı hakkında kaynaklarda detaylı bilgiye rastlanmamıştır. Bu çalışmada metne sadık kalınarak müellif için *ḤVāce*, babası ḤVāce İsmā'īl için de *ata* ünvanının kullanılması tercih edilmiştir. KÖPRÜLÜ, *Cevāhirü'l-Ebrār*, *Reşehāt-ı Aynü'l-Hayāt* ve *Tıbyānū'l-Vesāilü'l-Ḥaḳāyık* gibi eserleri kaynak olarak Yeseviye silsilesini tanzim etmiştir. İshāk Ata, Zengī Ata silsilesinden Seyyid Ata oğlu İsmā'īl Ata'nın oğludur. Ancak 'Alī Şīr Nevāī'ye göre İsmā'īl Ata, ḤVāce Aḥmed Yesevī'nin İbrāhīm Ata isimli kardeşinin oğludur. İsmā'īl Ata'nın on yedi veya on sekiz çocuğu vardır. Bunlardan birisi ḤVāce İshāk'tır. Aḥmed Yesevī'nin müridi olan İsmā'īl Ata, bu dünyadan göç ederken kendi yerine ḤVāce İshāk'ı layık görmüştür.²⁸ ḤVāce İshāk, daha hayattayken kendisine müridlerin tabi olduğu bir şeyhtir. Babasının halifesi, halefi ve kaimidir. Müridlerine ve arkadaşlarına önderlik edip babasının zikirlerini ve dualarını devam ettirmiştir.²⁹ Müellifin babası İsmā'īl Ata, Qazıgurtlu olduğunu metinde geçen bir olayda bizzat kendisi söylüyor: “Qazıgurtlık İbrāhīm Ata'nın oğlu İsmā'īl ḤVāce turur mén.”³⁰ Böylece hem nereli olduğunu hem de şeceresini öğrenmiş oluyoruz. Qazıgurtlu olan ḤVāce İshāk, İspicāb'da uzun bir süre kalmış ve halka irşadı kendine vazife bilmiştir. KÖPRÜLÜ'ye

²⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulkadir İNAN, 1998.

²⁸ 'ALİ ŞİR NEVĀİ: *Nesāyimü'l-Maḥabbetü Min Şemāyimi'l-Fütüvve*: Haz.: Prof. Dr. Kemal ERASLAN, Ankara 1996, s. 384.

²⁹ 'ALİ ŞİR NEVĀİ: a.g.e., s. 385.

göre İspicâb'da Türkler arasında şöhret kazanmış bu şeyhin bazı menkıbeleri tesbit edilmiş ve meşhurdur.³¹ Hıvâce'nin burada ikamet ettiği, güzel hâllerinin olduğu, huzura erdiği *Reşehât-ı Aynü'l-Hayâtta* da belirtilmiştir. “Hıvâce İshâk'ın, olgunluk alametleri simasından belli olan, mübarek alnındaki saadet parıltıları gözleri kamaştıran genç bir oğlu vardır.”³² Hıvâce İshâk'ın İspicâb'da kaldığı *Enîsü'l-Ṭālibîmde* ‘Abdu'llâh Hocendî tarafından anlatılan bir olaydan da anlaşılmaktadır.³³ İspicâb'ın neresi olduğu hususu da kaynaklarda farklı şekilde gösterilmiştir. Sayram ile Taşkent arasında bir kasaba olduğu söylene de *Dîvân u Luğâti'l-Türk*te belirtildiği üzere Sayram'ın diğer ismidir.³⁴

Müellifin doğum ve ölüm tarihi hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Ancak TOSUN'a göre Hıvâce İshâk, Bahâü'd-dîn Nakşibend'den (ö.791/1389) daha yaşlıdır ve muhtemelen de XIV. yüzyılın ortalarında vefat etmiştir. Kabri de Türbet diye anılan kasabadır.³⁵ Emir Timur, mezarının üzerine bir imaret inşa ettirmiştir.³⁶

2. İNCELEME

2.1. Eserin Dili

³⁰ HıVACE İSHÂK: *Hadîkatü'l-‘Arifîn*, Taşkent Özbekistan Fenler Akademisi, Biruni Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nu.: 11838, vr. 113a.

³¹ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: a.g.e., s. 81.

³² MEVLÂNÂ ‘ALÎ b. HÜSEYN eŞ-ŞÂFÎ: *Reşehât-ı Aynü'l-Hayât*: Sad.: Mustafa ÖZSARAY, İstanbul 2006, s. 51-52.

³³ ŞALÂHU'D-DİN b. MUBÂREK AL-BUHÂRÎ: *Enîsü'l-Ṭālibîn ve ‘Uddetü's-Sâlikîn=Maqâmât-ı Muḥammed Bahâü'd-dîn Nakşibend*: Müt.: Süleyman İZZİ, İstanbul 1982, s. 65-67.

³⁴ KAŞGARLI MAHMÛD: *Dîvân u Luğâti'l-Türk*: Çev.: Besim ATALAY, Ankara 1941, C 3, s. 133.

³⁵ TOSUN, Necdet: a.g.t.

³⁶ ‘ALÎ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 385.

Ḥadīkatü'l-Ārifīn dili, 'Alī Şīr Nevāī ile klasik şeklini alan ve Nevāī dili olarak da bilinen Çağataycadır. "Çağatayca, kelimenin en geniş manası ile Moğol istilasından sonra Cengiz'in çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın-Ordu imparatorluklarının medeni merkezlerinde XIII-XIV. asırda inkişaf eden ve Timurlular devrinde bilhassa XV. asırda klasik bir mahiyet alarak zengin bir edebiyat yaratan edebi Orta Asya lehçesidir."³⁷ BARTHOLD, Çağatay isminin Çağatay Han'ın sülalesine ve devletine verildiğini, daha sonra bu ismin Maverünnehr'deki Türklere ve en sonunda da Timurlular zamanında inkişaf eden edebi Türk lehçesi ile bu lehçede meydana getirilen Orta Asya Türk edebiyatına verildiğini söylemiştir.³⁸ Değişmeyen gerçek, Çağatay tabirinin Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'a nispetle verilmiş olması ve yüzyıllar boyu çok geniş bir sahada kullanılmış olmasıdır. Ancak Çağataycanın dönemlere ayrılması ve hangi sahaların dili olduğu hususu çeşitlilik arz etmektedir. Janos ECKMANN, Çağataycayı üç döneme ayırır:

- 1- Klasik Öncesi Devir (15. yüzyılın başlarından 1465'te Nevāī'nin ilk divanını tertibine kadar.)
- 2- Klasik Devir (1465-1600)
- 3- Klasik Sonrası Devir (1600-1921)³⁹

Fuad KÖPRÜLÜ ise yaptığı tasnifte Çağataycayı beş devreye ayırıp incelemiştir:

- 1- İlk Çağatay Devri (XIII-XIV. yüzyıllar)
- 2- Klasik Devrin Başlangıcı (XV. yüzyılın ilk yarısı)
- 3- Klasik Çağatay Devri (XV. yüzyılın ikinci yarısı)
- 4- Klasik Devrin Devamı (XVI. yüzyıl)
- 5- Gerileme ve Çöküş Devri (XVII-XIX. yüzyıllar)⁴⁰

³⁷ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: "Çağatay Edebiyatı", *MEB İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1945, C 3, s. 270^b.

³⁸ BARTHOLD, W: a.g.m., s. 266-270.

³⁹ ECKMANN, Janos: *Çağatayca El Kitabı*: Çev.: Günay KARAAĞAÇ, Ankara 2005, s. 17.

⁴⁰ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: a.g.m., s.270-323.

Kemal ERASLAN da Çağatay edebiyatını, KÖPRÜLÜ'nün bu tasnifine göre beş devreye ayırıp incelemenin yerinde olacağını belirtmiştir.⁴¹ ERASLAN, aynı görüşünü daha önce iki çalışmasında da belirtmiştir.⁴² KÖPRÜLÜ'nün yaptığı bu tasnife göre *Hadîkatü'l-`Arifîn*, Çağatay dilinin İlk Çağatay Devri'nde yazılmış bir eserdir. Bu devreyi, XII. asır Hakaniye lehçesi ile XV. asır klasik Çağataycasını birbirine bağlayan uzun bir dönem olarak değerlendiren KÖPRÜLÜ, önce Çağatay ve İlhanlı topraklarında daha sonra da Harezmi ve Altın-Ordu sahalarında edebi faaliyet başladığını, bu inkişafın Timurlular devrinde, XV. asrın ilk yarısında büsbütün kuvvetlenerek asrın son yarısında Nevâî ve arkadaşlarının himmeti ile klasik Çağataycanın vücuda geldiğini belirtmiştir.⁴³ İNAN'a göre, Çağatay edebi dili bir yandan Hakaniye, bir yandan da Harezmi Türkçesi tesiri altında Çağatay ulusundan meydana gelen etnik ve içtimai şartlar dahilinde meydana gelmiştir.⁴⁴ İNAN, Çağatay ve Harezmi yazı dilininin VII. yüzyıldan beri tek bir Türk yazı dili kaynağından geldiğini belirtmiş ama iki ayrı dil gibi değerlendirip farklılıklarını tespit etmiştir. CANPOLAT, Çağatayca için XI-XIX. yüzyıllar arasında Karahanlı ve Harezmi-Altın Ordu Türkçesinin devamındaki yazı dilinin kastedildiğini belirterek ECKMANN'ın Çağatayca'yı üç döneme ayıran görüşünü kabul etmenin uygun olacağını söylemiştir.⁴⁵ CANPOLAT, Çağatayca'yı diğer yazı dillerinden ayıran özellikleri yirmi üç madde olarak tespit etmiştir. Çağatay dilinin sahası ve dönemleri hususunda bu ve benzeri daha birçok farklı görüş, yerli ve yabancı Türkologlar tarafından dile getirilmiştir. Tüm bu görüşleri tek tek ele alan ERASLAN, Çağatay yazı dilinin temelini ve teşekkülünü belirli sebeplere bağlamanın sakıncalı olduğunu belirtir.⁴⁶ CAFEROĞLU da Çağatay Türkçesinin terminoloji bakımından Türk dili ve edebiyatı sahasında içinden

⁴¹ ERASLAN, Prof. Dr. Kemal: "Çağatay Edebiyatı", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1993, C 8, s. 169^a

⁴² a) ERASLAN, Prof. Dr. Kemal: "Çağatay Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II*: Ankara 1986, C LII, S 415-416-417, s. 567.

b) ERASLAN, Prof. Dr. Kemal: "XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı-Çağatay Edebi Dilinin ve Edebiyatının Teşekkülü", *Büyük Türk Klasikleri*: İstanbul 1986, C 3, s. 61^a.

⁴³ KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: a.g.m., s.285^a.

⁴⁴ İNAN, Abdulkadir: a.g.m., s. 9.

⁴⁵ CANPOLAT, Prof. Dr. Mustafa: a.g.m., s. 769^b.

⁴⁶ ERASLAN, Kemal: "XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı-Çağatay Edebi Dilinin ve Edebiyatının Teşekkülü", *Büyük Türk Klasikleri*: İstanbul 1986, C 3, s. 60^a.

çıkılmaz bir anlaşmazlığa yol açtığını bildirmiştir.⁴⁷ Çok geniş bir coğrafyada ve uzun bir dönemde verilen eserlerde ortak dil özellikleri tespit etmek güçtür. *Hadîkatü'l-‘Arifîn*’in ses ve şekil özellikleri bakımından incelenmesi, o dönemin dili hakkında bizleri bu hususta biraz olsun aydınlatacaktır.

2.2. Ses Özellikleri

Türkçenin eski dönemlerinden günümüze kadar ulaşan en önemli özelliklerinden birisi kalınlık-incelik uyumudur. *Hadîkatü'l-‘Arifîn*’de karşılaştığımız ek alan bazı kelimeler bu kurala uymamaktadır: Örneğin, meñgizlik (40a/5, 51b/2). Ancak bu kelimenin uyuma uyan ek aldığı örnekler de vardır: meñgizlik (60b/2, 63b/11).

Arapça ve Farsça kelimelere getirilen ekler hem kalın hem ince ünlüdür. Bu hususta bir tutarlılık yoktur. Hatta aynı kelimeye hem kalın hem de ince ünlü ek getirilmiştir. İnce ünlü ekler için örnek olarak şunları gösterebiliriz: şikestelik (104a/12), kitâbige (29b/1), dervîşlikke (37b/2). Kalın ünlü ekler için örnek olarak ise şunları gösterebiliriz: şikestelik (99a/7), cihândağı (11a/9), şeyhğa (12a/6).

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı örnekler vardır: inçü (83a/3), kapuğına (115b/7), kamuğ (29b/14), tamuğğa (32a/14), altun (46a/15)

İlk hecede e>i değişimi Türkçenin eski dönemlerinden itibaren metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Çağatayca eserlerde bu değişim genellikle “i” sesi lehine olmuştur. Bu ünlü, Çağatayca eserlerin Latin harflerine aktarılmasında “i” ya da “é” şeklinde gösterilmektedir. Bu çalışmada ise “é” şeklinin kullanılması tercih edilmiştir: kélütürdüm (2b/1), érse (4a/2), émmediler (6a/10), tédi (6b/4), kılgandék (8a/3), öltürmişték (19a/11), néçe (21a/14), yér (26a/15).

⁴⁷ CAFEROĞLU, Ahmet: “Çağatay Türkçesi ve Nevai”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 1948, C 2, S 3-4, s. 141.

Ünsüzle biten bazı kelimeler ek aldıktan sonra vurgusuz kalan orta hecedeki dar ünlü düşer: ağzığa (6a/9), boynın (36b/8), boğzın (66a/9), kögsidin (81a/2), ornığa (110b/8).

Kelime başındaki “b” sesi genellikle muhafaza edilmiş ancak bazı durumlarda “m” sesine dönüşmüştür. Muhafaza eden örneklerden bazıları şunlardır: bar (3b/1, 8b/2), bér (9a/7, 9b/6), barça (10a/1, 13a/1); “b”li şeklini muhafaza edemeyip de “m” sesine dönüşen örnekler şunlardır: mén (31b/5, 32a/5), min- (36b/2, 97a/1), miñg (6b/10, 9b/12), munı (10b/11), mundın (20a/12), muñga (39b/13), munuñg (12a/5), muñça (15a/5).

Kelime içindeki “p” sesi, bazı örneklerde karşımıza “f” sesi olarak çıkar: tofrağ (16a/3, 27b/5), yafrağ (16a/6, 24b/2). Metinde “f” ile yazılan “taf-” (17a/7, 91b/13, 100a/13, 127a/4, 132a/1) kelimesi, günümüz Özbekçesinde “tap-” şeklinde kullanılır. Bu örnekler de bize bir f>p değişiminin olduğunu gösterir.

Çağatayca kelimelerin sonunda bulunan “ğ” ve “k” seslerinde bir tutarsızlık bulunmaktadır. Aynı kelimenin her iki harfle bittiği örnekler vardır: andağ (6a/9, 8a1-2), andağ (8b/7, 10a/8); kattıq (19b/1, 24a/9), kattığ (55a/12, 55b/12). Bu durum “-lığ, -lig, -lık, -lik” eklerinde de karşımıza çıkmaktadır: yaşlığ (73b/10), düşmenlik (25b/13), dervişliğ (19a/12, 87b/10), dervişlik (21b/1), dervişlik (96a/15).

Kelime başındaki “t” sesi, bazı örneklerde “d” sesine dönüşür: témek (9a/12), tép (9b/8), témişler (14b/12); déseñg (8b/13), démegi (9a/14), dép (10b/1).

2.3. Şekil Özellikleri

Bazı kelimelerin metinde iki farklı şekilde yazıldığı tespit edilmiştir. Bu kelimeler şunlardır:

- “Gerav” kelimesi hem كرو (85b/13, 86a/3, 86a/6) şeklinde hem de كراو (85b/15, 86b/5) şeklinde kelime içinde elif (ا) harfi kullanılarak yazılmıştır.
- “Akşam” kelimesi hem “akşam” şeklinde kaf (ق) harfi kullanılarak hem de “aḥşam” (82b/9) şeklinde (خ) harfi kullanılarak yazılmıştır.
- Birinci çokluk şahıs eki, fiillerden sonra daha çok “miz” (32b/11-12-13, 39a/6-8, 39b/14, 43a/13, 53b/11, 54a/11, 57b/12, 74a/5, 79a/9, 79b/2, 85b/14, 99b/1, 106a/7, 112b/5, 122a/8-9, 126a/6-9, 127a/2, 131b/4-5) şeklinde iki yerde de “biz” (75a/3, 100a/3) şeklinde kullanılmıştır.
- Şeyh Muşlihi’ d-dīn-i Ḥocendī’nin ismi de iki farklı şekilde yazılmıştır. Altı yerde Maşlahat (113a/7-10-11-12, 113b/3) şeklinde bir yerde de Muşlihi’ d-dīn (113a/5) şeklinde yazılmıştır.
- “Yana” kelimesi hem اني hem de نيني şeklinde yazılmıştır.

Çağatay Türkçesinde emir eki, teklik ikinci şahısta “-ğıl, -gil, -kıl, -kil”dir. Ama buna aykırı olarak 87b/14’te “bil-, bol-” fiilleri yukarıda belirtilen emir ekleri olmadan, günümüz Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “bil” ve “bol” şeklinde kullanılmıştır.

Partisip eki olarak kullanılan “-ğuçı, -güçi” bir yerde karşımıza “-güç” olarak çıkmaktadır. (17a/14: yürğüçi, 11b014: körgüzgüçi, 37a/6: kılğuçı; 122b/4: tileğüç)

Çağatay Türkçesinde gerundium olarak kullanılan eklerden “-ğunça, -günçe, -kunça, künçe” yerine bir yerde “-inçe” (18a/10: körinçe) eki kullanılmıştır. Ama metnin genelinde “-ğunça” gerundiumu kullanılmıştır.

Metinde bazı eş anlamlı kelimeler kullanılmıştır. “Kop-” ve “tur-” filleri, “sol” ve “çap” kelimeleri eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Müellifin yaşadığı dönemde

kullanılan bazı kelimeler, Çağatay dilinin devamı olan Özbekçede günümüzde kullanılmamaktadır. Günümüz Özbekçesinde “çap” kullanılması, “sol” kelimesinin arkaik olduğunu gösterir.

Metinde geçen bazı kelimeler, günümüzde Türkiye Türkçesinde kullanılmakta ama Özbekçede kullanılmamaktadır: “Kaç” (73b/13, 113a/1, 113b/9), “birkaç” (91b/15). “Çağa” (113a/11) kelimesi ise günümüzde hem Türkiye Türkçesinde hem de Özbekçede kullanılmaktadır.

ECKMANN, Çağatay dilinde datif eki olarak “-ğa, -ge, -ka, -ke” nin yanında iyelik eklerinden sonra üçüncü şahısta “-ne” ekinin kullanıldığını belirtir.⁴⁸ Metinde genellikle “-ğa, -ge” kullanılmış ama ECKMANN’ın belirttiği bu kullanıma az da olsa rastlanmıştır. (45a/1: s̄inesine)

Lokatif eki, hareketli fiillerden sonra datif eki yerine kullanılmıştır. (35a/7: anda barsaṅg, 48a/1: hizmetinde koydı, 76b/15: aldıda koyup, 90b/4: astıda koydılar) Datif eki yerine birkaç yerde akkuzatif kullanılmıştır. (75a/14: yārānlarnıṅnı hem şefā’at kıılır mén, 98a/9: anı ‘āşık dērler.) Bir yerde de ablatif yerine lokatif kullanılmıştır. (52b/9: ...aşhāblarında maqāmğa yétmiş kimerseler bar érdiler.)

2.4. Metinde Geçen Arkaik Kelimeler

Metinde arkaik özellikler gösteren bazı kelimeler vardır: “barğu” (88b/6), “ér-” (4a/2-3, 6a/13. Bu kelime metinde hemen hemen her varakta kullanılmıştır. Bu yüzden hepsi burada tek tek gösterilmemiştir.), “başku” (49a/6), “yapku” (49a/6). Bu kelimeler Eski Türkçe özelliği gösterir. “Yigirmelençe” (34a/13, 50b/12, 94a/8) kelimesi de arkaik

⁴⁸ ECKMANN, Janos: a.g.e., s. 66.

bir kelimedir. “Kamuk” kelimesi günümüz Özbekçesinde kullanılmamaktadır. “Küni” (38a/15, 117b/11) kelimesi de arkaik bir kelimedir.

*Hadîkatü l-‘Ārifîn*de karşılaştığımız bazı kelimeleri, Mehmet ÖLMEZ, Çağataycada görülen, dönemî dillerden Osmanlıcada ve günümüz Türk dillerinde görülmeyen ya da yalnızca bir iki Türk dilinde görülen biçimler olarak değerlendirir.⁴⁹ Bu çalışmada incelenen beş kelimedenden dördü *Hadîkatü l-‘Ārifîn*de de geçmektedir. Bu kelimeler şunlardır: “Ağrıġ, asıġ, tégre, yolu.”

“Ağrıġ” kelimesi, metinde “ağrıġ” şeklinde yazılmıştır. “Ağrı, sızı” anlamına gelen bu kelime toplam beş kez kullanılmıştır. “Fayda, yarar” anlamına gelen “asıġ” kelimesi üç yerde kullanılmıştır. “Çevre, etraf” anlamına gelen “tégre” kelimesi metinde beş kez kullanılmıştır. “Defa, kere” anlamına gelen “yolu” kelimesi ise metinde toplam yirmi kez kullanılmıştır. Sayıların ve birleşik fiillerin kullanımı ilgili arkaik özellikler bulunmaktadır. Günümüzde Özbekçede “bir bin” denirken metinde “miñg ékki yüz şahābe bar érdiler.” şeklinde bir kullanım vardır. Metinde geçen “açā bér-” (88a/7, 115a/15) günümüz Özbekçesinde “açıp bérdi” şeklinde kullanılmaktadır. “...oқuyu қaldı.” ifadesi ise günümüzde “oқup қaldı.” şeklinde kullanılmaktadır.

2.5. Muhteva

Hadîkatü l-‘Ārifîn, on beş bölümden oluşmaktadır. Bazı bölümlerde *faşl* alt başlığıyla farklı mevzulara da değinilmiştir. Bölümlerin içeriği incelenirken bunlara da değinilmiştir. Aşağıda eserin bölümleri ve bu bölümlerde nelerden bahsedildiği verilmiştir:

⁴⁹ ÖLMEZ, Mehmet: “Çağataycadaki Eskiçil Öğeler Üzerine”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu 2003 Mustafa Canpolat Armağanı*: Yayınlayanlar: Aysu ATA-Mehmet ÖLMEZ, Ankara 2003, s. 138.

Birinci Bölüm: Birinci bölüm, ruhlar hakkındadır. 2b ile 13b varakları arasında, ayetler ve hadisler ışığında ruhların yaratılışı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde on yedi ayet ve on sekiz hadis bulunmaktadır. Ayrıca üç Arapça, iki de Farsça beyit vardır. Bölüme insanın yaratılışını anlatan bir ayet ile başlanmıştır. İsmi zikredilen ve hakkında rivayetlerin anlatıldığı peygamberler ve kutup şahsiyetler şunlardır: Şeyh Kayserî, Bayezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, ‘Abdu’lîlâh ibn-i ‘Abbas, Ebû Derdâ, Hasan b. Şafvân, Ebû Manşûr Mâturîdî, Enes b. Mâlik, el-Enbâzî, Aşşâb-ı Kehf. Bu isimlerin yanında Hz. Mûsâ, Hz. Nûh ve Hz. Dâvûd’dan da kıssalar rivayet edilmiştir.

Müellife göre, Allâh insanları en güzel şekilde yaratmıştır. Hakikat ehli ve müfessirler de bunu belirtmiştir. Bu husus, bölümün başındaki ayet ile de sabittir. Allâh, insanlara farz kıldığı namazı, rükuyu, secdeyi hayvanlara farz kılmamış, bunu insanlara bir kurtuluş yolu olarak göstermiş ve isyankarların da cezasını çekeceğini beyan etmiştir. *Ḳur’ân-ı Kerim*’in 95/5 ayeti⁵⁰ bu konuya ışık tutmaktadır. Ruhlar, bedenlerden dört bin yıl önce yaratılmış ve bu konuya bir hadis-i şerif delil gösterilmiştir.⁵¹

Ḥadîkatü l-‘Arifîn’de anlatıldığına göre İsmâ‘îl Ata, Ramazan ayında dünyaya gelmiştir. Gündüzleri annesinden süt emmemektedir. Sadece iftar vakti gelince süt emer. Sabah olur, yine ağzına süt almaz. Otuz gün böyle devam eder. Sonraki gün, gündüz vakti süt içer. Bu durum annesinin dikkatini çeker ve annesi o günün bayram günü olduğunu anlar. Annesi, çevresindeki insanları davet eder ve onlar da bu duruma şahit olurlar.⁵² İsmâ‘îl Ata’da bunun gibi daha birçok keramet zuhur eder. Yeri geldikçe metinde bunlar Hıvâce İshâk tarafından nakledilmiştir. İsmâ‘îl Ata’nın daha birçok kerameti olduğu ve bunların uzun olduğu belirtildikten sonra Farsça bir cümle ile bu olayın sadece kısa bir şekilde aktarıldığı ifade edilmiştir. Bu keramet bahsinden sonra tekrar ruhların yaratılışı konusuna dönmüştür.

⁵⁰ *Kur’an*: 95/5: “Sonra da onu aşağıların en aşağısına düşürdük.”

⁵¹ *Ḥadîkatü l-‘Arifîn*, vr. 6b.

H^Vâce İshâk'ın eserinde anlattığına göre yaratılış sırası şu şekilde gerçekleşmiştir: Allâh, önce nur-ı Muhammedî'yi, ondan enbiya ruhlarını, enbiya ruhlarından evliya ruhlarını, evliya ruhlarından da müminlerin ruhlarını yaratmıştır. Müminlerin ruhlarından asilerin ruhunu, asilerin ruhunun aksinden de kafirlerin ruhunu yaratmıştır. Sonra insanların ruhlarından melekleri, meleklerin ruhlarından da cinlerin ruhlarını yaratmıştır. Cinlerin ruhundan şeytanın ruhunu, ondan da hayvanların ruhlarını sonra da bitkileri, kainattaki diğer canlıları ve anasır-ı erbaayı yaratmıştır. Sonra bu dört unsuru birleştirip cisimler alemini yaratmıştır. Bunların tamamı, Hz. Peygamber'in sevgisi için yaratılmıştır. "Sen olmasaydın, bu felekleri (kainatı) yaratmazdım."⁵³ hadisi de konuya delil olarak nakledilmiştir.

Hadîkatü'l-Ārifîne göre müridin ruhu, şeyhin ruhundur; dilekleri, talepleri ise şeyhten hasıl olur. Sufi, alçakgönüllü olmalıdır. Cüneyd-i Bağdādî'ye göre kendini köpeklerden üstün gören kişilerle sohbet edilmez. Kırık kalplerin belirtisi, gözyaşı döküp tevazu göstermektir. İnsanda birisi gülmek ve birisi de ağlamak olmak üzere iki özellik vardır. Gülmek, şımarıklık alametidir; ağlamak ise alçakgönüllülük alametidir. Allâh, kendinden korkan kullarını sever, hüzünlü kalpleri sever. Allâh'a yakın olmak isteyen kul, fakirliği seçmelidir. Fakirlik ise kalp kırıklığıdır, hüzündür, tevazudur. Allâh, Aşhâb-ı Kehf'in köpeğine cenneti layık görmüştür. O köpeğin ulaştığı makama erişebilmek için çok çalışıp çabalamak gerekir. Yoksa din büyüklerine, ulularına akraba olmak, kurtuluş reçetesi değildir. Hz. Nüh'un oğlu, ben peygamberin oğluyum demekle kurtuluşa erenlerden olamamıştır. "Oğlum benim ehlimdir." diyen Hz. Nüh'a Allâh: "Salih amel işlemediği için senin ehlin değildir." buyurmuştur. Ancak önceki devirlerde yaşamış büyüklerin yolunda olmakla onların ehli olunur. Evliya ve

⁵² *Hadîkatü'l-Ārifîn*, vr. 6b.

⁵³ SAGANI başta olmak üzere bazı hadis bilginleri, "Sen olmasaydın, bu felekleri (kainatı) yaratmazdım." anlamına gelen bu sözü uydurma hadisler arasında gösterirken bazıları (ACLUNI: *Keşfü'l-Hafâ*: nu. 2164) ise meal bakımından hadis olarak kabul eder.

enbiyaların gittiği yoldan gitmeyip onların yaptığı işleri yapmaya çalışmayan kişiye kıyamet günü yüz çevrilir.

İnsanların niçin yaratıldığı meselesi anlatılırken 51/56⁵⁴ ayeti dedil gösterilmiş ve bu ayet açıklanırken de yemek mevzuuna değinilmiştir. Metne göre şu üç vakitte nefse hoş gelen şeyler yemek uygun görülmüştür: Birincisi bir eve misafir olduğun vakit, ikincisi biri senin evine misafir olduğun vakit, üçüncüsü ise sabahtan akşama kadar oruç tuttuğun vakittir. Bu üç vakit dışında çok yemek, nefse hoş gelen şeylerden fazlasıyla istifade etmek haram sayılmıştır. Buradan şükür, ferahlık, rahatlık, hüzün konularına geçilmiştir. Allāh'ın hüzünlü kalpleri sevdiği, kalbi kırık olanların yanında olduğu hadislerle de belirtilmiştir. Allāh, rahata düşkün olan kullarını sevmez. Taat halindeyken uykuya yenik düşen Hz.Dāvūd'a kızmış, Hz. Mūsā'ya da nimetlerden dolayı şükretmesini buyurmuştur.

Tasavvufta dünyaya düşkünlük yoktur. İnsanın imkanları ölçüsünde Allāh'ı zikretmesi ve O'na şükretmesi gerekir. Eserde geçen Hz. Mūsā'nın bir kıssası ile bu durum en güzel şekilde ifade edilmiştir. Hz. Mūsā ile Allāh (c.c.) arasında bir konuşma geçer. Hz. Mūsā nimetlere şükredebilmek için doğruluk ister. “Falanca yere git! Orada sevgili bir kul vardır, sana o yardımcı olur.” buyrulur. O, gözleri görmeyen, eli ayağı tutmayan, sadece dilinden “Tüm nimetler için Allāh'a hamd olsun!” duasını düşürmeyen bir zattır. Hz. Mūsā, o kişiyi bulur ve dilinden başka sağlam bir uzvu olmadığını, ne için şükrettiğini sorar. O da “Yâ Mūsā! Gönlümde Allāh'ın hüneri, bilgisi ve dilimde de O'nun zikri var. Şimdi bu iki nimetten daha yüce bir şey var mı?” diye cevap verdiğinde onun yıllardır bu şekilde yaşadığını öğrenen Hz. Mūsā, o zata bir isteği olup olmadığını sorar. Bir damla süt istediğini öğrenir. Ama o zat, bir damla sütü bile içmeden canını Allāh'a teslim eder. Hz. Mūsā, ömrünü Allāh'a adayan bu zatın dünyaya dair bir tek

⁵⁴ *Kur'an*: 51/56: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”

isteği olduğunu ve buna da ulaşmadan can verdiğini görünce hayrete düşer. Sonra Allāh'ın hikmetiyle o zatın cennetteki yerinin hazır olduğunu; belinde altın kemer, başında altın taç, önünde saraylar ve sayısız nimetler bulunduğunu görünce şükreder. Bu hikayeden sonra şeyhler, o zatın sadece bir dil ile şükredip bu dereceye ulaştığına göre insanların da bu sağlam vücuduyla, tüm uzuvların sağlamlığıyla ve ruhun henüz bedende iken Allāh'ın emrettiği her şeye itaat etmesini söyler.⁵⁵

Dünya, dini-tasavvufi edebiyatta geçici bir alem ve bir durak olarak görülür. Dünya, kötülüklerin ve günahların işlendiği yer olarak eleştirilir. H^Vâce İshāk da bu geleneğe göre eserinde dünyayı eleştirmiştir. Müellife göre birisi büyük, diğeri küçük olmak üzere iki alem vardır. Şeriata göre küçük alem dünya, büyük alem ise ahirettir ama hakikatte büyük alem aşk, küçük alem ise dünyadır. Bir başka rivayete göre de büyük alem Allāh'ı, küçük alem ise ahireti dilemektir. Tarikatte ise büyük alem gönül alemi, küçük alem ise nefis alemidir. Hepsinden çıkan ortak sonuç dünyanın küçük alem olduğudur. Büyük alem ve küçük alem konusu Yesevilik ile ilgili bir başka eserde de geçmektedir.⁵⁶ Şeyhler, nefsin isteklerinin ve kötü işlerin terk edilmesini, geçmiş günahlardan dolayı pişmanlık duyulmasını ve ağlayıp riyazete girilmesini, bunları yaptıktan sonra dervişler sohbetinde bulunulmasını, şeyhlerin buyurduğu yoldan gidildiği takdirde de murada vasıl olunacağını söylemiştir.

“İnşā'llāh” sözünün değeri, Hz. Dāvūd'un bir menkıbesiyle anlatılmıştır. Allāh, tek ve mutlak varlıktır, tek padişahdır. Hz. Dāvūd Allāh'a: “Her padişahın hazinesi var. Senin hazinen nerededir?” diye sorduğunda Allāh: “İnşallah demek hazinedir.” cevabını vermiştir. Bu, öyle bir hazinedir ki arştan daha büyük, meleklerden daha süslü, cennetten daha güzel, arzı marifet, seması iman, ayı muhabbet, güneşi şevk, bulutu akıl, yağmuru rahmet, gündüzü hizmet, gecesi zikir, ağacı itaat, meyvesi marifet

⁵⁵ *Hadiqatü'l-Ārifin*, vr. 10a-11b.

⁵⁶ TOSUN, Necdet: “Yesevilik'in İlk Dönemine Ait Bir Risale: Mir'atü'l-Ķulüb”, *İLAM Araştırma Dergisi*, İstanbul 1998, C 2, S 2, s. 73.

olan, dört kapılı, dört burçlu bir hazinedir. İşte bu hazine, müminlerin kalbidir. Bu olay, *Mir 'atü l-Ḳulüb* isimli eserde de geçmektedir.⁵⁷

İkinci Bölüm: İkinci bölüm, ameller hakkındadır. 13b-30b arasındaki on yedi varaktan müteşekkildir. Birinci bölüme olduğu gibi bu bölüme de ayet ile başlanmıştır. Otuz bir ayet ve on altı hadis bulunmaktadır. Bu bölümde isimi geçen peygamberler ve kutup şahsiyetler şunlardır: Ka' b el-Aḥbār, Mālik-i Dīnār, Yaḥyā Mervī, 'Abdu'llāh el-Enṣārī, Cüneyd-i Bağdādī, Şerīfū'd-dīn Şemerḳandī, Bayezīd-i Bistāmī, Şeyḫ Ebu'l-Vāhid-i Şemerḳandī, Enes b. Mālik, Hz. Hızır, Hz. Mūsā, Hz. Dāvūd, Hz. Eyyüb, Hz. 'İsā, Hz. 'Alī, Hz. 'Ömer ve Şam'da yaşamış 'Abdu'llāh isimli bir zat.

HVāce İshāḳ'a göre, Allāh'ın ve nebisinin emirlerine uymayan, yasaklarından sakınmayan kimseler isyana ve nefse uymaya meylederse hac, zekat, oruç, namaz vb. tüm farizalarının fazlasıyla yerine getirse dahi Allāh onları kabul etmez ve o kişi de tüm ömrünü boşa geçirmiş olur. Aşıkların namazı terk-i vücuddur. Riyakarların namazı başkaları tarafından görülür ve makbul olmaz. Malını Allāh yolunda harcayanlara Allāh, ihsanda bulunur, her bir daneden yedi başak çıkarır ve her bir başaktan da yedi yüz dane verir, yani her bir danenin yerine yedi yüz dane verir. Sıradan bir insanın namazı beş vakit namazdır. Aşıkların namazı ise daim olur.⁵⁸

Şeriat-tarikat mukayesesi bu bölümde de karşımıza çıkmaktadır. Şeriatte bir abdest ile beş vakit namaz kılınırken tarikatte bir vakit namazı on kat gusül abdesti ile kılınır. Müellif burada gönül temizliğine daha çok dikkat etmektedir. Şeriatın şartı elbiseyi temiz tutmak iken tarikatin şartı ruhunu, kalbi temiz tutmaktır. Şeriatın temizliği el ayak yıkamak iken tarikatin temizliği iç temizliğidir, candan geçmektir. Elbiseyi temizlemek şeriat, gönlü kederlerden arıtmak ise tarikattir. Şeriat için eşik, tarikat için ise ev denilmiştir. Eşiksiz ev olmayacağı gibi şeriatsız de tarikat olmaz.

⁵⁷ TOSUN, Necdet: a.g.m., s. 73.

⁵⁸ *Hadiḳatü l-'Arifīn*, vr. 14a.

Allāh'ın rızasını dileyen ve O'nun sevdiklerinin hizmetinde bulunan kişiye kapılar ardına kadar açılır. Burada gölge ile ağacın hikayesi⁵⁹ anlatılmıştır. Gölge yıllarca başını yere koymadan, hiç uzanmadan hep riyazet halinde bulunmuştur. Bedeni olmayan bir gölge dahi sırf Allāh'a yakın olmak için bunca zahmet çektiyse akıl verilen insanların bu uğurdaki mücadelesini bu hikayeye göre kıyaslaması gerekmektedir. Pirlere, Allāh'ın sevdiği kullarındandır. İsmā'îl Ata'ya göre pir ölü yıkayıcı, mürid ise ölü gibidir. Müridin tam anlamıyla pirine teslim olması gerekir.

Tevazu, tasavvufun şartlarından birisidir. Metinde müellif, Hakk aşığının tevazu göstermesi gerektiğini söylemiş ve bu hususta ateş ile kamışın hikayesini⁶⁰ anlatmıştır. Bir kamışa ateş düşer ve yakmaya başlar. Kamış, ateşe suçunun ne olduğunu, neden kendisini yaktığını sorar. Ateş de: “Sen, ben kamışım deyip boyun posunla övünürsün, başka otlara üstünlük kurmaya çalışırsın.” der. Bu misalden hareketle aşığın başının önde, boynunun da bükük olması gerekir. Cahilin ise kibirden dolayı başı yüksektedir. Toprak alçak gönüllülük göstererek insan olmuştur, ateş ise kibirlenerek şeytan olmuştur. Ateşin ismi, şeytanın yüzünün karası olmuştur. Riya ve kibrin zararını, tevazunun da yüceliğini gösteren bir hikaye⁶¹ anlatmıştır: Şam'da 'Abdu'llāh isimli, altmış yıl bir dağda gecelerini namaz ve *Ḳur'ān* ile, gündüzlerini oruç ile geçiren ve sürekli gözyaşı döken bir zat vardır. Kıyamet günü gelir, zengin fakir herkes bir bir hesaba çekilir. Sıra bu zata geldiğinde Allāh amellerini sorar. Onca yıl ibadet ettiğini söyleyen zata Allāh, bir gün namaz kılarken halkın gördüğünü, eğer salih amel olsaydı kimseye göstermemesi gerektiğini ve varsa başka amelini sorar. Altmış yıl *Ḳur'ān* okuduğunu söyleyen zata Allāh, bir gece ayağını *Ḳur'āna* doğru uzatıp uyduğunu ve yine varsa başka amelini söylemesini buyurur. Altmış oruç tuttuğunu söyleyen zata Allāh: “Bir yerin ağrıdı dört kez su içtin ama halk sana şerbet verdiğinde

⁵⁹ *Ḥadīkatü'l-Ārifīn*, vr. 15a.

⁶⁰ *Ḥadīkatü'l-Ārifīn*, vr. 16a.

⁶¹ *Ḥadīkatü'l-Ārifīn*, vr. 17b-18a.

oruçlu olduğunu belirtip içmedin, sen bilmesen de ben senin amellerini, niyetlerini bilirim.” der. Amellerin niyetlere göre olduğu gerçeği bu hikaye ile de vurgulanmıştır.

Aşık, maşuğunun huzurunda imama uyan kişi gibi olmalıdır. Bazı makamlara ulaşabilmek için çabalamak gerekir. Allāh'ın cemaline ulaşabilmek için insan peygamber dahi olsa gayret sarfetmelidir. Müellif, bu hususta Hz. Dāvūd'un hikayesini nakletmiştir.⁶² Hz. Dāvūd Allāh'a cemalini görmek istediğini söyleyince Allāh da az yemesi, az uyuması, vücudunu itaat içinde eritmesi gerektiğini, ancak bu şekilde cemaline vasıl olabileceğini söyler. Murada ermek için salih amel işlemek gerekir. Affetmek Allāh'a mahsustur. Dilediğini affeder, dilediğine azabını layık görür. Bir gün küçük bir çocuk sabah namazından sonra dua edilirken “amin” der. O küçük çocuğun amin dediği her günah affolunur.

Ka'b el-Aḥbār'ın Hz. Muḥammed'den naklettiğine göre mümini şeytandan koruyan üç kale vardır: Allāh'ı anmak, mescide gitmek ve *Kur'ân* okumak. Bu nakilden sonra müellif, dervişler ile tüvangerleri mukayese etmiştir. Derviş ile fakirleri, tüvanger demekle de tüccarları yani varlıklı insanları kastetmiştir. Allāh'ın indinde fakirlerin uyuyanı, gösteriş ehli zenginlerin namaz kılanından; dervişlerin sessizce oturanı, tüvangerlerin zikredeninden; dervişlerin iftar edeni, zenginlerin oruç tutanından daha iyidir. Dervişleri azarlayan kimse Kābe'yi yıkmış ve bin meleği öldürmüş gibi olur. Fakirlerin zenginlere üstün tutulduğu, fakirlerin zenginlerden yarım gün önce cennete gireceğini ve bu yarım günün de beş yüz yıl olduğunu belirten bir hadis-i şerif ile gösterilmiştir.

Gerek Türk kültüründe gerekse tasavvufta renklerin belirli anlamları vardır. Taziyelerde karalara bürünme adetini eserde anlatılan şu olayda görüyoruz: Cüneyd-i Bağdādî'nin bir müridi siyah bir elbise giyip mescide gelir. Şeyh neden öyle siyah giyindiğini sorunca mürid nefisini öldürdüğünü, onun yasını tuttuğunu, bu yüzden de

öyle giyindiğini söyler. Şeyh bunun üzerine nefsin insan vücudundaki büyük düşman olduğunu, onu öldürmeyince ibadetin huzurunun olmayacağını belirtir. Müellife göre nefsine uyan kimseler, zalimlerdir. Zalimler Hâmân, Fir‘avn, Nemrüd ile beraber cehennemde bir halka oluşturacak ve zulümlerinden dolayı lanete uğrayacaktır. Eserin yazıldığı tarih gözönünde bulundurulursa yas günlerinde siyah giyinmenin Türklerin eski bir adeti olduğunu söyleyebiliriz. Ahmet Talat ONAY da “matem elbisesi” mazmununu açıklarken Türklerin eskiden matem günlerinde bazen siyah bazen de mavi renk elbiseler giydiğini söyler.⁶³

HVāce İshāk’ın İsmail Ata’dan, onun da Şeyh Şerîfū’d-dîn Şemerķandî’den rivayet ettiğine göre ahir zamanda birçok derviş olacak ama pirlерinin izinden yürümeyecek, sadece gösteriş ehli olacaklardır. Bunların yeri ise cehennem olacaktır. Alimlere ve şeyhlere hizmet etmek ve hayatları onların emir ve yasaklarına göre tanzim etmek, tasavvufta çok mühimdir. HVāce İshāk’ın naklettiğine göre; Hz. Peygamber, Mi‘rāc gecesi gökyüzüne çıkar. Sayısız melekler ateşten gürzülerle insanlara vurmaktadır. Bunun ne olduğunu soran Hz. Peygamber’e: “Alimlerin sözünü dinlemeyenler böyle cezalandırılır.” denilmiştir.⁶⁴

Müellif, zalimlik ve zalimler hakkında şu görüşünü nakleder: Zalimlerin tövbesi ve namazı kabul edilmez. Namaz ve orucun şartı, lokmanın helal olmasıdır. Zalimlerin kıyafetleri ve lokması helal değildir. Haram yiyen birisi “Allāh” dese; Allāh: “Murdar bir dil ile beni zikretme!” buyurur. Cennet, dört grup insan için can atar. Bu dört grup şunlardır: *Ḳur‘ān* okuyanlar, dillerini giybetten uzak tutanlar, aç misafiri doyuranlar, seher vakti uykusunu feda edenlerdir. Bedeni cehennem ateşine haram kılınan bir grup vardır. Günahı denizlerdeki köpüklerden dahi fazla olsa enbiya ve evliyalara salavat getiren kulların tüm günahları affedilir ve bedenleri de cehennem

⁶² *Ḥadīkatü'l-‘Ārifīn*, vr. 17a.

⁶³ ONAY, Ahmet Talat: a.g.e., s. 320.

⁶⁴ *Ḥadīkatü'l-‘Ārifīn*, vr. 20b.

ateşine haram kılınır. Allāh, günde bir kez Yāsin suresini okuyan kişinin malına bereket verir ve o kulunu kıyamette hesaba çekilmekten muaf tutar.

İsmā'îl Ata'dan nakledildiğine göre; dünyada güneş, ay ve yıldız olmak üzere üç nur vardır. İnsanda da hüner, ilim ve akıl olmak üzere üç nur vardır. Hüner nuru güneşe benzer, ne azdır ne fazladır. Güneş gündüz doğar ama hüner nuru gece de doğar. Güneş cennette doğmaz ama hüner nuru cennette de doğar. Akıl nuru aya benzer. Ay bazen eksilir bazen de artar. İlim nuru ise yıldıza benzer. Yıldızların bazısı aydınlık bazısı ise karanlıktır.

İnsanların vücudunda dört unsur vardır. Bu dört unsurla kastedilen anasır-ı erbaa değil, ahlat-ı erbaadır⁶⁵. Ahlat-ı erbaa veya anasır-ı erbaa isimleri zikredilmemiş ama dört unsur sıralanmıştır: Safra, dem, sevda, balgam. Eserde zikredilen bu isimlerden dolayı, dört unsurun ahlat-ı erbaa olduğu anlaşılmaktadır. Bunun misali dünyada da dört mevsim vardır. Baharda ağaçlar yeşerir, yazın meyveler çıkar, sonbahar yaprakların döküldüğü mevsimdir, kış mevsimi de suları dondurur.

Üçüncü Bölüm: Şeyhliğin beyanı hakkında olan bu bölüm, 30b-38a arası varaklardan müteşekkildir. Ayet ile başlamış ve ayetin hemen peşine bir hadis verilmiştir. Altı ayet ve yedi hadis bulunmaktadır. Bu bölümde bahsi geçen peygamberler ve diğer din büyükleri şunlardır: Üveys-i Karanî, Şeyh Sa'îd Ebu'l-Ḥayr, İbrāhîm Ata, Süksük Ata, Zü'n-nün-ı Mısrî, Şeyh Şaķîķ-i Belhî, Cüneyd-i Bağdādî, Ebū Muḥammed Cerîrî, Hz. Ebū Bekr, Hz. Mūsā, Hz. İbrāhîm. Bu isimlerin dışında Yūnus Ḥān, Ḳara Laçın, Ḥıtā ve Ḥātem isimli zatların da hikayelerine yer verilmiştir. Ayrıca *Hulāsātü'l-Ḥaķāyık* isimli bir eser ve Ḳara Ḥasan isimli bir köyden bahsedilmektedir.

İsmā'îl Ata, kendi dönemindeki şeyhlerle önceki dönemlerde yaşamış olan ulema ve şeyhleri karşılaştırmış ve şu farkları belirtmiştir: Halifeler, eskiden alimleri ve

fakirleri ziyafete davet ederler ama onlar davete katılmak istemezler ve kaçarlar. Müellif, kendi dönemindeki alim ve fakirlerin ise dünya nimetlerini artırmak için halifelerin, makam mevki sahibi kimselerin eşiklerinde ayıp karşılanacak iş yaptığını söylemiştir. Halbuki gündüzü oruçla, geceyi de namazla geçirenlerin Hz. Ebū Bekr ve Hz. Peygamber imanına sahip olacağı bildirilmiştir. Şeyh, kendine mürid kabul ettiği kişilerin her türlü amelinden sorumlu tutulur. Mürid, kötü bir amel işlese kıyamet günü o amelin hesabı şeyhten sorulur. Şeyhler, müridlerinin tüm hata ve günahlarının affedilmesi için Allāh'a niyazda bulunur.

ḤVāce İshāk'ın İsmā'īl Ata'dan rivayet ettiğine göre şeyhlerin hizmetinde ve sohbetinde bulunmanın önemini şu hikayeden de anlıyoruz: Bir gün birisini cehenneme götürürler. Uzaktan bir nur görünür. Onun ne olduğunu sorarlar. Falanca pirin nurudur denilince cehenneme götürülen kişi: “Ben, o piri dünyada iken kendime dost edinmişim.” der. Allāh, bu sözü rüzgar vasıtasıyla pirin kulağına ulaştırır. Pir, bunun üzerine Allāh'ın huzurunda şefaet eder ve Allāh da bu şefaet vesilesiyle cehennemlik olan o kulu cennetine koyar. Pirin şefaet etmesi tartışılacak bir husus gibi görünse de bir hadiste: “Cemaatimin şeyhi, ümmet-i Muhammed arasındaki nebi gibidir.”⁶⁶ buyurulmuştur. Şeyh Ebū Sa'īd Ebu'l-Ḥayr'a göre hakikati gösteren pir olarak şu üç grubu beyan eder: Birincisi, doğru yolu araştırıp bulan ve müridlerine öğretendir. İkincisi, müridinin kendisinden edep öğreneceği edep ehli kimsedir. Üçüncüsü ise dosdoğru olan kimsedir. Şeyh, müridinin iyi amellerini kendisinden, mürid de bu amelleri şeyhten bilmemelidir. Aksi takdirde her ikisi de sevaptan mahrum olurlar. Tüm amellerimiz Allāh'tandır ve Allāh içindir denilmelidir. İbrāhīm Ata, bilerek yapılan ibadetlere bin sevap verildiğini, gafil bir şekilde yapılan ibadetlerin ise yele verilen, boşa giden ibadetler olduğunu belirtir. Kıyamet günü azizler zümresinden olmak isteyen kişi,

⁶⁵ Dört hilt demektir. Hilt bir şeye karışmış olan nesne manasındadır. Eski tıpta ve edebiyatta önemli bir yeri vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Talat ONAY, 2000.

şeyhlerin yolundan gitmeli, Hz. Peygamber'in izini sürmelidir. Yoksa ben kulum, ümmetimin, müridim vb. kuru laf ile davaya hizmet olmaz, dava eri olunmaz.

Hulāsatü'l-Hakāyıkta insana bela olan beş şey olarak şunlar gösterilmiştir: Yemek (tokluk) sevgisi, uykuya düşkünlük, rahatlık sevgisi, mal sevdası, zenginlik arzusu. Yeme içme isteği, kalbe fesatlık verir. Uyku, ömrü kısaltır ve amellerin azalmasına neden olur. Uykuya düşkünlük, ihlası yok eder. Mal sevgisi, uzunca bir hesaba çekiliş ve şiddetli azaba sebep olur. Zenginlik arzusunda olma ise sevabı yok eder, amelleri boşa çıkarır. Hakīme göre de kalbi dört şey öldürür: Boş konuşmak, akıllarla hemdem olmak, çok gülmek ve şüpheli şeyler yemek.

HVāce İshāk'a göre şeyh olabilmek için yirmi dört makama vasıl olmak gerekir. Bunlardan biri eksik olursa kişi şeyhliğe layık olmaz. Bu makamlar şunlardır: İlim, itikad, akıl, şeyh iradesi ve icazeti, delillik, marifet, himmet, şefkat, hilm, avf, hulk-ı azim, isar, kerem, tevekkül, teslim, rıza, vefa, sükunet, beyan, heybet. Şeyhlik için burada yirmi dört makam zikredilmiş ama sadece yirmisinin ismi verilmiştir. Diğer dört makam hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Şeyh bu yirmi dört makam ile vasıflanmış olursa, şeytan onu ve müridlerini yoldan çıkarmak için hiçbir yol bulamayacak, sadık müridler de şeyhin bu heybetine sığınarak muradlarına ulaşacaktır.

Yesevilikte müridin şeyhine hürmeti sonsuzdur. Bir Yesevi sufisi olan İshāk Ata, Yesevilik geleneğine göre HVāce Aḥmed Yesevî'nin fikirlerine önem verir ve büyük pirin şeyhlikle ilgili düşüncelerinden istifade eder. HVāce Aḥmed Yesevî: "Şeyh Hızr gibi mürid de Mūsā gibi olmalıdır." demiştir. Mürid, şeyhin her söylediğine, her emrine sabredip, boyun eğecektir. Üç günden fazla sabır göstermeyenlerle sohbeti kesmek gerekir. Şeyhin sözlerine uymak gerekir. Uymayıp da cevap verilirse bu cevap,

⁶⁶ Bu hadis, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*'te (*Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, Yediveren, Konya 2001) "Ümmetimin alimleri, İsrailoğullarının nebileri gibidir." şeklinde geçmekte, metinde de bu hadisin devamındaki açıklamalarda Beni İsrail olduğu görülmektedir.

mürîd olunamayacağına dair bir delildir. Z̄ü'n-nūn-ı Mıṣrî: “Pirinin eşiğinde olan mürîd, Allāh'ın dergahında bulunmuş gibidir.” der. Buradaki “eşikte olmak” sözü, şeyhe hizmet etmek manasına gelmektedir. H̄Vāce İṣhāq, şeyhlerin hizmetinde ve sohbetinde bulunmanın önemini İsmā'îl Ata'dan rivayet ettiği bir hikaye ile göstermiştir: Yūnus H̄n adlı bir zat vardır. İsmā'îl Ata'nın bir kerametini görüp onun hadimi olmuştur. Ata atına binerken terler. Yūnus H̄n niye terlediğini sorar. Ata: “Nil deryasında çok kişi boğuldu. Orada herkes büyüklerini hatırladı. Aralarında bizim de yārānlarımızdan biri vardır, bizden medet umar. Biz de gayret edip hepsini o kan dökücü Nil'den kurtardık, bu yüzden terledik.” der. Yūnus H̄n evine gidip çoluk-çocuğunu, tüm mal varlığını Allāh yolunda sebil etti, boynunu büküp Ata'nın ayağına geldi. Ata, karşıladı, baktı ve “Kabul ettik ama malın senin olsun bize kendini (gönlünü) ver.” dedi. Sonra Yūnus H̄n yıllarca şeyh hizmetinde bulundu. Ona “Otluk Yūnus” adını verdiler. Ne zaman şeyh huzurunda bulunup zikretse ağzından ateş çıkar.⁶⁷ Yolda bulunmayan, hizmet etmeyen, çile çekmeyen, riyazette bulunmayan başkalarına da yol gösteremez. Yoksa hem kendini hem de mürîdini helak eder. Şeyhin bulunduğu makam, çok dikkat ve hassasiyet gerektirir. Aksi takdirde hem kendi hem de mürîdini yakar.

Müellif, gerçek derviş olmak isteyen kişinin nasıl davranması gerektiğini şu hikaye ile anlatmıştır: Ebū Muḥammed Cerîrî, bir gün dergahın kapısında ayakları çıplak, saçları kesilmiş bir yiğit görür. O yiğit abdest alıp iki rekat namaz kılar, başını yakasına doğru koyar, cemaatle namaz kılar ve tekrar başını yakasına götürür. Başını yakasına götürme ve o halde kalma işi mütevazilik alametidir. O gece, halife sufileri davet eder. Yiğit: “Benim halife ile işim yok, bana o gerekmez.” diyerek daveti reddeder. Cerîrî, o davete gider. Orada yiyip içer. Döndüğünde o yiğidi aynı yerinde oturur bir halde görür. Bir saat orada kalır, uykusu gelir, uykuya dalar. Hz. Peygamber'i

⁶⁷ *Hadiqatü'l-Ārifin*, vr. 32a.

ve beraberinde iki zat görür. O iki zat, Hz. Mūsā ve Hz. İbrāhīm'dir. Hz. Peygamber, Cerīrī'den yüz çevirir. Cerīrī, çok korkar ve sebebini sorar. Hz. Peygamber, Cerīrī'nin o yiğidin isteği olan bir lokma yiyeceği vermediğini ve davete gittiğini söyler. Uykudan uyanıp hemen o dervişi görmeye gider ama yerinde göremez. Arkasından koşup yetişir: “Bir saat bekle, dileğini yerine getireyim.” der. Derviş, Cerīrī'ye: “Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmayınca o dervişin arzusu gerçekleşmez.” der.⁶⁸ Hakiki derviş olmak isteyen kişinin bu şekilde hizmetle ve himmetle doğru yola girip makamlara ermesi gerekir.

Dördüncü Bölüm: Mürid edebi hakkında olan bu bölüm, 38b-50b arası varaklardan müteşekkildir. Ayet ile başlamış ve hemen peşinden bir hadis gelmiştir. On altı ayet ve sekiz hadis bulunmaktadır. Bu bölümde bahsi geçen kutup şahsiyetler şunlardır: Hz. 'Alī, Hz. Fāṭima, Seyyidü't-Ṭāife Cüneyd-i Bağdādī, Sultān Maḥmūd, Ayāz, Şeyḫ Necmü'd-dīn-i Bağdādī, İmām Ġazālī, Ḥasan-ı Baṣrī, Mansūr 'Ammārī, İbrāhīm Ata, Ebu'l-Ḥayr, Yaḥyā ibn-i Mu'āz, Ebā Bekr-i Ṭāhir, Zü'n-nün-ı Mıṣrī. Ayrıca bu bölümde İmām Ġazālī'nin Mīzānü'l-'Amel isimli eserinden de bahsedilmektedir.

Bu bölümde müridin edebi hususundaki ilk hikaye, Cüneyd-i Bağdādī'nin yaşadığı bir olaydır. Bağdat'ta bir müddet yağmur yağmaz, kuraklık olur ve bağ bahçe her yer kurur. Halk toplanıp Cüneyd-i Bağdādī'ye gider. Pişmanlıkla tövbe ederler, Allāh'a yalvarıp yakarırlar, vadilere duaya çıkarlar. Bizim bir önderimiz, bir velimiz olsa onun bereketiyle hepimizin duası kabul olur düşüncesiyle şeyhe: “Tüm kötü işlerimizden tövbe edip Allāh'a yakararak sahraya çıktık, siz de bize katılın.” derler. Şeyh: “Size yağmur gerek ise benim her dediğimi kabul edin! Bu durum (kuraklık) sizden değil benim kötülüğümden ve kötü amellerimdenidir.” der. İki ayağını iple bağlar

⁶⁸ *Ḥadīkatü'l-'Arifīn*, vr. 37b.

ve yüzü kan, vücudu da paramparça olana kadar çile çeker. Halk, dert ile figan ile ağlar. O anda kible tarafından yağmur gelir. Müridin edebi bunun gibi pişmanlık duymak ve alçak gönüllü olmaktır.

Doğu edep ve ahlak kültürü çok zengindir. Bu kültür özellikle büyüklere, üstahlara, şeyhlere olan saygıda karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde müellif, müridin şeyh huzurunda iken nasıl olması gerektiğini, Sulţān Maĥmūd ile Ayāz'ın hikayesini naklederek anlatmıştır: Ayāz, Sulţān Maĥmūd'un huzurunda ayağını bile kıpırdatmadan durur. Bir gün ayağını kıpırdatır. Sulţān Maĥmūd bu duruma şaşırır ve Ayāz'dan hazineden bir şey alıp getirmesini ister, arkasından da onun ne yaptığını öğrenmek için birini gönderir. Takip eden kişi, Ayāz'ın yolda ayakkabısını çıkardığını görür, içinden bir akrep çıkar. Ayāz'ın ardından giden kişi bu durumu sultana anlatır. Sulţān, Ayāz'a: “Yıllardır hizmetimdesin, ayağını bir kez olsun kıpırdatmadın, bugün neden ayağını kıpırdattın?” diye sorar. Ayaz: “Bir akrep, yedi kez zehir saldı, dayandım ama sekizinciye dayanamadım, çaresiz kalıp kıpırdadım.” cevabını verir.⁶⁹ Müridlerin de yüce yaratıcının hizmetinde, şeyhin hizmetinde bu şekilde durması gerekir. Muĥammed ümmetiyiz diyerek dava peşinde koşanlara böyle bir edep yaraşır.

Mürid, hasta olan bir kişinin ilaca ihtiyaç duyması gibi, bir doktora itimat edip verdiği her ilacı alması ve doktorun her dediğini hafiyen uygulaması gibi üstadının her dediğini kabul etmeli ve uygulamalıdır. Yoksa emekleri boşa gidecektir. Hıvāce İshāq'a göre doktorun hastasına verdiği reçete, şeyhin müride gösterdiği yoldur. Burada müslümanlara bir ilaç gösterilmiştir, her türlü derde deva olacak bir ilaç: *Ķur'ān*. Tüm dertler için ve müminlere rahmet için gerekli olan her özelliğe sahiptir. Doktorun hastasına verdiği reçete, şeyhin müride gösterdiği yoldur. Bu yol, *Ķur'ān* yoludur. İnsanların her sıkıntısını giderecek bir reçetedir. Hz. Peygamber, din yolunda usta bir tabiptir, her derdi bilir ve ilacını da doğru şekilde hazırlar. Bu zamanda (müellifin

⁶⁹ *Hadiĳatü'l-Ārifin*, vr. 39b.

zamanında) ise peygamberler yok, şeyhler vardır. Burada bir hadis naklediliyor ve ahir zamanda ortaya çıkacak olan ve Allâh'ın kendilerinden hoşnut olacağı bir topluluk müjdeleniyor. İnsanlar cennete çok namazla, oruçla değil amelleriyle, Allâh'ın şefkati ve rahmetiyle girecektir. Evliya zümresinden olanlar, işlerini ihlasla yapar, Allâh'ın emirlerine ve Hz. Peygamber'in sünnetine uyar. Evliya makamına vasıl olmak ve orada bulunmak çok zor bir iştir. Bakan, ağlayan her göze: “Benim için mi ağladın, ne için gözyaşı döktün, kime kim için baktın?” diye hesap sorulacak, cimrilere: “Benim için mi harcadın, halka gösteriş için mi, ne diledin, malını ne uğruna harcadın?” denilecek ve hesap sorulacaktır. Oruca, namaza güvenip cenneti ummamak gerekir. İhlaslı bir şekilde yapılmayan ibadetler veya Allâh rızası dışında herhangi bir amaçla yapılan ibadetler boşa gidecektir. Sünnete uymak ve Allâh'ın emirlerine riayet etmek, insanı evliya zümresinden yapar ve Allâh'ın da şefkatiyle o kişi cennete nail olur. Bir günde yirmi dört saat vardır. İnsan bir saatte bin nefes alır. Gece gündüz yirmi dört bin nefes yapar. Allâh'ı anarak nefes alıp verirsen bunlar ibadet olarak yeterlidir, ancak sen bunu dünya için yaparsan isyankarlık yolunda olursun. Bunun için de tövbe istiğfar etmen vacip olur.

Hz. Peygamber salıkların, şeyhlerin, enbiyaların, tüm insanların öncüsüdür. Müridler, veli kullar, bu yolda yürürse makam sahibi olur. Bu yolda bulunmayanlara ise kıyamette ne peygamber ne de şeyh şefaatte bulunmaz. İsyankar kulları ve ümmetleri dua vaktinde unutmamak gerekir. Çünkü gerçek dervişlerin duası reddolmaz. Müridde niyazın çok olması gerekir. Müridin pişmanlıkla tövbe etmesi gerekir. Niyazın alameti gözyaşındır. Niyazda bulunan kişinin gözyaşının zerresi ateşten denizleri yok etmeye yeter. Bir ağaçtan birçok dal çıkar ama bazısı eğri bazısı düzdür. Doğru olanları mescide, eğri olanları ise ağıla ve yakmaya götürürler. Dalın eğriliği müridin noksanlığına benzer. Mürid ve şeyhin durumu bu şekilde kıyas edilerek müridin dosdoğru olması gerektiği belirtilmiştir.

İbrāhīm Ata'ya göre müridin şeyh huzurundaki hali, hastanın doktor önündeki hali gibi olmalıdır. Şeyh ilaç verip müridinin kalbini temizler, müridi selim makamına ulaştırır. Mürid sadık olursa pir sıfatlı olur. Mürid evlattır, şeyh ise baba; mürid su gibidir, şeyh ise çamur; mürid şakirddir, şeyh ise üstad. Hıvāce İshāk'a göre şeyh hizmetine giren müridin eli, ayağı, gözü, kulağı, damağı, tüm uzuvları tertemiz olmalıdır. Arkadaşının, kardeşinin kusurunu ve ayıbını görse müridin bu davranışı kardeşlik olmaz. Müridin şeyhini Allāh için sevmesi gerekir. Bir insan bir Cum'a namazı kılsa Allāh onun kırk günlük günahını siler. Mürid de şeyhin bir işini yapsa Allāh onun kırk yıllık günahını siler. Mürid, selim bir kalp ile tevazuda olmadığı sürece mürid olmaz. Yaḥyā ibn-i Mu'āz'a göre mürid, dört deryayı aşınca ancak mürid olur demiştir. Bu dört deniz şunlardır: Dünya deryası, halk deryası, şeytan deryası, nefis deryası. Bu denizleri geçebilmek için birer gemi yapmak gerekir. Dünya deryasının gemisi ibadettir. Halk deryasının gemisi ümit kırıklığıdır. Şeytan deryasının gemisi Hāk zikridir. Nefis deryasının gemisi ise açlık ve susuzluktur. Gerçek mürid ancak bu deryalardan geçince tarikat yoluna layık olur. Bu dört deniz Yesevilik ile ilgili başka eserlerde de geçmektedir.⁷⁰ Şeyhin meclisinde müridin edebi, sessiz kalması ve izinsiz konuşmamasıdır. Mürid, talep eden kişidir, arzu eden biridir. Susuz biri nasıl suya karşı müthiş bir istek duyarsa mürid de aynı şekilde şeyhe karşı istekli olmalıdır, mürşidin talibi olmalıdır. Müridin makamı, mevkisi, yolu budur. Bunun dışında başka bir dava kılsa yalan olur, hata olur. Hıvāce İshāk'a göre pir sohbetine vasil olmak için yirmi sıfat sahibi olmak gerekir. Bu sıfatlar; zühd, tevbe-i nasuh, tecrid, itikad, takva, haber, mücahede, şecaat, sıdk, bezl, sehavet, ilm (namaz, oruç, hac, umre), niyaz, ayarlık, melamet, akıl, edeb, hulk, teslim, tafvizdir.

Beşinci Bölüm: Zikrin beyanı hakkında olan bu bölüm, 51a-60a arası varaklardan müteşekkildir. Bu bölüm de ayet ile başlamış ve yine hemen perşinden

⁷⁰ TOSUN, Necdet: a.g.m., s. 72.

hadis gelmiştir. Kırk ayet ve sekiz hadis bulunmaktadır. İsmi zikredilen ve rivayetleri nakledilen büyük zatlar şunlardır: Hz. Mūsā, Hz. Eyyüb, Hz. ‘Alī, ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās, Hz. Hızır, Hāsan-ı Başrī, Rābi‘a-i ‘Adeviyye, Ebū Leys-i Semerkandī, İmām Fahrü’d-dīn er-Rāzī, Ebū Hanīfe, Ebū Yūsuf, İmām Muḥammed. Ayrıca bu isimlerin yanında bu bölümde birçok eser isminden de bahsedilmektedir. Bu eserler şunlardır: *Tevrāt, Maṭla‘, Kevāşir, Mesābih, Hülāsātü l-Fetāvā, Kitāb-ı Kāfī, Mağrib, Hidāye, Nihāye, Muḥīṭ, Ahkām*.

Müellif, bu bölümde zikir ile temizliği müşterek ele almıştır. Ona göre zikir bir temizlik aracıdır. Kişi su ile yüzünü, Allāh’ı zikir ile dilini ve tevazu ile de kalbini temizler. Dünyada iken zikreden kişiler ahirette, yaratılanların tamamından önce Allāh’ın huzuruna varırlar. Kul, manen hasta olsa, gönlü aynanın pas tutması gibi paslanır. Kirli ve paslı aynada hiçbir şey görünmez. Kişinin kalbi de böyledir. Ancak Allāh’ı zikir ile o pas giderilir ve kalp kötülüklerden arınır. Şeyhler: “Şeytan kişiye vesvese verse ve şirk damarlarından girse, o kişi zikre daldığında şeytanı ve vesvesesini kendinden uzaklaştırır. Kişi, sürekli Mevla’nın yadı ile meşgul olursa kurbet makamındakilerin derecesine yakın olur.” demiştir. İsmā‘īl Ata da zikir hususunda şunları söyler: “Mürid zikir halkasına dahil olup diz çöküp oturur, sonra *hū* zikrinin cezbesi ile görünüşten, kalp kirliliğinden arınır, içinde zerre miktar keder kalmaz. Demirci nasıl ki demiri ateşte eritip çekiç ile demiri döver, ona şekil verir ve onu eğriliklerden kurtarırsa zikreden kul da zikir çekiciyle kendini şekle sokar ve kötülüklerden arıtır. Marangozlar nasıl ağacı oyup ona yazı yazar, şekil verir de o yazı ve şekiller hiç silinmezse müridlerin de gönlünde Allāh’ın yadı, zikri öyle olmalıdır, mürid de kalbini ağaç gibi işlemelidir. Kalp, zikir nuru ile dolarsa, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği şekilde rahmet yağacak ve o kalp rahmete gark olacaktır.”

Sayram'da bir zikir meclisi vardır. İbrâhîm Ata hazır olmayınca zikre başlanmaz imiş. Ḥasan-ı Başrî ve Râbi'a-i 'Adeviyye hazır olmayınca zikretmezler imiş. Burada zikirden kasıt, dinden nasibini almaktır. Muradı, isteği, arzusu nefis olan kişi dinden nasip, zikirden de sevap alamaz. Allâh Te'âlâ: "Siz beni yad edin, ben de sizi bağışlayayım."⁷¹ buyuruyor. Bundan kasıt Allâh'ı hatırladım, tamam, zaten hiç aklımdan çıkmıyor demek değil, her ne fermanlamışsa, her ne emretmişse yerine getirmektir, zikrinde daim olmaktır. "Siz beni çokça zikredin ki ben de sizi ahiret sıkıntısından ve kabir azabından kurtarayım." buyuruyor.

Bu bölümde müellif Yesevilikteki zikir çeşitlerinden bahseder. Aḥmed Yesevî, müridlerine iki zikir telkin etmiştir: *Zikr-i hû* ve *zikru llâh*. İsmâ'îl Ata, has isim olan *hû* zikrini dilinden ve kalbinden hiç düşürmediği için huzura ermiş, muradı hasıl olmuştur. Aḥmed Yesevî'nin, bahsi geçen bu zikirlerden *hû* zikrini nasıl yaptığını Muḥammed Şerîf el-Ḥüseynî anlatmıştır. Müellif, ḤVâce Aḥmed Yesevî'nin "hüve" zikri ile meşgul olduğunu ve nefesinin geliş gidişi sırasında boğazından testere (Farsça:erre) sesine benzer bir ses çıkardığını söyler.⁷²

Zikrin hafî mi cehrî mi olması gerektiği delilleriyle birlikte ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Cehrî zikir, hafî zikir yüzyıllardır tartışma konusu olmuştur. Bir kısım alim bidat demiş, bir kısmı ise bidat değil demiştir. Eserde öncelikle bidatın ne olduğuna açıklık getirilmiştir. Bidat, ortaya yeni çıkan, sahabe ve tabiinde görülmeyen işlerdir. Hafîlik cehrîlik hususunda *Kur'an* ve hadis-i şeriflerden çok sayıda delil gösterilerek hangi durumda vacip olduğu hangi durumda sünnet olduğu belirtilmiş ve buna rağmen

⁷¹ *Kur'an*: 2/152: "Öyleyse yalnız beni anın ki ben de size anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin."

⁷² ALIZADEH, Abbas: *Muḥammed Şerîf el-Ḥüseynî: Ḥucetü 'z-Zâkirîn li Reddi 'l-Münkirîn*: İstanbul 2001, Marmara Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

hala bidat demenin ahmaklığın ta kendisi olduğu bildirilmiştir. Birkaç örnekle bu konuya açıklık getirelim:

- Kafir, müslüman olduğunda kelime-i şهادeti yüksek sesle söylemelidir.
- Müslüman küfre girip tekrar hatasından döndüğünde kelime-i şهادeti yine yüksek sesle söylemelidir.

Alimler, bu iki durumda yüksek sesle söylemenin farz olduğunu belirtmiştir.

- Bayram namazının tekbirlerini yüksek sesle söylemek vaciptir.
- “Lebbeyk”i yüksek sesle söylemek hacılara vaciptir.
- Gazilerin tekbiri yüksek sesle söylemesi sünnettir.
- Bilgisiz kişilerin yanında onların bir şey duyması, öğrenmesi düşüncesiyle yüksek sesle zikretmek vaciptir.

Ebū Ḥanīfe’ye göre tekbiri ve zikri yüksek sesle söylemek bazı yerde vacip bazı yerde sünnettir, bidat değildir. Sadece gösteriş yapıldığında salih olmaz. *Aḥkāf* isimli kitapta zikir hususu delilleriyle birlikte gösterilmiştir. Bu deliller şu şekilde sıralanmıştır:

1. delil: Melekler gökyüzünde Allāh’ı yüksek sesle zikreder. Zakirler ve sufiler de meleklerle eşlik edip yüksek sesle zikrederse bunda bir zarar yoktur.
2. delil: Ebū Leys-i Şemerḳandī ve Faḥrū’d-dīn er-Rāzī gibi müfessirlerin eserlerinde, *Maḥla’* ve *Kevāsir* isimli tefsir kitaplarında bahsedildiği gibi yaratıcının açık bir şekilde ve yüksek sesle zikredilmesi gerekmektedir.

3. delil: Müslümanların Allāh ʻı zikretmesini işiten kafirlerin kalbi başka türlü çarpar. “*lā ilāhe illa llāh*”ı duyup kabul etmeyenler hata ederler. “Bu zikir kısık sesle söylenirse kafirler gerçekleri nasıl duyacak ve bunlardan nasıl haberdar olacaktır?” denilmiştir ve zikrin yüksek sesle söylenmesi gerektiği belirtilmiştir.
4. delil: İmām-ı A^c zam zikrin alçak sesle mi yüksek sesle mi yapılması gerektiğinin duruma bağlı olarak değişeceğini belirtir. Buna 55b/13⁷³teki ayet⁷³ delil gösterilmiştir.
5. delil: 56b/3-4⁷⁴teki ayetler⁷⁴ delil gösterilmiştir. Zikri yükses sesle veya alçak sesle söylemek bidat olsaydı Allāh, zikreden kullarını methetmezdi.
6. delil: Peygamberlerden nakledilen rivayetlere göre bu hususa açıklık getirilmiştir. Hz. Eyyüb, yüksek sesle zikretmiştir. Peygamberlere uymak da şüphesiz yanlış değildir. Aḥḳāf tefsirinde de belirtildiği gibi yüksek sesle zikir vaciptir.
7. delil: Yüksek sesle zikre yüz çevirenler, kıyamet günü kör olacaktır.
8. delil: Kelime-i şehadet, hem zikirdir hem de emirdir. Bunu yüksek sesle söylemek vaciptir.
9. delil: Hadis-i şerif delil gösterilmiş ve “*lā ilāhe illa llāh*”ı yüksek sesle söyleyen kişiye Allāh, Dārü ʻl-Celāl isimli cennette yer verecek, rızık verecek ve ondan razı olacaktır.

⁷³ *Ḳur ʻān*: 17/110: “De ki ister Allah deyin ister Rahman deyin, hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O’na hastır. Namazında yüksek sesle okuma, onda sesini fazla da kısma, ikisinin arası bir yol tut.”

⁷⁴ A) *Ḳur ʻān*: 33/35: “Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.”

B) *Ḳur ʻān*: 3/191: “Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken Allah’ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler. Rabbimiz sen boşu boşuna yaratmadın, seni tesbih ederiz, bizi cehennem azabından koru.”

C) *Ḳur ʻān*: 13/28: “Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah’ın zikriyle sükunete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.”

Dokuzuncu delilde zikredilen “*lā ilāhe illa llāh*” zikri Şah-ı Nakşibend Muhammed Bahaeddin Buhari tarafından tercih edilen zikir olmuş ve buna bir de hadis ilave edilerek neden bu zikri tercih ettiği gösterilmiştir: ⁷⁵ *افضل الذكر لا اله الا الله*

‘Abdu’llāh Zübeyr, *Meşābih* isimli eserde: “Kişi, namazdan huzur bulsa ve yüksek sesle zikirler söylese Allāh ona sayısız sevap verecektir.” denilmiştir. Sahabeler, Hz. Peygamber’e cennet bahçelerinin ne olduklarını sorduklarında: “Zikir halkalarıdır.” cevabını almışlardır. Zikir sesini duymayınca nasıl o bahçelere girilir? Böylece anlaşıldı ki yüksek sesle zikretmek revadır, bidat değildir. Eğer bidat olsaydı; zikir halkası, cennet bahçesi olmazdı.

10. delil: Allāh’ı zikir, ölü gönülleri diriltir. Bu görüş, hadis ile de desteklenmiştir. İmām-ı A‘zam’ın mezhebinde hem cehrī hem hafī zikir caizdir. Aşıkların kafirleri gaflet uykusundan uyandırmak için yüksek sesle zikir söylemesi revadır.

Salih kullar, can u gönülden *hū* zikrini söylese Allāh ona rahmet eder. Kul dili ile “*lā ilāhe illa llāh*” dese ve kalbi ile bunu tasdiklemese her iki dünyada Allāh onun düşmanı olur. Hz. Mūsā’ya *Tevrāt*ta Muhammed ümmeti hakkında ne gördüğü sorulduğunda: “Muhammed ümmetinden daha faziletli ve şerefli bir şey görmedim.” cevabını verir. Bunun üzerine Hz. Hızır onların faziletlerinden birini söylemesini istediğinde Hz. Mūsā şu cevabı verir: “Bir kişi *Tevrāt*, *Zebūr*, *İncīl* ve *Furkânı* okusa on peygamber ameli işlemiş olacak. Muhammed ümmetinden birisi yarım gece gafletten uyanmış olsa ve bu şekilde bir kez Allāh dese, on peygamber ameli işleyenden daha fazla sevap kazanır.”

⁷⁵ Hadis (İBN-İ MACE: *Edeb*: nu. 55) : “Zikrin en faziletlisi *lā ilāhe illa llāh*tır.”

Altıncı Bölüm: Semâ' hakkında olan bu bölüm, ayet ile başlamıştır. 60a-62a varakları arasında müteşekkildir. Eserde, varak sayısı bakımından onuncu ve dokuzuncu bölümden sonra en kısa bölümdür. On ayet bulunan bu bölümde hiç hadis bulunmamaktadır. Bahsi geçen din büyükleri ise şunlardır: Hz. 'Alî, Hz. Ebû Bekr, Enes b. Mâlik, 'Abdu'llâh ibn-i Mes'ûd. Eser ismi olarak da *Ķıısâsu'l-Enbiyâ* ismi geçmektedir.

İsmâ'îl Ata'ya göre, Hâk yolunda olan kişi, insanlık sıfatlarını taşır. Allâh'ı dili ile değil kalbi ile söyler. Hz. Muĥammed'i sadece dış güzelliğiyle görenler, O'nun ruhani güzelliğini görmeyenler, bilmeyenler, işitmeyenler Allâh'ın da fermanını işitmezler, bilmezler. Bu durumdaki insanların dört ayaklılar zümresinden olması söz konusudur. *Ķıısâsu'l-Enbiyâ*da örneği verilmiştir. İnsan, ruhani güzelliği işitmese, bunu algılamasa Hâk kelamını reddetmiş olur. Görünüşe bağlı kalma, görünüş ehli olma yoktur. Sadece işitip işittiğini uygulamama yoktur. Eğer olursa fitnenin, nefsin işitmesi olur. İçi yani ruhani olanı işitme ise gayret işitmesidir. Kulak işitse ve gayret göstermese fitne içinde kalır. Zü'n-nün-ı Mışrî'ye göre semâ' haktır, kalbi yüceltir ve harekete geçirir, kalbe zevk ve şevk verir.

Semâ', sıradan bir iş değildir, herkes bunu başaramaz. Hâk kulağı ile işiten O'nunla işitir, O'nunla görür, O'nunla güçlenir. Nefis kulağı ile işiten kişi ise münafık ve zındık olur. İsmâ'îl Ata, semâ' nın sıradan kişiler için haram olduğunu, gönül ehli ve zahidler için ise mübah olduğunu söyler.

Hüvâce İşhâk, 'Abdu'llâh ibn-i Mes'ûd'un Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir kıssayı nakletmiştir. Bu kıssaya göre def vurmak bazı durumlarda münasip görülmüştür: Hz. Ebû Bekr, bir bayanı def vurup şarkı söylemekten men eder. Hz. Peygamber ise men etmemesini buyurur. Alimler ve fakihler; def çalıp eğlenmenin, ney üflemenin, davul çalmanın savaşta, nikahta, bayram günlerinde reva olduğu ve günah

olmadığı hususunda birleşir. Kişinin dudağından dökülenleri kalp onaylamazsa fitne ortaya çıkar. Bu da münafıkların işidir. Kalp onaylarsa huzur ortaya çıkar. Dilin Allāh'ı zikirden uzak olması da büyük bir fitne ve kumar olur.

Yedinci Bölüm: Bu bölüm hizmet hakkındadır. Eserin en uzun bölümü olan ve hadis ile başlayan yedinci bölüm, 62a-92b arası varaklardan müteşekkildir. Otuz dört ayet ve yirmi üç hadis bulunmaktadır. Anlatılan rivayetlerde ismi geçen peygamberler ve diğer din büyükleri şunlardır: Hz. Mūsā, Hz. Şu'ayb, Hz. İbrāhīm-i Ḥalīlu'llāh, Hz. Şīš, Hz. Süleymān, Cüneyd-i Bağdādī, Aşhāb-ı Kehf, Ādem-i Safī, Yūnus Ata, Ḥ'āce Süksük, Şeyh Aḥmed Ḥazreviye, Ka'b el-Aḥbār, Aḥmed ibn-i İshāq, Ebū Bekr-i Verrāk, 'Abdu'r-raḥmān ibn-i 'Avf, 'Āşım 'Adī, Ebū 'Āqil Enşārī, Hz. 'Āiše, Behlül-i 'Acem, Hz. Ḥadīce, İmām Muḥammed Şāristānī, Ebū Sa'īd Rıfāī, Hz. Ebū Bekr, Ebu'l-Kāsim Nasrābādī, Hz. 'Ömer, Zübeyde ibn-i Şābit, Ebū Seyyid Ebu'l-Ḥayr, Ḥasan-ı Başrī, İbrāhīm Ata, Şeyh Ebū Bekr-i Şāşī, Şeyh Zeynü'd-dīn, Ebū Ḥasan Ḥarḳānī, Ebū Süleymān Dārānī, Bayezīd-i Bistāmī, Yaḥyā Ma'sūm, İmām Ġazālī, Ebu'l-Manşūr Mātūrīdī, İmām Ca'fer-i Şādīq, Şeyh Ebū Bekr ibn-i İshāq Kelebādī, Hz. 'Osmān, Hz. 'Alī, Hz. Ḥasan, Hz. Ḥüseyn. Bu isimlerin dışında İslam tarihinde ve edebiyatımızda ismi menfî olan kişilerin de bahsi geçmektedir: Hārūt ve Mārūt, Fir'avn, Ebū Cehl, Nemrūd.

Metinde Hz. Muḥammed için genellikle “Ḥazret-i Resūl (A.S.), Ḥazret-i Risālet-penāh (S.A.V), Resūl-i Ḥudā” gibi ifadeler kullanılırken bir yerde “Hz. Resūl-i Saḳaleyn” ifadesi geçmektedir. Ḳabe Ḳavseyn, Burāk ve Mī'rāc isimleri de birbiriyle münasebeti olan kavramlardır.

İsmā'īl Ata, edepli olan kişinin şeyhler, seyyidler ve yüceler sohbetinde yüksek dereceye ulaşacağını belirtir. Sonra buna delil olarak da bir ayet ve hadisi peş peşe dile getirir. Hz. Peygamber: “Alimlere ve büyüklere saygı göstermeyen, kendinden

küçüklere merhamet etmeyen bizden değildir.”⁷⁶ buyurmuştur. Hakk yolunda derviş için önemli bir kural, gönlünü şeyhine bağlamasıdır, sürekli ondan ümit tutmasıdır. Müridin “Benim muradım şeyhimdir, maksudum ancak ondan hasıl olur.” demesi gerekir. Mürid, kendi işlerini bir tarafa bırakmalı, onları fani olarak görüp baki olan şeyh hizmetini benimsemelidir.

HVāce İshāk’a göre mürid, şeyhin huzurunda ve hizmetinde ölü gibi olmalıdır. Mürid bir ölü, şeyh ise onu yıkayandır. Mürid, celladın önünde duran idam mahkumu gibi şeyhinin önünde diz çöküp oturmalıdır. Tarikat şeyhleri, pirin huzurunda bir saat oturmaya bir yıllık ibadete denk görmüştür. Müridin ibadeti, şeyhinin cemalini müşahede etmektir. Şeriatın ibadeti bilinir, bellidir ama tarikatin ibadeti Allāh’ı zikirdir. Hakikati arayan Hakk aşığı bir alim, sürekli şeyh hizmetindedir. “Sen alimsin, hala neden şeyh hizmetinde değilsin?” diye sorulduğunda “İçim dışım karadır, onu arıyorum.” der. Her daim şeyh hizmetinde bulunmak gerektiğini bu hikayeden de anlıyoruz.

Şeyh Ahmed Hāzreviye, ölüm döşeğindedir. Bir müridi, halinin nasıl olduğunu sorduğunda gözyaşlarını tutamaz ve şöyle der: “Ey oğul! Doksan beş yıl bu dergahta bulundum. Şimdi benim yüzüme bir kapı açılıyor ama saadet kapısı mı isyankarlık kapısı mı bilmiyorum.” Bunca yıl hizmet eden birisinin bu korkuyla göç etmesini düşündüğümüzde bizim gibilerinin halinin nasıl olacağını bilemiyoruz. Dünya bir avcıdır. Tuzağını hazırlar, daneleri koyup gizlice avını bekler. Gafiller, daneyi görür görür ama tuzağı görmezler. Akıllı kişiler ise tuzağı görür ve daneye aldırılmaz.⁷⁷

Hız. Peygamber’e “Bir insan şehitlerle beraber haşrolur mu?” diye sorulduğunda: “Gece gündüz yirmi kez ölümü ana kişinin yoldaşı şehitler olur, onlarla beraber diriltilir.” buyurur. Ka‘b el-Ahbār şöyle rivayet eder: Salih kulun namazı,

⁷⁶ Hadis (TİRMİZİ: *Birr*: nu. 15; EBU DAVUD: *Edeb*: nu. 66): “Büyüklerle ve alimlere saygı göstermeyen, küçüklere rahmet etmeyen bizden değildir.”

⁷⁷ Hadīkatü'l-‘Ārifin, vr. 63a.

kendinden ileridir. Namazı halistir. Kıyamette namazından dolayı ona zulüm olmayacaktır. Sonra o kulun oruçları baş tarafından gelecek ve “Bu kul, Allāh rızası için çok açlık çekti.” diyecektir. Sonra iki tarafından sadakası gelecek ve: “Bu kulun dengi yoktur.” diyecektir. Melekler de: “O tıbben ölü ama Allāh nezdinde diridir.” diyecek ve cennetten bir kapı açacaktır. Daha sonra da rahmet melekleri inecek ve “Korkma! Korku bitti, şimdi şad ol!” diyecektir.

Nafaka ve sadaka vermek, durumu müsait olan müslümanlar için farzdır. İslam’ın ilk döneminden itibaren müminler, bu vazifelerini severek yerine getirmişlerdir. Eserde nakledilen bir kıssadan bu dini vecibenin önemini görüyoruz: Hz. ‘Osmān, bir gün bir miktar sadaka getirir. Hz. Peygamber de Hz. ‘Āiše’ye o getirilen malların müslümanlara taksim edilmesini buyurur ve Hz. ‘Osmān’ın kıyamette malının hesabını kolayca verebilmesi için Allāh’a niyazda bulunur. Allāh, Cebrā’îl ile Hz. Peygamber’in duasının kabul olduğu haberini gönderir. Bir bayram günü Hz. ‘Osmān, Hz. Peygamber’e gelir ve hanesini şerefliendirmesi isteğini dile getirir. Hz. Peygamber, iki yüz sahabe ile teşrif eder. Hz. ‘Osmān’ın parmaklarıyla bir hesap yaptığını gören Hz. Peygamber, ne hesapladığını sorar. O da: “Mübarek adımlarınızı hesaplıyorum, evime gelen kadar attığınız adımlarınız için köle azad edeceğim.” der ve dört yüz köle adaz eder. İmām Muḥammed Şāristānī: “Kulların gönlüne giren cennete girer.” sözünü nakleder. Allāh’ın salih bir kulunu kendinden razı ve hoşnud eden kişiye Allāh kıyamette hesap vermeyi kolaylaştırır.

İslam kolaylık dinidir, insanları kurtuluşa götüren reçeteler sunmuştur. En ufak ibadetler dahi hatta o ibadetin niyeti dahi insanları kurtarmaya yetecektir. Bu dünyada yapılan ve yapılmaya niyet edilen her iyilik ve ibadet kıyamette insanın karşısına çıkacaktır. ḤVāce İshāk, eserde bunu şu olayla anlatmıştır: İnsanlar kıyamet günü toplanacak ve amelleri teraziye koyulacaktır. İsyankarlık kefesini, taat kefesinden ağır gelen bir kul cehenneme götürülür. O esnada bir ses gelir: “O kulumu bırakın! O

çok ibadet etmiştir ama onun bundan haberi yoktur.” buyrulur. Bir kağıt parçası uçup taat kefesine düşer ama yine masiyet kefesi ağır basar. Buna rağmen cennete götürülmesi emredilir. O kul, buna çok şaşırır ve Kirāmen Kātibīn’in ve kendisinin bilmediği, onu cennete götüren bu ibadetinin ne olduğunu sorar. Allāh: “Bir gece uyurken ansızın uyandın, şahadet kelimesini söylemeye niyet ettin. O esnada uyku ağır bastı ve uyudun. Seni cennete götüren sevap, bu niyetin içindir. Dünyadakiler bilsin ki hiçbir taat boşa gitmez.” buyurur.⁷⁸

Müellife göre, soyla iftihar etmek, ben molla oğluyum, şeyh oğluyum, padişah çocuğuyum demek kuru laf olmaktan öte gitmez. Ebū Cehl, Hz. Peygamber’in akrabasıydı ama çok mucize görmesine rağmen doğru yola girmedi, saadetten ve talihten mahrum oldu. Tarikat şeyhleri, müride her ne emretmişse müridin buyurulan bu emirleri yerine getirmesi gerekir. Büyük dirilişte ancak bu şekilde ona peygamber şefaati, şeyhlerin şefkati ve Allāh’ın yardımı nazil olur. Eğer emirlere itaat etmezse tüm bunlardan mahrum kalır. Hz. Peygamber’in ve şeyhlerin emrettiği yol, doğru yoldur. Peygamberlerin ve şeyhlerin yolundan gitmeyenlere onların da yapabileceği bir şey yoktur. Allāh’ın yardımı olmadığı sürece onlar için hiçbir şey yapılamaz. Hz. Peygamber, Hakk’ın yardımı olmadığı için Ebū Tālib’e tesir etmedi. Eğer mürid, şeyhinin fermanını yerine getirirse, o yola girse ve Hakk’ın yardımı olsa o kişi gerçek mürid olur. Eğer kabul etmezse şeyhinin ona yapabileceği bir şey yoktur.

Hz. Peygamber, Mi’rāc gecesi göğün dördüncü katına çıkar. Orada ateşten elbiseler giyen, azap meleklerinin ateşten güzülerle vurduğu kadınları görür ve bunların kim olduğunu Cebra’īl’den sorar. Cebra’īl de: “Eşlerine bağırınlar, hizmet etmeyenlerdir. Bunlar, cehennemde bu şekilde cezalandırılır.” cevabını verir.

⁷⁸ *Hadiqatü l-‘Arifin*, vr. 66a-66b.

İsmâ'îl Ata'ya, insan vücudunda şeytan ve nefis olmak üzere iki büyük düşman olduğunu söyler. Dünya bu ikisinin aletidir. Bu aleti Hâk tarafa yöneltirsen rahmani olur, sonuç talih ve saadet olur. Nefis ve şeytan tarafına yöneltirsen rezil rüsva olursun. Dünya malı çok olanın dünyada kaygısı çoktur; parasızların, malı mülkü olmayanların ise hiç kaygısı yoktur. Hz. Peygamber, Hz. 'Alî'ye: "Dünya malı çok olup da rabbini unutanın durumu ne olur?" diye sormuştur. Sufi nefisine uymasa ve onu hakir görse aşk hareketi galip gelir. Şeyh hizmetinde olabilmek için mücadele edilmelidir. Çünkü bu kapıda türlü yol vardır. Türlü yoldan kastedilen husus, kulu Allâh'a götüren yoldur.

HVâce İshâk, hizmet konusunda insanlara Hz. Ebû Bekr'i örnek göstermiştir. Kıssa şu şekildedir: Hz. Ebû Bekr ile Hz. Peygamber bir mağaraya giderler. Hz. Peygamber'e muhtemel bir yılandan, çiyandan zarar gelmemesi için Hz. Ebû Bekr ayağını uzatır, etrafı kontrol eder. Bir yılan ayağına zehir salar. Sabah olunca Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekr'e bakar ve bedeninin halsiz, teninin çıplak ve yüzünün de sarı olduğunu görür. Bu duruma neyin neden olduğunu sorduğunda Hz. Ebû Bekr yılan olayını anlatır. Hz. Peygamber dua eder ve bu dua zehirin panzehiri olur. Üç gün o mağarada kalırlar. Kafirler oraya ulaşır ama Allâh habibini o kafirlerden saklar. Bu hizmetinden dolayı Hz. Ebû Bekr'in faziletinin tüm yaranlardan daha fazla olduğu belirtilmiştir.

Hadîkatü l-'Arifîn, Yesevi silsilesinden birçok sufînin menkıbelerini içeren önemli bir eserdir. Bu menkıbelerden birisi müellifin dedesi İbrâhîm Ata ile Süksük HVâce'nin arasında geçen şu olaydır: Yûnus Ata, İbrâhîm Ata'ya: "Bizden sonra Süksük HVâce'ye git, rahmet anahtarı ondadır. Biz seni makamlara ulaştıramadık, o seni ulaştırır." der. Yûnus Ata, dünyadan göç eder. İbrâhîm Ata, söylenen zata gitmez ve: "Benim şeyhim her zaman Hz. Hızır ile sohbetinde bulunurdu, beni neden makama

ulaştırmasın, bu iş benim eksikliğimdir.” der. Aradan birkaç gün geçtikten sonra rüyasında iki kişiyi görür: Birisi İbrâhîm-i Hâlîlu’llâh, diğeri de Mūsâ-y-ı Kelîmu’llâh’tır. Bu iki peygamber: “Biz sana, Allâh’ın emriyle geldik, rahmet anahtarı Süksük ḤVāce’dedir. Ona git!” derler. İbrâhîm Ata uyanır, kendine gelir ve bu rüya şeytani değildir, bu ikisi gönderilmiş peygamberdir diyerek seher vakti sabah namazına durur. Müridlerine, “Süksük ḤVāce’ye gidiyoruz.” der. Etrafında yırtıcı hayvanlar ve kuşlar mütevazi bir şekilde durur. Yolda namaz kılarlar, Süksük ḤVāce’nin ruhları gelir ve durumdan hoşnud olarak geri gider. İbrâhîm Ata yolda epey sıkıntı çeker. Bir süre sonra Süksük ḤVāce’nin huzuruna varır. Süksük ḤVāce, İbrâhîm Ata’ya: “Mūsâ-y-ı Kelîmu’llâh ile İbrâhîm-i Hâlîlu’llâh söylemeden bana gelmedin.” der. İbrâhîm Ata’nın iki göğsü misk gibi olur. Oğullarını emmesi için çağırır ama sadece küçük İsmâ’îl gelir. Birini tamamen içer, birini de az içer. Ata, oğlunun elinden tutup Süksük ḤVāce’nin kademine gelir. ḤVāce: “Sendeki emaneti kime verdin?” diye sorduğunda Ata: “Sizdedir.” der. ḤVāce: “Bize vermedin, İsmâ’îl’e verdin. Bizler, senin iki bakışın arasında şeyhlerin kutbu olacağız.” der. İsmâ’îl Ata’nın, İbrâhîm Ata’nın küçük oğlu olduğu halde önemli bir şeyh olacağı, bu olaydan da anlaşılmaktadır.

Din büyüklerini yüceltmek, onlara maddi manevi hürmet etmek, insana şefaath kapılarını açan bir davranıştır. ḤVāce İshâk, kendisi gibi yine bir Yesevi şeyhi olan Süksük ḤVāce’nin bir menkıbesini naklederek bu durumu somutlaştırmıştır: Süksük ḤVāce bir gün kassara gider, yıkanması için birçok bez götürür. Kassar: “İsmini söyle de yazayım, bir nişan olsun.” der. Süksük ḤVāce: “Fir‘avn” der. Kassar: “Başka isim bulamadın mı?” diye sorduğunda ḤVāce: “Adım Muhammed’dır ama Allâh’ın Resülü’nün adını taşımak bana layık değildir. Bu sebepten Fir‘avn dedim.” der. ḤVāce evine döner. O gece rüyasında Hz. Peygamber’i görür. Hz. Peygamber: “Ey ḤVāce! Sen benim adımı yücelttin, biz de seni kabul ettik, bu davranışını makbul gördük, seni evlat

kabul eyledik. Sana ve sana tabi olan yaranlarına şefaate ettim, sizler cehennemden uzak olup şefaate ereceksiniz.” buyurur. Bir kul, bu hikayedeki gibi, sadece Hz. Peygamber’in ismini yüceltmekle bu kadar şefaate ve inayete nail olursa Allāh’ın bunca ismi ve sıfatı varken onları yüceltse, Hakk’ın zikri gönüllerde halis bir şekilde olsa o kişinin tüm günahları affedilip o zatın cennete girmesi hiç tuhaf olmaz.

“Hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çek” düsturu, büyük sınav öncesi bir deneme sınavı mahiyetindedir. Kıyamet günü hesaba çekilmeden önce bu dünyadayken kendini hesaba çeken bir dervişin hikayesini nakleden Hıvâce İshāk, insanları bu şekilde uyarmıştır. Bir derviş bir gün kendi günahlarını hesap eder. Ömrü altmış yıl olarak değerlendirir. Günleri hesap eder ve yirmi bir bin beş yüz gün ortaya çıkar. “Her gün bir günah işlemiş olsam yirmi bir bin beş yüz günah olur. Bu kadar günahla yüce yaratıcının huzuruna nasıl çıkarım?” düşüncesiyle fena olur. Altmış yılın gün sayısı asıl yirmi bin altı yüz olur diyerek yine bir hoş olur ve canını Hakk’a teslim eder. “Allāh yolunda yaşayarak can verirken senin için Firdevs cenneti vardır.” sözünü işitir ve cennete girer. İnsanlar da kalbi ile işitse ve pişmanlık duyup tövbe etse böyle makamlara ulaştırılır. Allāh’ın zikrini dilinden eksik edenler, emirlerine uymayanlar ve bunları yapmamaktan korkmayanlar, ölü gibidir. Ölü bir insanda da nasihat işe yaramaz.⁷⁹

Eserde müridin hizmetlerinin sonunda nasıl mükafatlandırılacağı şu olaylarla anlatılmıştır:

- Şahābe-i Kirām, Hz. Peygamber’in sohbetlerinde bulunduğu için tüm kusurlardan ve günahlardan kurtulmuştur. Mürid de bu yolu örnek alıp şeyhlerin hizmetinde olsa ve kusurları kıyamet gününde sevaba çevrilse bunda şaşılacak bir durum olmaz. Doğruluk ile o yolda olmak gerekir.

⁷⁹ *Hadiķatü l-‘Arifīn*, vr. 75b-76a.

- Hz. İbrāhīm, sıdk ile Nemrūd ateşine gitti ama o ateş bahçe oldu, yakmadı.
- Hz. Mūsā, Hz. Şu‘ayb’ın hizmetlerinde bulundu ve zahmetten kurtulup peygamberlikle ödüllendirildi.
- Hz. Ebū Bekr sayısız yiyecek, giyecek vb. Allāh yolunda sebil etmiştir. Hz. Peygamber’in hizmetine sunmuştur. Hz. Peygamber, Ebū Bekr’in evine teşrif ettiğinde bu hizmetleri görür ve: “Bu malların hepsini Allāh yolunda sarf ettin, kendine ne bıraktın? Allāh hepsini kabul etsin.” diyerek dua eder ve Fatiha okur. Müridlerin de bu şekilde şeyh hizmetinde bulunması gerekir.
- Mürid, Behlül-i ‘Acem’e benzemelidir, tarikatın edep ve hizmetlerinde de buna göre bulunmalıdır. Mallarını şeyhin emrine sunup şeyh hizmetine ihlaslı bir şekilde gelmelidir. Böyle davranan bir kişiye Allāh, Hz. Ebū Bekr sevabı verir.
- Şeyh Zeynū’d-dīn, Şeyh Ebū Bekr-i Şāşī’nin mürididir. Uzak bir yerden sürekli derse gelir. Hiç boş gelmez. Bu şekilde hizmet ederek bilgin ve şeyh olur. Her ne kusur olsa müriddendir denilir.

Bu bölümde zikir ve hizmet birlikte ele alınmıştır. Zikrin çok hassasiyet gerektiren bir konu olduğunu müellifin naklettiği şu hikayeden öğreniyoruz: Hz. Süleymān bir gün bir avcı ile karşılaşır. Avcının elinde gözleri kapalı, baş aşağı tuttuğu bir kuş vardır. Hz. Süleymān bu tuhaf durumun ne olduğunu sorar ve kuşu alıp kuşun gözlerini açar ve kanatlarını eziyetten kurtarır. Kuşa: “Başka kuşlarda olmayan ve sadece sende olan üç şeyi tuhaf buldum.” der. Kuş, kendisinde tuhaf görünen şeylerin ne olduğunu sorar. Hz. Süleymān: “Tüm kuşlar dane yer ama sen yemiyorsun.” deyince kuş: “Ey Allāh’ın Resūlü! Ādem (A.S.)’ın bir dane yiyip cennetten çıktığını duydum. Bu yüzden buğday yemeyi kendime haram kıldım. Bir başka sebep de o dane bir insanın hakkı olabilir ve bu da benim azap çekmeme neden olur.” der. Hz. Süleymān, neden su

içmediğini sorduğunda: “Kıyamette susuzluk çok zordur. Bu dünyada sıkıntı çekeyim ki Allāh beni ahirette susuzluktan kurtarsın.” der. Hz. Süleymān bu kez de kuşların üç kısım olduğunu, bir kısmının bahçelerde, bir kısmının çöllerde, bir kısmının da dostlar elinde olduğunu ama onun hiç birinde olmadığını ve makamının sürekli virane olduğunu söyleyerek bunun sebebini sorduğunda kuş: “Onlar kuştur, dünya bizim görüşündedir. Onlar bu dünyanın düşman olduğunu bilmezler, nefislerinde vebalden başka bir şey yoktur. Benim yerim hep viranedir. Benden geriye bir şey kalmaz.” der. Hz. Süleymān gözyaşlarını tutamaz ve böyle bir kuşun zalim bir avcının eline nasıl düştüğünü sorar. Kuş: “Geceleri zayıf çengelim ile asılıp Allāh’ı zikrederim. Bu, benim adetimdir. *Yā hū* derim. Bu gece, sabah vakti yaklaşmıştı. Uyku ağır bastı ve dilim bir an yüce yaratıcının zikrinden ayrı düştü. Ben de bundan dolayı merhametsiz, acımasız avcının eline düştüm.” der. Şeyh, hayvanların sevabının ve cefasının olmadığını, cennet ümidi ve cehennem korkusunun olmadığını söyler. Bir kuş, Allāh’ı zikirden sadece çok kısa bir süre uzak kalınca bu cefaya düştüğünü düşünüyor. Ömrünün çoğunu gaflet içinde geçiren insanoğlunun durumunu hesap etmek çok zordur. Allāh, merhametsiz zalimlere türlü türlü belalar musallat eder. İnsanlar bu sıkıntıların sebeplerini kendilerinde aramalıdır. Şeyh hizmetinde olanlara ve onların yolunda yürüyenlere korku yoktur.

İyilerle hemdem olan insanın kendisi kötü de olsa hemdem olduğu o kişilerden dolayı zahmetten kurtulur. Müellif, bunu Mālik-i Dīnār ile bir Yahudi arasında geçen şu olayla anlatmıştır: Mālik-i Dīnār bir gün bir Yahudi ile tartışır. Yahudi’ye neden ateşe taptığını sorar. O da: “Hem atamızın, babamızın dini olduğu için hem de kıyamette yanmamak için ateşe tapıyoruz.” der. Mālik-i Dīnār, Allāh’ın emri olmadan hiçbir şeyin yakmayacağını söyleyerek: “Gel ikimiz de elimizi ateşe turalım. Benim elim yanıp da senin elin yanmazsa senin söylediğin doğrudur, dinin haktır; senin elin yanıp da benim elim yanmazsa dinin batıldır.” der. Ellerini ateşe tutarlar, ikisinin de eli yanmaz. Mālik-i Dīnār secdeye kapanır, el kaldırıp: “O, batıl dindedir. Neden elini yakmadın?” diye sorar. Allāh Te‘ālā’dan cevap gelir: “Yā Mālik, Yahudi’nin eli

yanmadı. Sebebi, elinin senin elinle olmasıdır. Biz, dostumuzun eliyle beraber olan eli yakmayız.” Mâlik-i Dīnār kolunu ateşe tutar, yanmaz. Yahudi de kolunu ateşe tutmak ister, uzatır uzatmaz alev alır ve kolu yanar. Orada, bu duruma şahit olan kabile kelime-i şehadet ve kelime-i tayyibeyi söyleyip müslüman olurlar.

HVâce İshâk, mürid-şeyh münasebetini şu kıssa ile anlatmıştır: Şeyh Cüneyd-i Bağdādî’ye bir müridi: “Şeyhlerin hikayelerinden ve rivayetlerinden müride bir fayda olur mu?” diye sorar. Şeyh: “Onların sözlerini şükür bilin. Onların sözleriyle müridin gönlü süslenir ve yardım bulur.” der. Allāh Te‘âlā da Hz. Peygamber’e: “Biz sana geçmişlerin kıssalarını anlattık. Gönlün onunla güçlenir.” buyurmuştur.

Hz. Peygamber: “Hüdhüd’ü öldürmeyiniz. Çünkü o, Hz. Süleymân’ın elçisidir. Kırlangıcı öldürmeyiniz. Çünkü o, Haşr suresini okur.”⁸⁰ buyurur. Bu iki kuş, bu hizmetleriyle bıçak zahmetinden kurtulmuştur. İnsanlar da tüm yaratılmışlardan daha faziletlidir. Mümin *Kur’ân* okursa, namaz kılarsa, zayıflara merhamet ve şefkat gösterirse, şeyhlerin huzuruna tertemiz ve ihlaslı bir şekilde gelirse, her adımına sevap yazılır, kabir azabından ve kıyamet hesabından kurtulur. Şeyh-mürid münasebetinde hamam örneği verilmiştir. Şeyhlerin huzuru hamama benzer. Bazı insanlar hamama gidip temizlenir, bazıları ise kirli geri döner. Cenabet halden temizlenmek için her bir kılın altı dahi yıkanmalıdır. Tarikat ehli de mürid de şeyh hizmetine gelirken temiz bir iman ve halis bir kalp ile gelirse günahları, hamama girip de temizlenmiş kişi gibi olur. Şeyhlere muvafakat göstermeseler hamama gelip de kirli dönen kişi gibi olur. Bu yüzden sufilerin gönlü sürekli Allāh’ın zikri ile dolu olmalıdır.

⁸⁰ “Hüdhüd’ü öldürmeyiniz. Çünkü o, Hz. Süleymân’ın yardımcısıdır. Kırlangıcı öldürmeyiniz. Çünkü o, Haşr suresini okur.” anlamına gelen ve hadis olduğu belirtilen bu cümleye en yakın anlamlı kaynağa dayalı hadis EBU DAVUD’da geçmektedir: “Resulullah, dört hayvanın öldürülmesini yasakladı: Karınca, arı, hüdhüd, surad.” (EBU DAVUD: *Sünen: Edeb*: nu. 176).

Bu bölümde, mürid-şeyh münasebeti vasıtasıyla hizmet konusu açıklanmıştır. Müellif, müridi meyvesiz ağaca, şeyhi de meyveli ağaca benzetir. Meyvesi olmayan ağaçların dalları kesilir, budanır, meyveli ağaçlarla aşılır ve belli bir süre sonra meyve verir. Sıradan kişilerin vücudu meyvesiz ağaca benzer, başı havadadır, iradeye gelmez. İradeye gelse, mücadele etse çok sevap kazanır. Kişinin şeyhi olmazsa o kişi yoldan çıkar. Hz. Peygamber, gazaya çıkmadan önce ululardan ve yaşlılardan dua ve himmet dilerdi. Müridin, şeyhin izni olmadan bir iş yapması reva değildir. İzin ve himmet dilemek Hz. Peygamber davranışıdır. Kişi, kendi iradesine göre iş yapamaz. İradesiz iş yapmak istese o iş rast gitmez. Mürid, şeyh hizmetinde durduğu sürece şeytan vesvese veremez. Kendi arzusuna göre hareket ederse kılavuzu şeytan olur, dileğine vasıl olamaz. Şeyh, müridin refikidir. Aşhâb-ı Kehf'in köpeği bile tabi oldu. Bu yüzden Allâh o kullarını yad ederken köpeği de anmıştır. Ata, müridlerine: “Bir köpek dahi muvafakat kılarak bu derecelere ulaşırsa sen de kendi durumunu buna göre kıyas et.” demiştir. Hz. İbrâhîm'e Hâk Te'âlâ'dan kurban kesmesi hususunda ferman gelir. Hâk fermanına uyup oğlu İsmail'i hiç düşünmeden kurban etmek ister. Müridin de şeyh önünde kesilmeyi bekleyen kurban gibi hazır olup, teslim makamına ermesi gerekir.

Hızır, tüm peygamberleri gördüğünü ama Hz. Ebû Bekr'in mübarek yüzlerinin güzelliğinden haya ettiğini söyler. Ebû Bekr'in sakalının akı, Hâk'ın huzurunda çok yüksek bir dereceye sahiptir. Bir gün mübarek sakallarını keserken rüzgar, bir kıl tanesini Yahudilerin mezarlığına götürür. O kıl, orada yüz otuz gün kalır. Allâh, o mübarek kıl vesilesiyle o kabristanı yüz otuz gün azaptan uzak tutar.

İsmâ'îl Ata'ya göre tarikatte temizlik altı türlü olur: Birincisi gönül temizliğidir. Gönül kin ve nefretten uzak tutup saf bir niyetle bulunmak gerekir. İkincisi ağız temizliğidir. Dili yalan ve gıybetten uzak tutmak gerekir. Üçüncüsü dış temizliktir. Dışını haram elbiseden temizlemek gerekir. Dördüncüsü kulak temizliğidir. Faydalı olmayan sözü işitmemek gerekir. Beşincisi şeriatın emrettiği dış temizliğidir. Altıncısı

şeyh huzuruna hediyesiz varmamaktır. Şeyh huzuruna hediyesiz gitmek edepten değildir.

Şeyh Ebū Sa‘īd nefis düşmanıya ve şeytanla mücadele hususunda şunları söyler: “Dünyanı gönlüne havale etme, yoksa son demde ortaya çıkar. Bağı, bahçesi, altını, gümüşü, hizmetçisi çok olsa son nefesinde sıkıntısı ve zahmeti çok olur. İnsan vücudu bir savaş meydanıdır. Bu meydanda Allāh’ın askerleri ile şeytanın askerleri savaşır. Savaş silahları ateş ve açlıktır. Gönül bir kaledir, şeytan ise bu kaleye kasteden düşmandır. Nefis de güçlü bir düşmandır. Hazırlıklı olup kesinlikle düşmanlara uymamak ve mağlup olmamak gerekir. Sonra pişmanlık fayda etmez. Düşman insanoğlunu derecelere, mertebelere ulaştırmaz, başına çeşitli afetler getirir. Ancak itaatle, ibadetle meşgul olan yakın mertebesine ulaşır.”

Müellifin naklettiğine göre, Şeyh Ebu’l Manşūr Māturīdī dünyada şu dört şeyi dilediğini ama bulamadığını söyler: Birincisi açgözlü olmayan alim, ikicisi muvafık bir sevgili, üçüncüsü riyasız ibadet, dördüncüsü ise helal lokmadır. Şeyh Ebū Bekr ibn-i İshāk Kelebādī ise o dört şeyi bulduğunu söyler: Açgözlü olmayan alim Allāh’tır. Muvafık sevgili *Kur’ān*’dır. Riyasız ibadet, zinde olmaktır. Helal lokma ise öfkeyi yenmektir.

Eserde ilginç bir Yesevi geleneği ile karşılaşmaktayız. *Hadīkatü l-‘Arifīn*, Yesevilikte müridliğe giriş merasimini anlatır.⁸¹

HVāce İshāk’a göre tevazu dört çeşittir: Birisi ten ile, birisi can ile, birisi mal ile, sonuncusu da fiil ile. Ten ile hizmet eden dünya hürmeti bulur. Can ile tevazu kılan kişi Allāh’ın çehresini görür, malı ile tevazu gösteren kişi ahiret hürmeti bulur. Fiil ile tevazu gösterenler ise yüksek yüce derecelere ulaşır. Tevazunun zıddı olan kibir de dört türdür: Birincisi himmet kibri, ikincisi bilgi kibri, üçüncüsü mal kibri, dördüncüsü

de saltanat kibridir. Himmet kibri şeytanın kibridir. Bilgi kibri, Hārūt ve Mārūt'un kibridir. Mal kibri Qārūn'un kibridir. Saltanat kibri ise Fir'avn'un kibridir.

Sekizinci Bölüm: Sekizinci bölüm fakr hakkındadır. 92b-96a arası varaklardan oluşmaktadır. Hadis ile başlayan bu bölümde iki ayet dört de hadis bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak İsmail Ata'dan rivayetlerin anlatıldığı bu bölümde sadece Bayezīd-i Bistāmī'nin ismi zikredilmiştir.

Hvāce İshāq'ın İsmā'īl Ata'dan, onun da İbrāhīm Ata'dan rivayet ettiğine göre dervişlikte kırk makam vardır. Bu makamlardan sonra derviş, tasavvuf makamına ulaşabilir. Bu makamlar şöyle sıralanmıştır: Birinci makam niyet, ikincisi tövbe, üçüncüsü inabet, dördüncüsü iradet, beşincisi mücadele, altıncısı Hakk'ın muvafıkın saklama, yedincisi sabır, sekizincisi zikir, dokuzuncusu muhalefet-i nefis, onuncusu muvafakat, on birincisi rıza, on ikincisi teslim, on üçüncüsü tevekkül, on dördüncüsü zühd, on beşincisi ibadet, on altıncısı vera, on yedincisi ihlas, on sekizincisi sıdk, on dokuzuncusu havf, yirmincisi havf ve reca, yirmi birincisi fena makamı, yirmi ikincisi beka, yirmi üçüncüsü ilm el yakin, yirmi dördüncüsü ayne'l-yakin, yirmi beşincisi Hakk'a'l-yakīn, yirmi altıncısı marifet, yirmi yedincisi velayet, yirmi sekizincisi muhabbet, yirmi dokuzuncusu şevk, otuzuncusu üns, otuz birincisi kurbet, otuz ikincisi visal, otuz üçüncüsü keşf, otuz dördüncüsü hazır, otuz beşincisi tecrid, otuz altıncı makam tefrid, otuz yedinci makam inbisat, otuz sekizinci makam tahayyür, otuz dokuzuncu makam teveccüh, kırkinci makam tasavvuftur. Seyr-i süluk yoluna giren müridi kemal mertebesine ulaştıracak on usul (usul-i aşer) kabul eden Kırkkılıç (1996:144)'e göre bu on husus şöyle sıralanmıştır: Tövbe, zühd, tevekkül, kanaat, uzlet, uzlet, zikir, Hakk'a yönelme, sabır, murakabe, rıza. Bu on madde Kırkkılıç (1996:144) tarafından açıklandığı gibi Yunus Kaya'da birkaç değişiklik ve "ruhun iyi ahlakı" başlığıyla şu şekilde sıralanmıştır: Tövbe, zühd, tevekkül, şükür, reca, havf, sabır, rıza

⁸¹ *Hadiqatü'l-ʿArifin*, vr. 91b.

ve muhabbet. Müellifin belirttiği bu kırak makam Yesevilik ve Bektaşilik'te de vardır. Fakr-nâme'ye göre dört kapı ve kırk makam vardır.⁸²

Müellife göre gerçek derviş, gönlünü gıybetten, şehvetten ve hasetten muhafaza eder, sözü dosdoğrudur ve işlerini tertemiz yapar. Halis bir şekilde kırk sabah uykusuz kalırsa, Allāh onun için hikmet çeşmesini açar, gönlünden diline kadar kırk mum yakar, onu haramdan korur ve keramet sahibi yapar.

Dokuzuncu Bölüm: Tasavvuf hakkındaki bu bölüm, 96a-97b arasındaki varaklardan oluşmuş ve eserin en kısa ikinci bölümünü teşkil etmiştir. Bayezîd-i Bistāmî ve Hâkîm Süleymân isimleri zikredilmekte ve Hâkîm Süleymân'dan bir de beyit bulunmaktadır. Dört hadisin yer aldığı bölümde hiç ayet yoktur.

İlk sekiz bölüm ayet ya da hadis ile başlamıştı. Bu bölüm ise Arapça cümlelerle başlamış ve ardından hadislere yer verilmiştir. Hâce İshâk'a göre tasavvuf, evliyaların sıfatlarından ve güzel ahlakındandır, nefsi öldürmek, riyazet çekmektir. Tasavvuf ehli, cömert olur. Eğer cimrilik yaparsa insanoğlu onlardan güzel bir huy edinemez. Hakiki sufiler güzelleri gafletten uyandırıp şeyhlerin sözleri ile gönül kulağını doyurur, nefsin arzularına boyun eğmezler. Bu işleri yaptıktan sonra dervişlik yoluna girip tarikat davasını sahiplenirse gerçek sufi olur. Kişi haset, kin, nefret, dedikodu, küfür ve haramdan gönlünü temizlemezse Kūfeli bir köpek ondan daha faziletli olur. Bayezîd-i Bistāmî, kadınları erkeklerden daha temiz ve faziletli görür ve onların her ay hayzdan temizlenip gusül ettiğini söyler. Erkeklerin ise ömrünü iftira ve gıybetten uzak tutamadığını belirtir. Bahsi geçen bu söze Sehlegî ve Attâr'da da yer verildiğini görüyoruz. Bayezîd-i Bistāmî'nin kadınlara çok ehemmiyet vermesini Süleyman

⁸² GÜZEL, Abdurrahman: *Ahmed Yesevi'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme*: Ankara 2007, s. 194-229.

ULUDAĞ'ın Bayezîd-i Bistâmî isimli eserinde “kadın ve anne” başlıklı bir bölüm oluşturmasından da anlıyoruz.⁸³

Tasavvuf, kişinin yaratıcısıyla meşgul olması ve dünyadan elini eteğini çekmesidir. Müellife göre kendi zamanındaki insanlar, tasavvufun aksine nefsiyle meşgul olmuştur. Hz. Peygamber, insanların üç sınıf olduğunu söyler: Birinci sınıf meleklerle benzer, ikinci sınıf peygamberlere, üçüncü sınıf ise hayvanlara benzer. Meleklerle benzeyenlerin himmeti tesbih ve tehlildir. Peygamberlere benzeyenlerin himmeti namaz, zekat, oruç ve hacdır. Hayvanlara benzeyenlerin himmeti ise yeme içme, uyuma ve cinsel münasebettir. Tasavvuf ehli ise cinsel münasebeti, yeme içmeyi ve uyumayı terk eden kişidir. Fakirlik elbisesini giyer, ağzına kötü söz almaz, şehvet gafletine uymaz, önüne her geleni yemez. Sufinin nefsinin düşmanı, tasavvuf yolunun aydınlığıdır.

Onuncu Bölüm: Eserin en kısa bölümünü teşkil eden bu bölüm, muhabbet hakkındadır. 97b-98b varakları arasını kapsamaktadır. Hadis ile başlayan bu bölümde bir ayet iki de hadis bulunmaktadır.

İsmâ'îl Ata'ya göre muhabbet, kalbin Allâh'a meyiletmesidir, Allâh'tan başka her şeyi terk etmektir. İki alem vardır: Biri ubudiyet, diğeri muhabbet. Muhabbet aleminde dervişler, sufiler, sadık kimseler vardır. Bunların cennet beklentisi veya cehennem korkusu yoktur. Gece gündüz Allâh'ı zikrederler. Bu kişilerin her Allâh demesinde aşk çakmağı çakılır, muhabbet ateşi yakılır. Muhabbet aşkıyla kalbini doldurup makam sahibi olan kişi, bu yolda kendinden geçip divane olur. Dünyaya ait her ne varsa gönlünden atar. Gönlünde, Allâh'tan başka hiçbir şeye yer bırakmaz. Bu makam, aşk makamıdır ve buraya eren kişiye de aşık denir. Ata'ya göre aşk ateşi Allâh'tan başka her şeyi, herkesi yakar. Murat, aşk ateşiyle kalbini doldurup ikiliği ortadan kaldırmaktır.

⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman ULUDAĞ, 1994.

On Birinci Bölüm: Marifet hakkındaki bu bölüm, 98b-102a arası varaklardan müteşekkildir. Hadis ile başlayan bölümde, dokuz ayet beş de hadis bulunmaktadır. Hz. Mūsā, Hz. İbrāhīm, İbn-i ‘Abbās ve ‘Alī ibn-i Ebī Ṭālīb bölümde zikredilen isimlerdir.

Marifet nuru, Allāh Te‘ālā’nın arif kullarının gönlünde doğar. Kişi, o nur ile Allāh’ın vahdaniyetini görür. O nurun doğru yolun nuru olduğuna şüphe yoktur. Hz. İbrāhīm, Nemrūd’un ateşinde yanmaz. Çünkü o, marifet nuru ile dolmuş, muhabbet ateşi ile de yanmıştır. İkinci kez yanmaz. Dost muhabbetinin ateşiyle yanan kişiye dünya ateşi tesir etmez.

HVāce İshāq, bu bölümde de tarikat-şeriat ilişkisine yer vermiştir. Ona göre şeriatın ve tarikatın arzusu aynıdır ama şeriat fetva söyler, tarikat ise takva. İbn-i ‘Abbās, Hz. Peygamber’e: “Fakirlik nedir?” diye sorar. Hz. Peygamber: “Allāh Te‘ālā’nın hazinelerinden bir hazinedir.” buyurur. Yine “Fakirlik nedir?” diye sorar. Hz. Peygamber: “Allāh’ın kerametidir.” buyurur. Yine “Fakirlik nedir?” diye sorar. Hz. Peygamber: “Haqq’ın vatanıdır.” buyurur.

Hz. Mūsā zamanında bir vaiz vaaz ederken meclistikilerden biri nara atar. Hz. Mūsā itiraz edip durdurmak ister ama hemen Cebrā’îl (A.S) nazil olur ve Allāh’ın fermanını getirir: “Onlar muzdariptir. Nara atmaktan kendilerini alamazlar. Kullarıma dokunma!”

İsmā‘îl Ata’dan ahir zaman alametlerinden birisi şöyle nakledilmiştir: İnsanlar on kez, yirmi kez tövbe eder ama yine bozarlar. Kusurun, kabahatin kendilerinde olduğunu düşünüp Allāh’a tövbe etmezler. Müminlik davası kılarlar ama alimlerin, şeyhlerin nasihatlerine kulak asmazlar, düşkünlere yardım etmez ve rahmet göstermezler. Dünyaya ait her ne nimetleri, varlıkları varsa onunla övünüp büyüklük taslarlar. Tarikat yolunda sufüyim derler ama kendilerini büyük zannederler, kibirlidirler. Halbuki sufilikte sükunet ve ağlamaktan başka şey reva görülmez. Kulluğun aslı teslim

ve tevazudur. Mümin kul, muma benzer, taşa benzemez. Ahir zamanda cehennem ehli arasında fitne çok olacaktır, yalan çok olacaktır. Allāh, o kimselerden rahmet ve bereketini çekecektir. Halkın çoğu sadaka ve hayırlarının çoğunu haramdan verecek ve yapacaktır. Sufi, bu durumda kendini inzivaya çekip ağlarsa ve ibadete dalarsa huzur bulur, duası kabul olur.

On İkinci Bölüm: İbadetin beyanı hakkında olan bu bölüm, 102a-104a arası varaklardan oluşmaktadır. ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās’ın sözleriyle başlamıştır. Ayetin bulunmadığı bu bölümde iki adet hadis bulunmaktadır. Hz. ‘Īsā, Hz. Ebū Bekr, Hz. ‘Ömer, Hz. ‘Osmān, Hz. ‘Alī ve ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās’tan rivayetler nakledilmiştir. Varak sayısı bakımından altıncı, dokuzuncu ve onuncu bölümlerle birlikte en kısa bölümlerden biridir.

Bölüm, ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās’ın sözleriyle başlamıştır. Arapça ve Farsça metinlerle giriş yapılmıştır. Amel dünya hazinelerinden bir hazinedir. Bir su damlası dahi o hazineye zarar verebilir. Arzu etmek fakirlik, ümitsizlik ise bir zenginliktir. Dünyada ve ahirette rahat olmak günahların ve dünya malının az olmasına bağlıdır. Başkalarının sahip olduğu şeylere hırs ve temah etmek yoksulluğa ve ihtiyaca yol açar. Tam aksi bir davranış ise gerçek anlamda zenginliktir. Hz. ‘Īsā bir gün mezarlıktan geçerken kötü bir azap sesi gelir. Allāh’a o ölüyü diriltmesi ve onunla konuşabilmesi için dua eder. Allāh’ın kudretiyle o ölü dirilir. Hz. ‘Īsā, bu azabın sebebini sorar. Ölü şöyle cevap verir: “Dünyada iken birisi ot toplayıp gidiyordu. Dışimdeki boşluğu kurcalamak ihtiyacı hissettim. O ottan bir çöp alıp dışımı kurcaladım. Dört bin yıldır bu azabı çekiyorum.”

İnsanlar için dokuz çeşit ateş vardır: Şehvet ateşi, hırs ateşi, cehalet ateşi, batın ateşi, gözün (bakış) ateşi, gaflet ateşi, dil ateşi, günah ateşi ve ferc ateşi. Şehvet ateşini az yemek söndürür. Ahireti anmak, hırs ateşini söndürür. Dilin ateşi, Allāh’ı zikir ile söndürülür. Batın ateşi, yine az yemekle söndürülür. Göz ateşi, harama bakmaktan

sakınmakla söndürülür. Cehalet ateşi ilme kulak vermekle söndürülür. Ferc ateşi ise helal evlilikle söner. Kırkılıç (1997:120)'nin "ruhu terbiye" başlığında bu maddelere benzer ifadelere yer vermiştir. Mide şehvetini terbiye, cinsi duyguyu terbiye, dili terbiye, gadabı terbiye, hasedi terbiye, dünya sevgisini terbiye, şöhret arzusunu terbiye, riyadan arınma, kibirden uzak durma ve gururdan uzak durma şeklinde alt başlıklar halinde verilmiştir. Bu on bölüm açıklanırken ayetlere dayandırılmış ve görüş sağlam bir zemine oturtulmuştur.

On Üçüncü Bölüm: 104a-110a arası varaklardan oluşan bu bölüm, terk-i malayani yani gereksiz, boş şeyleri terk etme hakkındadır. Arapça ibareyle başlamış ve yine Zü'n-nün-ı Mısrî'nin sözleriyle Arapça olarak devam etmiştir. Dokuz ayet ve bir hadis bulunmaktadır. İmâm Ca'fer-i Şâdık, Ebû Sa'îd el-Hudrî, Fuzayl 'İyâz, Ebû 'Abbâs, Enes bin Mâlik, Hz. Ebû Bekr, Câbir ibn-i 'Abdu'llâh, Ebû Hureyre, Ebû Ca'fer, 'Abdu'llâh ibn-i Mes'ûd, Mevlânâ Kıyâmü'd-dîn, Mu'âz-ı Cebel ve Şeyh Şiblî, bu bölümde ismi zikredilen şahsiyetlerdir.

Allâh, Hz. Dâvûd'a vahiy gönderir: "Arkadaşlarının çok yemesinden, nefislerinin arzusuna vasıl olma isteğinden kork ve onları uyar." Kişinin gönlü dünya şehveti ile dolu olmamalıdır. Namaz ve oruç ibadetini yerine getirenlerin bu ibadetlerine güvenmemeleri gerekir. Çünkü bunların yanında dünyayı gönülden sevse, helali haramı ayırmayıp buna dikkat etmeyen kişi cennete giremez. Dünyaya dair bir zerreye dahi rağbet etmemek gerekir.

Kıyamet günü gelip çatığında bir kişi öyle bir olay yaşayacak ki bir benzeri hiç kimsede görülmeyecektir. O kişi namaz, oruç, hac, zekat vb. tüm ibadetlerini tastamam yerine getirmiştir ama mazlumlara zulmetmiştir. Kıyamette hesap vaktinde düşmanları karşısına çıkacak ve birisi namazını alacak, biri orucunu alacak, biri zekatını alacak, birisi hac sevabını alacak. Eğer o kişinin sevabı hasımlarının hakkını ödemeye yetmezse bu kez hasımlarının günahı ona verilecektir. Üstelik cehenneme gönderilecek ve hasımları da onun sevaplarını alarak cennete girecektir. Allâh'ın rahmetine nail

olmak isteyen kulun, kendisine zulmedenlere, cefa edenlere dahi yumuşak huylulukla karşılık verip onu affetmesi gerekir.

Bu bölümde bazı surelerin (Fātiḥa, Tebâreke, İhlâş, Vâkı‘âti’l-Vâkı‘a), Āyete’l-Kürsî’nin, teheccüdün ve zikrin faziletleri hakkında bilgi verilmiştir.

Fātiḥa Suresinin Fazileti: Ebū Sa‘îd el-Ḥudrî, yılan sokan birisini Fātiḥa okuyarak sıhhatine kavuşturmuştur. Hz. Peygamber de Ḳur’ân surelerinin en ulusunun Fātiḥa olduğunu söylemiştir. Allāh Te‘âlâ: “Bi-smi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm ile başlayıp yedi kez Fātiḥa okuyan kişinin günahlarını affederim, güzel amellerini kabul ederim, dilini yakmam ve kendi izzetinin hakkı için o kuluma ölüm güçlüğü ve sırat köprüsünü kolaylaştırırım ve o kulum peygamberler ile yüzüme müşerref olurlar.” buyurmuştur.

Āyete’l-Kürsî’nin Fazileti: Her farz namazdan sonra bir kez bu sureyi okuyan kişiye Allāh, şakirler sevabını, peygamberler ve sıdıklar amelinin sevabını verir. O kişiyi cennete gitmekten hiçbir şey alıkoyamaz. Her namazdan sonra terk etmeden okumak gerekir. Hz. Peygamber: “Ümmetinden evinden dışarı çıkan kişi bir kez bu sureyi okusa meleklerle emredilir ve gökten yetmiş bin melek yere inerek o kula gider ve onun için Allāh’a dua ederler, bağışlanmasını dilerler. Günde bir kez bu sureyi okuyan kişiyi Allāh bu dünyadaki yüz sıkıntıdan, ahirette de bin sıkıntıdan kurtarır, kabir azasından korur.

İhlâş Suresinin Fazileti: Dünyada hiçbir dağ Ḳâf dağından daha ağır değildir. ḤVâce İshâk, İhlâş suresinin sevabı terazinin bir keferine konsa, Ḳâf dağı da diğer kefeye konsa şüphesiz İhlâş suresi ağır basar. Günde üç kez bu sureyi okuyan kişi, bin şehidin ve bin siddığın sevabını alır. Her biri bin yıl yaşayan, ömrünü ibadet ve gaza ile geçiren kişinin sevabı kadar sevap kazanır. Bu sureyi okuyan kişinin günahı, gökten yedi kat ağır da olsa affedilir, o kişinin bedeni cehennem ateşine haram kılınır. Her gün

yüz kez “*lā ilāhe illa llāhu l-melikū l-ḥaḳḳu l-mübīn*” diyen kişinin dünya nimeti artar ve o kul, kabir azabından kurtulur, sevabı deniz köpüğünden fazla olur.

Vākı‘ ati’l-Vākı‘ ā Suresinin Fazileti: Bu sureyi uykudan önce günde bir kez okuyan kişi çok sevap kazanır. ‘Abdu’llāh ibn-i Mes‘ūd, ölüm döşeğindeyken vasiyet olarak çocuklarına her gece *vākı‘ ati’l-vākı‘ ā* suresini okumalarını vasiyet eder ve her gece bu sureyi okuyan kişinin nimetinin artacağını bizzat Hz. Peygamber’den işittiğini söyler.

Tebāreke Suresinin Fazileti: Bu sureyi okuyan kişi kabir azabından korunur. İsmā‘īl Ata, adı dört ayette “azabın engeli” olarak geçen bu sureyi her kim okursa dünyadaki muradının hasıl olacağını söyler. Hz. Peygamber de bu sureyi okuyan kişinin şüphesiz cennete gideceğini garanti eder.

Teheccüdün Fazileti: Allāh, geceleri uykusunu feda edip namaz kılan kişinin gönlünden kin ve hileyi götürür, ona sıddıkların amel sevabını, hac ve umre sevabını verir. Hz. Muḥammed’den rivayet edildiğine göre geçmişini ziyaret etmek isteyen kişi her rekatında bir Fātiḥa ve üç Āyete’l-Kürsī okuyarak iki rekat namaz kılsa ve namazdan sonra namazın sevabını geçmişinin ruhuna gönderse Allāh o kabir ehlini nurlandırır ve bu namazı kılan kişiye hac ve umre sevabı verir.

Zikrin Fazileti: Fuzayl ‘İyāz’dan rivayet edildiğine göre sabah vakti bir saat ve bir sonraki namazdan sonra da bir saat Allāh’ı anan kişinin bu iki zikrinin arasında her ne işi varsa rast gider, her güç işi hallolur. Bu mecliste Allāh’ın zikri geçse o meclis, orada bulunanlara kefalet olur. Allāh’ı anan kişinin iman nuru günden güne artar. O kişinin kalbi, Allāh’ın evi olur.

On Dördüncü Bölüm: Makamlar hakkında olan bu bölüm, 110a-129b arası varaklardan oluşmaktadır. İki ayet ve hemen peşinden iki hadis ile başlayan on dördüncü

bölümde on dört ayet yirmi bir de hadis bulunmaktadır. Hz. İbrâhîm, Hz. Mūsâ, Bayezîd-i Bistâmî, Hz. Ebû Bekr, Hz. ‘Ömer, Hz. ‘Osmân, Hz. ‘Alî, Şeyh Şerîfî’ d-dîn-i Semerkandî, Muşlihi’ d-dîn Hocendî, İbrâhîm Ata, Süksük Ata, Şûfî Dânişmend, ‘Abdu’llâh Enşârî, Şeyh Hasan Harkânî, Zü’n-nün-ı Mışrî, Selmân-ı Fârîsî, bu bölümde peygamber, halife, mutasavvıf ve diğer din büyükleridir.

İsmâ‘îl Ata’dan, Allâh’a yakın olabilmek için insanlara bir yol göstermesi istenir. Şeyh ise Allâh’ın dost kullarının dost edinilmesi ve onların rızasının alınmasının gerekliliğini belirtir. Allâh günde yetmiş kez lütuf butlundan dost kullarının gönlüne rahmet yağdırır. Bazıları bu dergaha mal ile yakındır, bazıları ten ile, bazıları gönül ile, bazıları da hem mal hem can ile yakındır. İsmâ‘îl Ata beş kerametten bahseder: Birincisi dervişin ibadetinin sevabı tüvangerlerin ibadetinin sevabından daha ileridir. İkincisi dervişler, bir şeyi arzu edip de ulaşamazlarsa onun sevabına vasıl olurlar. Üçüncüsü, dervişler, tüvangerlerden beş yüz yıl önce cennete girer. Dördüncüsü, kıyamet hesabı dervişlere kolaydır. Beşincisi tüvangerler kıyamette pişman olacaktır. Dervişlerin bir dirhem sadakası tüvangerlerin çok sadakalarından daha faziletlidir.

Mürid, şeyh sırrına ermeyince gerçek mürid olmaz. Kuru dava gütmemeli, davası lafta kalmamalıdır. Yemen şehrinin büyükleri, Hz. Peygamber’den şehirlerinde şeriat hükmünü uygulayıp anlatacak bir lider isterler. Bu görev için ilk olarak Hz. Ebû Bekr icazet ister ama Hz. Peygamber ona: “Sen benim iki gözümsün, sen gidersen ben gözsüz ne yaparım?” der. Sonra Hz. ‘Ömer icazet ister ve “Sen benim iki kulağımsın.” cevabını alır. Sonra Hz. ‘Osmân icazet ister, “Sen benim iki kolumsun.” cevabını alır. Sonra da Hz. ‘Alî icazet istediğinde, “Sen benim iki ayağımsın.” cevabını alır. Hz. Peygamber dört halifeye de izin vermemiştir.

Hz. Peygamber’e salavat getirmenin faziletini bizzat kendisinden öğreniyoruz. Hz. Muḥammed: “Bana günde bir kez salavat getirenin vücudunda hiç

günah kalmaz.” buyurmuştur. H^Vâce İshâk’a göre Salavat getirmek, rahmet dilemektir. Hz. Muhammed’e salavat getirmeyince diğer peygamberlere salavat getirmek reva değildir. Müridin tarikatte şeyhtan meded ve himmet dilemesi edebdendir. İlk olarak mürid tövbe eder ve sonra hizmete girer. Eğer o müridin hizmet hırsı az olursa salihler, o kişiyle sohbette bulunmaz. Onların kalbinde zerre miktar dünya hırsı yoktur. Mürid, şeyhin adını anınca, onu yüceltince, *rahmetu llâhi ‘aleyh* deyince, günahı denizlerdeki köpükten fazla olsa bile affedilir. Allâh’ın adını duyduğunda *celle celâluhu* deyip onu yüceltmeyen, Hz. Muhammed’in adını iştirince salavat getirmeyen, şeyhin adını duyunca *rahmetu llâhi ‘aleyh* demeyen kişi, Allâh’ın rahmetinden, peygamber şefkatinden ve evliyaların himmetinden uzak kalır. Şeyhlerin sünnetini terk eden mürid, şeyhlerin şefaatinde de nasibini alamaz.

Hz. Peygamberlerin faziletlerinden biri de cefaya karşı dahi sürekli hayır dilemesidir. Uhud dağında mübarek başlarını yarıp dişini kıranlara bile hayır duasında bulunmuştur. Kafirlerin doğru yolun ne olduğunu bilmediği için böyle yaptıklarını buyurmuştur. Aḥmed Yesevî: “Kötülüğe kötülük kafirlerin işidir, kötülüğe iyilik ise şeyhlerin işidir.” demiştir. Bir kişi zulüm ile birisine bir sopa vursa Allâh, onların hakkını zalimlerden almadan bu dünyadan göçürmez.

Müridin temiz bir kalp ile ihlaslı bir şekilde şeyh hizmetine ve yoluna girmesi, ona Hz. Ebū Bekr’in Hz. Peygamber’in hizmetine girmesi gibi sevap kazandırır. Böylece o kul, veliler zümresinden olur.

Bu bölümde İsmâ‘îl Ata’nın nasıl şeyh olduğunu öğreniyoruz. Ayrıca bu esnada bir de Yesevi silsilesi karşımıza çıkıyor. Olay metinde, bu silsile vasıtasıyla şu şekilde geçmektedir: İsmâ‘îl Ata bir gün rüyasında İbrâhîm Ata’yı görür. İbrâhîm Ata: “Seni ahir zaman şeyhlerinden yapıp evliya mertebesine ulaştırdılar. Ne diyorsun?” der. İsmâ‘îl Ata: “Müridlerimiz, ahir zaman müridleri olacaktır. Onlar isyankar ve günahkar olur. Kıyamet günü onları cehenneme götürseler ben de şeyhler tarafında olsam ne çare

bulabilirim?” cevabını verir. İbrāhīm Ata'nın ruhları Süksük Ata'ya, o Muhammed Dānişmend'in ruhuna, onun ruhu Hākīm Ata'nın ruhlarına yöneldiler. Onların ruhu Aḥmed Yesevī'nin ruhlarına müteveccih oldu. Onun ruhu, Hz. 'Alī'ye müteveccih oldu. O, Hz. Peygamber'e, Hz. Peygamber de Hākḳ'a yöneldi. Bu silsile tam tersinden ve aynı şekilde birer kez tekrarlandı. Sonuçta İsmā'īl Ata, müridleri için azadlık hattını alıp koynuna koydu. Uyandığında o icazet koynundaydı. Bu şekilde İsmā'īl Ata'nın büyük bir zat olduğu bir kez daha anlaşıldı. Azadlık hattı meselesini DE WEESE'te de görüyoruz. DE WEESE makalesinde bu olayı işlemiştir.⁸⁴

Müellif, bu bölümde de hizmet ve müridlik bahsine değiniyor. Salik mürid, şeyhe vasıl olmaya muhtaçtır. Hz. Mūsā, ancak on yıl hizmet ettikten sonra peygamber oldu. Şeyh, alim ve akil olur. Divanelik, şeyhlikte olmaz. Şeyh ile mürid arasındaki muhabbet, Hākḳ'ın muhabbetinden başka bir şey değildir. Mürid, şeyhlerin yoluna girip sözünü tutsa ve yarı yolda kalsa, kıyamet günü şeyhten razı olmazsa o şeyh cehennemlik olur. Şeyh, her türlü yardımı yapıp da mürid hizmette olmazsa bu kez mürid cehennemlik olur. Şeyh, Allāh'ın rızasını gösteren, ona kılavuzluk yapan; mürid ise dileyen kişidir. Şeyhlerin makamlarından habersiz olmamak gerek. Zū'n-nūn-ı Mıṣrī'ye göre müridin sürekli şeyh hizmetinde olması gerekir. Kırk yıl pirin hizmetinde bulunmazsa derviş sayılmaz.

Hvāce Aḥmed Yesevī'ye göre, tövbe makamını doğru yapan kişi havf makamına naklolur. Sonra salihler makamına, sonra müridlik makamına, sonra muhsinlerin makamına, sonra müştaklar (Allāh'a kavuşmayı arzu edenler) makamına, sonra evliyalar makamına, sonra da mukarrebler makamına ulaşır.

Hz. Peygamber'e hürmet ile ilgili bir olay nakledilmiştir: Selmān-ı Fārisī, Hz. Peygamber'e: “Birileri şehrimizi ele geçirmek istediğinde şehrin etrafına hendek

⁸⁴ DE WEESE, Devin: a,g,m.

kazardık” der. Bu fikir, Hz. Peygamber’in hoşuna gider. Hendek kazmaya başlarlar. Sert bir kayayla karşılaşır. Hz. Peygamber kendisi o taşı parçalar. Üç gündür yemek yememektedir. İnsanların, açlığını anlamaması için karnına taş bağlamıştır. Cābir (A.S.)⁸⁵ bunu görünce denizler misali gözlerinden yaş döker. Evine gelip hanımına yiyecek bir şeyler olup olmadığını sorar. Hz. Peygamber’i eve davet etmek istediğini söyler. Hanımı: “Bir oğlak ve dört batman un var.” cevabını verir. Cābir (A.S.), Hz. Peygamber’i çağırır ama Hz. Peygamber sahabeler ile gelmek ister. Yeterli yiyecek olup olmadığını öğrenir ve iki yüz sahabe ile davete icabet ettiler. Hepsi Cābir (A.S.)’in evine gider. Cābir (A.S.)’in iki oğlu vardır. Onların yanında oğlağı keser. Hanımı yemek hazırlarken çocuklar babalarının oğlağı kestiği sahneyi kendi aralarında yeniden canlandırır. Birisi oğlak olur, yere yatar, diğeri de onunu boğazını keser. Kardeşinin öldüğünü gören diğeri çocuk başını duvarlara vurur, mecnun olur, o da can verir. Sofra hazır olmuştur. Hz. Peygamber, Cābir (A.S.)’e iki oğlunu da getirmesini söyler. Cābir (A.S.), durumu hanımına sorar. Hanımı durumu görür. Çok dirayetli, güçlü ve kadercı birisidir. Hz. Peygamber rahatsız olmasın diye çocukların oynamak için dışarı çıktıklarını söyler. Cebrā’îl (A.S.) vahiy getirir. Hz. Peygamber durumu öğrenir. Dua eder, Allāh’ın emriyle çocuklar uykudan yeni uyanmış gibi dirilir. Allāh yolunda güzel bir davranışta bulunan kişinin hiçbir emeği zayi olmaz, hepsinin mükafatını görür. Allāh rızası için aç birisine bir lokma yediren kişi sorgusuz sualsiz cennete girer.

Bir rivayete göre yedi kez *veş-şems*, yedi kez *vel-leyl*, yedi kez *iḥlāş* suresini okuyan; bir rivayete göre de *veş-şems* ve *vet-tīm* surelerini okuyan kişi her ne dilerse, kibleye dönüp yatarsa dileğini o gece veya ikinci gece ya üçüncü ya dördüncü ya beşinci ya da altıncı gece rüyasında görür. Evden besmele ile çıkmak ve suyu üç yudumda

⁸⁵ Bu kıssa, *Riyāzū ṣ-ṣāliḥīn*’de 522 numarada Buhari ve Müslim’den rivayetle nakledilmiştir.

içmek sünnettir. Bunu, Buhari ve Müslim rivayet etmiştir.⁸⁶ Hz. Peygamber, akşama kadar yiyip içen kişinin oruçlu sevabı alabileceğini bunun da her sabah on kez salavat getirmekle olacağını söylemiştir.

On Beşinci Bölüm: Bayram gecelerini idrak ve ihya etme hakkında olan bu bölüm, 129b-132a arası varakları kapsamakta ve eserin son bölümünü oluşturmaktadır. Ayet ile başlayıp hemen peşinden iki hadis ile devam eden bölümde altı ayet ve üç hadis bulunmaktadır. Hz. Ebū Bekr, Hz. ‘Alī, Hz. ‘Āiše, Bayezīd-i Bistāmī ve İbn-i ‘Abbās, bu bölümde bahsi geçen kutup şahsiyetlerdir.

Kandil gecelerini ve bayram gecelerini Allāh’ın zikir ile geçirmek gerekir. İsmā‘īl Ata, bu geceleri ihya etmeleri hususunda ashabına ve müridlerine görev vermiştir. Tarikat şeyhleri, sufileri bayram gecelerini muhabbet aşkı, şevki ve zevki ile geçirmeleri için vazifelendirmiştir. Bayram gecelerini böyle geçiren kulların her ne günahı varsa Allāh onları affeder. Hz. ‘Alī: “Bayram namazından sonraki hutbenin akabinde dört rekat namaz kılan kişiye Allāh, yeryüzünde yarattığı otlar hesabınca keramet verir.” demiştir.

2.6. Eserde Geçen Tarihi Şahsiyetler ve Yerler

Metinde geçen olaylar kısaca anlatıldıktan sonra bu olaylarda ismi geçen peygamberler, halifeler, sahabeler, diğer din ve tarikat büyüklerini tek tek ele almak metnin daha anlaşılır olmasını sağlamak açısından faydalı olacaktır. Bu isimler tanıtılırken herhangi bir sıralama gözetilmemiş ancak ilk olarak, hiyerarşik sıranın başında olan peygamberlere yer verilmiştir.

⁸⁶ Metinde sünnet olduğu belirtilen bu davranış, *Riyāzū ‘ş-şālīhīn*, numara 760’ta: “Resulullah (S.A.V.) suyu üç yudumda içerdi.” şeklinde geçmektedir.

Mûsâ (A.S.): Hem Yahudilik ve Hıristiyanlığa hem de İslam'a göre büyük bir peygamberdir ve İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarmıştır. Birinci, ikinci, üçüncü, beşinci, yedinci, on birinci, on dördüncü bölümlerde toplam kırk kez ismi zikredilmiştir. O'nun *kelîmu llâh* vasfı vurgulanmıştır. Hz. Muhammed'den sonra ismi en fazla zikredilen peygamberdir. Hz. Mûsâ, Muhammed ümmetinden daha faziletli bir şey görmediğini; *Tevrât, Zebur, İncîl ve Kur'ân* okuyan kişinin on peygamber sevabı kazanacağını ancak Muhammed ümmetinden bir kulun yarım gece uyumayıp Allâh dese o kulun sevabının az önce zikredilen tüm sevaptan daha fazla olacağını bildirmiştir. Şükür, zikir, hizmet vb. konularda da sözlerine yer verilmiştir, ancak "eserin bölümleri" bahsinde bunlara yer verildiği için burada tekrar edilmeye lüzum görülmemiştir. Onay'a göre on sekiz yıl Hz. Şu'ayb'ın hizmetinde bulunmuş, çobanlık yapmıştır. Sonrasında da onun kızı ile evlenmiştir.⁸⁷

Nûh (A.S.): *Kur'ân*da ve hadislerde diğer peygamberlere oranla geniş bir şekilde tanıtılan ve "ulü'l-azm" olarak nitelendirilen beş büyük peygamberden biridir.⁸⁸ Birinci ve on dördüncü bölümde toplam beş kez ismi zikredilmiştir. Hz. Nûh'un oğullarından birisi, babasına tabi olmadığı için peygamber oğlu olmasına rağmen kurtuluşa erememiştir. O'nun hakkındaki ayetlerden ikisi⁸⁹ de delil gösterilerek salih amel işlemeyen kişinin, şeyhine, peygamberine tabi olup din yoluna girmeyen kişinin akıbetinin kötü olacağı anlatılmıştır.

⁸⁷ ONAY, Ahmet Talat: a.g.e., s. 335.

⁸⁸ HARMAN, Ömer Faruk: "Nuh", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2007, C 33, s. 226^a.

⁸⁹ *Kur'an*: 11/45: "Nuh, Rabbine dua edip dedi ki ey Rabbim, şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vadin ise elbette haktır. Sen hakimler hakimisiz."

Kur'an: 11/46: "Allah buyurdu ki ey Nuh, o asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim."

Dâvûd (A.S.): İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine *Zebur* verilen peygamberdir. İsmi, Kitâb-ı Mukaddes'te Dâvîd veya Dâvid şeklinde geçmektedir.⁹⁰ Birinci ve ikinci bölümde toplam dokuz kez ismi zikredilmiştir. Hz. Dâvûd, nefisle mücadele için gecelerini ihya ederken bir gece uykuya yenik düşer ve Allâh bu yüzden O'nu azarlar. Az yiyip içme, az uyuma ve nefse uymama hususunda insanları uyarmıştır.

Eyyûb (A.S.): *Kur'ân*da adı geçen peygamberlerden biridir. İkinci ve beşinci bölümlerde iki kez ismi zikredilmiştir. Zikrin hafî mi cehrî mi yapılması hususunda O'nun hakkındaki bir ayet⁹¹ delil gösterilmiştir.

Îsâ (A.S.): *Kur'ân*da adı geçen ve kendisine İncil verilen peygamberdir. Alemlere üstün kılındığı bildirilen dört seçkin aileden birisine mensuptur.⁹² Bu aile, Al-i İmran suresinde de belirtilen Hz. Meryem'in mensubu bulunduğu İmran ailesidir. Eserde ismi, ikinci ve on ikinci bölümlerde toplam altı kez zikredilmiştir. Kul hakkını ihlal eden bir ölü ile konuşması nakledilmiştir.

Âdem (A.S.): İlk insan ve ilk peygamberdir. *Kur'ân*da Allâh'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan *safiyullah* ünvanıyla da anılmaktadır.⁹³ Yedinci bölümde dört kez ismi zikredilmiştir. Âdem-i Şafî şeklinde verilmiş ve bir yerde de Şîş peygamberin babası olduğu bildirilmiştir. Cennetten çıkması, Hindistan'a gitmesi ve bir ağaç ile olan diyalogu nakledilmiştir.

İbrâhîm (A.S.): *Kur'ân*da ismi zikredilen peygamberlerdendir. HARMAN'a göre, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın müştereken kabul ettiği büyük

⁹⁰ HARMAN, Ömer Faruk: "Dâvûd", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 9, s. 21^a.

⁹¹ *Kur'an*: 19/3: Hani o, gizli bir sesle Rabbine niyaz etmişti."

⁹² HARMAN, Ömer Faruk: "Îsâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2000, C 9, s. 469^c.

⁹³ BOLAY, Süleyman Hayri: "Âdem", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1988, C 1, s. 358^a.

peygamberdir.⁹⁴ Üçüncü, yedinci, on birinci ve on dördüncü bölümlerde toplam on dört kez ismi zikredilmiştir. O'nun *ḥalīlu llāh* vasfı vurgulanmıştır. Hz. İbrāhīm'in oğullarının kendisine iman ettiğini ve bu şekilde kurtuluşa erdiği anlatılmıştır. Nemrūd ile olan hikayesi ve oğlu Hz. İsmā'īl'in kurban edilmesi olayı nakledilmiştir.

Şuayb (A.S.): Eserin en uzun bölümü olan yedinci bölümde ve on dördüncü bölümde toplam üç kez ismi zikredilmiştir. Her üçünde de Hz. Mūsā ile birlikte zikredilmiştir. Hizmet ve makamlar hakkındaki bölümlerde, Hz. Mūsā'nın peygamber olabilmesi için Hz. Şu'ayb'in on yıl hizmetinde bulunduğu vurgulanmıştır.

Şiṣ (A.S.): İsmi sadece yedinci bölümde iki kez zikredilmiştir. Yaranlarının kıyamette kendisiyle birlikte olabilmeleri için onlara muhabbet nasip etmesi hususunda Allāh'a niyazda bulunması anlatılmıştır. Hz. Ādem'in oğlu olduğu belirtilmiştir.

Süleymān (A.S.): İkinci bölümde bir kez, yedinci bölümde de beş kez olmak üzere toplam altı kez ismi zikredilmiştir. İkinci bölümde Hz. Süleymān'ın bu dünyada padişahlık yapmasından dolayı diğer peygamberlerden kırk yıl sonra cennete gireceği belirtilmiş, yedinci bölümde de bir kuş ile konuşması anlatılmıştır. Hüdhdüd ile ilgili İsmā'īl Ata'nın da sözlerine yer verilmiştir.

Hız. Ebū Bekr: Hulefā-i Rāşidīn'in birincisidir. Üçüncü, altıncı, yedinci, on ikinci, on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci bölümlerde toplam elli kez ismi zikredilmiştir. Eserde ismi en çok zikredilen halifedir. Hz. Muḥammed onun için "Sen benim iki gözüksün." demiş ve uzaklara gitmesine izin vermemiştir. Hz. Muḥammed'in mağaraya girmesinden önce herhangi bir yılan çiyandan onu korumak için orayı kontrol ederken Hz. Ebū Bekr'i yılan sokar ama bunu belli etmez. Allāh'ın Resulüne hizmete devam eder. Sonra durumu öğrenen Hz. Peygamber, O'nun için dua eder. Hz. Ebū

⁹⁴ HARMAN, Ömer Faruk: "İbrahim", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2000, C 21, s. 266^c.

Bekr'in bu ve benzeri birçok hizmeti olmuştur. Bir gün traş olurken mübarek sakalından bir tel bir mezarlığa düşer ve yüz otuz gün orada kalır. O mezarlık, o mübarek kıl vesilesiyle yüz otuz gün azab görmez. Metinde, O'nun faziletinin tüm yaranlardan fazla olduğu bildirilmiştir. Eserde Ebā Bekr-i Şiddīk olarak geçmektedir. Mustafa FAYDA, çok samimi, sadık anlamına gelen *şiddīk* ünvanının Mi'rac olayı başta olmak üzere gaybla ilgili haberleri tereddütsüz kabul ettiği için bizzat Resül-i Ekrem tarafından verildiğini ve İslam literatüründe bu lakab ile şöhret bulduğunu söylemiştir.⁹⁵

H. Ömer: Hulefā-i Rāşidīn'in ikincisidir. İkinci, yedinci, on ikinci ve on dördüncü bölümlerde toplam yedi kez ismi zikredilmiştir. İslam tarihinde *emirü l-mü minin* tabiri ilk kez Hz. 'Ömer için kullanılmıştır.⁹⁶ *Hadikatü l-Ārifin*de O'ndan *emirü l-mü minin* diye bahsedilmiştir. Bir hikayede Hulefā-i Rāşidīn'in diğer üç halifesi ile birlikte anılmış, bir hikayede de Hz. Muḥammed ve üç halife ile birlikte anılmıştır. Hz. Muḥammed'den rivayetler nakletmiştir. Hz. Muḥammed onun için "Sen benim iki kulağımsın." demiş ve uzaklara gitmesine izin vermemiştir.

H. Osmân: Hulefā-i Rāşidīn'in üçüncüsüdür. Cennetle müjdelenen on sahabeden birisidir. Yedinci, on ikinci ve on dördüncü bölümlerde toplam on iki kez ismi zikredilmiştir. Hz. Muḥammed onun için "Sen benim iki kolumsun." demiş ve uzaklara gitmesine izin vermemiştir. Eserde, sadaka hususunda karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muḥammed, Hz. 'Osmân'ın evine teşrif etmiştir. Eve kadar attığı her bir adım için Hz. 'Osmân bir köle azad etmiştir.

H. Alî: Hulefā-i Rāşidīn'in dördüncüsü ve Hz. Peygamber'in damadıdır. İkinci, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, on ikinci, on dördüncü ve on beşinci bölümlerde otuz kez ismi zikredilmiş ve birçok yerde de *emirü l-mü minin* 'Alî şeklinde

⁹⁵ FAYDA, Mustafa: "Ebu Bekir", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 101-108.

geçmiştir. Ahmed Yesevî, bir yerde onun için *ḥazret-i şāh-ı merdān-ı murtaẓā* ünvanını kullanmıştır. Hz. ‘Āiše ise *esedu llāh* ünvanını kullanmıştır. Hz. ‘Alî, Hz. Muhammed’in yaşamından kesitler nakletmiş, bazı hadislerde kendi ismi de geçmiştir. Hz. Muhammed onun için “Sen benim iki ayağımsın.” demiş ve uzaklara gitmesine izin vermemiştir.

Hz. Hasan: Hz. Peygamber’in büyük torunudur. İkinci ve yedinci bölümde ismi geçmektedir. Babasına biat edip doğru yolu bulması örnek gösterilmiştir. Hz. Fāṭıma’nın oğlu olduğu belirtilmiştir. Hz. Hasan takatsiz olduğu için Hz. Peygamber onun ruhunu teslim etmesini istememiş ve kendi oğlunun (Hz. İbrāhîm) ruhunu teslim etmesini tercih etmiştir.

Hz. Hüseyin: Hz. Peygamber’in küçük torunudur. İkinci ve yedinci bölümde ismi geçmektedir. Ağabeyi Hz. Hasan ile birlikte babalarına biat etmeleri örnek gösterilmiştir. Hz. Hasan gibi Hz. Hüseyin de ruhunu teslim edecek birisinin tercih edilmesi için Hz. Muhammed’e fermanlanan üç isimden biridir. O da kardeşi gibi takatsiz olduğundan ismi söylenmemiş ve dayısı olan Hz. İbrāhîm’in ismi verilmiş ve o can vermiştir. Hz. ‘Alî’nin bir müslümanı azad edebilmek için bir Yahudi’nin evinde Hz. Hüseyin’i rehin bırakması olayı nakledilmiştir.

Hz. İbrāhîm: İkinci bölümde ismi zikredilmiştir. Hz. Muhammed’in oğludur. Hz. Peygamber, iki torununun (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) zayıf olduğunu söyleyerek oğlu İbrāhîm’in ebediyete intikal etmesine razı olmuştur. Başını babasının mübarek dizlerine koyan Hz. İbrāhîm canını orada teslim eder. Hz. Peygamber, Allāh’ın

⁹⁶ FAYDA, Mustafa: “Ömer”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2007, C 34, s. 44-51.

buyruğunu yerine getirmenin huzuruyla gözyaşı dahi dökmemiştir. Asri ÇUBUKÇU, Hz. İbrâhîm'in on yedi veya on sekiz aylıkken vefat ettiğini söylemiştir.⁹⁷

Hızr. Hadîce: Hz. Peygamber'in ilk hanımıdır. Yedinci bölümde beş kez ismi zikredilmiştir. Verdiği sadakalar ile ismi zikredilmiş ve Ebū Cehl ve Ebū Leheb'e, mütevazi yaşam seçmesinin sebebinin Hz. Muhammed olduğunu söylemiştir.

Hızr. Fâtıma: Hz. Peygamber'in soyunu devam ettiren kızıdır. İkinci, dördüncü ve yedinci bölümlerde beş kez ismi zikredilmiştir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olduğu belirtilmiş; Hz. Fâtıma'nın Hz. 'Alî'nin rüyasına girmesi olayı ve Hz. Hüseyin'in bir Yahudi'ye rehin bırakılması olayı nakledilmiştir.

Hızr. Âişe: Hz. Peygamber'in hanımı ve Hz. Ebū Bekr'in de kızıdır. Yedinci ve on beşinci bölümlerde toplam on üç kez ismi zikredilmiştir. Hz. 'Osman'ın verdiği malların müslümanlara dağıtılması olayı, Hz. Ebū Bekr ile def vurma olayı anlatılmış ve elini dişlerine götürmeden konuşmadığı belirtilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımları için gönderilen bir ayet⁹⁸ nakledilmiştir. Mustafa FAYDA'ya göre Hz. Peygamber, hanımları arasında Hz. Hadîçe'den sonra en çok onu sevmiştir.⁹⁹

Hızr (A.S.): Hz. Mūsā döneminde yaşayan, kendisine ilahi bilgi ve hikmet öğretilen kişidir.¹⁰⁰ Metinde ikinci ve beşinci bölümde sekiz kez ismi zikredilmiştir. Hem ikinci bölümde hem beşinci bölümde Hz. Mūsā ile söyleşmeleri anlatılmıştır.

⁹⁷ ÇUBUKÇU, Asri: "İbrahim", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2000, C 21, s. 274^a.

⁹⁸ *Kur'an*: 33/32: "Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin."

⁹⁹ FAYDA, Mustafa: "Âişe", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1989, C 2, s. 202^c.

¹⁰⁰ ÇELEBİ, İlyas: "Hızır", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1998, C 17, s. 406^a.

Hâce Ahmed Yesevî: İkinci, üçüncü, beşinci ve on dördüncü bölümlerde toplam on kez ismi zikredilmiştir. İnsanların tam manasıyla anlamasa da Hâk yolunda olması gerektiğini, şeyhlerden uzak olunmaması gerektiğini, şeyhin Hz. Hızır, müridin ise Hz. Mûsâ gibi olduğunu, müridin şeyhten gelen emre sabır göstermesi gerektiğini belirtmiş ve müridlerine iki zikri telkin etmiştir. Ayrıca mamaklar bölümünde makamlara nasıl vasıl olunacağına dair sözleri Arapça olarak nakledilmiştir. Bazı yerde, *Hâce Ahmed Yesevî*, bir yerde, *Server-i Evliyâ Hâce Ahmed Yesevî*, iki yerde de *Sultân-ı Melîk-i Ma'nevî* sıfatıyla geçmektedir. 'Alî Şîr Nevâî ise Hâce Ahmed hakkında şöyle demiştir: "Türkistân mülkiniñ şeyhü'l-meşâyihidür. Ve anıñ mezârı Türkistân'da Yesî digen yirde ki anıñ mevlîd ü menşe'idür. Ve Türkistân ehliniñ kıble-i du'âsıdır."¹⁰¹

İsmâîl Ata: Eserin yazılma sebeplerinden birisi, müellifin babası olan İsmâîl Ata'nın menkıbelerini anlatmak ve onun muhtelif konulardaki görüşlerine yer vererek müridlere yol göstermektir. Dolayısıyla İsmâîl Ata, metinde ismi en çok geçen sufidir. İsmâîl Ata, müellif Hâce İshâk'ın babasıdır. Ahmed Yesevî'nin İbrâhîm Ata isimli kardeşinin oğlu ve Yesevî'nin de mürididir. Ashabı ve müridi çoktur. Sayısız harika adetleri, makamları ve kerametleri vardır. On yedi veya on sekiz evladı vardır. Dünyadan göçerken oğlu İshâk Ata'yı kendi makamına layık görmüştür. Nevâî onun hakkında şöyle demiştir: "Zâhiren Hâce Ahmed-i Yesevî kıddesa'llâhu sırrahuniñ İbrâhîm Ata atlıg inisiniñ oğlıdur. Ve 'âlemdim öterde evlâdı arasıdın İshâk Ata'nı öz kâyim-i maqâmı kılip 'âlemdin ötüpdür."¹⁰² Uzun yıllar Maslahu'd-dîn Hocendî'nin hizmetinde bulunduğunu ve şeyhinin icazetiyle Kazıgurt'a döndüğünü bizzat kendisi bildirmiştir. Babası İbrâhîm Ata'nın yerine kaim-i makam olduğunu ise İshâk Ata

¹⁰¹ 'ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 383.

belirtmiştir.¹⁰³ KÖPRÜLÜ, *Cevāhirü l-Ebrār, Raşahāt ve Tıbyānū l-Vesāil* kaynak olarak Yeseviye silsilesi tanzim etmiştir. İshāk Ata, Zengī Ata silsilesinden Seyyid Ata oğlu İsmā'īl Ata'nın oğludur. Ancak yukarıda da zikredildiği üzere *Nesāyimü l-maḥabbede* Aḥmed Yesevī'nin İbrāhīm Ata isimli kardeşinin oğlu olduğu söylenmektedir. 113a'da geçen şu ifadeler daha sağlam bilgi vermektedir: “İsmā'īl Ata aydılar: “Kağırtlık İbrāhīm Ata'nın oğlu İsmā'īl Hıvāce turur mén.” tédiler.” Bu söz, Nevāi'nin verdiği bilgilerin doğruluğunu ispatlar niteliktedir. Ata'nın rivayetleri, kerametleri bölümlerin içeriklerini işlerken anlatıldığı için burada uzun uzadıya tekrar edilmesine gerek görülmemiştir.

İbrāhīm Ata: Müellifin dedesi ve İsmā'īl Ata'nın da babasıdır. Üçüncü, dördüncü, yedinci ve on dördüncü bölümlerde toplam kırk dokuz kez ismi zikredilmiştir. Bahsi geçen bölümlerde naklettiği rivayetler özetle aktarılmıştır. Ata, bilerek yapılan ibadetlerin bin sevap ile mükafatlandırılacağını, bilmeden yapılanların ise boşa yapılmış olacağını ve oğlu İsmā'īl Ata'nın nasıl şeyh olduğunu anlatmıştır. Müellif, Sayram mescidinde on iki sufinin hazır olduğunu ancak bu zatların İbrāhīm Ata olmadan zikre başlamadıklarını söylemiştir. Dervişlikteki kırk makamı İshāk Ata babası İsmā'īl Ata'dan, o da babası İbrāhīm Ata'dan nakletmiştir. Metinde İsmā'īl Ata'nın “Kağırtlık İbrāhīm Ata'nın oğlu İsmā'īl Hıvāce turur mén.” demesi İbrāhīm Ata'nın Kağırtlı olduğunu gösteriyor.

Süksük Ata: Üçüncü, yedinci ve on dördüncü bölümlerde toplam yirmi iki kez zikredilmiştir. Bazı yerde *Süksük Ata*, bazı yerde ise *Hıvāce Süksük* şeklinde geçmektedir. İbrāhīm Ata'nın rüyasında Hz. İbrāhīm ve Hz. Mūsā rahmet kilidinin Süksük Ata'da olduğunu söylemiştir. Süksük Ata'nın bir kassara ismini Fir'avn olarak

¹⁰² c ALİ ŞİR NEVĀİ: a.g.e., s. 384.

¹⁰³ *Hadīkatü l-Ārifīn*, vr. 113b.

bildirilmesi ve bunun üzerine başlayan diyalogu nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in izmine hürmet etmesinden dolayı tüm ashabı ve yaranları cehennemden kurtulmuştur.

Kürsî Ana: İsmi yedinci bölümde geçmektedir. H^Vâce Süksük'un bibisi olduğu belirtilmiştir. H^Vâce Süksük ve H^Vâce İbrâhîm ile ilgili bir olayda karşımıza çıkmaktadır.

Üveys-i Karanî: Günümüzde halk arasında Veysel Karani olarak bilinen Üveys-i Karanî'nin ismi sadece üçüncü bölümde ve bir kez zikredilmiştir. Nesâyimü'l-Maḥabbe'de bahsi geçen ilk sufidir. NEVĀĪ'nin naklettiğine göre; Hz. Peygamber, bu alemden göç ederken yamalı hırkasını ona göndermiş ve ümmetine dua etmesini buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber'den nakledildiğine göre kıyamet günü onun suretinde yetmiş bin melek yaratılacak ve Üveys-i Karanî de o meleklerin arasında cennete girecektir. Uhud savaşında Hz. Peygamberi'nin mübarek dişinin kırıldığını öğrenince kendisinin de otuz iki dişini birden kırıdığı rivayet edilir. Hiç görmediği halde peygamberine büyük bir sadakatla bağlanmıştır. Pirini görmediği halde onun ruhaniyetinden terbiye alan kişiye Üveys denilir.¹⁰⁴ *Ḥadîkatü'l-Ārifîn*de de Üveys'in bu özelliği dolayısıyla ismi zikredilmiştir. Bir şey okumadan, Allâh'ın izniyle ve yardımıyla bu saadete vasil olmuştur.

Bayezîd-i Bistâmî: Birinci, ikinci, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, on dördüncü ve on beşinci bölümlerde toplam sekiz kez ismi zikredilmiştir. Fakr hakkındaki sekizinci bölümde İsmâ'îl Ata ile birlikte sadece onun menkıbelerine yer verilmiştir. NEVĀĪ, onun hakkında: "Adı Ṭayfūr b. Āsâ Ahmed-i Ḥazraveyh'tir. Ebū Ḥafş, Yahyâ-i Mu'âz ve Şakîk-i Belhî'yi görmüştür. Fikir ashabındandır ve kendisine

¹⁰⁴ ĀLĪ ŞĪR NEVĀĪ: a.g.e., s. 12-13.

velilik kapısı açılan şeyhlerdendir.” demiştir.¹⁰⁵ İlk menkıbesi birinci bölümde ve şu şekilde nakledilmiştir: Bayezîd-i Bistâmî Ka‘be’ye gider ve ilk gidişinde o yapıyı gördüğünü, ikinci gidişinde o yapıyı ve yaratıcısını gördüğünü, üçüncü gidişinde ise sadece yaratıcısını gördüğünü söyler. Yine aynı bölümde mütevazilik bahsinde, “Kendisini köpekten üstün gören kişilerle sohbet edilmez.” sözü nakledilmiştir. İkinci bölümdeki rüyasında kıyametin koptuğunu görür. Tüm halk toplanır. Allâh Te‘âlâ ona: “Dergahımdan ne dileğin varsa söyle!” buyurur. Bayezîd-i Bistâmî de Hz. Muhammed ümmetinin isyankar ve günahkar kullarının kendisine bağışlanması hususunda niyazda bulunur. Yedinci bölümde şeyhlerin makama ulaşabilmesi için önceki şeyhlerin kabirlerini ziyaret etmelerinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Bayezîd-i Bistâmî’nin İmam Ca‘fer-i Şâdık’ın kabirlerini ziyaret etmekle; Ebu’l-Hasan Harkânî’nin ise Bayezîd-i Bistâmî’nin kabrini ziyaret etmekle makama ulaştığı bildirilmiştir.

Cüneyd-i Bağdâdî: Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, yedinci bölümlerde toplam on kez ismi zikredilen sufi, Bağdatlıdır ve İmam Şâfi’nin talebesidir. Babası şişe sattığı için Kavârîrî ve Zeccâc, hazz sanatını bildiği için de Hazzâz lakabını almıştır. Şeyh Ebû Ca‘fer-i Haddâd: “Eğer akıl, kişi suretine bürünseydi Cüneyd sureti olurdu.” demiştir.¹⁰⁶ *Nesâyimü l-ma‘habbede* isminden önce *seyyidü t-tâife* ünvanı kullanılmıştır. Metinde ise 19b/13’te ve 38b/15’te de bu ünvan kullanılmıştır. Yaptığı dualarla, uzun bir süre yağmur yağmayan ve kuraklık olan Bağdat’a yağmur yağmıştır. Siyahın matem rengi olduğunu onun bir müridinde görüyoruz. Huzuruna bir müridi siyah giyip gelir. Şeyh sebebini sorduğunda müridi, nefisini öldürdüğünü ve onun taziyesinde olduğunu söyler. Müridlerine, şeyhlerin sözlerini şükür bilmeleri gerektiğini ve kalplerinin onunla güçleneceğini bildirmiştir. Dünyadan göç ederken yerine Ebû Muhammed Cerîrî’yi getirmiştir.

¹⁰⁵ c ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 36-37.

¹⁰⁶ c ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 49.

Abdullâh ibn-i Abbâs: Hz. Peygamber'im amcasının oğludur. Birinci, beşinci, on birinci, on ikinci, on üçüncü ve on beşinci bölümlerde ismi toplam sekiz kez zikredilmiştir. On ikinci bölüm, onun Arapça ibareleriyle başlamış ve bu bölümde hem Arapça hem Farsça rivayetlerine yer verilmiştir. L. ÇAKAN ve EROĞLU, ibn-i 'Abbâs'ın tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edildiğini ve çok hadis rivayet eden sahabilerden olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

Ebû Mansûr-ı Mâtürîdî: Mâtürîdiyye mezhebinin kurucusudur. Bekir Topaloğlu, "Hanefî mezhebinin dördüncü hatta üçüncü kuşak alimlerindedir."¹⁰⁸ demiştir. Zamanının alimi olan Mâtürîdî'nin ismi birinci ve yedinci bölümlerde iki kez zikredilmiştir. NEVÂÎ, Mâtürîdî için: "Ol vaqt 'ulemâsı alarnı sulţānu'l-mu'izzin dir irmişler."¹⁰⁹ demiştir. Metinde Mâtürîdî, dünyada dört şey ('âlim-i bî şama', yâr-ı muvâfiq, tâ'at-i bî-riyâ, loğma-i helâl) aradığını ama bulamadığını söyler.

Enes b. Mâlik: Birinci, ikinci, altıncı, on üçüncü bölümlerde toplam beş kez ismi zikredilmiştir. Dört yerde Hz. Muhammed'den rivayetler nakletmiştir. İbrahim Canan, "Hz. Peygamber'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahabilerden biri."¹¹⁰ olarak göstermiştir. İhlâş suresinin faziletini naklederken onun sevabının terazide Kâf dağından daha ağır geleceğini bildirmiştir.

el-Enbâzî: Sadece birinci bölümde Arapça bir hikaye rivayet etmiştir. Vefatı yaklaşınca oğullarına vasiyetini bildiren bir sultanın hikayesi Arapça verilmiştir. Enbâzî'nin ismi de burada hikayeyi nakleden kişi olarak geçmektedir.

¹⁰⁷ ÇAKAN, İsmail L. – EROĞLU, Muhammed: "Abdullah b. Abbas b. Abdulmuttalib", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1998, C 1, s. 76^c.

¹⁰⁸ TOPALOĞLU, Bekir: "Matürîdî", *TDV İslam Ansiklopedisi*: Ankara 2003, C 28, s. 146^c.

¹⁰⁹ 'ALÎ ŞİR NEVÂÎ: a.g.e., s. 392.

¹¹⁰ CANAN, İbrahim: "Enes b. Malik", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1995, C 11, s. 234^a.

Ashâb-ı Kehf: Kültürümüzde “yedi uyurlar” olarak bilinen ve *Qur’ân*ın on sekizinci suresine ismi verilen arkadaş grubudur. Birinci ve yedinci bölümde toplam dört kez ismi zikredilmiştir. Hepsinde de köpeklerinin sadakati anlatılarak müridin de şeyh hizmetinde olmakla, ona muvafakat kılmakla hem vazifesini layıkıyla yapacağı hem de şefaath bulacağı anlatılmıştır. Metinde Aşhâb-ı Kehf’in köpeğinin sahiplerine muvafakat kıldığı için Allâh’ın o yedi kişiyle birlikte onu da *Qur’ân*da yad ettiği belirtilmiştir. Kıssaları, Kehf suresinin 9-26. ayetlerinde anlatılmıştır.¹¹¹

Kab el-Ahbâr: Beni İsrail’e dair rivayetleriyle tanınan bir tabii¹¹² olarak gösterilen Ka‘b el-Ahbâr’ın ismi, ikinci ve yedinci bölümde iki kez zikredilmiştir. İkinci bölümde müminin şeytanla mücadelesindeki üç kalesini (Allâh’ı yad, mescide gitme, *Qur’ân* okuma) Hz. Muhammed’den rivayet etmiştir. Yedinci bölümde de salih kulun namazının onu kıyamette koruyacağını bildirmiştir.

Mâlik-i Dînâr: İsmi ikinci, yedinci ve on üçüncü bölümde toplam altı kez zikredilmiştir. İnsanı şeytandan koruyan üç husustan birisi olan *Qur’ân* okumanın faziletini *Qur’ân*dan ayetle anlatmıştır. Bir Yahudi ile ellerini ateşe tutması olayı nakledilmiştir. Dünyada iken fakirliği tercih eden sufinin sadece bir gömleği vardır. Nevâî’nin naklettiğine göre; Muhammed-i Vâsi‘: “Mâlik’ten daha alim ve kamil olmasına rağmen cennete giderken Mâlik, ondan bir adım öndedir. Sebebi ise şudur: Dîpdürler ki dünyâda anîng êkki kônğlegi bar irdi ve Mâlik’ning bir.”¹¹³ demiştir.

Yahyâ Mervî: İsmi sadece ikinci bölümde ve bir kez zikredilmiştir. ‘Abdu’llâh Enşârî’nin ustası olduğu bildirilmiştir. Vefatından sonra bir zat onu rüyasında görüp Allâh’ın ona diğer alemde ne yaptığını sorar. Yahyâ Mervî, oraya halis

¹¹¹ ERSÖZ, İsmet: “Ashab-ı Kehf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1991, C 3, s. 466^a.

¹¹² KANDEMİR, M. Yaşar: “Kab el-Ahbar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2001, C 24, s. 1^c.

¹¹³ ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 15.

ibadetsiz gittiği için cehenneme gidecekken bir gün bir mecliste bulunduğunu ve o mecliste bulunanlardan birinin bereketi vesilesiyle cennete girdiğini anlatmıştır.

Abdullâh el-Ensârî: İkinci ve on dördüncü bölümlerde iki kez ismi zikredilmiştir. İkinci bölümde nakledilen hikayeden onun Yahyâ Mervî'nin talebesi olduğu anlaşılmaktadır. Hakk'ın tecellisinin gönülde olduğunu bildirmiştir. Osmanlı edebiyatında *pîr-i Herât* olarak geçmektedir. Künyesi Ebû İsmâ'îl'dir. Babası şeyhülislam ile meşhur Ebû Manşûr Muhammed-i Ensârî'dir ki sahabeden Peygamber'in mihmândarı Ebâ Eyyüb-i Ensârî'nin ahfâdından olup Hz. Osman hilafetinde Horâsân'a gidip Herât'ta yerleşmiş. Orada tezevvüce oğlu Abdullah dünyaya gelmiştir. Abdullah hicrî 396 yılında doğmuş ve 481'de vefat etmiştir.¹¹⁴

Şeyh Şerifüddîn-i Semerkandî: İsmi ikinci ve on dördüncü bölümde iki kez zikredilmiştir. İsmâ'îl Ata'nın şeyhten naklettiğine göre ahir zamanda birçok derviş olacak ama bunlar sadece görünüş ehli olacaktır. Giyim kuşamlarını dervişlere benzetecek ama yaşantılarını benzetemeyeceklerdir. İsmâ'îl Ata ile şeyhlik hakkındaki diyalogu nakledilmiştir. Şeyh, Ata'ya şeyhliğin ve şeyhzadeliğin gereğinin ne olduğunu sorar ve Ata: “Şeyhliğin gereği ekme pişirmek, şeyhzadeliğin işi ekmeği yemektir.” cevabını verir.

Şeyh Ebul-Vâhid-i Semerkandî: İsmi ikinci bölümde ve bir kez zikredilmiştir. Uykusuz kalıp gecelerini kıyamla geçirenlerin yerinin cennet olduğunu ve cennetin dua edenleri arzu ettiğini belirtmiştir.

Zünnûn-ı Mısrî: İsmi üçüncü, dördüncü, on üçüncü ve on dördüncü bölümlerde toplam dört kez zikredilen Zü'n-nûn-ı Mısrî, şeyhe hizmet edip onun eşiğinde bulunan müridin Allâh'ın huzurunda bulunmuş gibi olacağını, susuzların suyu

¹¹⁴ ONAY, A. Talat: a.g.e., s. 369.

çok büyük bir istek ve arzuya istemesi gibi müridin de şeyhini talep etmesi gerektiğini, semâ‘ın hak olduğunu, müridin sadık olması gerektiğini, kırk yıl şeyhinin hizmetinde bulunmayan kişiye derviş adını almanın layık olmadığını belirtir. NEVĀĪ, Mālîk-i Enes’in talebesi olan Mıṣrî’nin adının Şevbân b. İbrâhîm ve lakabının Zü’n-nûn olduğunu belirtir ve cenazesindeki şu kerameti nakleder: “Cenâzesin iltürde bî-nihâyet yaşıl kuşlar cenâzesiġa sâye kıldılar ki bargan ġalâyık alarnıġ kölegeside irdiler.”¹¹⁵

Şeyh Şakîk-i Belhî: İsmi sadece üçüncü bölümde zikredilmiştir. Kıyamet günü boş dava güdenlerin halinin fena olacağını bildiren bir kısa hikayesi nakledilmiştir. İbrâhîm Edhem’in sohbetinde bulunmuştur. NEVĀĪ onun için: “Künyeti Ebû ‘Alî’dür. Ĥâtîm-i Aşamm anıġ pîri ve üstâdıdır. Ķabrı Belġ’dedür. Ba‘zı dipdürler kim anı Ĥuttelân’da şehîd kıldılar.”¹¹⁶ demiştir.

Ebû Muhammed Cerîrî: İsmi sadece üçüncü bölümde ve iki kez zikredilmiştir. Ĥadıķatü’l-‘Ārifîn’e göre Cüneyd-i Bağdâdî, dünyadan göçmeden Cerîrî’yi yerine geçirmiş ve zamanında ondan daha üstünü olmadığı bildirilmiştir. Mustafa KARA da Cerîrî’nin, tasavvuf tarihinde çok önemli bir yeri olan Cüneyd mektebinin en büyük temsilcilerinden biri olduğunu söylemiştir.¹¹⁷

Sultân Mahmûd: Eserde, Sultân Maġmûd ile hizmetkarı Ayâz arasında geçen, edeb hususunda müridlere ibret verici bir hikaye anlatılmıştır. Dördüncü bölümde isimleri zikredilmiştir. Gazne hükümdarıdır. Osmanlı edebiyatında da mazmun olarak karşımıza çıkmaktadır. “Gazneli Sultan Mahmud’un has gulamlarından Ayaz akıl, feraset, bilgi, sadakatte mümtaz olduğu için padişah kendisini çok sever. Ayaz’a aşkı

¹¹⁵ ‘ALĪ ŞĪR NEVĀĪ: a.g.e., s. 17-19.

¹¹⁶ ‘ALĪ ŞĪR NEVĀĪ: a.g.e., s. 32.

¹¹⁷ KARA, Mustafa: “Ebu Muhammed el-Ceriri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 190^a.

şark edebiyatında Leyla ve Mecnun, Ferhat u Şirin efsaneleri gibi mühim mevzulardan olmuştur.”¹¹⁸

Şeyh Necmüddîn-i Bağdâdî: Dördüncü bölümde ismi zikredilmiştir. Sürekli hizmetinde bulunan bir müridi ile diyalogu nakledilmiştir.

Mansûr Ammârî: İsmi sadece dördüncü bölümde ve bir kez zikredilmiştir. Allâh korkusuyla ilgili bir hikayesi nakledilmiştir. Nereli olduğu konusunda ihtilaf vardır. Bunu NEVĀİ’de de görüyoruz: Künyeti Ebu’s-Serî. Ba‘zı Merv’din dipdürler, ba‘zı Bâverd’din.¹¹⁹

Yahyâ ibn-i Muâz: İsmi dördüncü bölümde ve bir kez zikredilmiştir. Müridin dört deryadan geçmeyince kalb-i selim sahibi olamayacağını, bu deryaların dünya deryası, halk deryası, şeytan deryası ve nefis deryası olduğunu söylemiştir. NEVĀİ onun için: “Künyeti Ebû Zekerıyyâ ve laqabı Vâ‘ız. Tārîh ehlî dipdürler kim Yahyâ-i Mu‘âz Belh’ka bardı ve anda ikâmet kıldı, müddettin songra Nîşâbûr’ga kildi ve anda dünyâdın ötti, êkki yüz illig sékkizde.”¹²⁰

Râbia-i Adeviyye: İsmi sadece beşinci bölümde bir kez zikredilmiştir. Metinde Hasan-ı Başrî’nin, Râbi‘a-i ‘Adeviyye’nin mescidde hazır olmayınca zikre başlamadığı belirtilmiştir. Basra ehlinden bir sufi olan Râbi‘a-i ‘Adeviyye’ye Süfyân-ı Şevrî, takarrüb makamı dileyen kişinin ne yapması gerektiğini sorduğunda dünyada ve ahirette O’ndan başkasını sevmemesi gerektiği cevabını verir.¹²¹ Onda korku, kaygı ve hüznün yerine sevgi, ümit ve iyimserlik vardır.¹²²

¹¹⁸ ONAY, A. Talat: a.g.e., s. 317.

¹¹⁹ ‘ALĪ ŞĪR NEVĀĪ: a.g.e., s. 40.

¹²⁰ ‘ALĪ ŞĪR NEVĀĪ: a.g.e., s. 36.

¹²¹ ‘ALĪ ŞĪR NEVĀĪ: a.g.e., s. 441-442.

¹²² CEYLAN, Semih – KÜÇÜK, Hülya: “Rabia el-Adeviyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2007, C 34, s. 381^b.

Ebû Leys-i Semerkandî: Beşinci bölümde ismi zikredilmiştir. Zikrin hafî mi cehrî mi olması gerektiği hususunda Ebû Leys-i Şemerqandî'nin tefsiri de delil gösterilerek cehrî olması gerektiği belirtilmiştir.

İmâm Fahrüddîn er-Râzî: Kelam, felsefe, tefsir ve usul-i fikh alanındaki çalışmalarıyla tanınan Eş'ârî alimidir.¹²³ İsmi beşinci bölümde zikredilmiştir. Ebû Leys-i Şemerqandî'de olduğu gibi İmâm Fahrü'd-dîn er-Râzî'nin de ismi zikir bölümünde geçmiştir. Onun tefsiri¹²⁴ delil gösterilerek zikrin cehrî olması gerektiği belirtilmiştir.

İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe: Hanefî mezhebinin imamıdır. Beşinci bölümde üç kez ismi zikredilmiştir. Zikrin hafî mi cehrî mi olması gerektiği hususunda görüşlerine yer verilmiştir. Cehrî zikrin bazı yerde vacip bazı yerde de sünnet olduğunu belirtir. NEVÂİ, İmâm Ca'fer-i Şâdık ile sohbet ettiğini; Fuzayl-i İyâz, İbrâhîm-i Edhem, Bişr-i Hâfî ve Dâ'üd-i Tâ'î'nin onun üstadı olduğunu söylemiştir.¹²⁵

Fuzayl İyâz: On üçüncü bölümde zikrin fazileti bahsinde ismi geçmiştir. Nereli olduğu konusunda ihtilaf vardır. Mertebesi yüce olan Ali adında bir oğlu vardır. NEVÂİ onun hakkında şöyle demiştir: “Künyeti Ebû 'Alî'dür. Anıḡ ni yirliḡ irkenide iḡtilâf bar. Kûfelig dipdürler. Merv ve Bâverd nevâḡisidin hem şöhreti bar.”¹²⁶

İmâm Ebû Yûsuf: Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesidir. İsmi beşinci bölümde, bir kez zikredilmiştir. Zikir hususunda İmâm-ı A'zam, İmâm Muhammed ve Hz. 'Alî ile birlikte anılmıştır.

¹²³ YAVUZ, Yusuf Şevki: “Fahredden er-Razi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1995, C 12, s. 89^a.

¹²⁴ et-Tefsirü'l-Kebir olarak bilinir. Razi'nin tefsir sahasındaki en önemli eseridir.

¹²⁵ 'ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 20.

¹²⁶ 'ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 24-25.

İmâm Muhammed: Beşinci bölümde ismi bir kez zikredilmiştir. Zikir hususunda İmâm-ı A'zam, İmâm Ebû Yûsuf ve Hz. 'Alî ile birlikte anılmıştır.

Abdullâh ibn-i Mesûd: İlk müslümanlardandır. Aşere-i mübeşşereden birisidir. Altıncı ve on üçüncü bölümlerde ismi beş kez zikredilmiştir. Def çalmanın mübah olduğu ve İhlâş suresinin fazileti hususunda Hz. Peygamber'den rivayetler nakletmiş, *Vâkı'a* suresinin faziletlerini bildirmiştir. CERRAHOĞLU, ibn-i Mes'ûd'un hadis rivayetinde son derece titiz davrandığını söylemiştir.¹²⁷

Ebû Saîd ibn-i Âmir: İsmi on üçüncü bölümde zikredilen Ebû Sa'îd ibn-i 'Âmir, Fâtiha suresinin surelerin en yücesi olduğunu belirtmiş ve surenin faziletlerini Hz. Muhammed'den nakletmiştir.

Yûnus Hân: Üçüncü bölümde yedi kez ismi zikredilmiştir. İsmâ'îl Ata'nın mürididir. Tüm malını Hâk yoluna sarfetmiş, Ata ise bize malını değil özünü vermen gerek demiştir. Uzun yıllar şeyhin hizmetinde bulunmuş ve zikrederken ağzından ateş çıktığı için "Otluk Yûnus" adını almıştır.

Yûnus Ata: Yedinci bölümde iki kez ismi zikredilmiştir. İbrâhîm Ata ile diyalogu nakledilmiştir.

Ahmed Hazreviye: Yedinci bölümde ismi geçmektedir. Doksan beş yıl hizmet ettiğini nakledilen hikayeden anlıyoruz.

Ahmed ibn-i İshâk: Yedinci bölümde bir kez geçmektedir. Fağîh olduğunu metinden öğreniyoruz. Bir bayanın kul hakkı ile ilgili kendisine sorduğu soruyu cevapladığı olay nakledilmiştir.

¹²⁷ CERRAHOĞLU, İsmail: "Abdullah b. Mesud", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1998, C 1, s. 115°.

Ebû Bekr-i Verrak: İsmi sadece yedinci bölümde ve bir kez geçmektedir. Asıl adı Muḥammed b. ‘Ömer el-Ḥakīm-i Tirmizî’dir. Aşlı Tirmizî’dir ve kabrı hem andadır.¹²⁸ Mısır şeyhlerinden bir büyüğün hikayesini anlatmıştır. Yola giren şeyh, verilen şerbeti içtiği için otuz yıl ibadetten zevk almamıştır. Bir şerbet ile bu hale geliniyorsa dünyada zamanını cahillerle geçiren kişinin halinin ne olacağı kıyas dahi edilemez demiştir.

Abdurrahmân ibn-i Avf: Hz. Peygamber’e ilk iman edenlerden birisidir. Yedinci bölümde bir kez ismi zikredilen ibn-i ‘Avf, “Hem Cahiliyye hem de İslam devrinde ticaretle meşgul olarak büyük bir servet kazanmış ve bu servetini de Allâh yolunda harcamaktan çekinmemiştir.”¹²⁹ Metinde de sadaka hususunda ismi geçmiştir. Müellif, kırk okka altın hibe ettiğini söylemiştir.

Âsım Adî: Bedir hariç tüm savaflara Hz. Peygamber ile katılmıştır. Tebük seferinde orduya yetmiş vesk hurma bağışlamıştır.¹³⁰ Yedinci bölümde, bir kez ismi zikredilmiştir. Metinde de sadaka hususunda ismi geçmektedir. Hırka hibe etmiştir.

Ebû Âkil Ensârî: Yedinci bölümde ismi zikredilmiştir. Metinde bir şâ‘ hurma hibe ettiği olay nakledilmiştir. Bu isimle bilinen iki sahabi vardır. Ancak metinde geçen zatın, hibe olayından dolayı sâhibü’s-şâ‘¹³¹ olarak tanınan ve asıl adının Habhab olduğu bilinen sahabi olduğu anlaşılmaktadır.

Behlül-i Acem: Yedinci bölümde bir kez ismi zikredilmiştir. Edepte ve hizmette onun gibi olmak gerektiği belirtilmiştir.

İmâm Muhammed-i Şâristânî: Yedinci bölümde ismi geçmektedir. “Kullarımın gönlüne giren cennete girer.” sözünü nakletmiştir.

¹²⁸ ‘ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 74.

¹²⁹ ÖNKAL, Ahmet: “Abdurrahman b. Avf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1988, C 1, s. 157°.

¹³⁰ AYDINLI, Abdullah: “Asım b. Adî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1991, C 3, s. 474°.

¹³¹ UĞUR, Mücteba: “Ebu Akil Ensari”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 88°.

Ebû Saîd Rıfâî: Yedinci bölümde ismi geçmektedir. Hz. Muhammed'den naklettiği bir sözde karşımıza çıkmaktadır.

Ebu'l-Kâsım-ı Nasrâbâdî: Asıl adı İbrâhîm b. Muhammed-i Maḥmûye'dir. Zamanının çeşitli ilimlerine vakıftır. İbrâhîm-i Şeybân'ın talebesidir. Üç yüz yetmiş ikide dünyadan göçmüştür.¹³² İsmi yedinci bölümde ve bir kez geçmektedir. Kıyamet günü insanlar toplanıp hesaba çekilirken tüm insanların amellerini terazinin bir kefesine, Hz. Ebû Bekr'in amellerini diğer kefeye koysalar Hz. Ebû Bekr'in amelinin ağır geleceğini söyler.

Şeyh Ebu'l-Hasan-ı Harkânî: Asıl adı 'Ali b. Ca'fer'dir. Ve Şeyh Ebu'l-Hasan'nın velâdeti Şeyh Bayezîd-i Bistâmî'nin fevtidin müddetî sonradur. Ebu'l-Hasan dört yüz yigirmi bişde 'aşurede se-şenbe kiçesi dünyâdın ötüptür.¹³³ Yedinci ve on dördüncü bölümlerde ismi geçmektedir. Şeyh, Şeyh Bayezîd'in kabrini ziyaret ile büyük bir şeyh olmuş ve makama ermiştir. Ehl-i kulubdan fayda görmeyen müridin ehl-i kuburdan himmet dilemesi gerekir. Allâh için yapılan her şeyin ihlaslı olduğunu, halk için yapılanların ise riya olduğunu; Allâh'ın dergahına doğru birisi kuldân Hâkḳ'a, diğeri Hâkḳ'tan kula doğru olmak üzere iki yol olduğunu ve Allâh'tan kula olan yolun hidayet yolu olduğunu söylemiştir.

Şeyh Ebû Saîd b. Ebi'l-Hayr: İsmi üçüncü, dördüncü ve yedinci bölümde ismi geçmektedir. Bu bölümde şeyhin dünyaya düşkün olduğu belirtilmiştir. Şeyhin çadırında altın çoktur. Derviş olduğu halde neden dünya malına meyilli olduğunu ima edenlere gönülde Allâh'tan başka bir şey yoksa gerisi pek de önemli değildir demiştir. İshâk Ata'nın babası İsmâ'îl Ata'dan rivayet ettiğine göre şeyhin bu davranışı pek tasvip edilmemiş ve kendi davranışlarınızı şeyhin davranışına benzetmeyin demiştir.

¹³² 'ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 145.

¹³³ 'ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 189.

Yedi yıl inzivaya çekilip ot ve yaprak yiyerek yaşamıştır.¹³⁴ Atı Fazlu ʿİlāh ʿdur. Sulṭān-ı vakt ve ehl-i ṭarīkat cemālī irdi. Anıṅ zamānıda barça meşāyih aṅga musahhar irdiler. Ādāb-ı ṭarīkatda pīri Pīr Ebu ʿl-Faẓl-ı Ḥasan-ı Seraḥsī ʿdür.¹³⁵ Sufi şeyhlerinin büyüklerindedir. Seraḥslıdır. Zamanın şeyhleri kendisinden feyz alırlardı.¹³⁶

Ebû Süleymân-ı Dârânî: İsmi yedinci bölümde ve bir kez geçmektedir. Meşāyih-i Şām şeklinde verilmiştir. Eserde, ahiret anahtarının açıklık olduğunu bildirmiştir. Mustafa KARA, Dârânî ʿnin aç kalmaya önem verdiğini, riyazetlerle dolu zühd yaşamı yaşadığını ve bundan dolayı da *bündārü l-cāim* (açların önderi) lakabını aldığını söylemiştir.¹³⁷ Künyesini NEVĀİ ʿden öğreniyoruz: “Atı ʿAbdu ʿr-raḥmān ʿdur. Şām meşāyihidin. Dârān digen yirdin ki Dımışk ʿnınṅ kintleridindür. Ve tāriḥ ékki yüz on béşde ötüptür.”¹³⁸

Şeyh Ebû Bekr-i Vâsıtî: Eserde şeyhin birinci bölümde ruhların yaratılışı hakkında İsmâ ʿîl Ata ʿdan rivayet ettiği Arapça sözlere yer verilmiştir. Asıl adı Muḥammed b. Mūsā ʿdır. Hangi ilimlere vakıf olduğunu, kendisine ne denildiğini, ne zaman vefat ettiğini ve mezarının nerede olduğunu NEVĀİ söylemiştir: “Ulūm-i zāhirde ʿālim irmiş. Şeyḥü ʿl-İslām dipdür kim ol tevḥid imāmıdır ve maşriḳ imāmı işāret ilmide. Merv ʿde üç yüz yigirmidin burun dünyāın ötüptür. Qabrı anda oğdur.”¹³⁹

Hakīm Ata: Adı Süleymān ʿdır ve ḤVāce Aḥmed Yesevî ʿnin mürididir. İsmi dokuzuncu bölümde bir kez, on dördüncü bölümde ise iki kez zikredilmiştir. Dokuzuncu bölümde *Ḥakīm Süleymān* adı ile bir beytine yer verilmiştir. On dördüncü bölümde ise

¹³⁴ YAZICI, Tahsin: “Ebu Said-i Ebu ʿl-Hayr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 220^c.

¹³⁵ ʿALĪ ŞĪR NEVĀİ: a.g.e., s. 191.

¹³⁶ ONAY, A. Talat: a.g.e., s. 127.

¹³⁷ KARA, Mustafa: “Darani”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1993, C 8, s. 485^b.

¹³⁸ ʿALĪ ŞĪR NEVĀİ: a.g.e., s. 25.

ismi Hâkîm Ata şeklinde geçmektedir. Beyitte de mahlası *kul Süleymân* olarak geçmektedir. NEVÂİ, Ata'nın *hakîm* lakabını nasıl aldığını şöyle anlatır: “Hvâce hazretleri digendürler ki ay ferzend, hakîmâne iş kıldıng. Ve alarga bu laqab andın qalgandır. Ve Hâkîm Ata'ğa hikmet tili gūyâ boluptur, andağ ki anıng fevâyidi etrâk arasında meşhûrdur.”¹⁴⁰

Ebû Saîd el-Hudrî: Çok hadis rivayet eden yedi sahabiden biridir. Genç sahabilerin en fakihi olarak bilinir. İmam ve Medine müftüsü lakaplarıyla anılmıştır.¹⁴¹ On üçüncü bölümde geçmektedir. Fâtihâ suresinin fazileti bölümünde Hz. Muhammed'den naklettiği bir olayda karşımıza çıkmaktadır.

Câbir ibn-i Abdullâh: “En çok hadis-i şerif rivayet eden sahabilerden birisidir. Resul-i Ekrem'in özel iltifat ve sevgisine mazhar olan sahabilerden birisidir.”¹⁴² On üçüncü bölümde yirmi kez ismi zikredilmiştir. Hz. Muhammed'in aç olduğunu kimseye bildirmemek için karnına taş bağladığını farketmesi üzerine O'nu evine davet etmesi ve devamındaki olaylar nakledilmiştir.

Şeyh Şiblî: İsmi on üçüncü bölümde geçmektedir. Şeytan ile olan diyalogu nakledilmiştir. Bu olayda hem Şeyh Şiblî diye anılmış ve hemen akabindeki diyalogda da İmâm Ca'fer şeklinde anılmıştır. Bu şahsın Ebû Bekr eş-Şiblî olduğu anlaşılmaktadır. *Nesâyimü'l-Mahabbede* de asıl adı Ca'fer b. Yûnus şeklinde gösterilmiştir. Babasının ismi hakkında muhalefet vardır. Hz. Mağdûmî, Şiblî'nin mezar taşında baba adının Ca'fer olarak geçtiğini belirtir. NEVÂİ şöyle der: “Ve Sülemî tabakatıda H̱orâsâniyyü'l-

¹³⁹ c ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 109.

¹⁴⁰ c ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 384.

¹⁴¹ KÜÇÜK, Raşit: “Ebu Said el-Hudri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 223^b.

¹⁴² KANDEMİR, M. Yaşar: “Cabir b. Abdullah”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1992, C 6, s. 530^a.

aşl ve Bağdâdu'l-mevlid ve'l-menşe' bitilipdür. Ömri seksen yittige yitişti, üç yüz ottuz törtte Zü'l-ħicce ayda dünyâdın ötti.¹⁴³

Muslihiddîn Hocendî: On dördüncü bölümde ismi geçmektedir. Hocendlidir. Devrinde “*ķutbü't-tarîķat*”tır. İsmâ'îl Ata ondan iltifat duyar ve son derece memnun olur. Ata'nın üstadıdır. Ata, uzun bir süre onun hizmetinde bulunduğunu bizzat kendisi söyler. Şeyhin icazetiyle Ata tekrar Ķazıgurt'a döner va babası İbrâhîm Ata'ya kaim-i makam olur.

Sûfî Dânişmend: Yesevi şeyhlerindedir. On dördüncü bölümde ismi geçmektedir. İsmâ'îl Ata rüyasında babasını görür ve bir silsileyle Allâh'a kadar uzanır. Bu silsile şu şekilde sıralanır: İbrâhîm Ata, Süksük Ata, Şûfî Dânişmend, Ħakîm Ata, ĦVâce Aħmed Yesevî, Ħazret-i Şâh-ı Merdân Murtażâ-y-ı 'Alî, Hz. Muħammed, Ħak Te'âlâ. Allâh, Hz. Muħammed'e: “İhlaslı bir kul hakiki iman sahibi olup yâ İsmâ'îl dese onu sizlerin tanıklığı ile sorgusuz cennete koyarım.” buyurmuştur. Şûfî Dânişmend'in ismi bu silsilede zikredilmiştir.

Selmân-ı Fârîsî: On dördüncü bölümde ismi geçmektedir. Selmân-ı Fârîsî, atalarından öğrendiği düşmanlara önlem için şehrin etrafına hendek kazma adetini Hz. Muħammed'e söyler. Bu olayda ismi zikredilmiştir.

Ömer ibn-i Abdulazîz: Emevi halifesidir. Ħulefâ-i Râşidîn'in beşincisi olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁴ On üçüncü bölümde ismi zikredilmiştir. Cefa eden kişiye yumuşak başlılıkla karşılık verilmesi gerektiğini belirten sözyle karşımıza çıkmaktadır.

¹⁴³ 'ALİ ŞİR NEVÂİ: a.g.e., s. 112.

¹⁴⁴ YİĞİT, İsmail: “Ömer b. Abdulaziz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2007, C 34, s. 53°.

Tâvûsü'l-Yemânî: Dördüncü bölümde ismi geçmiştir. Ka'be'de Hz. Hüseyin'in Allâh'a dua edip yakarması olayını anlatır.

Şeyh Cüneyd-i Tûmsekî: İsmi yedinci bölümde geçmektedir. Tarikat esası ile Allâh'a ve peygamberine biatla ilgili sözlerine yer verilmiştir.

Ebû Derdâ: Tefsir, fıkıh, hadis ve kıraat sahalarında ashabın ileri gelenlerinden birisi olan ve *Qur'ân* muallimliği yapan¹⁴⁵ Ebû Derdâ'nın ismi sadece birinci bölümde zikredilmiştir. Vr. 5a'da Arapça verilen metinde Hz. Muḥammed'den naklettiği rivayetlerde ismi geçmektedir.

Hasan bin Safvân: Sadece birinci bölümde ismi zikredilmiştir. Ebû Derdâ'nın rivayetlerini nakletmiştir. İsmi 5b'deki Arapça kısımda bu rivayet hususunda geçmektedir.

Şeyh Kayserî: Sadece birinci bölümde ismi zikredilmiştir. İsmi zikredildikten hemen sonra üç Arapça iki de Farsça beyit verilmiştir. TOSUN, bu zatın, XIII. asrın sonları ile XIV. asrın ilk yarısında Anadolu'da yaşamış ve İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem* isimli eserini şerh etmiş olan Dâvûd-ı Kayserî (ö.751/1350) olabileceğini belirtmiştir.¹⁴⁶

Yahyâ Masûm: Yedinci bölümde ismi geçmektedir. Şehvet konusunda şeytan ile aralarında geçen diyaloga yer verilmiştir.

İmâm Cafer-i Sâdık: “İsnâaşeriyyenin altıncı, İsmailiyyenin beşinci imamı, Ca'feri fikhının kurucusudur.”¹⁴⁷ Yedinci ve on üçüncü bölümlerde toplam dört kez ismi

¹⁴⁵ AYDINLI, Abdullah: “Ebü'd-Derda”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 311^a.

¹⁴⁶ TOSUN, Doç. Dr. Necdet: a.g.t.

¹⁴⁷ ÖZ, Mustafa: “Cafer es-Sadık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1993, C 3, s. 1^a.

zikredilmiştir. Bayezîd-i Bistâmî'nin İmâm Ca'fer-i Şâdık'ın türbesini ziyaret etmekle makama erdiği belirtilmiştir. İkisi arasındaki diyaloglara yer verilmiştir.

Ebû Bekr ibn-i İshâk Kelebâdî: Yedinci bölümde ismi geçmektedir. Şeyh Ebû'l-Manşûr-ı Mâturîdî'nin dünyada arayıp bulamadığı dört şeyi ('âlim-i bî-ṭama', yâr-ı muvâfık, ṭâ'at-i bî-riyâ, loḡma-i ḥelâl) bulduğunu söylemiş ve bunları açıklamıştır: 'Âlim-i bî-ṭama' Ḥaḡḡ, yâr-ı muvâfık Qur'ân, ṭâ'at-i bî-riyâ şeb zindevarlık, loḡma-i ḥelâl kazmü'l-ğayzdır.

Ebû Hureyre: Birinci ve on üçüncü bölümde ismi geçmektedir. Birinci bölümde 5a-b'de Arapça metinde Hz. Muḡammed'den naklettiği rivayetlerde; on üçüncü bölümde ise Âyete'l-Kürsî'nin fazileti açıklanırken yine Hz. Muḡammed'den rivayetlerde ismi geçmektedir. Evinden dışarı çıkan mümin kişinin Âyete'l-Kürsî okuduğunda ona yetmiş bin melek gönderildiği bildirilmiştir. Peygamberimizin hizmetinde bulunan ve en çok hadis rivayet eden sahabedir. "İsmi, memleketi malum değildir. Kediye çok sevdiğinde Hazret-i Peygamber Ebu Hureyre (kedi babası) demiş ve lakabı olmuştur."¹⁴⁸ Kendisine bu isimle hitap edilmesinden hoşlanmamış ve Hz. Peygamber'in hitap ettiği gibi Ebû Hir denilmesini istemiştir.¹⁴⁹

Şeyh Kutluk Şâh-ı Tûsî: İsmi sadece beşinci bölümde ve bir kez geçmektedir. Müridleri ile birlikte zikir halkasında yaşadıkları nakledilmiştir.

Mevlânâ Kıyâmuddîn: On üçüncü bölümde ismi geçmektedir. İbrâhîm Ata'nın mürididir. Uzun sakallıdır ve ekmek pişirir. Şeyhi İbrâhîm Ata ile olan diyalogu nakledilmiştir.

¹⁴⁸ ONAY, A. Talat: a.g.e., s. 182.

¹⁴⁹ KANDEMİR, M. Yaşar: "Ebu Hüreyre", *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 160^b.

Muâz-ı Cebel: On üçüncü bölümde ismi geçmektedir. Cennet ehlinin dünyaya dair hiçbir şeye meyletmemesi gerektiğini bildirmiştir. “Asr-ı saadette *Kur’ân*ın tamamını ezbere bilen birkaç sahabiden ve Resulullah’ın kendilerinden *Kur’ân* öğrenilmesini tavsiye ettiği dört sahabiden biridir.”¹⁵⁰

Zübeyde ibn-i Sâbit: Yedinci bölümde ismi geçmektedir. Hz. ‘Ömer ile olan diyalogu nakledilmiştir.

Şeyh Ebû Bekr-i Şâfi: Yedinci bölümde ismi geçmektedir. Sadece, Şeyh Zeynü’d-dîn’in hocası olduğu belirtilmiştir.

Şeyh Zeynüddîn: Yedinci bölümde ismi geçmektedir. Şeyh Ebu Bekr-i Şâfi’nin müridi olduğu belirtilmiş ve nasıl şeyh olduğu anlatılmıştır.

İmâm Gazâlî: Dördüncü ve yedinci bölümlerde ismi zikredilmiştir. *Mizânü’l-‘Amel*den Rûm ustaları ile Çin ustalarının hikayesi nakledilmiştir. *İhyâ-i ‘Ulûm* isimli eserinden de Yahyâ Ma‘şûm’un şeytan ile olan diyalogu nakledilmiştir. İslam dünyasında *zeynü’d-dîn* veya *hucetü’l-İslâm* olarak da bilinir.¹⁵¹

Hasan-ı Basrî: Tâbiîdendir. Sahabilerden hadis rivayet etmiştir. Dördüncü, beşinci ve yedinci bölümlerde toplam dört kez ismi zikredilmiştir. Bir yiğitle olan diyalogu ve Râbi‘a-i ‘Adeviyye’nin mecliste hazır olmayınca zikre başlamadığı hadisesi nakledilmiştir.

Hâce İmâm Serahsî: İsmi eserin son bölümünde ve bir kez zikredilmiştir. *Mebûsû*t isimli eserinde, Hz. ‘Alî’nin Hz. Peygamber’den rivayet ettiği bir olayı nakletmesi anlatılmıştır.

¹⁵⁰ KANDEMİR, M. Yaşar: “Muaz b. Cebel”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 2005, C 30, s. 338^c.

¹⁵¹ ÇAĞRICI, Mustafa: “Gazzali”, *TDV İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1996, C 13, s. 489^b.

Yukarıda ismi zikredilen bu şahsiyetlerden başka ikinci bölümde, Şam'da yaşayan 'Abdu'llāh adında bir zatın; üçüncü bölümde de Yunus Ḥān, Kara Laçın, Ḥitā ve Ḥātem isimli zatların hikayelerine yer verilmiştir. Eserde Kara Laçın ve Ḥitā, İsmā'īl Atanın hizmetkarları olarak gösterilmiştir. Yedinci bölümde Fir'avn, Nemrūd, Hārūt, Mārūt, Ebū Cehl gibi İslam dünyasında ve edebiyatımızda menfi olan isimlerden de bahsedilmektedir.

Bölmelerde anlatılanlara kısaca değindikten sonra müellifin eserinde zikrettiği eserleri incelemek onun hangi kaynaklardan beslendiğini görmemiz açısından yararlı olacaktır. *Ḳur'ān-ı Kerim* ve hadis-i şerifler, müellifin faydalandığı temel iki kaynaktır. Müellifin görüşlerini açıklarken başvurduğu diğer kaynak eserlerin Hanefi mezhebine ait olması dikkate değer bir husustur. *Ḥadīkatü'l-Ārifin*'de ismi geçen eserler şunlardır: *Maḥla'*, *Kevāsir* ve *Aḥkāf* isimli tefsir kitapları; *Münyetü'l-Muşallī*¹⁵², *el-Hidāye*¹⁵³, *en-Nihāye*¹⁵⁴, *eş-Şifā*¹⁵⁵, *Mağrib*, *el-Mebsūṭ*¹⁵⁶, *Ḥulāşatü'l-Ḥaḳāyık*, *Mizānū'l-Amel*¹⁵⁷, *İhyā-i 'Ulūmī'd-dīn*¹⁵⁸, *Meşābiḥ*¹⁵⁹, *Ḥulāşatü'l-Fetāwā*¹⁶⁰, *Kitāb-ı*

¹⁵² Müellifi, Ebū 'Abdu'llāh Sedīdū'd-dīn Muḥammed b. Muḥammed b. 'Alī Ḳaşğarī'dir. Eserin adı Münyetü'l-Muşallī ve Ğunyetü'l-Mübtedī'dir. Hüseyin Kayapınar, bu eserin kısa sürede Hanefi coğrafyasında İslami ilimleri tahsile yönelenlere okutulan giriş metni haline geldiğini söyler. Ayrıntılı bilgi için bkz. TDV İ. A. Münyetü'l-Musallī md.

¹⁵³ Müellifi, Şeyḫü'l-İslām İmām Burhānū'd-dīn Ebu'l-Ḥasan 'Alī b. Ebübekr el-Merginānī'dir. Hz. Ebübekr soyuna dayanır. Hidāye, Hanefi fikhı üzerine yazılmış mutemet bir eserdir. Müellifin daha önce yazmış olduğu Bidāyetü'l-Mübtedī isimli eserin şerhidir.

¹⁵⁴ El-Bidāye ve'n-Nihāye, İbn-i Esīr'in İslam tarihini anlattığı eseridir. Kainatın yaratılışından başlayarak müellifin hayatının son dönemine kadar geçen olayları anlatır.

¹⁵⁵ Kadı İyaz'ın eseridir. Tam adı, Ebu'l-Fazl Kadı İyāz ibn-i Mūsā el-Yaḥsebi'dir. Hadisçi ve Maliki mezhebi fikh alimidir. Dört bölümden meydana gelen eserinde, Hz. Peygamber'in yüce kişiliği ve sahip olduğu özelliklerle O'na karşı saygısız davrananlara uygulanacak ceza gibi konuları ele almıştır.

¹⁵⁶ Müellifi, Serahsi'dir. Hanefi literatürünün en önemli eserlerinden birisi olarak gösterilmektedir. Hanefi fikhına dair bir eserdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TDV İ. A. el-Mebsut md.

¹⁵⁷ İmām Gazālī'nin eseridir. Mi'yārü'l-'ilm'in sonunda dünya ve ahiret saadetinin ilim ve amelle mümkün olduğunu, ilim konusunda ölçü olmak üzere Mi'yār'ı yazdığını, amel konusunda ayrı bir eser kaleme alacağını bildirmiştir. Mizān'ı ahlak ve tasavvuf ağırlıklıdır. Bkz. TDV İ. A. Gazzali md.

*Kāfī*¹⁶¹, *Muḥīṭ*, *Ḳıṣāṣü'l-Enbiyā*, *Tefsīr-i Keṣr*¹⁶². Dört kutsal kitabın ismi de zikredilmiştir. Ayrıca metinde Ebū Leys-i Şemerḳandī¹⁶³ ve Faḥrū'd-dīn er-Rāzī'nin¹⁶⁴ tefsir kitapları denilmiş ancak bu eserlerin ismi belirtilmemiştir.

Eserde geçen yer isimleri şunlardır:

Bağdat: Dicle nehrinin her iki yakasında 33° 26' 18" kuzey enlemi ile 44° 23' 9" doğu boylamı üzerinde yer alan, VIII. yüzyılda Abbasi Halifesi Ebu Cafer el-Mansur tarafından kurulan şehir.

Çungar: Yarış Ovası da denilen, bugün Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuzeybatısında Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yer alan ve Moğolistan'a kadar uzanan yaklaşık 777.000 km²lik bir bölgede köy adıdır.

¹⁵⁸ İmam Gazālī'nin en büyük eseridir. Arapça aslı dört cilttir. İslam hakikatlerini, iman letaiflerini, tasavvuf sırlarını, bütün İslam ilimlerini ve iki cihan saadetini elde etme yollarını anlatır. Bu eser için: "İslamiyeti anlatan bütün kitaplar kayboldu, fakat bir İhyā kalsa, din bilgileri kaybolmaz." denilmiştir.

¹⁵⁹ Mesābih isimli iki eser vardır. Birincisi, 516 tarihinde vefat eden İmam Beğāvi'nin eseridir. İkincisi ise bu eserden alıntılar yapılarak bablar ve fasıllar tasnif edilen ve 6174 hadis-i şerif bulunduran Mişkatü'l-Mesābih'tir. Metinde bahsi geçen Mesābih, muhtemelen birinci eserdir.

¹⁶⁰ Müellifi, Tāhir b. Aḥmed el-Buḥārī'dir (v.542/1147). Fıkıh alimidir. Döneminde Maveraünnehr Hanefilerinin üstadıdır. Ḥadīkatü'l-Ārifin'de bahsi geçen birçok eser Hanefi mezhebine mensup müellifler tarafından kaleme alınmıştır.

¹⁶¹ Müellifi, Ḥakīm eş-Şehid'dir. Hanefi mezhebindeki zahirü'r-rivaye görüşlerin tesbiti konusunda güvenilir bir kitaptır. Mezhepte İmam Muhammed'in eserinden sonra temel kaynaklardan biri sayılmıştır.

¹⁶² İbn-i Keşir'in tefsiridir. Müellif önce *Kur'an*'i tefsir etmiş, sonra hadis alimlerinin kitaplarından meşhur hadisleri isnadları ile birlikte zikretmiştir. Sonra da sahabe ve tabiînün sözlerini zikretmiştir. İmam Suyūfî, bu tefsir hakkında şöyle demiştir: "Onun çizgisinde ona benzer hiçbir kitap te'lif edilmemiştir."

¹⁶³ Ebū Leys-i Şemerḳandī'nin *Tefsīr-i Ebi'l-Leys* ismiyle bilinen Arapça bir tefsirdir. Tenbīhü'l-Gāfilin ve Bustānü'l-Ārifin isimli şaheser niteliğinde iki eseri daha vardır. Müellif, onuncu asırda Türkistan'da yaşamıştır. Ehl-i sünnet alimidir. Hanefi mezhebine bağlıdır." İmamü'l-Hüdā" lakabı verilmiştir. Fıkıh, tefsir ve tasavvuf alanlarında değerli eserler vermiştir. Osmanlı alimleri tarafından *Kur'an* tefsirinin birçok tercümesi yapılmıştır.

¹⁶⁴ Müfessir ve kelamcı kimliğiyle tanınan Rāzī, 1149 senesinde, Rey şehrinde doğmuş, 1210 senesinde vefat etmiş ve geride 200'den fazla eser bırakmıştır. Bu 200 çaplı eserden sırf tefsiri, 16 cilt olup Türkçeye de *Tefsīr-i Kebīr* ismiyle çevrilmiştir. Rāzī, Fātiha'dan bin soru çıkartıp binine de cevap verebileceği iddiasıyla bu tefsiri yazmaya başlamış ve aşılamaz bir eser ortaya koymuştur.

Harezmi: Günümüzde İran, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan sınırları içerisinde kalan Ceyhun nehrinin suladığı ve deltalarının Aral Gölü'ne aktığı topraklardır.

Kabe: Sözlükte “dört köşeli veya küp şeklinde olmak” anlamındaki *ka‘b* kökünden gelen *ka‘be* “küp şeklinde nesne” demek olup, Mekke şehrinde Mescid-i Haram'ın ortasında bulunan yaklaşık 1,5 m genişliğindeki temeller üzerine inşa edilen kutsal yapıdır.

Kâf Dağı: Klasik kozmos anlayışlarında arzı çevrelediği kabul edilen efsanevî dağ.

Kara Hasan: İsmi üçüncü bölümde zikredilen bir köydür.

Kazıgurt: İsmâ‘îl Ata'nın doğup yaşadığı yerdir. Ata bizzat kendisi söylemiştir burada yaşadığını.

Medîne: Arap yarımadasının batısında Hicaz bölgesinde Kızıldeniz kıyısına yaklaşık 130 km uzaklıkta, Mekke'nin 350 km kadar kuzeyinde olup deniz seviyesinden yüksekliği Harem-i Şerif'te 619 m'dir.

Mekke: Arap yarımadasının kuzeyinde Batnimekke (Bekke) adı verilen bir vadi üzerinde kurulup doğusunda Safa ile bunun hizasında Merve tepelerinin bulunduğu Ebukubeys, batısında Kuaykian, güneybatısında Sevr, kuzeydoğusunda Nur ve Sebir dağları yer alan şehir.

Mısır: Batıdan Libya, güneyden Sudan, kuzeydoğudan İsrail, kuzeyden Akdeniz ve doğudan Kızıldeniz'le çevrili olan, resmî adı Mısır Arap Cumhuriyeti, yüzölçümü 1.001.452 km², nüfusu 71.000.000, başkenti Kahire olan topraklarının büyük bir kesimi Afrika'da, küçük bir kesimi Sina yarımadasında yer alan Arap ülkesi.

Rûm: Bugün İstanbul ve Çanakkale boğazlarının doğu yakasında kalan Türkiye topraklarına verilen ad.

Sayram: 42° 18' kuzey enlemi ile 69° 46' doğu boylamında yer alan, şimdiki adı Çimkend olan Sirderya havzasında, Kazakistan'ın güney doğusunda Sayram Su nehri kıyısında ve aynı isimdeki Sayram Su dağlarının yamacında yerleşik olan en eski şehridir.

Semerkand: 39° 39' 15" kuzey enlemi ile 66° 57' 35" doğu boylamı arasında yer alan Semerkand, Zeraşan nehri vadisinde Taşkent'in 275 km güneybatısında yer almaktadır.

Şâm: 33° 20' kuzey enlemi ile 44° 26' doğu boylamında bulunan dünya tarihi boyunca hiç aralıksız en uzun süre kullanılan şehir olup Suriye'nin başkenti ve ikinci büyük şehridir.

Taşkent: Özbekistan Cumhuriyeti'nin başkenti olup, Orta Asya'nın nüfus bakımından en büyük ve Orta Asya'nın ilk ve tek metrosuna sahip şehridir.

Türkistân: Orta Asya'da batıda Hazar Denizi ve Aşağı Volga'dan başlamak üzere doğuda Moğolistan'daki Altay Dağlarına, güneyde Kopet-Hindikuş dağlarına, kuzeyde Aral ve Balkaş göllerinin ötesinde Kırgız bozkırlarına kadar uzanan yüzölçümü 6 milyon km²'den geniş coğrafi ve tarihi bölge.

Uhud Dağı: Arabistan'ın kuzey batısında Medine'nin 8 km kuzeyinde yer alan dağ.

Yemen: Orta Doğu'da Umman denizi, Aden Körfezi ve Kızıldeniz kıyısında, Umman'ın batısında Suudi Arabistan'ın güneyinde yer alan bölgeye verilen ad.

2.7. Eserdeki Folklorik Unsurlar

Eserde bazı folklorik unsurlar karşımıza çıkmaktadır. Peygamber kıssaları ve enbiya menkıbeleri anlatılmaktadır. Muhtelif konularda hikayecikler bulunmaktadır.

Gerek Türk kültüründe gerekse tasavvufta renklerin belirli anlamları vardır. Taziyelerde karalara bürünme adetini eserde anlatılan şu olayda görüyoruz: Cüneyd-i Bağdâdî'nin bir müridi siyah bir elbise giyip mescide gelir. Şeyh neden öyle siyah giyindiğini sorunca mürid nefsinin öldürdüğünü, onun yasını tuttuğunu, bu yüzden de öyle giyindiğini söyler. Şeyh bunun üzerine nefsin insan vücudundaki büyük düşman olduğunu, onu öldürmeyince ibadetin huzurunun olmayacağını belirtir. Müellife göre nefsin uyan kimseler, zalimlerdir. Zalimler Hâmân, Fir'avn, Nemrüd ile beraber cehennemde bir halka oluşturacak ve zulümlerinden dolayı lanete uğrayacaktır. Eserin yazıldığı tarih gözönünde bulundurulursa yas günlerinde siyah giyinmenin Türklerin eski bir adeti olduğunu söyleyebiliriz. Ahmet Talat ONAY da “matem elbisesi” mazmununu açıklarken Türklerin eskiden matem günlerinde bazen siyah bazen de mavi renk elbiseler giydiğini söyler.¹⁶⁵

Eserde ilginç bir Yesevî geleneğiyle de karşılaşmaktayız. Şeyhe intisap eden müridin bu intisap merasimi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Şeyh müridin elini tutar, üç kez tövbe ettirir, sonra bir makas alır ve “Ey iman edenler! Samimi bir tövbeyle Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter. Peygamber ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar.” manasındaki ayeti okutup saçını üç kere keser. Önce sağ tarafından, sonra sol tarafından ve son olarak da ortasından her defasında üç adet saç teli alacak şekilde keser.

¹⁶⁵ ONAY, Ahmet Talat: a.g.e., s. 320.

Sonra müridine teheccüd, şükür ve belaları def namazı kılıp zikre devam etmesini söyler. Erken kalkıp geç yatmasını ve şeyhten izinsiz hiçbir iş yapmamasını emreder.¹⁶⁶

¹⁶⁶ *Hadiqatü'l-^c Ārifin*, vr. 91b.

3. METİN

3.1. Metin Kurulumunda Dikkat Edilen Hususlar

- Bilimsel çalışmalarda yabancı dillerdeki ifadelerin eğik ya da kalın yazı karakteriyle yazılması gerekmektedir. Ancak bu çalışmada kalıplaşmış ifadeler ve dua mahiyetindeki ifadeler sık kullanıldığı ve anlam açısından metne bir şey katmadığı için her defasında kalın ya da eğik yazı karakteriyle yazmak yerine burada bir kez dipnotta da anlamı verilerek belirtilmiş, metinde de Türkçe ibare gibi değerlendirilmiştir. Bu ifadeler şunlardır: *Şalavātu r-raḥmān*¹⁶⁷, *‘aleyhi l-la‘ne*¹⁶⁸, *celle ve ‘alā*¹⁶⁹, *raziya llāhu ‘anh*¹⁷⁰, *ḡuddise sirruhu*¹⁷¹, *raḡmetu llāhi ‘aleyh*¹⁷², *ṡalla llāhu ‘aleyhi ve sellem*¹⁷³, *ḡaddesa llāhu rūḡahu*¹⁷⁴, *‘aleyhi ṡ-selām*¹⁷⁵, *ḡaddesa llāhu sirruhu*¹⁷⁶, *ḡaddesa llāhu ervāḡuhum*¹⁷⁷, *celle celāluhu*¹⁷⁸, *sūbhānehu ve te‘ālā*¹⁷⁹, *inṡā llāhu te‘ālā*¹⁸⁰, *raḡimehumu llāhi bereke*¹⁸¹, *raḡmetu llāhi ‘aleyhim*¹⁸², *ṡalavātu llāhi ‘aleyh*¹⁸³, *ehlu llāhi dāru l-maḡām*¹⁸⁴, *nūru llāhi*

¹⁶⁷ Rahmanın salavatı (onun üzerine olsun.)

¹⁶⁸ Lanet onun üzerine olsun.

¹⁶⁹ Yüce ve ulu.

¹⁷⁰ Allah ondan razı olsun.

¹⁷¹ Sırrı kutsal olsun.

¹⁷² Allah ın rahmeti onun üzerine olsun.

¹⁷³ Salat ve selam onun üzerine olsun.

¹⁷⁴ Allah onun ruhunu kutsal kılsın.

¹⁷⁵ Selam onun üzerine olsun.

¹⁷⁶ Allah onun sırrını kutsal kılsın.

¹⁷⁷ Allah onların ruhlarını kutsasın.

¹⁷⁸ Celali yüce olan.

¹⁷⁹ O, bütün noksanlıklardan münezzehtir ve yücedir.

¹⁸⁰ Şayet Allah dilerse.

¹⁸¹ Allah onlara bereketle merhamet etsin.

¹⁸² Allah ın rahmeti onların üzrine olsun.

*merḳadehu*¹⁸⁵, *rıḻvānu ʾllāhi te ʿālā ʿaleyhim ecma ʿīm*¹⁸⁶, *ʿaleyhim es-selām*¹⁸⁷,
*ne ʿūzūbi ʾllah min zālīk*¹⁸⁸, *ne ʿūzūbi ʾllah*¹⁸⁹, *va ʾllāhu a ʿlem*¹⁹⁰.

- “ve” bağlacı yerine kullanılan “u,ü”ler metinde “ve” bağlacıyla gösterilmiştir.
- Metinde Özbek Türkçesi seslerinden \ä\ sesi \\\ harfi ile gösterilmiştir, ama metin kurulumunda bu sesin metnin yazıldığı tarihte ayrı bir ses olarak bulunmamasından dolayı gösterilmemiştir.
- Ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça beyit ve ibareler, Arapça klavye kullanılarak yazılmış ve dipnotta da anlamları verilmiştir. Ayrıca hadis ve ayetlerin kaynağı da dipnotta belirtilmiştir.
- Müstensih hatasından dolayı yanlış yazılan ve iki kez yazılan kelimeler, < > işareti içine alarak belirtilmiştir. Herhangi bir sebepten dolayı silinen veya metinde görünmeyen ama anlamı tamamlamak için metinde bulunması gereken ek veya kelimeler ise [] işareti içinde verilmiştir.
- Metinde silik çıkan, okunmayan yerler üç nokta (...) ile gösterilip dipnotta bu durum belirtilmiştir.
- Okunamayan bazı kelimeler kes-yapıştır yöntemi kullanılarak eski yazı imlasıyla verilmiş, okunmasında şüphe duyulan kelimelerin ise yanına soru işareti (?) konulmuştur.

¹⁸³ Allah ʾın salavatı onların üzerine olsun.

¹⁸⁴ Allah ehli darü ʾl-makamdır.

¹⁸⁵ Yattığı yer, Allah ʾın nuruyla dolsun.

¹⁸⁶ Allah onların hepsinden razı olsun.

¹⁸⁷ Selam onun üzerine olsun.

¹⁸⁸ Yoldan çıkmaktan Allah ʾa sığınırız.

¹⁸⁹ Allah ʾa sığınırız.

¹⁹⁰ (En iyiyi) Allah bilir.

- Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler “ ā, ī, ū” harfleriyle, “kapalı e” sesi ise “ é ” harfiyle gösterilmiştir.
- Metinde geçen “*ḥaḥk, ṣekk, redd, ḥacc, ḥaṭṭ*” gibi tek heceli üçlü köklerin aynı olan üçüncü sesleri yazıçevriminde gösterilmemiştir. Ayrıca kelime içinde aynı ünsüzü yanyana barındıran “*insāniyyet, vaḥdāniyyet, niyyet, eḥadiyyet*” gibi şeddeli kelimelerin de lugatlerde geçtiği şekilde çift ünsüzlü olarak yazılması tercih edilmiştir.
- Metin inceleme aşamasında metinde geçen yabancı kökenli kelimelerin çevriyazı kullanılarak yazılması tercih edilmiştir. Dualar, kaynaklardan ve metinden alıntılar ile özel isimler de çevriyazı ile verilmiştir. Alıntılardaki çevriyazıda kullanılan işaretler ile metin kurulumunda kullanılan işaretlerin uyumlu olmasına titizlikle dikkat edilmiştir. Alıntılarda ayet, hadis, dua vb. Arapça ifade geçmişse olduğu gibi aktarılmış, Arapça klavye kullanılarak metindeki gibi tek tip yapılmamış alıntıdaki orijinal şekline sadık kalınmıştır.

3.2. Yazıçevrimi Dizgesi

ء	hemze	ء
ا	elif	a, ā, e
ب	be	b
پ	pe	p
ت	te	t
ث	se	s
ج	ċim	c
چ	çim	ç
ح	ha	h
خ	hı	h
د	dāl	d
ذ	zel	z
ر	re	r
ز	ze	ze
ج	je	j
س	sīn	s
ش	şın	ş
ص	şād	ş
ض	zād	z
ط	ṭı	ṭ
ظ	zı	z
ع	‘ayın	‘
غ	ğayın	ā
ف	fe	f
ق	qāf	q
ك	kef	k, g, ñ
ل	lām	l
م	mīm	m
ن	nūn	n
و	vāv	v, o, ö, u, ū, ü
ه	he	h
ی	ye	y, ı, é, i, î

3.3. Ḥadīkatü 'l-Ārifīn (Yazıçevrimi)

(1b) Bu Kitāb Ḥadīkatü 'l-Ārifīn¹⁹¹

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى نور قلوب العاشقين بنور ذكره سرا و اكراما و شكر ارواح المحبين بشراب اللطف و الطافا و احرق نفوس المشتاقين بشوق لقاء اشتياقا و الزمهم بيان مدتهم الزاما و الصلوة والسلام على رسوله ليالياو اياما و على اله و اصحابه مأموما و امامافهذه رسالته من تصانيف شيخ المحققين قطب السالكين متين ابن الشرعته و مظهر الطريقتة منور الحقيقه هاوى الشفاعة اعنى خواجه اسحاق ابن سلطان العالم قطب الاوليا غوث الاكبرا حضرت اسماعيل اتا رحمت الله عليه¹⁹²

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الرحمن رب العالمين و العاقبت للمتقين و الصلوة و السلام على رسوله محمد و اله و اصحابه اجمعين¹⁹³

Bilgil kim bir néçe söz menķıldur Ḥazret-i İsmā'īl Ata raḥmetu'llāhi 'aleyhdin aşḥāb ve aḥbāb ve şūfīlerğa 'acāibāt ve ġarāibāt ve ilhāmāt-ı rabbānidin ve

¹⁹¹ Eserin isminin de yer aldığı bu dört kelime, metnin müstensihî tarafından yazılmamıştır.

¹⁹² Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Esrarlı bir şekilde ve bir ikram olarak nurunun zikriyle ve lütufların en güzel şarabı ile sevdiklerinin ruhlarını ve aşıkların kalplerini şükürle aydınlatan Allah'a hamd olsun. Büyük bir şevkle kendisiyle karşılaşmayı dileyerek (kendisine) ilgi duyanların nefislerine nüfuz etmiştir. Onları ahenk içinde olan bir beyanla zorunlu tutmuştur. Gece ve gündüz salat ve selam O'nun Resulü üzerine olsun ve O'nun ali, ashabı, önde gidenlerin ve başı çekenlerin de üzerine olsun. İşte bu geçmişte yaşamış kutupların (önde gelen şahsiyetlerin), muhakkık şeyhlerin tasniflerinden bir risaledir. Şeriatın oğlu ve tarikatın fenomeni, aydınlatılmış hakikatlerin yolunu gören eş-Şifaa yani en büyük gavs (derin şahsiyet), evliyaların kutbu, alimlerin sultanı Hz. İsmail Ata'nın oğlu Hoca İshak'ı kastediyorum. Allah ona rahmet etsin.

kelimāt-ı meşāyih-ı muahḥardın raḥimehumu ʿİllāhi bereke ḥaṭṭ-ı āḥir ve behre-i tamām naşībe bolsun bi ʿl-vücūd biżā‘ at (2a) ve kim istiṭā‘ atlık birle meşāyihlarnıḡ himmeti bolup icāzet birle bu işāretlerni lāzım körüp taḥrīr-i risāle üze şerḥ kılındı ve taḳı *Hadīkatü l-‘Ārifīm* at koyuldu.

مستعنا بالله و ما كان الصواب فجعلتها على خمستي عشر بابا والله الموفق و الهادى و الرشاد بحق النبى و اله الامجادباب الاول فى بيان الارواح باب الثانى فى بيان الاعمال باب الثالث فى بيان شيخ باب الرابع فى بيان المرید باب الخامس فى بيان الذكر باب السادس فى بيان السماع باب السابع فى بيان الخدمت باب الثامن فى بيان الارادات باب التاسع فى بيان تصوف باب العاشر فى بيان المحبت باب الاحد عشر فى بيان المعرفت باب الثانى عشر فى بيان العبادت باب الثالث عشر ترك مالايعنى باب الرابع عشر فى بيان المقامات باب الخامس عشر فى بيان ادراك ليلت العيد¹⁹⁴

Émdi cümle müʿminlerge öz dīdārıḡnı ve naşīb kılungil, āmīn yā rabbe ʿl-‘ālemīn.

Bābü ʿl-evvel fī beyāni ʿl-ervāḥ¹⁹⁵

قال الله تبارك و تعال لقد خلقنا الا انسان فى احسن تقويم ثمرددناه اسفل سافلين¹⁹⁶

Éy ilā ḳālībü ʿl-insān be-dürüsti ve rastī ādemīlerni körklik yarattım (2b) şüret birle vücūdḳa kéltürdüm. Ba‘zı ehl-i tefsīrler ḳavlinde ya‘nī ādemīlerni istiḳāmet

¹⁹³ Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla. Hamd, rahman ve alemlerin rabbi olan Allah’a mahsustur; mutlu son, takva sahipleri içindir. Salat ve selam, O’nun elçisi Muhammed’in, alinin ve ashabının hepsinin üzerine olsun.

¹⁹⁴ Allah’tan yardım dileyerek doğru olan şey onu on beş bölüme ayırmamdır. Allah, başarıya ve hidayete erdirendir. Olgunluk, peygamberin hakkı bildirmesiyledir, övgüler de onun alinedir. Birinci bölüm ruhların beyanı, ikinci bölüm amellerin beyanı, üçüncü bölüm şeyhin beyanı, dördüncü bölüm müridin beyanı, beşinci bölüm zikrin beyanı, altıncı bölüm işitmenin beyanı, yedinci bölüm hizmetin beyanı, sekizinci bölüm iradelerin beyanı, dokuzuncu bölüm tasavvufun beyanı, onuncu bölüm muhabbetin beyanı, on birinci bölüm marifetin beyanı, on ikinci bölüm ibadetin beyanı, on üçüncü bölüm kişinin boş, gereksiz şeyleri terk etmesinin beyanı, on dördüncü bölüm makamların beyanı, on beşinci bölüm bayram gecelerinin idrakinin beyanı hakkındadır.

¹⁹⁵ Birinci bölüm, ruhların beyanı hakkındadır.

¹⁹⁶ *Kur’an*: 95/4-5: “Muhakkak ki biz insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra da onu aşağıların en aşağısına düşürdük”

vücūdğa keltürdüm. Ya‘nī ehl-i haqāyık kavlinde aytur kim Ĥudā-y-ı te‘ālā hayvanātқа namāz rūze rükū‘ sücūd farz kılmadı. Mü‘min-i muvaḥḥidğa fermān kıldı. Andın soñg bu ṭarīk-ı necāt beyān kıldı taķı alarnıñ ma‘şiyetlerniñ cezāsın beyān kıldı. ثم رددناه اسفل قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله تعالى خلق الارواح قبل الاجساد اربعت الاف سافلين¹⁹⁷ bolğay. سنت¹⁹⁸ و قال نبی علیه السلام ان الروح القدس نفسی فی روعی ان نفسا لا تموت حتى تستكمل رزقها¹⁹⁹

Émdi bilgil hemdem ve şıddıķ maḥrem kim Resūl ‘aleyhi’s-selām aydılar ol ḥadīs içinde be-dürüstī ve rastī: “Ĥudā-y-ı ‘azze ve celle cānlarnı tenlerdin burun yarattı tört miñg yıl.” Şeyḥ Ebū Bekr, İsmā‘īl Atadın ḳaddesa’llāhu sırruhu beyān-ı naql kıldı. Şeyḥ Ebū Bekr-i Vāsītīdin rivāyet kim ervāhını işbāt kılıp ‘āşere maḳāmında işāret kılıp rūḥ kıldı ve taķı keltürüp turur kim:

و التاسع فى قبضته لخاصبها ذاته و هى لا ترى فى غيره فقد اسقط الحق عنها شواهد الاحداث و ارواح لها صفات الموصوف و العاشر ذهابها و شواهدا و قيام الحق لها (3a) يشاهد عنها فهى لا هى و قيامها فمحت رسومها و ان تميت اثارها بقول رسول عليه كنت سمعته الذى يسمع به و بصر به و قلبه الذى يعقل به و يده الذى يبطش بها و رجله التى يمشى بها تبدلت شواهد و بشواهد و محبت رسومه برسوم غيره فهى لا هى²⁰⁰

Émdi bu ‘ibāretlerniñ tercemesi andağ turur kim aytur: Toḳḳuzunçı maḳām ervāḥ maḳāmātlarıdın ol turur kim rūḥı anıñ ḳabzasında érđi. Ḥaú sübhānehu ve te‘ālā öz zātı birle rūḥқа ḥitāb kıldı érse öz Ḥaḳdın örğeni köründi, bes işkāt kıldı. Andın

¹⁹⁷ Kur’an: 95/5: “Sonra da onu aşığaların en aşığına düşürdük.”

¹⁹⁸ Hadis (DEYLEMİ: Müsned: II, 187-188): “Şüphesiz ki Allah, cisimlerden dört bin yıl önce ruhları yaratmıştır.” anlamına gelen bu hadisin “dört bin yıl” değil “iki bin yıl” olarak değiştirilmesi gerektiği hadisin kaynağından anlaşılmaktadır.

¹⁹⁹ “ Kutsal olan ruh (Allah), rızkı tamam olan, ölmeyen, mükemmel bir nefestir.” Taranan hadis kaynaklarında bu ibareye rastlanmamıştır.

²⁰⁰ Dokuzuncuya gelince hitab eden kimsenin tutulması hakkındadır. Onun zātı kendinden başka kimseyi görmeyendir. Böylece o, yolları ve ortaya çıkan görüntülerdeki hakkı terk etmiştir. Onun vasıflandırılmış bir sıfatı vardır. Onuncuya gelince onun yolu, işareti ve kıyımı hakkındadır. Bunlara şahit olur. Bu görüntü ve o görüntünün ayağa kalkması, buluşarak olmuştur. O kişi ölümlü ola da alametlerini harekete geçirmiştir. Peygamberin kavliyle O’nun duyduğu şeyi duyuyordum ve gördüğü şeyi de görüyordum. Onun akıl eden kalbi, vuran eli ve yürüdüğü arkadaşları işte bunlar, başka görüntülerle değişmiş ve onların görüntüsü tutsak başka bir görüntüden dolayı tutsak olmuştur. Artık o, o değildir.

şevāhid ihdāşnı derc kıldı rūhniŋ şıfatı mevşūf üzre. Onunçı maķām ol turur kim rūh müşāhede içinde özindin kétse taķı Hāķ te‘ālāniŋ müşāhedesinde bolmasa bes ol rūh rūh bolmağay ve aniŋ kıyāmı kıyām bolmağay taķı Resūl ‘aleyhi’s-selāmnıŋ kavli birle eħādīs-i ķudsī içinde beyān kıılır. Bende taķarrüb kıılır maŋga ityān-ı nevāķıl birle tā anı dost tutar mén. Ćün dost tutsam aniŋ kıulağı bolar mén, tā meniŋ birle eşitür ve aniŋ közi bolur mén, tā meniŋ birle körer ve aniŋ köŋgli bolur mén, tā meniŋ birle bilür ve aniŋ éligi bolur mén, tā meniŋ birle tutar.²⁰¹ Andaķ (3b) kim sultānū’l-‘ārifin İsmā‘il Ata (ra) aydılar kim tenniŋ cānı bar ve ma‘rifet-i vācibū’l-vücūd-ı ‘ārif ve ‘aşıqlarınıŋ rūhıga bi-menzil-i cān turur bes ‘ārif şūfıleriŋ ihyālıgı Hāu te‘ālāniŋ ma‘rifeti birle turur, bāķi-i ‘avām emvāt turur. رحيم العارف حیّ و الباقي ميت²⁰² قال النبي عليه نāṭıķ turur bes i‘tibār-ı haķıķat köŋgöl aydılar ki şıdķ-ı şādıķ turur. Şeyh Kāşeri (r.a)²⁰⁴ اوصل اليها فتوحه²⁰⁴ keltürüp turur kim nazm:

حقيقه ظهرت في الكون

قدرتها فاظهرت هذه الاكوان²⁰⁵

و الهجا تكبر يلعبون العالمين

كما تعرفت في قلوب العارف عذبا²⁰⁶

فانحلقة كلها امساء طلعتها

و الامر اجمعهم كانوا لها نقبا²⁰⁷

Nazm:

²⁰¹ Hadis (*Keşfü l-Haşa*: I, 202): Ben, onun kulağı, gözü, eli, dili ve kalbi olurum; benimle işitir, görür, tutar, konuşur ve bilir.”

²⁰² Arifler diridir, ölüm bakidir.

²⁰³ “Müminlerin kalbi, Allah’ın arşidir.” anlamına gelen bu sözün Sagani’ye istinaden Acluni mevzu olduğunu söylüyor. (ACLUNI: 1997: C. 2, s. 92, nu. 1883)

²⁰⁴ O, bize fetvasını ulaştırdı.

²⁰⁵ O’nun hakikati oluştaya çıkmıştır. O’nu takdir ettim ve bu şekilde ortaya çıktı.

²⁰⁶ Perdeler, alemleri oynatarak tekebbür etti. Böylece arifin kalbinde bir tatlılık keşfedilmeye başlandı.

كس درين خانه نست بيكانه

مرد باشد كه آشنا باشد²⁰⁸

در جهان تو باشد اين من تو

در جهان خدا خدا باشد²⁰⁹

Émdi ma‘ lûm kıılır kim: ²¹⁰ كان الله ما لم يكن متعته الشيء Taqı kıışşanı eşitiŋ kim
²¹¹ Eger ilgerükin Bu kün aĥvālin oĥuduŋ kim: كل شيء هالك الا وجهه
 و هو الله محيط في Ve eger hebûṭ ve řu‘ ūd ūzre barursan: وهو الله محيط في
 barursan: ²¹³ للله الامر من قبل و من بعد Eger yemīn ve īřār ūzre barursan: ²¹⁵ محيط شيء
 و eger duĥŭl الا انه بكل شيء محيط
 ve ĥurŭc ūzre nazār kıılırsan: ²¹⁶ هو الظاهر و الباطن Andaĥ menĥŭl (4a) turur kim řeyĥ
 Bayezīd-i Bistāmī (ra) ĥuddise sırruhu aytur bir kün Mekkeniŋ beyābānı içinde ‘azm-i
 ĥarem-i Ka‘be kııldım érse Beytu’llāhı kördüm. Dīvārı taş birle berpā bolmıřđur.
 Aydım: “Bu cins ‘imāretni bisyār körüp érđim. Bu işni bünyādı yoĥ turur.” Ékkinĥi yana
 ‘azīmet kııldım, ūyni yana ūyniŋ ĥudāvendini kördüm. Aydım, henüz ĥaĥīĥat-ı tevĥīd
 mu‘ārref bolmapđur. Üĥünĥi yana ‘azīmet kııldım, ĥamuĥ Ĥudāvend-i ĥāneni kördüm,
 ūyni körmedim. Ol ĥāletde bu nidā kéldi kim: “Éy Bayezīd! Eger ĥamuĥ ‘ālemni yana
 özünĝni körsenĝ ol şirk turur.” Ya‘nī kerek kim köŋgŭl ezelī ve mevzu‘-ı esrār-ı
 ilāhī bolsa anıŋ köŋgli témiřler. قد ور و في هذه الرسالته البرهانتة اعنى من كلام السلطان الطاريفاته
 و برهان الحقيقت حجته الاصفيا اسماعيل اتا ره عليه واسطه اهل الخواص و التصوفيته بطريق استقامت و

²⁰⁷ Geceleri vakıf olduĝum her şeyi yarattı. Emir (iş, durum) onları biraraya getirmişti. (Onlar) yaratılan her şeyi inceliyorlardı.

²⁰⁸ Bu hanede kimse yabancı deĝildir. İnsan olan, tanıdıklardır.

²⁰⁹ Senin dünyanda sen ve ben varız. Allah’ın dünyasında ise (sadece) Allah vardır.

²¹⁰ Hiĥbir şey yokken Allah var idi.

²¹¹ Her şey helak olur ancak O’nun yüzü müstesnadır.

²¹² Kur’an: 55/29: “Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O’ndan isterler. O, her an yeni bir ilahi tasarruftadır.”

²¹³ Önceden de sonradan da emir her zaman O’na aittir.

²¹⁴ O Allah semavatı ve arzı kaplar.

²¹⁵ Bununla birlikte O, her şeyi kuşatandır.

²¹⁶ O, zahirdir ve batındır.

الهدى و اسلام عن منتبج الهدى شيخ الاصفيا الارادة مطالبت القلب و عند انا لروح م طيب النفس و الشيقته لوعد الله و دوام القرع قال جنيد بغدادى رحمته الله عليه ان تعقد با الانسان بشيء و لم يعزم عليه ثم يريد و الارادة بعد صدقته النية و قال مشايخنا رحمهم الله الارادة ان يريد مرادك و قال شيخنا ره المرید لا يسكن قلبه او مكان خلوة لا يراه احد و قال شيخنا المرید هو الذى (4b) الافى اراع مواضع قعر بيته او مسجد و مقبرته او الحفظ مراد الله فى كل وقت من الاوقات و قال شيخنا الادب الادب الخروج عن صدر الاختيار و التضع عن بساط الاعجاز و قيل الادب واضع الشىء فى موضعه قال رسول الله صلى الله عليه و سلم حق الولد على الوالدين ان لحسن اسمه و ادبه صدق خير البشر و قال شيخنا انه قدم رجله اليسرا عند دخول المسجد فتغير لونه و اخرج متغيراً او قدم رجله اليمنا و قال شيخنا لمحبتة نسيان ماسوى المحبوب و عن ابى هريره رضى الله عنه انه قال احب الله عند البعث الله ملكاً فيقول شدة على عبدى بلاء فير بلاء و تابع عليه و رضا حتى يدعونى فانى احبه و احبة و قال شيخنا ان جماعته دخلوا عندنا قل نا ما انتم قالوا نحن اِحباك فا قبل يومهم با الحجارة و هرب منا فقال شيخنا لم تنهون منى لو كنتم اِحبا و ما فررتم من بلاء و اما الشوق و قال شيخنا ره الشوق سبحان القلب عند الذكر المحبوب و قال النبى السلامن ال شقاق طرب الى الجنة شارع الى خيرات صدق خير البشر و اما لعشق و قال شيخنا ره العشق هك الاستار و كشف الاسرار و قال العشق هو اعمرلحسن عن ادراك عيوب لمحبوب و روى عن رسول الله صلى الله عليه و سلم من عشق و من عفا و من كتم مات العيوب شهيداً صدق با نطق و اما ال (5a)الوجد و قال شيخنا الوجد عجر الشروح عن احتمال غلبت الشوق عند وجد حلوة الذكر و فى لخبير²¹⁷

²¹⁷ Hidayet ve selam, hidayet yolunu izleyen, kalplerinin arzu ettiği şeyleri isteyen tertemiz şeyhlerin üzerine olsun. Ben güzel nefsin ruhundanım. Allah'ın vadi ve sesin devamı Cüneyd-i Bağdadi, "Allah insanla bir şey üzerine akid yaptı. Ancak ona karar kılmamıştı. Sonra onu irade etti ve irade niyetinin sadakatinden sonradır." demiştir. Şeyhimiz, "İrade etmek muradını belirtmektir." ve "Mürid, kalbini sakın tutmayan insandır. Onun kalbi ancak sesin güzel olduğu yerlerde, ister evinde ister mescitte ister kabirde olsun ya da halvet mekanında olsun farketmez. Onu hiç kimse göremez." demiştir. Şeyhimiz, "Mürid o kimsedir ki vakitlerden herhangi bir vakitte Allah'ın muradına hıfz edip korur." demiştir. Şeyhimiz, "Edep, seçkinlerin sadırından çıkmak ve icazın ortaya konulmasına itaat etmektir." demiştir. Denilmiştir ki edip kimse, bir şeyi yerli yerine koyandır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Çocuğun anne baba üzerindeki hakkı, güzel isim verilmesi ve edepli, terbiyeli yetiştirilmesi hususundadır." (Bu hadisi, BEYHAKI sadece isim konusunda gösterirken TIRMİZİ ise edep konusunda belirtmiştir). Şeyhimiz, "Birisini sol ayağıyla mescide girmişti de onun yüzünün rengi değişmişti. [İçeri girdiği] ayağını değiştirmek için dışarı çıktı. O da sağ ayağıyla [tekrar içeri] girdi." demiştir. Şeyhimiz, "Sevgi, sevilenin dışında her şeyi unutmaktır." demiştir. Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Allah'a en yakın (sevimli) olma, yeniden dirilme esnasındadır. Allah meliktir, her şeye sahiptir ve der ki "kuluma gelen her bir şiddet bir imtihandır ve o da bu imtihanı görür ve bana dua edinceye kadar onun peşinden gider, buna rıza gösterir, ben de onu severim." Şeyhimiz, "Bir topluluk yanıma geldi ve neyin var dedi. Biz onlara taşla karşılık verdik. Biz sizi sevenlerdeniz. O gün onları kabul ettik. Sonra yanımızdan ayrılmış gittiler. Şeyhimiz, niçin benden alıkondular diye sordu. Eğer onlar sevseydi imtihandan kaçmazdı. Şevk konusunda gelince şeyhimiz, "Şevk, kalbin maşuğu zikri esnasında noksanlıklardan münezzehe olmasıdır." demiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Selam, cennete götürülen bir ayrılıktır. Beşerin hayrına doğru hayırları ortaya koymaktır." Aşk hususunda şeyhimiz, "perdelerin helak olması ve sırların ortaya çıkmasıdır. Sevgilinin idrak edilen ayıplarını güzellikle onarmaktır." Hz. Peygamber'den şöyle rivayet edilmiştir:

موسى صلوات الله عليه وعظ فى بنى اسرائيل فمزق و احد قميصه فاوحى الله تعالى الى موسى قل له تمزقلى قلبك و لا تمزقلى ثوبك حتى اصاب جزاءه اليه صدق خير البشر التسليم و قال شيخنا ره التسليم الاتقياد الاظهار العبوديته فى الاخلاص و اما الرضا قال الشيخ و هو الشيخ العلامة قطب الاصفيا شيخ اسماعيل تا رحمته الله عليه ابن ابراهيم اتا شيخ قضاغردى التركستانى الرضا ان لو جعل جهنم على عينه لم يسأل و يحول على يساره و عن ابو هريره رضى الله عنه عن النبى صلى الله عليه و سلم انه قال رحمهم الله امراء عرف نفسه و حفظ لسانه و ان يكون راضياً بقضأ الله تعالى شاكر النعمائه و صابري ببلانه و حكى انه سأل رابعته رضى الله عنها منى يكون العبد راضياً بقضأ الله تعالى قال اذا اسر تل العبوديته كما تسرة نعمته

ذكره فصل فى الذكر الواجب على لمريدان يذكر الله سبحانه ابدأ بقلبه و لا ينسأه و لا يضربلسانه عن حدثنا ابولحسن ابن صفوان حدثنا عبدالله بن عباس عن ابى لجرينه عن ابى درداء و قال النبى صلى الله عليه و سلم الانبءكم بخيراً اعمالكم و ازكيها عند ملككم و رافعها فى درجاتكم و خير من اعطاء الذهب و الورق و ان تلقو عدوكم فتضربو اعناقهم و يضربو اعناقكم ما ذاك يا رسول الله²¹⁸ قال ذكر الله تبارك و تعالى و قال الله تعالى من اعرض عن ذكرى فان له معيشتاً ضنكاً و يحشره يوم القيامة اعمى²¹⁹ معيشتة ضنكاً المرء من (5b) المعيشته الضنك عذاب القبر²²⁰

“Kim aşık olup aşkı gizlerse ve iffetli olursa şehit olarak ölür.” (Sahih hadis kitaplarının dışında kalan çok değişik kaynaklarda Süveyd b. Said'den rivayet edilen bu sözü İbnü'l-Cevzi uydurma hadisler arasında zikreder. EBU'L-HASAN el-KINANI: *Tenzuhu ş-Seria*: nu. 364) Şeyhimiz, “Vecd, zikir halavetinin vecdi esnasında şevke üstün gelen her türlü ihtimali açıklamaktan aciz kalmaktır.” demiştir.

²¹⁸ Musa (as), İsrail oğullarına vaazda bulundu. Bu esnada gömleğinin birisini yırttı. Allah da Musa'ya vahyetti ve “benim için elbiseni parçalama, kalbini parçala” dedi. Sonunda Allah'ın cezası onlara isabet etti. İnsanlığın en hayırlı sadakati, teslim olmaktır. Şeyhimiz, “teslim olmak, boyun eğmektir ve ihlaslı bir şekilde kulluğunu ortaya koymaktır.” demiştir. Alameti, seçkin bir kutup olan Şeyh İsmail Ata, Kazıgurt'a geldi. Şeyhimiz rıza konusunda şöyle demiştir: “Şayet cehennemini senin gözlerin üzerine kursa bir şey istememektir. O cehennemini sol tarafına çevirse bile bir şey istememektir.” Ebu Hureyre (ra)'dan nakledildiğine göre; bir kişi nefsini bilip dilini muhafaza eder ve Allah'ın hükümlerine rıza gösterirse (nimetlerine şükredip imtihana sabır gösterirse) salih kullardan olur. Dördüncüsü Hz. Peygamber'e soruldu. (Dördüncüsü şudur:) Kulun Allah'ın hükmüne razı olup da kulluğunu gizlemesi ve O'nun nimetine sevinmesidir. Allah'ı ebedi olarak kalbiyle zikredip O'nu unutmayan müridin zikri hakkındaki fasıl: Bize Hasan b. Safvan rivayet etti. Ona, Abdullah b. Abbas rivayet etti. O da komşusu Ebu Derda'dan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Sizin hayra en çok yönelmeniz, amellerinizi ve mülkünüzü temizlemenizle olur. Derece ve hayır bakımından en üstün olanınız, altın ve varaklarını vermesiyle olur. Yine düşmanla karşılaştığımız zaman boyunlarınıza vurmanız suretiyle ve onların da sizin boyunlarınıza vurmaları suretiyle olur. Bu nasıl olur ya Resulullah dediler. Hz. Peygamber de; yüceler yücesi Allah'ı zikretmekle olur dedi.”

²¹⁹ *Kur'an*: 20/124: “Ama kim benim zikrimden yüz çevirirse kitabımı dinlemez ve beni anlamaktan gaflet ederse ona dar bir geçim vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz.”

²²⁰ Kişinin sefil yaşamı, kabir azabının sıkıntılı yaşamı gibidir.

حكايت عن شيخ الاعظم بحر الولايتيه و الكرامته شيخ خواجه شوریده الانبازى عن شيخه سمعتُ ان واحداً من السلاطين كما قرب وفاته جمع اولاده و اوصالهم بان يجعلوه فى تابوت من جديد فوق صندوق من جديد ثم جعلوه من سقفيته بسلسلته فلما صاره الليلته و سمعوا انبئاً من تابوت فدخلوا فراءلصندوق فى حركته فخلوه فينشره فاذاهى فى تابوته حيته عظمته ادخل روسها فى فم السلطان فقتلو الحيته فعقد الصندوق فلما صارت الليلته سمعوا انبئاً فى البار احد روسه فقتلوها فعقد الصندوق فاذا يحترق فى النار فعلموا انه لا مخلص منه الا بذكر الله تعالى فلما ليلته الثالثه سمعوا الاتين فدخلوا ففتحوا الصندوق و تسأل سبب عذاب فى الدنيا لا ينظر الاوليا الله تعالى و لا يحب الفقراء و قال الامام ابولمنصور ماتريدى ره فان جواز السجود لغير ثبت بقصته آدم و بقصته يوسف عليهما لسلام ثم نسخ ذلك بالخبر و قال شيخنا ره اذا سجد واحد لهو عشاء و لجانرة فهى كسيرة من (6a) الكباير و هل يكفر قال بعضهم يكفر و قال اكثرهم هذا اعلى وجوه ان اراد به العبادة كفروا و ان اراد به التحيته لم يكفر و اما تقبيل الارض فهو قريب من السجود الا انه اخف من وضع الخد لجبين على الارض و هذا لمقدار كاف لا هل العربى لان الرسالته اكثر من اهل لخرم و الله الكفايته هذا هذا فى ذكر المولود سلطان العارفين Andag kim Hızret-i Muḥammed Muştafā şalla ʿlāhu ʿaleyhi ve sellemdin ḥaber turur kim nātık: قال النبى عليه Bilgil éy aşḥāblar ve aḥbāblar ve éy ulü ʿl-elbāblar kim ḥızret-i sulṭānū ʿl-aşfiyā İsmā ʿil Ata raḥmetu ʿllāhi ʿaleyh vüçüdḡa kélmiş ol mübārek Ramazān ayı érđi. Andag kim anaları sine-i bi-

²²¹ En büyük şeyhten hikaye edildi ki o, beldesinin ilim deniziydi. El-Enbazi adındaki bir şeyhten işittim ki sultanlardan bir sultan vefatı yaklaşınca evlatlarını topladı ve onlara şu vasiyette bulundu: Kendisini sandıktan daha üstün yeni bir tabuta koyacaklar, sonra onu bir gölgeliğe belli bir silsileye göre yerleştireceklerdi. Gecesi olunca tabuttan bir inilti işittiler. İçeriye girdiler ve hareket halinde bir sandık gördüler, onu tahliye ettiler. Bir de ne görsünler; tabutta koskoca bir yılan, (sultanın ağzından girip) onun başını sokmuş. Onlar yılanı öldürdüler ve sandığı bağladılar. Yine gecesi oldu, yine bir inilti işittiler ve yine (yılanı) öldürdüler. Sandık yine bağlandı. O, ateşte yanarken anladılar ki sultan, Allah'ı zikir hususunda ihlaslı biri değildi. Üçüncü gecesi geldiğinde yine inilti işittiler, yine gürültü gelen yere girdiler ve yine sandığı açtılar. Dünyadaki azabın sebebi soruluyordu. O, Allah dostlarına bakmıyor, fakirleri sevmiyordu. Ebu Mansur el-Maturidi şöyle demiştir: “İbadet etme ihtimali sabit değildir. Sonra bu, Adem ve Yusuf kıssasına göre bir haber ile hükmü ortadan kaldırılmıştı.” Şeyhimiz; “Bir kişi oyun ve eğlenceye secde ettiği zaman böyle bir durum geçerli olabilir. Nitekim bunlar çoktur ve büyük günahlardandır. (Bunlar) kafir olur mu? Bazıları kafir olur demişlerdir. Çoğunluk ise şu kanaat üzeredir: Eğer bu oyun ve eğlence ile kulluğu kastediyorsa kafir olurlar. Şayet bununla sadece eğlenceyi kastediyorsa kafir olmaz. Arzı karşılırsan, o sana secdeden daha yakındır. Ancak o, sabanın yere açtığı yarıktan daha hafiftir. Bu (Arap dili uzmanlarınca görülen) yeterli bir miktardır. Çünkü onu gönderilişi sarhoşlardan daha önemlidir. Zira Allah ona yeter. Kutbü'l-asfiya İsmail Ata ibn-i şüheda İbrahim Ata hakkındadır.

²²² Hadis (HEYSEMİ: *Mecma'u z-Zevaid*: 7, nu. 193): “Mutluluk, anne karnında meydana gelen mutluluktur. Eşkiyalık, anne karnında başlamıştır. Allah Resulü doğru söylemiştir.”

kînelerini İsmâ'îl Atanîḡ ağızğa qoylar érse émmeler tã zûlmet perdesini tartmağunça ve livâ-y-ı Muḡammedîni örtmeğunça. Çün vaqt-ı iftâr boldu érse analarnı émer érdiler tã şubḡ dem bolgunça. Andın sonḡ yana émmes érdiler, taqı rûzelarğa muvâfaqat kılıp rûze tutar érdiler. Tã otuz kün tamâm boldı érse perverd-gâr-ı 'âlemniḡ emri birle pâre-i ebr-i zûlmânî peydâ bolup nûrânî hilâl 'ârızîğa ḡicâb boldı ve her néçe kim ufq sarı nazar kıldılar, müteḡayyir bolup şek üzre turdılar. Andaḡ kim za'îfe-i muḡahhara-i mü'mine **(6b)** anaları sîne-i bî-kînelerini şeyḡzâdeniḡ ağızlarığa qoydı érse tenâvül kıldı. Şeyḡniḡ anası bildi kim bu kün 'ıyd turur. Aydı: “Méniñ bu 'azîz ferzendim mâh-ı Ramazânda vücûdğa kélđi, kûndüz sût émmedi, bu kün sût émdi. Bu sebebdin aytur mén.” tédi érse bu qavlini i'timâd kıldılar érse laḡze ötmey turup ḡalâyıq her ḡarafdın kélip tanuqluḡ bérđiler aynı kördük tép. قال الله تعالى ولا تكتموا الشهادة و من يكتمها فهو آثم قلبه²²³ Andın sonḡ İsmâ'îl Atanîḡ kerâmâtları evveldin ma'lûm boldı. El-kışşa: İsmâ'îl Ata menâkıbları: بسیار مطول بود اما مختصر کرد شود²²⁴ Émdi sözniḡ ibtidâsığa rûcû kılalıñ kim: قال النبي عليه السلام إن الله خلق الارواح قبل الاجساد اربعت آلاف سنته²²⁵ Ya'nî andaḡ turur kim Ḥudâ-y-ı te'âlâ yarattı cânlarını tenlerdin burun, tört miñ yıl burun. Bes ma'lûm boldı kim mebde-i mevcûdât ve maḡlûkât ervâḡ érđi ve mebde-i ervâḡ-ı insânî rûḡ-ı pâk-i Muḡammed-i 'Arâbî érdiler şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem اول ما خلق الله²²⁶ Ve yana Resûl 'aleyhi's-selâmdın rivâyet turur kim: اول ما خلق الله تعالى

²²³ *Kur'an*: 2/283: “Yolculukta olur da yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık) alınmış bir rehin de yeterlidir. Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliği, bildiklerinizi gizlemeyin. Kim onu gizlerse, bilsin ki onun kalbi günahkardır. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.”

²²⁴ Çok uzun idi fakat muhtasar olmuştur.

²²⁵ Hadis (DEYLEMİ: *Müsned*: II, nu. 187-188): “Şüphesiz ki Allah, cisimlerden dört bin yıl önce ruhları yaratmıştır.” anlamına gelen bu hadisin “dört bin yıl” değil “iki bin yıl” olarak değiştirilmesi gerektiği hadisin kaynağından anlaşılmaktadır.

²²⁶ Hadis (Acluni, Cabir b. Abdullah'tan rivayet edildiğini söylemekte, el-Acluni, 1997: C. 1, s. 237, nu. 826, Yusuf el-Kardavî ise asılsız olduğunu iddia etmektedir, el-KARDAVİ, 1998:140) : “Allah, ilk olarak benim nurumu yarattı.”

²²⁷ روحی Ve taqı Hıvāce İshāķ ķaddesa'llāhu sırruhu aydılar: “Muħammed Resūlu'llāh Őecer-i Őemere-i sırr-ı kāināt turur.” ²²⁸ قال الله تعالى لولاك لما خلقت الافلاك Ve taqı bir rivāyetde ²²⁹ خلقت الكون turur, mebde-i (7a) mevcūdāt turur. Anıńg uęun yaratılmıř turur, cümle dıraħtķa meńgzer. Velākin Resūl 'aleyhi's-selām dıraħtnıńg meyvesiĝa meńgzer. Ehl-i ĥaķıķatlar ol dıraħtnıńg tuħmige meńgzer. Ve yana Hıvāce İshāķ aytur ķuddise sırruhu: Bu mevcūdātını yaratmaĝdın murādı nūr-ı Muħammedī érdi Őalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Kaęan kim hıvāhladı érse bu nūr-ı Muħammedīni öz eĥadiyyetinińg bir nevidin zıħūrĝa keltürdi. Andak kim Resūl 'aleyhi's-selām aydılar: انا من الله ولمؤمنون ²³⁰ Ba'zı rivāyet ol turur kim Ĥaķ te'ālā ve teķaddesu nazār-ı muħabbet birle nūr-ı Muħammedīĝa ķaradı érse ĥayā anĝa ĝālib kēlip terledi. Ve ol tērnińg ķatresidin rüĥ-ı Muħammedīni yarattı ve andın sońg cümle enbiyālarınıńg ervāĥlarını yarattı ve ervāĥ-ı enbiyālarınıńg nüridin evliyālarınıńg ervāĥların yarattı. Evliyālarınıńg ervāĥlarıdın mü'minlernińg ervāĥını yarattı. Ol ma'nidin meřāyıĥlarınıńg mü'minlerĝa taleb maķāmında sebep kıldı kim ularnıńg ervāĥıdın ²³¹ érdi. Anıńg uęun Ĥudā-y-ı 'azze ve celle ve peyĝamberler ve meřāyıĥlarınıń ayĝanı rāst bolup murād-ı maķřudlarıĝa yēttiler. Ve yana mü'minlernińg ervāĥınıńg nüridin 'ařilernińg ervāĥını yarattı ve 'ařilernińg ervāĥınıńg 'aksidin kāfirlernińg ervāĥını yarattı. (7b) Andın sońg ervāĥ-ı insānīdin ervāĥ-ı melā'ikenı yarattı, andın cinlernińg ervāĥını yarattı. Anıńg envārıdın Őeyřān-ı

²²⁷ Hadis (Acluni, Cabir b. Abdullah 'tan rivayet edildiĝini söylemekte, el-Acluni, 1997: C. 1, s. 237, n. 826, Yusuf el-Kardavi ise asılsız olduĝunu iddia etmektedir, el-KARDAVİ, 1998:140) : “Allah, ilk olarak benim ruhumu yarattı.”

²²⁸ Saganı başta olmak üzere bazı hadis bilginleri, “Sen olmasaydın, bu felekleri (kainatı) yaratmazdım.” anlamına gelen bu sözü uydurma hadisler arasında gösterirken bazıları (ACLUNİ: *Keşfü'l-Hafa*: nu. 2164) ise meal bakımından hadis olarak kabul eder.

²²⁹ Kainatı yarattım. (“Sen olmasaydın bu kainatı yaratmazdım” manasına gelen hadis-i Şerif kastedilmiştir.)

²³⁰ Hadis (ACLUNİ: *Keşfü'l-Hafa*: I, nu. 11): “Ben Allah'tanım, müminler de bendendir.”

²³¹ Anlamın cümle akışına uygun bir Şekilde tamamlanabilmesi için bu kelimenin “ervahıdın” Şeklinde okunması gerekmektedir. Metindeki geçen harflerden anlamlı bir kelime oluşmamaktadır.

‘aleyhi’l-la’neni yarattı ve alarnıñ ervāhıdın ervāh-ı hayvanātnı yarattı. Andın soñg envā‘-ı mükevvenātnı ve nüfūs ve nebātātnı yarattı, ma‘ādin mürekkebāt ve müfredāt ve ‘anāşır-ı erba‘anı yarattı. Ve anı cem‘ kılıp ‘ālem-i ecsāmı zühürğa keltürdi. Bu makāmda bu nazırlerdin cümle ni Muḥammed Resūlu’llāh süyükligidin yaratıp turur. Enbiyā ve evliyālarını kim yaratıp turur, her birisini özge sıfat birle yaratıp turur. Evliyālardın hem anı tilep turur. ²³² قوله تعالى الذين احسن كل شئ خلق Ey dervişler! Bu mişāldin murād ol érdi kim bu cümle enbiyālarğa Muḥammed Muştafa şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemniñ mübārek rūḥları sebep boldı. Necāt ve derecātları ve mağfiretleri boldı. Andağ kim imān yolında añğa iktidā kıldılar, muñğa oḥşaş mü’min-i muvaḥḥidler ervāhını nebīler ve evliyālar ervāḥlarını envārıdın yarattı. Bes imāndın soñg Allāh te‘ālā irādetқа ilhām bérđi tā meşāyihlarğa irādet keltürdi ve öz murādları nefsi-hevā turur kerek kim nehy kılsa alar kim ve ²³³ نهى النفس عن الهوى فان لجنته هي الماوى Andın soñg mürīdniñ murādı şeyḥ turur kim mürīdniñ ervāhı şeyḥniñ (8a) rūḥındın turur taqı maqşūdları şeyḥdin ḥāşıl bolur. Andağ kim yarlıqar: ²³⁴ قوله تعالى اولئك هم الله فهداهم اقتده maqāmında bolur şeyḥğa andağ kim enbiyālar Muḥammed Muştafa şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemğa iktidā kılgandék, mürīd yana mundağ kılsa murādı ḥāşıl bolur. Meşāyih ḳaddesa’llāhu sırruhu ayturlar: Bu maqām yavlaq düş-vār turur, rāstlıq yol turur. Bilmegenlerge bildürmek şeyḥ bolğan bu türlik ‘illetlerni mürīdniñ vücūdındın köterse ve derd bilip ḳalb-i selīm maqāmığa yétkürse kerek. Andağ bolsa zāhir ve bātın müzeyyen ve muṭahhar bolur. Ve H^Vāce İshāk rivāyet kılır İsmā‘īl Atadın: “Ey dervişler! Meşāyih menzili bu turur kim özi fenā yérinde bolmaq kerekdür. Şikestedil bolup közi birle tili

²³² Kur’an: 32/7: “O Allah ki yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.”

²³³ Kur’an: 79/40-41: “Kim Rabbinin azametinden korkup da kendini kötülükten alıkoymuşsa varacağı yer şüphesiz cennettir.”

²³⁴ Kur’an: 6/90: “İşte, o peygamberler, Allah’ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki: “Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur’an), bütün alemler için ancak bir uyarıdır.”

birle ĩmānın Hāḡ sūbhānehu ve te‘ālā ‘ālemü’s-sırrü’l-ḡafıyyāt turur.” tép tevāzu‘ birle bolsa kerek maḡşüdü ḡāşıl bolur şeksız ²³⁵ انا عند متكسرة قلوبهم maḡāmında bolup andın kéyin muḡtedālık maḡāmıḡa ümīd tutmaḡ kerek, yok érse nefş murādı birle mu‘āmeletiḡa ḡarīş bolup murdar tép. Şeyḡ bolḡanḡa iḡtidā ḡılınḡlar. ‘Araşāt küni cemi‘ meşāyıḡlarnıḡ rūḡı séndin yüz öḡürgey. Her kim nefşin sındursa érenlerniñ vaḡtı taḡı anıḡ birle bolur kim şeyḡ aydı raḡmetu’llāhi ‘aleyh: “Vaḡsız érdin taḡsız ḡātun artuḡ” témişler. Vaḡt-ı ḡālet ol kişige bolur kim Teḡri (8b) ‘azze ve celle yolında bolsa andaḡ kim şeyḡ Bayezīd-i Bistāmī raḡmetu’llāhi ‘aleyh ayımışlar: ²³⁶ من ظن أنه خير من الكلب Ya‘nī şūfī özini itdin fāzılraḡ körse anıñ birle şoḡbet tutsa bolmas. Bes sınıuḡ köḡḡülniñ nişānı közinde yaşı aḡıp tevāzu‘ lıḡ bolur: من تواضع رفعه الله و من تكبر خذ انه قال ²³⁷ Enes bin Mālik rażıya’llāhu ‘anh rivāyet ḡılır Resūl ‘aleyhi’s-selāmdın: من مؤمن بكى من خشيته الله تعالى غفر الله ذنوبه و ان اكثر من نجوم السماء و من قطرات البحار ثم قرء ثم ²³⁸ Andaq kim şeyḡ aytur raḡmetu’llāhi ‘aleyh: “Ādemīniñ vüçūdında ékki ḡāşıyet bar turur. Biri külmek ve biri yıḡlamaḡ. Külmek ‘ālāmet-i ferc turur. Ḥudā-y-ı te‘ālā feraḡnāk ḡulnı sevmiş. كما قال الله تعالى لا تفرح ان الله لا ²³⁹ Ve yıḡlamaḡ ‘ālāmet-i ḡuşū‘ turur. Ḥudā-y-ı te‘ālā ḡorḡunçlık birle bolḡan ḡullarnı dost tutar, taḡı anıñ birle bolur.” Andaq kim yarlıḡar: قوله تعالى لا تخزن ان الله

²³⁵ Kalpleri kırık olanların yanındayım.

²³⁶ Kendisinin köpeklerden daha hayırlı olduğunu iddaa eden bir kimseyle sohbet etmek doğru değildir.

²³⁷ Hadis (ACLUNİ: *Keşfü’l-Haḡa*: nu. 2242): “Allah rızası için alçak gönüllü olanı Allah yüceltir, kibirlenenı alçaltır.”

²³⁸ Kim mümin olduğunu söyler ve Allah’a duyduğu saygıdan dolayı gözyaşı dökerse gökteki yıldızlardan ve denizdeki damlalardan çok daha fazla olsa da Allah onun günahlarını affeder. Sonra okumaya devam etti ve “az gülün, yapmış olduklarınıza karşı çok ağlayın” anlamına gelen ve hadis olduğu belirtilen bu ifade *Ramuzü’l-Hadiste* (*Ramuzü’l-Hadis*: nu. 4587): “Kim ki Allah korkusundan ağlarsa Allah onun günahlarını affeder, ayıplarını örter.” şeklinde geçmektedir. Buhari ve Müslim’den rivayetle “Eğer bildiklerimi bilseydiniz, az güler ve çok ağladımız.” şeklinde geçmektedir. (*Riyāzü’s-sāliḡīn*: nu. 450)

²³⁹ *Kur’an*: 28/76: “Karun, Musa’nın kavminden idi de onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez.”

²⁴⁰معنا²⁴⁰ و قال النبي عليه السلام ان الله يحب كل قلب حزين²⁴¹ Hudā-y-ı te‘ālānıñ Һazretiġa taqarrüb bolur. Yaqın bolayın déseñg faqr-ı ihtiyār kılğıl kim faqr ma‘nisi sınıqlıq turur. ҺVāce İshāq rivāyet kılur İsmā‘īl Atadın raġmetu‘llāhi ‘aleyh: Her kimerse sınıq bolsa belā-keş bolur. Һalk içinde nāmus kılmuş qaçan kim halk közinde zāhiri rüsvā bolmağunça bātinide (9a) cām-ı ‘ışkını pervāne kılmayın, anıñ köñlige koymaslar. Taqı riyāzet içinde nefsinı sındurmayın ma‘şuq kılındın vaşl şarābın içilmes. Kimya-y-ı sa‘ādet ve tevfiq-i sırrı élig tutsa ma‘şuq éligidin muġabbet şarābın içse. Ve şeyh raġmetu‘llāhi ‘aleyh aytur: “Aşhāb-ı Kehf, anıñg itin Mevlā ‘azze ve celle Qur‘ān içinde yād kıldı, taqı şāyeste-i cennet kıldı.” Haq te‘ālā kullarıġa muvāfaqat kıldı érse mundaġ ‘ināyet kılıp bu dereceġa yetkürdi. Bes sēn taqı cehd kılıp itdin kem bolmağıl kim Hudā-y-ı te‘ālānıñ ‘ināyetiġa ġaseb neseblıq bolmaq sūd bérmes. Andaġ kim Nūh ‘aleyhi’s-selām şanıda kéltürdi: ²⁴²و نادى نوح ربه فقال ربّ انّ البنى من اهلى و Hazret-i ‘İzzetdin cevāb kéldi ki: ²⁴³يا نوح انه ليس من اهلك و انه عمل غير صالح Nūh ‘aleyhi’s-selām aydı: “Éy perverd-gār-ı ‘ālem! Oğlum méniñg ehlim turur.” Hudā-y-ı ‘ālem aydı: “Séniñ ehliñg émes kim ‘amel-i şāliḡ kılmadı.” Bes bilgil kim: “Éy dervīş! Enbiyā oġlı evliyā oġlı mén témek fā‘ide kılmas. Meşāyih-ı māzī qaddesa‘llāhu ervāhuhumniñ yolında bolsañg alarnıñg ehli bolur sēn, yoq érse andaġ kim Nūh peyġamberniñg oġlı mén démegi héç sūd kılmadı. Kamuq iş ‘amel-i şāliḡ birle berpā bolur taqı qayu kimerse Tenġri ‘azze ve

²⁴⁰ Kur’an: 9/40: “Eğer siz ona (Resulullah’a) yardım etmezseniz (bu, önemli değil); ona Allah yardım etmiştir. Hani kafirler onu iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile Mekke’den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kafir olanların sözünü alçalttı. Allah’ın sözü ise yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”

²⁴¹ Hadis (HAKİM: Müstedrek: nu. 4315): “Allah, hüznü her kalbi sever.”

²⁴² Kur’an: 11/45: “Nuh, Rabbine dua edip dedi ki ey Rabbim, şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vadin ise elbette haktır. Sen hakimler hakimsin.”

²⁴³ Kur’an: 11/46: “Allah buyurdu ki ey Nuh, o asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”

celle yolında enbiyā evliyā işin kılmasa. Kıyāmet (9b) küni bolsa āmennā ve şaddaḡnā, her çend öz ehli bolsa hem yüz ögürürler, taḡı andın bī-zār bolurlar. Ēmdi ḡayḡulangıl, ḡorkḡıl, andaḡ kim enbiyālar ḡorḡmışlar. Ēy dervīş! Bīdār bolḡıl ve yol başın alıp turḡıl ve tūşe-i āḡret peydā ḡılḡıl.”²⁴⁴ قوله تعالى وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون اى ليعرفون ولى ايمامين²⁴⁴ turur kim: ²⁴⁵ وما خلقت الجن والانس الا لياكلون Bes bu fermāndın ḡorḡıl, cehennemlik bolmaḡıl. Ammā nefsiḡe tatlık ta‘ām bėrmek revā turur nėçe vaḡtda üç yėrde lāzım turur: Biri mihmān bolsaḡ kişiniḡ üyige. Biri ol kişi kim mihmān sėniḡ üyünge ve sėn yėmesėḡ ol hem yėmiş bolsa. Biri taḡla rūze tutar mėn tėp. Her nėçe toysaḡ revā turur ve bu üç vaḡtdın özge vaḡtda köp yėmek ḡarām turur. Ve eger dāimü’l-evḡāt cürb ü şīriḡa ‘ādet ḡılsaḡ kıyāmet küni su’āl turur vech-i ‘ādet birle: قوله تعالى لتسألن يومئذ²⁴⁶ عن النعيم Bes bilḡil “Ēy dervīş! Eger bir mihmān-ı nāḡvānde birle ta‘ām yėsensḡ yüz miḡ şevāb bolur, mişlü ‘itābdın ḡalāş bolduḡ.” Meselde andaḡ kėltürüp turur kim eger ma‘şūḡa aytsalar kim fulan ‘āşıḡ sėniḡ ‘işḡiḡda tena‘um turur, ma‘şūḡa ḡoş kėlmes. Ol sebebdin ‘āşıḡniḡ müşāhedesi tatmaḡı ma‘şūḡ ḡatıda be-ḡāyet ḡoş kėlür. (10a)

Hikāyet: Dāvūd peyḡamber mücāhede-i nefis üçün barḡa kėçede bīdār bolur ėrdiler. Nā-gāḡ bir kėçede Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmḡa uyḡu ḡalebe ḡıldı. Ol sebebdin ḡaḡk ‘azze ve celle ḡazret-i Dāvūdḡa ‘itāb ḡıldı. Meşāyılıḡ ḡaddesa’llāhu sırruhu ayur: “Ādem vücūdında ėkki ḡāşiyet bar turur: ḡam ve feraḡ. ḡudā-y-ı te‘ālā feraḡnāḡ ādemni ḡvāhlamas.²⁴⁷ قوله تعالى لا تفرح ان الله لا يحب الفرحين Ve yıḡlamaḡ ‘alāmet-i ḡuşū’

²⁴⁴ Kur’an: 51/56: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”

²⁴⁵ Ben insanları ve cinleri ancak yesin diye yarattım.

²⁴⁶ Kur’an: 102/8: “Gerçek öyle değil. Kesin bilgi ile bilmiş olsaydınız (orada) mutlaka cehennem ateşini görürdünüz. Sonra ahrette onu çıplak gözle göreceksiniz. Nihayet o gün (dünyada yararlandığımız) nimetlerden elbette ve elbette hesaba çekileceksiniz.”

²⁴⁷ Kur’an: 28/76: “Karun, Musa’nın kavminden idi de onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez.”

turur ve k rkun luk kimerselerni dost tutar. قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خشيته الله ر وس كل ان الله يحب كل قلب خزين²⁴⁸ عباد  Ve yana bir riv yetde anda  ayd  Hud -y-ı   azze ve celle: ²⁴⁹ ان الله يحب كل قلب خزين²⁴⁹ Hazinning ma  n si fa r turur ve fa r sınıuqlık turur. H v ce İ h k riv yet kıılır İsm  il Atadın ra metu  ll hi   aleyh kim her ki i sınıu  boldı bel -dost ve bel -ke  bolur ve halk anı r sv  kıılırlar.

Hik yet: M s    aleyhi  s-sel mga h t b k ldi: قوله تعالى فخذما آتيتك و كن من الشاكرين²⁵⁰ Ferm n k ldi: “Y  M s ! M n sa nga b rmi  ki  ukr kıılıl.” Ta ı  akirler c mlesindin M s  peyg mber m n c t kııldı, ayd : “Y  Rab! Ma nga  ıd k b rgil, ni  met  ukrin ayma  u un.” Ferm n k ldi kim: **(10b)** “Fulan veyr ne a bar ıl!” d p. Ol veyr nede m ni  bir dostum bar, ol y rı b rs n. M s    aleyhi  s-sel m ol veyr ne a bardı. Ol veyr nedin bir  v z  k l r bir  demini k rdiler kim k zleri k rmes, k lları tutmas, ayakları tebmes, m d m aytur: ²⁵¹ الحمد لله على جميع نعمائه²⁵¹ İl hi  amu  ni  metler b rmi ing ki  ukr kıılır m n. M s    aleyhi  s-sel m ayd : “Es-sel m    aleyk m y  veliyyu  ll h!” Ve ol ayd  kim: “Ve   aleyk me  s-sel m y  Kelimu  ll h.” H zret-i M s  ayd : “M ni  kelim-i ik nımnı  aydın bilding?” Ol  dem ayd : “Ol kim s ni ma nga yiberdi, ol bild rdi.” M s    aleyhi  s-sel m ayd : “Y  veliyyu  ll h! M d m aytur s n: ²⁵² الحمد لله على جميع نعمائه²⁵² Bu a  zalarınında tildin  zge biri yok.  mdi  ayu ni  metge  ukr kıılır s n?” Ol z hid ayd : “Y  M s ! N tek  ukr kıılmayın kim? K ngl n i re Mevl  te   l n ng ma  rifeti bar ve tilimde Mevl    azze ve cellen ng zikri bar.  mdi bu  kki ni  metdin ulu ra   aysı turur? Eger munı hem b rmese  rdi n  derm n kıılır  rdim?”

²⁴⁸ “Allah  n ha yeti t m kullarının  zerinedir.” anlamına gelen ve metinde hadis oldu u belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamı tır.

²⁴⁹ Hadis (HAKİM: *M stedrek*: nu. 4315): “Allah, h z nl  her kalbi sever.”

²⁵⁰ *Kur  an*: 7/44: “(Allah) Ey Musa! dedi, ben risaletlerimle (sana verdi im g revlerle) ve s zlerimle seni insanlar başına se tim. Sana verdi imi al ve  ukredenlerden ol.”

²⁵¹ T m nimetler i in Allah  a hamd edin.

²⁵² T m nimetler i in Allah  a hamd edin.

Mūsā ‘aleyhi’s-selām aydı kim: “Éy zāhid! Néçe yıl turur kim sén mundağ turur sén?” Ol zāhid aydı: “Telim yıllar boldı.” Mūsā ‘aleyhi’s-selām aydı: “Yā şeyh! Ārzūng bar mu?” Ol zāhid aydı: “Nefsim bir kaçre süt tileydür.” Mūsā ‘aleyhi’s-selām bardı ve yanıp bir kâse süt yétkürdi, körer kim cānū’l-Hağ teslīm kılıptur. Mūsā ‘aleyhi’s-selām mütehayyir boldılar. (11a) Aydı: “Hudāyā! Bes sén aydıng ol méniñ dostum sañga refīk bolsun. Ol mundağ riyāzet içinde bir cür’a süt ārzūsında anı dünyādın naql kıldıng.” Fermān keldi kim: ²⁵³ الموت جسرٌ يوصل بحبيب الی‌لحبیب Ya‘nī ölüm bir köfrük turur, vāşıl kıılır ya‘nī yétkürür dostını dostığa. Andın soñg Hudā-y-ı ‘azze ve celle fermān kıldı kim: “Éy āsmān! Hicābları kötergil andın.” Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmğa fermān boldı. Ol riyāzet ve mücāhede birle dünyādın keçgen ol velīyyu’llāhniñ uçmağ içre ornın körer kim bir ‘ālī köşk içinde turur; başında tāc, bélinde altun kemer, aldında hūr ve kaçūr, türlik elvān ni‘metler Mūsā ‘aleyhi’s-selām kördi érse şükr kıldı. Fermān boldı: “Yā Mūsā! Bu cihāndağı miñnet añga né ziyān kıldı?” Meşāyih quddise sırruhu aytur: “Bir til birle Mevlā ‘azze ve celleğa şükr kılıp ve tesbīh aytıp bu dereceğa yéter bolsa séniñg vücūduñg tāze ve ārāste turur. Tamām-ı a‘zālarıñ āmāde érken émdi katıglangıl, rūhiñg cesediñgde érken Hāğniñg her né fermānlamış ki muṭī‘ bolup sén, hem ol dereceğa yétil inşā’llāhu te‘ālā bolğay sén.”

Faşl: ²⁵⁴ فی لعالم العالم ماسوی الله تعالی من لموجودات Tenğridin özge turur. Barçası bu ‘ālem on sékkiz miñg turur, tağı bir rivāyetde on yétti miñg turur. (11b) Bu cümledin murād ékki ‘ālem turur: ‘Ālem-i şuğrā ve ‘ālem-i kübrā. ‘Ālem-i şuğrā dünyā turur ve ‘ālem-i kübrā āhret turur şerī‘ātda, ammā haqīkatda ‘ālem-i kübrā ‘ışk turur, ‘ālem-i şuğrā dünyā turur. Yana bir kavilde ‘ālem-i kübrā Mevlā te‘ālāni tilemağ turur, ‘ālem-i şuğrā ‘uqbāni tilemağ turur, ammā țarīkatda ‘ālem-i kübrā köñgöl ‘ālemi turur, ‘ālem-i

²⁵³ Ölüm, sevgiliye ulaştırın bir köprüdür.

şuğrā nefs-i ‘ālī turur.²⁵⁵ قوله تعالى في قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا Ve aşhāb dervīşler tururlar kōngül ‘imāretiġa meşġül tururlar. Qayu kimerse nefs ‘imāreti birle meşġül bolsa Hāq te‘ālāniġ yādıdın üns tapmadı ġāfil turur. Hıvāce İşhāq rivāyet kıılır İsmā‘il Atadın kıaddesa’llāhu rūhahu aytur: “Qayu dervīş nefs dost bolsa muġtedāġa qabül bolmas. Andaġ kim Hāzret-i Risāletpenāhī şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar: قال النبي عليه السلام من ترك مراد لنفس فهو فقير فقير فقير فقيرنا و من ترك مراد النفس فقره ليس فقرنا²⁵⁶ Muġammed Muştafa şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yarlıkar: “Her kim nefs murādını terk kıılsa anıġ faqrı bizniġ faqrımız turur, her kim nefs murādını izlese anıñ faqrı bizniñ faqrımız érmes.” Bilgil kim faqrniġ aşlı ékki turur: Biri ‘atāyī turur. Anġa şeyġ-i reh-nümā ġācet érmes. Anġa yol körgüzġüci Mevlā durur celle celāluhu. Özidin özige ġırka tutar mundaq şeyġniġ murādı azraq ġāşıl bolur. (12a) Anıġ üçün kim özi yol körmeydür, muġna né étsün? Ve ol biri kim ‘atāu’llāh turur. Anıġ delīli andaġ turur <turur> kim birev Ka‘beġa niyyet kııldı şandük kıılıp téve üstide üstü-vār kııldı. Şandük içige kırdi, téveniġ meġarını ġādimiġa bérdi. Bu iş birle Ka‘beġa yéttiler. Émdi Ka‘be yolınıġ çendān meşāġqati bar érse bu ġādīm çāre kördi. Bu ġvāce téve üstide né renc kördi ve munuġtékk bu şeyġ mürīdġa étsün řālibi kim şeyġġa irādet kéltürüpdür özini şeyġka teslīm kııldı. Şeyġniġ emrindin ġāzer kıılmadı. Şeyġ fermānlaġanı ol kim yamān fi‘llerin terk kıılıp kéçmiş yazuġlarıġdın nedāmet yéġil ve yıġlaġıl, riyāzetde bolġıl. Andın sonġ muġna dervīşler şoġbetinde olturmaġ sezā-vār bolġay. Bes éy dervīş, şeyġü’l-meşāyġ ayġan ve buyurġen yolda bolsanıġ her yana maġsūduġ ġāşıl bolġay. Şeyġ kim nefsperest bolup taġakküm ve tazallüm içinde bolsa öz dīnin dūnyāġa salsa mundaq

²⁵⁴ Mevcudattan Allah haricindeki alemler hakkındaki fasıl.

²⁵⁵ Kur’an: 2/10: “Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır.”

²⁵⁶ “Kim nefsinin arzularını terk ederse o kimse fakirdir, fakirliği de bizim fakirliğimizdir. Kim nefsinin arzularını terk etmezse bizim fakirimiz değildir.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

şıfatlık âdemîni ²⁵⁷ عام كلانعان طماع خام birle velî at kıoyşalar ol âdemîdin Teñgri ve Resûl ve meşâyıhlar bî-zâr bolğaylar, ammâ haķıķat dervîşleri mütevâzi⁶ ve muṭi⁶ tururlar. Fermân-ı cebbârni yér ve kökke ‘arza kıldı, kıabûl kılmadı. (12b) ²⁵⁸ قوله تعالى انا عرضنا قوله تعالى انا عرضنا ²⁵⁸ الامانته على السموات والارض Ve ol emânetni kök ħalayıķları kötere almadılar ve anı küberâ-i ‘âlemniñg ħalayıķları köterdiler. Ol vaķtdın biri kim ol yüküni köterip tururlar tégme bir vaķt élçisi kélse alarnı ékki éligi birle tutarlar, vaķtıda edâ kıılurlar, héç vaķt anı kıazâ kıılmaslar, dâim anıñg ħazretinde turarlar. Pâdşâh-ı ‘âlem her künde üç yüz altmış andağ kim yarlıķar: فى كل يوم و ليلت ثلاث مناته و ستن نظرة فى قلب المؤمن اتفقوا فراست المؤمن فانه ينظر ²⁵⁹ بنور الله تعالى Evvel bir nazarı kim Allâh te‘âlâ ol bir cevherğa kıldı érse körgil kim andın hejde hezâr ‘âlem boldı kökde ve yérde dıraĥtlar bar ve deryâlar elvân elvân çiçekler türlik ni‘metler ve bostânlar ve bahâyimler ve ħuşlar ve ūyûrlar ve kühlar ve beyâbânlar ve feriştelere ve cinler ve şeyâṭinler ve çendin ħişler peydâ boldı. Ĥuşuşen erbâb-ı kıulûb kim mü‘min-i muvaĥĥid ve ‘âşıķ-ı şâdıķ tururlar. Ol taķı miñg yolu bu cihândın rüşenraķ bolğay, ‘aceb bolmağay. Muĥammed Muştafâ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem yarlıķar: ²⁶⁰ قال داود أن لكل ملك خزان و ما خزنتك ²⁶⁰ Ya‘nî Resûl ‘aleyhi’s-selâm ayturlar: “Birâderim Dâvûd ‘aleyhi’s-selâm münâcât (13a) kıldı aydı: “Éy Bâr Ĥudâyâ! Barça pâdşâhlarınñ ħazînesi bar turur ve séniñg ħazîneñg kıaysı turur?” Pâdşâh-ı ‘âlemdin nidâ kéldi kim: ²⁶¹ انشأ خزنته “Yâ Dâvûd! Ménde ħazîne bar turur.” ²⁶² قد وسع من و ازين من الملكوت ²⁶³ كرسيدن kénğraķ ve ‘arşdın uluğraķ ²⁶³ و ازين من الملكوت ²⁶³ كرسيدن kénğraķ ve ‘arşdın uluğraķ ²⁶³ و ازين من الملكوت ²⁶³

²⁵⁷ Dizginlenmemiş istekler hayvanlar gibi (olmaya yol açar).

²⁵⁸ *Kur’an*: 33/72: “Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.”

²⁵⁹ Allah, her gün kulunun yüzüne üç yüz kez bakar. Müminin firsatinden korkun. Çünkü o, Allah’ın nuru ile bakar.

²⁶⁰ Davut: “Her mülkün hazineleri vardır. Peki senin hazinen nedir?” dedi.

²⁶¹ İnşallah demek hazinedir.

²⁶² O hazine, kürsiden daha geniş, arştan daha büyüktür.

²⁶³ Meleklerden daha süslü.

melekütdin müzeyyenrak, ²⁶⁴ اطيب من الجنة ve behiştin hoşurak. ²⁶⁵ ارضها المعرفة Anıḡ yeri ma‘ rifet turur, ²⁶⁶ سمأها الايمان āsmānı anıḡ ĩmān turur. ²⁶⁷ قمرها المحببة Anıḡ ayı muḡabbet turur, ²⁶⁸ وشمسها الشوق āftābı anıḡ ŧevk turur, ²⁶⁹ و سحابها العقل ve bulutı anıḡ ‘ aql turur. ²⁷⁰ ومطرها الرحمة Yaḡmurı anıḡ raḡmet turur, ²⁷¹ و نهارها الخذمة kündüzi anıḡ hizmet turur ²⁷² و ليلها الذكر ve kéçesi anıḡ zıkr turur. ²⁷³ و شجرها الطاعة Ve dirañtı anıḡ ṭā‘ at turur, ²⁷⁴ و ثمرها المعرفة meyvesi anıḡ ma‘ rifet turur, ²⁷⁵ و لها اربعت اركان Ve anıḡ tört burcı bar turur: Biri tevekkül, biri tevaşşul, biri üns, biri teveddüd. ²⁷⁶ و لها والعلم و و لها اربعت ابواب Ve anıḡ tört kapuḡı bar turur: Biri ‘ ilm, biri ḡilm, biri şabr, biri rızā. ²⁷⁷ (13b) Bes ol ḡazıne mü‘minlerniḡ ḡalbi turur, şadaḡa Resülu ‘İllāh.

Bābü ‘ş-şānı fı beyāni ‘l-a‘ māl ²⁷⁸

قال الله تبارك الذين ضل سعيهم في الحياة الدنيا و هم في الآخرة يحسبون أنهم يحسبون صنكا ²⁷⁹
 ḡaú sübhānehu ve te‘ālā aytur: “Éy uları kim bâṭıl boldılar ve taḡı sa‘y ḡıldılar, bu cihānniḡ tirigliginde saḡınurlar kim ézḡulik ḡılıp tururlar.” Ba‘zı müfessirler ḡatında:

²⁶⁴ Cennetten daha güzel.

²⁶⁵ Onun arzı marifettir.

²⁶⁶ Onun seması imandır.

²⁶⁷ Onun ayı muhabbettir.

²⁶⁸ Onun güneşi şevktir.

²⁶⁹ Onun bulutu akıldır.

²⁷⁰ Onun yaḡmuru rahmettir.

²⁷¹ Onun gündüzü hizmettir.

²⁷² Onun gecesi zikirdir.

²⁷³ Onun ağacı itaattir.

²⁷⁴ Onun meyvesi marifettir.

²⁷⁵ Onun dört burcu vardır.

²⁷⁶ Onun dört kapısı vardır.

²⁷⁷ İlim, hilm, sabır ve rıza müminlerin kalbindedir.

²⁷⁸ İkinci bölüm, amellerin beyanı hakkındadır.

²⁷⁹ Kur ‘an: 18/104: “(Bunlar) iyi işler yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatında boşa giden kimselerdir.”

²⁸⁰ ضلّوا سعيهم في الحياة الدنيا ol turur kim her kim kelime-i şehâdet aytur mü'min turur kerek kim andın 'işyân vücūdğa kélme ve eger 'işyân vücūdğa kélse kerek kim cidd ü cehd birle istiğfâr kılsa ve taqı Haq sübhānehu ve te'ālānıng emrindin ve Resül-i Hudānıng fermānıdın qorqmasa ve eger 'işyānga meyl kılsa ve hevāga mütāba'atlık kılsa ve Teḡri ve Resūlu'llāhıng emrin kılsa mişl-i namāz ve rūze ve hac zekāt ve ḡayrihi her ihsān kim kılsa Hudā-yı te'ālā andın qabūl kılmas, tamām-ı 'ömrin zāyi' birle kéçürmiş bolğay. ²⁸¹ قال النبي عليه السلام من ترك الصلوة عمد متعمد فقد كفر Ve yana mundaq ayınıqlar: ²⁸² قال قال النبي عليه السلام من اكل لقمة من الحرام لا يقبل الله تعالى صلواته صيامه سنتاً كاملة قال قال النبي عليه السلام من اكل الربا وجب عليه (14a) النبي عليه السلام من منع الزكوة وجب عليه النار ²⁸³ الذين ضل سعيهم في النار ²⁸⁴ Ba'zı müfessirler qatında munuḡ te'vili bar mundaq turur: ²⁸⁵ Ya'nı birev halknıng haqqında ezgülik kıldı, taqı alarğa mihnet kıılır veya āzār kıılır, ol ihsānı zāyi' bolur. ²⁸⁶ قال الله ولا تبطلوا صدقاتكم بالمن 'ibādet kıılır, taqı ol 'ibādetqa nazār kıılır, ol 'ibādeti maqbūl bolmas. Ammā halknıng namāzı rükū' ve sücūddur, 'āşıqlarınıng namāzı terk-i vücūddur. Anıng üçün kim

²⁸⁰ Kur'an: 18/104: "(Bunlar) iyi işler yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatında boşa giden kimselerdir."

²⁸¹ "Kim namazını kasten ve bilerek terk ederse muhakkak kafir olur." anlamına gelen bu hadis, Taberani'de "Namazı kasten terk eden kafirdir." şeklinde; Nesai'de ve Tirmizi'den rivayetle, *Riyāzū ş-şāliḡinde* (C 2, nu. 1083) ise "Bizimle kafir arasındaki fark namazdır. Namazı terk eden kafir olur." şeklinde rivayet edilmiştir.

²⁸² "Kim haram bir lokma yerse Allah onun namazını orucunu kabul etmez." anlamına gelen bu hadis, Deylemi ve Taberani'de "Bir lokma haram yiyenin kırk günlük güzel ameli kabul olmaz." şeklinde geçmektedir.

²⁸³ "Cehennem, zekatını vermeyen kimseler üzerine vacib olur." anlamına gelen bu hadis, Ebu'l-Fütuh Razi'nin *Tefsir-i Ebu'l-Fütuhunda* "Zekat vermeyen ateştedir." şeklinde geçmektedir. *Riyāzū ş-şāliḡinde* ise "Zekatını vermeyen altın ve gümüş sahiplerinin kıyamet gününde bu malları ateşten bir zincir olur. O, bunlarla cehenneme atılır." şeklinde geçmektedir. (*Riyāzū ş-şāliḡin*: C 2, nu. 1219)

²⁸⁴ "Cehennem, faiz yiyen kimseler üzerine vacib olur."

²⁸⁵ Kur'an: 18/104: "(Bunlar) iyi şeyler yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir."

²⁸⁶ Kur'an: 2/264: "Ey iman edenler! Allah'a ve ahret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın."

‘āmlarınıḡ iḥsānı riya birle bolur. Ol riya āḥretқа yaramas, ²⁸⁷مبطل العمل turur. Andaḡ kim Ḥazret-i Resūl aydılar: ²⁸⁸الريّا يحبط العمل Eger iḥsān birle Mevlā ‘azze ve cellega iḥsān kılsa birige yüz şevāb bolḡay. قوله تعالى في مثل الذين ينفقون اموالهم في سبيل الله كمثل حبة ²⁸⁹انبتة سبع سنابل كل سنبله مائة حبة و الله يضاعف لمن يشاء’²⁸⁹ ya‘nī ular kim öz mallarındın Teḡri ‘azze ve celle yolında īsār kılurlar. Ol iḥsānların kökertür mén, her bir dānesidin yétti baş çıkarır mén ve her sünbüledin yétti yüz dāne peydā kıılır mén ve her dāneniḡ mevziḡa yüz dāne bérür mén. Kéldük (14b) émdi āḥret hırşınıḡa faqr müştāḡdur ki Ḥudā-yı ‘azze ve celle rızq cihetidin ḡalīl ve keşir ḡāḡati yétgünçe īsār kıılır, za‘īflerḡa yaḡşı ḡaḡnı pīşe kıılır fāḡқа ve riyażet şābit ḡadem bolur, dem-be-dem Mevlā ‘azze ve celle ḡaḡkında ‘ışkı ziyāde bolur, şubḡ ve şām belki ‘ale’-d-devām Ḥaḡ celle ve ‘alā zıkrinde ve namāzında meşḡul bolur. ‘Avāmnıḡ namāzı bés vaḡt namāzdur, ammā ‘āşıḡlarınıḡ namāzı dāim bolur. Şerī‘atda bir ḡahāret birle bés namāznı oḡurlar, ammā ḡarīḡatda on ḡatla ḡusl kıılıp bir namāznı kııla bilmediler. Şerī‘atnıñ şarḡı tonrı pāk kıılmaḡ turur, ḡarīḡatnıḡ şarḡı cānını pāk kıılmaḡ turur. Anda éligni köḡsige ḡoyarlar. Munda ayaḡnı başқа ḡahāret-i zāhir endāmnı yumaḡdur, ḡahāret-i bāḡın cāndın kéçmek. Şerī‘atda anıḡ metā‘atı ḡarīḡatda anıḡ mutābıḡıdır. Her kim ayaḡın şerī‘at ve ḡarīḡat yolıḡa ḡoysa andaḡ kim éligni aḡḡa bérdi, her aḡmaḡnıḡ éligni ol ayaḡı yoḡdur kimerse. Bilḡil éy derviş şerī‘atnı éşik témişler, ḡarīḡatnı üy témişler. Üy éşiksiz bolmas, éşik zencīrsiz bolmas ve zencīr ḡuflsız bolmas, üstü-vār éşikni saḡlasaḡ ‘āḡıbet açılır, pādşāhnıḡ rızālıḡın tilesenḡ nedīmleriniḡ ḡizmetin kılsaḡ ‘āḡıbet ol éşikni açarlar. Şeyḡ ḡuddise sırıruhu (15a) eger şoḡbet eşeri bolmasa érdi, héç cānver beyzdın çıḡmaḡay érdi. Mūsā ‘aleyhi’s-selāmnı Ḥızrgā ḡavāle kıılmaḡay érdi, irşādsız delīlsiz rāst kélmes, ḡudreti

²⁸⁷ Amellerini boşa çıkaran kişi.

²⁸⁸ Faiz, ameli yakar.

yéter. Muşţafâ ‘aleyhi’s-selāmğa Hazret-i Cebrâ’îlni yibermes érdi héç iş bî-delîl. Şeyh kıddise sırruhu ayturlar: “ ‘Azîze yağaç kölenkeside olturur érdi. Nâ-gâh kölenke ve ol yağaç tilge kélđi aydı, medet déđi turur séniŋ birle ‘ahd kılıp turur mén, éligimni séniŋ ve dâmeniŋge urup özümni séniŋ penâhıŋga salıpdur mén. Ol ümîd üçün arķaŋda yügürür mén kim Hâķ te‘âlâniŋ âftâbıniŋ nazarı saŋga turur, méniŋdek ķarangı tîre bolmuşğa yok. Ol nûr-ı âftâb-ı ilâhîğa ‘arza kılgıl kim hicâbıniŋ méniŋ başımdın kötersün ve maŋga taķı yaruķlıķ tüşsün yok érse mén taķı bir köşede olturur mén, aŋga baķar mén. Dıraht aydı: “Éy kölenke! ‘Ömre turur kim ayağım birle turur kıyâm kılır mén. Ol kündin béri kim başımnı yérđin köterdim, yanım yérge tégmeyin turur mén ve séni kéķe kündüz âsüde körer mén.” Bes bilgil kim kıddise sırruhu aytur zâhir âftâbınıŋ yatķan birle tüzük körse bolmas, hicâb bolur bolsa kölenkede vücüd yok dîdârğa taķarrüb bolayın dép munça riyâzet tartsa Hüdâ-y-ı ‘azze ve celle bizge ‘aķl (15b) bérıpdür. Munuŋdek ‘azametlıķ perverd-gârniŋ fermânını taķı mücâhedesini hem muŋga köre kıyâs kılıŋ. Hıvâce İshâķ rivâyet kılır: Bir kimerse yol başında olturur érdi. Nâ-gâh bir şâhib-cemâl bernâ ma‘şûķ güzer kıldı, bir ķadem bardı. Bir nazâr kılmış üçün mübtelâ bolup revân boldı. Ança kim ol ma‘şûķ yétti ma‘şûķ aydı: “Né kişidür sén?” Aydı: “Mén séniŋ ‘aşıkıŋ mén, méniŋ cânım benim vücüdım barça séniŋdür. Ma‘şûķniŋ taķı mevzün érđi. Aydı: “Éy yigit-i diriğ kim sén méndek nâ-dâŋga ‘aşık bolup sén. Émdi méniŋ bir ķarındaşım bar, hüsñ içre méndek belki méndin yaķşırâķ, méniŋ artımda kélür.” ve ol selîmü’l-ķalb taķı ķulağın aŋga tuttı ve körmeyin sonğige baķtı. Kimerse körmedi, ma‘şûķ ğâyret kıldı, bir taķanča-i muħkem anıŋ yüzige urdı aydı: “Éy müdde‘î! Hoşıŋga kélgil, ‘aşık ol érmes kim cümle körklükni aŋga nazâr

²⁸⁹ Kur’an: 2/261: “Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah’ın lütfü geniştir. O, her şeyi bilir.”

kılsa.” Hıvāce İshāq rivāyet kıılır İsmā’īl Atadın raḥmetu’llāhi ‘aleyh aytur: “ ‘Āşık mürdenefs bolmak kerek. Pīr ğassāl turur, mürīd meyyit kerek. Mürīddin dem çıkmasa. ²⁹⁰فان لم يؤمنوا بي فاعتزلون²⁹⁰ ‘āşıkđın ḥuccet kıılsa ‘āşık (16a) bolmas, mücāhedesi zāyi‘ bolur.” Ayturlar: “Zāhir ‘āşık ma‘şūkıdın özge yana birge baksa émgegi zāyi‘ bolur bolsa ḥaķīkat ‘āşıkları yüz miñg katla tofrağ bolğay.

Hikāyet: Andak kélip turur kim қамışқа ot түшүп күyer érди. Қамış aydı: “Éy ot! Mén né kıılıpdur mén kim méni küydürür sén kim, mén қамış turur mén.” Ot aydı: “Sén hemīşe aytur sén kim қамış turur mén, başıñnı uzunluğığa mağrūr bolur sén, kéçe күndüz yafragıñnı ve қaddiñni tuzer sén, özge otlarğa faḥr kıılır sén, méniñg boyum belenddür.” tép. ²⁹¹لم تقولون ما لهم لا تفعلون²⁹¹ ‘Āşıkñiñ başı tevāzu‘ da kerek, nādānī kim başı tekebbürdedür. Andak bolmasa tofrağ tevāzu‘ kıılmaq birle ādemī boldı, ot tekebbür kıılmağı birle şeytān boldı. Anıñg düdi yüziniñ қarası boldı. Bilgil kim merd-i şādık kerek kim tevāzu‘ bolsa nişāne-i irādet zāhir bolsa anıñg üçün kim ihtiyārını ma‘şūğ aldında қoyup turur. Nétek kim şeyğ raḥmetu’llāhi ‘aleyh aytur: İhtiyārлық irādetni meger témişler ‘āşıklarınñ ma‘şūğ katında né ihtiyāri bar, imāmğa uymıştéκ uymasa ‘āşık bolmas témişler.

Hikāyet: Bir күn Muḥammed Muştafā ‘aleyhi’s-selām olturup (16b) érdiler. İmām Ḥasan ve Ḥüseyn ve İbrāhīm Resül ‘aleyhi’s-selāmñiñ oğulları cem‘ boldılar rażıya’llāhu ‘anhum. Resül ‘aleyhi’s-selām alarğa muḥabbet birle nazar kııldılar. Derḥāl Ḥazret-i Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām nāzil boldılar ve aydılar: “Yā Resūlu’llāh! Ḥaққ te‘ālā ve teқaddesü sañga ğayret ve aytur kim bu sa‘ātde bu üç ferzenddin birini dārü’l-fenādın dārü’l-bekāğa rıḥlet kııldurur mén. Émdi alarnıñ қayu birini ḥvāhılsa Resūlim ve

²⁹⁰ Kur’an: 44/21: “Bana iman etmedikleri takdirde benden uzaklaşırlar.”

ḥabībimniᅡ iᅡtiyāridadur.” tēdi. Resūl ‘aleyhi ’s-selām aydı: “Ḥasan ve Ḥüseyn, kızım Fāᅡımanıᅡ oᅡlı turur. Alar zā‘ ifedür, ᅡāᅡat tuta bilmes.” El-ᅡışᅡa: Resūl ‘aleyhi ’s-selām İbrāᅡīm oᅡlıᅡa rāzı boldılar. Cebrā’ıl aydı: “Yā Muᅡammed ‘aleyhi ’s-selām, İbrāᅡīmni öz tiziniᅡ üstige alᅡıl tā melekü’l-mevt aniᅡᅡ cānını ᅡabz ᅡılsun. Meᅡādā eger bir ᅡatre yaşı Resūlniᅡ közindin yérge tamsa Ḥudā-y-ı te‘ālā ᅡayretdin Muᅡammedniᅡ atını nübüvvet defteridin maᅡv ᅡılır mén.” tēyür. Zinhār köziᅡᅡizdin yaş tammasun. Andaᅡuᅡ Resūl ‘aleyhi ’s-selāmniᅡ müᅡārek tizinde İbrāᅡīm cān bérđi ve Muᅡammed ‘aleyhi ’s-selāmᅡa zehre bolmadı kim dem urᅡay. Şeyᅡ ᅡaddesa’İllāhu sırruhu aytur: ‘Āᅡıᅡniᅡ muᅡabbeti mundaᅡ bolsa Mevlā ‘azze ve celleᅡa ᅡālīᅡ bolur, muᅡarreb-i ᅡāzret bolur. Bir kün Ḥāzret-i (17a) Dāvūd ‘aleyhi ’s-selām seᅡer-i a’ lāda münācāt ᅡıldı, aydı: “Bār Ḥudāyā! Öz dīdāriᅡı maᅡᅡa körgüzgil.” Vaᅡy kēldi kim: “Yā Dāvūd! Saᅡᅡa ārzū-y-ı māl bolsa az yēgil ve az uyuᅡıl, vüᅡduᅡᅡı tā‘ at iᅡre ᅡudāz ᅡılᅡıl, köᅡᅡül közin ᅡāᅡıl ᅡılᅡıl. Andın soᅡᅡ méniᅡ dīdārimᅡa vāᅡıl bolᅡıl.” Şeyᅡ ...²⁹² raᅡmetu’İllāhi ‘aleyh aytur: “Bir kün bir zengi kördüm kim şūriᅡ ᅡılır érđi, ᅡāᅡ ᅡālebe ᅡılmış. Éᅡᅡiᅡi ol Allāᅡ déᅡ, ᅡāᅡ fehᅡ ᅡılmaslar.” Şeyᅡ raᅡmetu’İllāhi ‘aleyh yana bir zengi tafip vüᅡud bérıp ol zengi ᅡatıᅡa alıp kēlmey. Aydı: “Muniᅡᅡ ayᅡanın maᅡᅡa ayᅡıl kim bu şūrīde ᅡāl né tēyür?” Zengi aniᅡ ᅡüᅡtāriᅡ eşitti érse bī-hūᅡ boldı. Zamāndın soᅡᅡ ᅡūᅡıᅡa kēldi. Şeyᅡ aydı: “Bu şūrīde né aytur?” Ol aydı: “Bu aytur kim méni köᅡsümni pāre pāre ᅡılıᅡᅡ, méniᅡ köᅡᅡlümde Mevlādın özge néye tapsaᅡᅡız méni yüz pāre ᅡılıᅡᅡ.” Bu ma‘ nīni ᅡāᅡıᅡat biliniᅡ kim ᅡüᅡrāᅡlar hidāyet bolᅡan birle muvāᅡāᅡ bolmas. Eᅡᅡıyā-y-ı ᅡüᅡrāᅡlar dūnyā tileyürler ve sa‘ādet birle yürgüᅡiler Teᅡᅡri ‘azze ve celleni tileyürler. Şeyᅡ ᅡaddesa’İllāhu rüᅡāᅡu aytur: Bu ma‘ nīni yol birle rüᅡen ᅡıldılar, ma‘ lüm

²⁹¹ *Kur’an*: 61/2: “Ey iman edenler! Yapmayacaᅡınız şeyleri niᅡin söylüyorsunuz?”

²⁹² Bu kelime metinde silik ᅡıktıᅡı için okunamamaktadır.

bu sa'âdet ve şekâvet ²⁹³ نحن قسمنا بينهم (17b) köyinde vücud bolmasa érdi. Bir cümlesi bir cins turur. Kamuk yér yağmur suyından içer, nétek kim yérdin kögergen bir cins bolur érdi ve lezzeti yeksân bolur érdi. Andak érmes bir yérdin ney şeker çıkardı, bir yérdin hançal ve bir yérdin özge némerseler ve bir yağmurdun munça hilâflar turur. Şeyh kıddesa'llâhu sırrihu aytur: Bu hilâf sa'âdet-i ve şekâvet-i dîn turur. ²⁹⁴ نحن قسمنا Köyinde kısmet bolup turur, lâ cerem ba'zı némerseler yérdin çıkar, 'azîz turur ve ba'zı hâr ve ba'zı şîrîn ve ba'zı yenç-i niş-gerni ekseng niş-ger çıkar, talhanı ekseng hem ol unar. Her kimni Hudâ-y-ı te'âlâ sa'id kılıp turur, ol enbiyâ ve evliyânîng sa'ydin turur. Hazret-i İsmâ'il Ata rahmetu'llâhi 'aleyh aytur: "Kaçan kim Haq te'âlâ ve teqaddesu öz bendelerige yüz miñ müşfik turur, ata anadın yahşırak turur. Eger bendelerniñ ol dergâhğa şâyeste yok, ammâ rahmetdin ve ma'firedin ümidin inqitâ' kılmasa bahâne birle günâhların ötüp anı yarlıkar kebire ve sağire günâhları 'afuv kıılır." ²⁹⁵ قوله تعالى لا تقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعاً

Hikâyet: Şâm vilâyetinde 'Abdu'llâh atlık bir zâhid bar érdi ve ma'rifet ve muhabbet üyünde küygen ve riyâzet ve mücâhede ve müşâhede botesinde köp (18a) güdâz bolğan. Bir tağ içinde şavma'a kılıp 'ömrin anda keçürgen altmış yıl kündüz şiyâm keçeler kıyâm, hatm-i Kur'an kıılır érdiler ve dâim köziniñ yaşı revân érdi. Bir kün vâkı'ada körer kim kıyâmet kâim bolupdur. 'Âm ve hâş barçadın zerre zerre hisâb tilerler. Nevbet anğa yétti. Haq sübhânehu ve te'âlâ aydı: "Éy zâhid! A'mâliñni aygıl." Aydı: "Bir gârda altmış yıl tâ'at kılıp turur mén." Haq celle celâluhu aydı: "Né için halk 'arz kııldıñ? Eger seniñ i'tikâfîng hâş bolsa érdi halkğa izhâr kıılmas érdiñ. Yana aygıl." Parsâ aydı: "Altmış yıllık namâzım bar." Haq celle celâluhu "Ol bir kün

²⁹³ Kur'an: 43/32: "Biz, onların arasında yemin ettik."

²⁹⁴ Yemin ettik.

²⁹⁵ Kur'an: 39/53: "De ki; ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir."

cemî halk seniñ eşikinge kældiler. Sen alarnıñ körinçe namâz kıılır érdiñg. Eger tâ' atıñg hâliş bolsa érdi ol halkқа körsetmegey érdiñg.” El-kıışsa: Munuñgtek tâ' atlar riyâ turur. Hâk te'âlâ aydı: “Éy zâhid! Yana 'ameliñg bar mu?” Zâhid aydı: “Altmış yıl hatm-i *Kur'an* kıılıp turur mên.” Hâk sübhânehu ve te'âlâ aydı: “Éy zâhid! Fulan kéçesi *Kur'an* oqur érdiñg, secde kıılır da ayağıñgı muşhaf sarı uzatıp érdiñg. Ol sebebdin *Kur'an* müzdi zâyı' boldı, aña nâz kıılmağıl.” Hâk celle ve 'âlâ aydı: “Yana 'ameliñg bar mu?” **(18b)** Zâhid aydı: “Altmış yıl rûze tuttum.” Mevlâ te'âlâ aydı: “Fulan maħal ağık bolduñg, tört dem su içtiñg, halk saña şerbet kéltürdiler, şerbetni içmediñg, ol su içmişñgi alardın yaşurdiñg kim rûze-dâr mên tép. Eger sen bilmesenğ mên cümle a'mâliñg ²⁹⁶هبا منسورا boldı. Vebâldin özge némerse kıılmadıñg. Velikin bir kün şabâh vaqtında du'â kıılır érdiñg. Bir nâ-reside oğlan élin köterip âmîn téyür érdi. Ol oğlan âmîn dégeni hañalarıñgı 'afuv kııldım.” Şeyh quddise sirruhu aytur: “Émdi katlangıl, oğlandın öksük bolmağıl, né 'amel kılsañg Mevlâ te'âlâ semi' ve başir turur.” Bil kim Ka'b el-Aħbâr rivâyet kıılırlar, Resül 'aleyhi's-selâm aytur: “Mü'mingâ şeytândın üç hişâr turur: Biri Mevlâ'nıñ yadı, ékkinçi mescidge barmaq, üçünçi *Kur'an* oqumaq turur.” Mâlik-i Dînar raħmetu'llâhi 'aleyh aytur: Maña mundaq tégip turur kim Hâk sübhânehu ve te'âlâ aytur: “Mên kim bendelerimğa 'azâb étsem nazâr kıılır mên. *Kur'an* oquğuçılarga, mescidlerni âbâdân-ı cemâ'at birle tutquçılarga andın soñ ol 'azâbnı ve ol belânı ulardın yandurur mên.” Emîrü'l-mü'minîn 'Alî razıya'llâhu 'anh rivâyet kıılır **(19a)** <rivâyet kıılır> Resül 'aleyhi's-selâmdın. Andaq yarlıqar: Rağbet kıılıñg ehl-i taşavvufniñg du'âsıga kim alar aşhâb-ı cü'dular. Hudâ-y-ı te'âlâ nazâr kıılır alarğa kim: ²⁹⁷ادعونی استجب لكم Ularınğ haqqındadır. Emîrü'l-mü'minîn 'Ömer razıya'llâhu 'anh rivâyet kıılırlar Resül 'aleyhi's-selâmdın: “Andaq eşittim kim Hâk

²⁹⁶ *Kur'an*: 25/23: “Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik.”

te‘ālāniᅡᅡ ᅡazretinde ᅡaᅡıᅡat derviřleriniᅡ yatᅡanı behraᅡ turur tevān-gerlerniᅡᅡ namāz kılganıdın, derviřleriniᅡ ᅡāmūř olturᅡanı behraᅡ turur tevān-gerlerniᅡᅡ tesbıᅡ ᅡtip olturᅡanıdın, derviřleriniᅡ ifᅡar kılganı behraᅡdur tevān-gerlerniᅡᅡ rūze tutᅡanıdın. Derviřler kıyāmet küni peyᅡamberler birle bolᅡaylar. Her kim dervişni āzār bérse on ᅡatla Ka‘beni veyrān kılmıřtėk bolᅡay ve ᅡendān vebāl bolᅡay kim miᅡᅡ ferışteni öltürmiřtėk bolᅡay.” řeyᅡ ᅡaddesa’llāhu rūᅡahu ayturlar: ᅡāliř bolmas ol kiřiniᅡᅡ derviřliᅡıᅡı tört ᅡāl üzre bolmaᅡunᅡa: Evvel aᅡlıᅡ, ékkinᅡi berehneliᅡ, üçünᅡi faᅡırlıᅡdur, tórtünᅡi ᅡvārlıᅡ. ᅡünānᅡi Resūl ‘aleyhi’s-selām aytıp turur kim: ²⁹⁸ الجوع فتحالعبادة Ya‘nı aᅡlıᅡ ‘ibādetniᅡᅡ ma‘nisi turur. řeyᅡ ᅡuddise sırruhu **(19b)** ayturlar: Mundaᅡ ᅡattıᅡ mücāhede birle maᅡāmgā yétipdürler. ‘Amelniᅡᅡ ᅡāliřliᅡı birle ve ‘amelᅡa i‘timād kılmadılar. Ammā Yaᅡyā Mervı, ‘Abdu’llāᅡ Enřārı üstādı érdi. ᅡāᅡan kim vefāt boldı érse vāᅡı‘ada körüp sordılar kim: “ᅡudā-y-ı ‘azze ve celle séniᅡᅡ birle né mu‘āmele kıldı?” Aydı: “ᅡaᅡ sübhānehu ve te‘ālā maᅡᅡa ‘itāb fermānladı. Andaᅡ kim: “Éy Yaᅡyā! Méniᅡᅡ birle dergāᅡᅡa namāz ve rūze kéltürmediᅡᅡ kim řāyeste-i dergāᅡ bolsa ‘ibādetni ᅡāliř kılmadıᅡᅡ kim séni řāyeste-i behişt kılsam bes séni düzaᅡ ehl-i sén.” tıp buyurdı. Velıᅡin bir kün meclisde méniᅡᅡ bir dostum ᅡāzır érdi. Anıᅡᅡ ᅡatı ᅡoř boldı. Anıᅡᅡ bereketidin cümle ehl-i meclisni yarlıᅡadım ve řāyeste-i cennet ve ᅡazretim kıldım tedi. Émdi ma‘lūm boldı kim ‘amel-i ᅡāliřde munᅡa ᅡavf ᅡorᅡunᅡ bolsa ‘amel-i berriyā besi düř-vārdur. ‘Amel-i řāliᅡᅡa cān ve kõᅡᅡül kerek nefsnı mücāhedeᅡa kõndermegünᅡe ᅡāᅡan Teᅡᅡri te‘ālā ‘ibādetinde ᅡuzūr bolur. Seyyidü’ᅡ-tāife řeyᅡ Cüneyd-i Baᅡᅡādı rahmetu’llāᅡi ‘aleyᅡ aytur müridleri birle ᅡānᅡāda oturup érdiler. Nā-gāᅡ bir müridleri ᅡara ton kéyip ve ᅡara ‘imāme urap kéldi. řeyᅡ aydı: “Né **(20a)**

²⁹⁷ Kur’an: 40/60: “Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin ben de kabul edeyim. ᅡünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar ařaᅡılanarak cehenneme gireceklerdir.”

²⁹⁸ “Aᅡlıᅡ, ibadetin fethidir.” anlamına gelen bir hadis, *Rāmūzü l-ehādıste* (s. 206, nu. 1681) “Her şeyin bir kapısı vardır. İbadetin kapısı da oruᅡtur.” şeklinde geᅡmektedir.

<né> üçün mundaq kara kéyip sén?” Mürîd aydı: “Nefs-i hevânı öltürdüm. Muniġ ta‘ziyetide turur mén.” Şeyh fermānladı fūtasını boynıġa salıp hān-ķāh eşikidin mihrābķa kırķ yolu sūdrediler. Ol mürîd héç dem urmadı. Şeyh Cüneyd aydı: “Émdi nefsiġ ölmîş.” Şeyh ķuddise rūhahu aytur: “Şūfî andaġ bolsa kim anı ķaraçesin éltür bolsa. Hāşşa, nefs vücūdiġda ve düşmen-i ‘azîm turur. Anı öltürmegünçe kaçan řā‘atda huzūr bolur? Huzūr-ı řā‘atni tapmaķġa ton arıġ gerek, ten hem arıġ gerek.” Emirü’l-mü’mînîn ‘Ömer rażıya’llāhu ‘anh vefāt boldıġandın soġ oġulları on ékki yılġaça tüşinde körmediler. Ol sebebden kim bir ‘avretniġ ġulı Şām vilāyetide ayaġı köfrük-i şikāfîde ġalıp sınımış érdi. Ol bā’işdin oġulları tüşinde köre almadılar. Andaq bolsa mü’mînleriġ ‘avretleriġ malın zulm birle alġanlar mundın kıyās ġılġaylar kim hisāb nétek bolġay? Medîneden Şāmġa ékki aylıķ yol turur. Şām mülkindeki köfrük üçün on ékki hisāb ġılsalar źalimleriġ hāli nétek bolġay? Zālimler kıyāmet küni ġalklarıġ ayaġı astıda bolġaylar taķı tamuķ içinde Hāmān ve Fir‘avn ve Nemrūd birle zencîr (20b) bolġaylar. Zālimler źulmidin la‘netġa sezā-vār bolurlar. قوله تعالى الا لعنت الله ²⁹⁹ على الظالمين Muġammed Muştafā şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar: “Mi‘rāc tūni üçünçî ġat āsmāġa yéttim. Bir ferîşte kördim kürsî üzre olturur ve köp heybetlik, anıġ tégresinde sānsız ferîşter otdın gürzîler alıp ġalāyıķnı ururlar. Ol ġalāyıķ zerre zerre bolur, hemān sā‘at yana burunġidéķ tirilürler.” Aydı: “Yā Muġammed! Bular séniġ ümmetleriġni ‘avāmları tururlar, zulm birle némerseler alıp taķı ‘ālimler sözin eşitmegenler tamuķġa kirġünçe alarıġ ‘azābı bu turur. Tamuġdaġı ‘azābını Hāķ celle ve ‘alā özi bilür ve źalimleriġ ‘azābıdın şıġhatraķ ‘azāb bolmaġay. Barça yazuķlarġa tevbe bardur, ammā źalimler yazuķıġa tevbe yok turur. Ve anıġ tevbesi źalimleri rāzi

²⁹⁹ Kur’an: 11/18: “Kim Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalim olabilir? Onlar (kıyamet gününde) Rablerine arz edilecekler, şahitler de: İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Bilin ki Allah’ın laneti zalimlerin üzerindedir.”

kılmağ turur, zālamlerniḡ rûze namâzıǵa qabûllıq yoq turur. Anıḡ üçün kim namâz ve rûzeniḡ qabûllıǵıǵa loqma-i helâl şart turur. Zālamlerniḡ tonında, loqmasında helâllik yok turur, lâ-cerem namâz ve rûzesinde qabûllıq yok turur. Kimerse bir loqma harâm yese taqı Allâh dese Haq te‘âlâ aytur: “Murdâr til birle meniḡ atımnı aytur sên. Bes ma‘lûm boldı kim heç günâhziştraq (21a) érmesdür zulmdin ve taqı heç tã‘at yahşıraq érmes ‘addin ve taqı şefkatdin körklükrek némerse yoq turur.” Şeyh qaddesa’llâhu rûhahu aytur: “Éy derviş! Muḡammed Muştafâ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem yarlıqar kim meniḡ ümmetlerimǵa zamâne bolǵay kim ‘âlimler bisyâr bolǵaylar, ‘ilm birle iş kılmağaylar. Barçalar dünyâ birle meşǵul bolǵaylar ve Haq işlerni pinhân kılurlar. Barçaları riyâ birle ‘amel kılǵaylar, zulm ve tã‘addı birle mübtelâ bolǵaylar, ‘amelleri hebâ ve heder bolǵay. Ve eger mundaq bolsa Hudâ-y-ı te‘âlâniḡ belâsıǵa âmâde bolǵaylar kim belâ nâzil bolǵusı turur.” Hıvâce İshâk rivâyet kılur İsmâ‘îl Atadın raḡmetu’llâhi ‘aleyh, İsmâ‘îl Ata rivâyet kılur Şeyh Şerîfu’d-dîn-i Semerkandîdin raḡimehumu’llâh: Âḡir zamân bolsa derviş bisyâr bolǵaylar ammâ alardın heç kimerse öz pîrlerniḡ sünneti yürmegeyler, libâslarını dervişlerǵa oḡşatıp dervişler işin kılmağaylar. Bes éy derviş! Eger mundağ bolsa bilgil kıyâmet küni alarnıḡ câyı düzaḡ bolǵusı turur. Şeyh qaddesa’llâhu rûhahu ayturlar: Bir şherǵa müsâfir boldum. Beğâyet şher-i mu‘azzam veyrân bolmış bir neçe âdemîlerni kördüm. Alar aydılar: “Bu uluğ şher érdi ammâ bu şherde bir bölek (21b) seniyye-pereşler bar érdiler. Dervişlik tonın kéyip ammâ dervişlik işin kılmas érdiler. Alarnıḡ şomluǵıdın şa‘ıqa peydâ bolup barça ḡalâyıqlarnı helâk kıldı. Bu şherniḡ ḡarâblıǵı ol sebebdindür.” Andağ kim Hazret-i Resûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem yarlıqar: ³⁰⁰ الدعاء ترد البلاء و تزيل لعمر

³⁰⁰ “Dua, belayı def eder ve ömrü uzatır.” anlamına gelen bu hadis Deylemi’de “Dua belayı önler.” şeklinde, Tirmizi’de “Dua yetmiş türlü kazayı önler, ömrün bereketini artırır.” şeklinde; Şir‘a’da ise “Dua, bela gelirken korur.” şeklinde geçmektedir.

Dervişler du‘ā-gūy gerek. Bu zamānedağı dervişler resm aldı: ³⁰¹ ذهب المعنى ولبقى الاسم. Şūfīlerde arīat revīši tā‘at ve ‘ibādetleri riyā birle boldı. Burunğı dervişlerniŋ işi du‘ā ve mūcāhede birle érdi. Émdi bu zamān dervişleriniŋ işi āsāyiş bolmuşdur. Anıŋ üçün dervişliklerinde ve du‘ālarında uşūr bolup masūdları hasıl bolmas. Haberde anda kl tur p tururlar kim birev āfile bilen haca barur érdi. El-ışsa: Bādiyede arık bolup yattı ve yalğuz kaldı. Beyābān-ı p r muğilānda arıkı ziyāde bolup cānı yaın boldı érse yalğuzlık ve arīblik eşer ılıpdur ve s z birle k zidin yaşı revān bolup m nācāt ılıp aydı ki: “Éy yaratan B r   B rim! Maŋga  z  y n niŋ şevını k n l m ga saldıŋ ve ehl-i ‘ıyāl ferzendlerimdin c dā ıldıŋ. Émdi (22a) yıra yıra y rdin k lmişimde bu h l ve bu maraza m btelā ıldıŋ. Eger muni birev ılsa érdi andın gile ılır érdim. Ammā s n  ziŋ bu h lga salmış s n, kimdin gile ılır m n ve taı kimge aytur m n?” Ha celle ve ‘alādın nidā k ldi ki: “Éy derviş! Émdi yıra y rdin k lip s n ve miŋ yıga yol y r p s n, el-h l bir s ‘at tevauf ılığıl t  kim maŋga yavu bolğay s n.” Ol arīb m nācāt  zre érdi,  ç meretebe Allāh d di, c n ’l-Ha tesl m ıldı. Şeyh uddise sırruhu ayturlar: Mundağ m cāhede ve z rlık birle mas dga ulanmışlar, taı du‘ā icābet bolmaıga h z ‘ ve h ş ‘ gerek. Birev halife atıga barma tilese du‘ā-y-ı b z rg ousa z hir halife orunıdın amān bolğay. Andağ kim Res lu’l h şalla’l hu ‘aleyhi ve sellem yarlıar: “Her kim sult n atıga barma tilese bu du‘ nı ousa aŋga renci ve elemni bolmağay. Cem ‘ m himm tları kifāyet bolup yanğay.” t mişler. Émdi ihlāş ve i‘tik dniŋ birle Res l ve meşāyihlarniŋ ‘amelin ılsaŋ mas dnıŋ hasıl bolğay. Ol du‘ā bu turur: بسم الله الرحمن الرحيم اللهم انى اعوذ بنور قلبك عظيم و عظمتك و طهارتك و بركت جلالك من ربك (22b) آنية و من كل سوء عاميته من الظوارق الليل و النهار الا طارق بطرق بخير منك يا رحمن اللهم انت غيائنا من يغوث و انت عنادنا فيك نعوذ و انت ملازنا فيك نعوذ يا من زلت رقاب جباعة و خضعت له اعناق الفراغته نعوذ بك من خزيك و كشف سرّك و نسيان ذكرك

³⁰¹ Bu anlamda olduğu kanaatine vardı. İsim baki oldu. Onun gayesi hakikattir ve g r nt y  ortaya

و الانصاف عن شرك و ذكرك شفارى و ثنائك فى نوعى قرارى و خلعتى و اشعارى و ليلى ونهارى اصرف علينا سرادقات حفظك و ادخلنا فى حفظه عنايتك وجد علينا برحمتك يا الرحم الراحمين يا لا اله الا انت وجدك لا شريك لك و استغفرك و أتوب اليك بحق محمد و آله³⁰² Şeyh ḳaddesa'llāhu rūḫahu ayturlar, ḳayu maḳāmda tursaṅg Ḥaḳ dergāhında turğandék ḳorḳa turğıl. Bu ümīd birle uçmaḫlıḳ zümresindin bolğıl.³⁰³ و لمن خاف مقام ربه جنتان³⁰³ Şeyh Bayezīd yigirme bēş yıl müteḫayyir ve tefekkür 'āleminde ḳaldı ve vaḳtı hoşğa kēldi hēç kēçe ḫāli ḳalmas érdi. Ékki rek'at namāzda ḫatm-i *Ḳur 'ān* ḳılur érdi. Üyünde bir çāhı bar érdi ve özini aṅga ser-nigūn asar érdi. Ol çāhda taḳı namāz-ı ma'kūs ḳılur érdi. Ve taḳı kündüz bolsa taḫayyür ḳā' rıḡa tüşüp közini hevāga tiker érdi, özidin ḫaberi bolmas érdi. Şeyh ḳaddesa'llāhu sırruhu ayturlar: Mi'rac tūni Ḥazret-i Resūl-i (23a) Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Ḥazret-i Perverd-gārdın bu nidāni eşitmişler kim: “Yā Aḫmed! اذا اشربوا سكرًا و اذا سكرًا اطربوا و اذا طلبوا و اذا طلبوا وجوا و اذا وجدوا تابوا و اذا تابوا خلاصوا و اذا خلصوا صلوا و اذا Mundaḳ şıfatlıḳ bolmaḳlıḳ³⁰⁴ اذا تصلوا و اذا تصلوا لا فرق بينى و بينهم سامعًا عن رب العالمين³⁰⁴ ayeti birle 'amel ḳılıp bu makāmga yēttiler. Birev ān miḳdār bīdār bolsa téve bir dem urğunça ol bīdārılıḡı ḫācc ve 'umre ḳılğandın fāzılraḳ bolğay ve raḫmet eşikin aṅga açā bérürler. Şeyh Ebū'l-Vāḫid-i Şemerḳandī raḫmetu'llāhi 'aleyh

çıkarmaktır.

³⁰² Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Senin yüce olan kalbinin nuruna sığınırım. Büyüklüğün, temizliğin ve celalinin bereketi Rab oluşundandır. Sen yol göstericisin, hayır sendendir. Ya rahman ey Allah'ım, sen yardım dileyenin imdadına koşansın. Sen direncimizsin. Sensin ihtiyaçlarımızı karşılayan, sensing bize lezzetleri veren ve yine sana sığınırız ey cebbara köleliği zillet kabul eden ve ona boyunların vurulmasını aşağılık kabul eden. Utanç verici bir şey yapmaktan, sırrını keşfetmekten, seni anmayı unutmaktan, sana şükretmekten vazgeçmekten, sadece dilimle seni anmaktan ve sadece niyetimle seni övmekten, yolunda duraklamaktan, itaatsizlikten, bilincime ait her türlü halden sana sığınırım. Gecem ve gündüzüm üzerimizde israf olunur. Senin koruyucu ince sırrınla, inayetinle bizi muhafaza eyle, bize rahmetinle muamele eyle. Ey merhametlilerin en merhametlisi, ey senden başka ilah bulunmayan, sen ortada bulunmayan bir varsın. Hz. Muhammed ve âli hakkına senden mağfiret dilerim ve sana dönerim.

³⁰³ *Kur'an*: 55/46: “Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır.”

³⁰⁴ Velilerin şarap içmesi esnasında onlar şarabı içerler ve sarhoş olurlar, sarhoş olduklarında da coşarlar, coştuklarında da isterler, istediklerinde de bulurlar, bulduklarında da yönelirler, yöneldiklerinde de kurtulurlar, kurtulduklarında da namaz kılarlar, namaz kıldıklarında dayanırlar ve yenilgiye uğramazlar, yenilgiye uğramayınca da benimle onlar arasında Rabbini işitme noktasında herhangi bir fark kalmaz.

aytmışlar: “Ol köngülde kim imān hālāveti yoǵdur, anda kéçe bīdārılıǵı bolmasa eger her kiři kéçeni kıyām birle ötkerse lahdada hemrāhlıǵ, şırāṭ öterde yol başlaǵuçı bolur ve uçmaǵ anıǵ ornı turur ve taǵı her du‘ā kim kılır müstecāb bolur uçmaǵ anı ārzū kılır.” Haberde andaǵ kēlip turur kim uçmaǵ tört türlik halkǵa müştāḵ turur: Biri *Kur ‘ān* okuǵuçılar, ékkinçi tillerin ğıybetdin saǵlaǵuçılar, üçünçi mihmān-ı nāḥVāndanı toydurǵuçılar, törtünçi seherlerde bīdār turǵuçılarga müştāḵ turur. Her kim enbiyālarga şalavāt aytsa ve evliyālarga şalavāt aytsa ihlāşı birle **(23b)** Haǵ sübhānehu ve te‘ālā barça günāhların yarlıǵar. Her néçe kim günāhı deryālar köfükündin ziyāderāḵ bolsa hem vücūdını āteş-i dūzaḥ otıǵa ḥarām kılır ve anıǵ refīķi enbiyā ve evliyā bolǵaylar inşā’İllāhu te‘ālā. Şeyḥ ḳaddesa’İllāhu rūḥahu aytur: “Her kim sūre-i Yāsinni künde bir yolu okusa Haǵ te‘ālā anıǵ mālīga bereket bérkey ve amān kılgay anı kıyāmet ḥisābıdın ve mīzāndın ve pül-i şırāṭdın. Her vaǵtā ki cesediǵni mücāhede maǵāmıǵa yétkürseǵ érse Haǵ sübhānehu ve te‘ālā könglünǵni hidāyet ḥaķıķatıǵa yétkürür. ³⁰⁶ و الذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا ğayretiǵni Resūl menǵizlıǵ ve ‘Alī menǵizlıǵ kılgıl tā ḥaķıķatķa sezāvār bolǵıl. Resūl ‘aleyhi’s-selām seyr-i ‘ālem ‘ālem-i kübrā içinde yürür érdi kaçan kim kēldi érse Ḥazret-i ‘Alīni körer érdiler ḳapuǵda aydı: ³⁰⁷ انا مدينة العلم و على بابها Anıǵ üçün cümle meşāyıḥlar tutşu ‘Alīǵa yéterler. ḤVāce İshāķ rivāyet kılırlar İsmā‘īl Atadın: ‘Azīzān mundaǵ mücāhede birle bu maǵāmnı démişler. Sén taǵı bu ‘azīzler

³⁰⁵ *Kur ‘an*: 73/2: “Birazı hariç, geceleri kalk namaz kııl. (Gecenin) yarısını (kııl). Yahut bunu biraz azalt ya da çoǵalt ve *Kur ‘an*’ı tane tane oku.”

³⁰⁶ *Kur ‘an*: 29/69: “Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceǵiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.”

³⁰⁷ Metinde hadis olduǵu ifade edilen ve “Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır.” manasına gelen bu ibare için, Mehmet YILMAZ, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler* isimli eserinde şöyle demiştir: “Taranan sahih hadis kitaplarında böyle bir söze rastlanmadı. Hasen (Hafız Askalani, Ebu Said Alai, İbn-i Hacer Mekki), merfu (Hakim, Taberani), münker (Tirmizi) gösteren, sahih derecesine çıkaramayan birkaç hadis bilgini müstesna, hadis ravilerinden çoǵu (Sehavi, Buhari, Hatibü’l-Bagdadı) uydurma hadisler arasında göstermekte, aslının bulunmadıǵını söylemektedirler.”

aygânın muhkem tutkıl kim bolğay sên eger bolmasa³⁰⁸ اللهم ارزقنا zâhir delîl turur. Dünyâ içre üç nûr turur; şems, kamer, nücûm ve yana âdemi içinde taķı üç nûr turur; biri ma'rifet, êkkinçi 'aql, üçünçi 'ilm, ammâ ma'rifet nûrı **(24a)** âftâbğa oğşar né ziyâde bolur ve né kem. Velîkin vaqtî bolur kim yüzinde miġı bolur. Né tâb kim âftâb kûndüz toġar kéçe toġmas, ammâ ma'rifet âftâbı hem kéçe toġar ve hem kûndüz ve yana uçmağda âftâb toġmas, ammâ ma'rifet âftâbı uçmağda hem toġar ve 'aql nûrı kamerğa oğşar. Andaġ kim kamer kâh öksülür ve kâh ziyâde bolur, 'aql nûrı hem andağ bolur ve 'ilm nûrı nücûmğa oğşar. Nücûmlarınıñ ba'zısı rûşen ve ba'zısı tîrerağdur. 'Ulemâlarınġ 'ilmi şol kıyâsdadur ve yana bir yıl dört faşl <tört faşl> turur: Bahâr ve tâbistân ve tîremâh ve zemistân. Bahâr germ turur, tâbistân germ-i huşk turur, tîremâh savuğrak turur ve zemistân kıttık savuğ turur. Âdemniġ vücûdunda yana dört ta'lık némerse kıoyup turur: Şafra ve sevdâ ve kıan ve balğam ve şafra germ-i huşk turur ve kıan germ turur ve balğam savuğrak tekebbür kıılmağ tilenür ve sevdâ münâfık tutar, bağıllıķnı ziyâde kıılır ve kıan hevânı tutar, yamanlık şafra fi'li turur, ġârlık ihtiyâr kılgıl, nağılık sevdâ fi'li turur. Bélinġni üstü-vâr tutkıl. Tünd fehmlık, unutmaklık balğam fi'li turur bolğay mu démekni kétergil, mücâhede kıattık kılgıl. Bularnı arıtğıl, bolğay kim bolğay sên inşâ'llâhu te'âlâ. **(24b)** Ve taķı bu 'âlemde dört yıl yaratıp turur: Bahâr yılı, tâbistân yılı, kûz yılı, kış yılı, Ammâ bahâr yılı yağaç kökerür, tâbistân yılı meyvelerni yeşürür, kûz yılı yafraqlarnı töker kış yılı suvlarnı tonğdurur. Ol meşellik séniġ vücûduġda hem dört yıl kıoyup turur: Biri câziye <câziye> yılı ta'âmni boğuzge yétkürür ve êkkinçi mâsla ta'âmni mi'de içinde sağlar, üçünçi hazma ta'âmni mi'de içinde bişürür, törtünçi dâfi'a, ammâ dâfi'a ta'âmni on kısm kıılır: Bir ħişşeni mağzğa, bir ħişşeni tamurlarğa, bir ħişşeni siġirlerğa, bir ħişşeni omurtkalarğa, bir ħişşeni ħaddıġa, bir ħişşeni âdemi cüdâ kıılır. Ħağ sübhânehu ve te'âlâ bu 'âlemde taķı dört suv

³⁰⁸ Allahım, bizi rızıklandır.

yaratıp turur: Biri hoşbūy biri tatlık, ékkinçi şūr, üçünçi acıg, törtünçi kündeydelik ammā taķı ademī vücūdında tört suv yaratıp turur: Tatlıkni ağızda koyup turur, şūr suv közde turur, yedlik suv burunda turur, açık suvni kulağda turur. Tā bir dağı zeherlik cānverlerga zeher bolgay tā helāk kılğay. Émdi bu ‘ālemde taķı türlik bostānlar yaratıp turur: Tevekkül, şabr ve rızā ve ihlāş ve şevķ ve muħabbet. Şeyħ ķuddise sırruhu ayturlar: “Sén hem katlanğıl, ihlāş birle bolğıl, kõnğülde muħabbet-i Hāķni **(25a)** ornatıp ³⁰⁹ **يَنَامُ عَيْنٌ وَلَا يَنَامُ عَيْنٌ قَلْبٌ** hadiş birle cehd tunābnı nefsiñe ura körgil, körmes mü sén bu‘dāynı kim kazanğa salıp ıssıg ötmegi birle cünbüşge kirer. Mundın ‘ibret alğıl, ümīd tutar mén. Eger mén za‘īfni özindin érse né ziyāde bolgay ve eger yarlıkasa né nokşān bolgay?” Hāvf ve recānıñ delīli ay künték yana bir delīli ķuşdék ķuş ékki ķanat birle uçar, bir ķanat birle uçmas. Ékki ķanat bolup eger bir şāhperi öksük bolsa uçmas, murādga yétmes. Ékki ķanat ékkisi rāst bolsa āhır murādķa yéter. ³¹⁰ **تَبْعُونَ هَذَا صِرَاطَ مُسْتَقِيمٍ** و bolur, ķorķunc birle maķsūdı hāşıl bolur. Resül ‘aleyhi’s-selām Medīne köçesidin öter érdiler, körer kim bir kenīzek bağlayu turar. An Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem sordılar: “Éy cāriye! Kimniñ kenīzidür sén?” Aydı: “Fulan cühūdniñ turur mén, yağ alğalı buyurup érdi, nā-gāh yıķıldım, közüm sınıp yağım tōküldi, émdi barsam ‘azāb kılur téyü ķorķar mén.” tédi. Resül ‘aleyhi’s-selām ol kenīzekke raħmları kélđi, yağçı yanıge barıp yağ alıp bérđiler. Ol kenīz aydı ki: “Yā Resūlu’llāh! Ol cühūd bisyār bed fi’l turur, kecē ķaldıñgép mañga ‘azāb kılur bolsa né kılur mén?” Resül ‘aleyhi’s-selām ķadem basıp cühūdniñ eşiki sarı bardılar, cāriyeğa aydılar, **(25b)** kirgil ve meniñg kélgenimdin hāveñgi haberdār kılğıl. Ol cāriye kirip Resül ‘aleyhi’s-selāmniñg eşikte turğanın cühūdni āgāh kıldı. Cühūd aydı: “Mén ümmetlerdin émes mén, néçük Muħammed meniñg ķapuğimge kélür?” tép derħāl eşikke çıķtı. Körer kim Resül

³⁰⁹ Kudsi hadis (BUHARİ: *Menakıb*: 24, MÜSLİM: *Bab-ı Salati 1-Leyl*): “Göz uyur, kalp gözü uyumaz.”

‘aleyhi’s-selām kélip turur. Cühūd aydı: “Yā Muhammed! Né eşikke kélip turur sén?” An Hāzret sordılar kim: “Éy cühūd! Bu cāriye sēniñ mü dür?” Cühūd aydı: “Eri.” An Hāzret aydılar ki: “Mén anıñg için kélip turur mén ki sén bu cāriyeni méniñg hātırım için āzād bérmegey sén.” dédi érse cühūd tefekkürge bardı, köñglide endiše kıldı ki: “Eger Muḥammedniñg dīni bir ḥaḥ bolmasa érdi bu cāriye için méniñg eşikimge kélmes érdi.” dédi. El-ķıṣṣa: Cühūdniñg köñglige ĩmān-ı şu‘le urdı aydı: “Yā Resūlū’llāh! Mañga ĩmān ‘arza kılgıl ki Müsūlmān bolup andın sonğ her né sözüñgni eşiteyin.” dédi. An Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem añga kelime-i ṭayyibe ve şehādet ta’līm bėrdiler érse cühūd ehl-i beyti birle ve tābi‘leri Müsūlmān boldılar. Ve yana Medīnede bir cühūdı bar érdi. Resūl ‘aleyhi’s-selāmga anıñg köp düşmenligi ve ‘adāveti bar érdi. Bir küni ol cühūd kenizga aydı: “Éy kenizim! Eger āzādlık tilesēñg Muḥammed bu yoldın öterde bir arķa otun alıp necāsetler қоşup Muḥammedniñ (26a) yoldı turup köterelmey turuyın tēp yıglağıl kim sañga anıñg raḥmeti kélip kötergey. Anıñg tonı necāset bolsun, andın sonğ sēni āzād kılayın.” tēdi. Keniz bu va‘de birle bir kün bir arķa otun necāset birle yolniñg üstide turup érdi. An Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemniñg ol yoldın kéle turur érdiler. Kenizek yıgılap āvāz bėrdi ki: “Yā Muḥammed! Laḥza tevaḥḥuf kılıñg.” Resūl ‘aleyhi’s-selām tevaḥḥuf kıldılar. Hāzret-i Ebā Bekr-i Şiddīḳ birle ékkevleri endişede érdiler. Ol kenizek necāsetālūd otunni kötere bilmey turup mén tēp yıgladı. Anğa şefḳat éylep andaḳ şe‘ninde ³¹¹لولاك لما خلقت الافلاك āyeti nāzil bolgen Resūlū’llāh anıñ mübārek arḳalarıge köterip cühūdniñ üyge taşladılar. Émdi éy dervişler, ümmet érseñgizler Muḥammedniñg faḳīrlıḳ ve şābırılıḳların temāşā

³¹⁰ *Kur’an*: 43/61: “Şüpheşiz ki o (İsa), kıyametin (ne zaman kopacağımın) bilgisidir. Ondan hiç şüphe etmeyin ve bana uyun; çünkü bu, dosdoğru yoldur.”

³¹¹ Sagani başta olmak üzere bazı hadis bilginleri, “Sen olmasaydın, bu felekleri (kainatı) yaratmazdım.” anlamına gelen bu sözü uydurma hadisler arasında gösterirken bazıları (ACLUNI: *Keşfü l-Hafa*: nu. 2164) ise meal bakımından sahih hadis olarak kabul eder.

kılnıĝlar ki ol kenizge dem urmadılar ve héç némerse démediler. Hıvāce İshāk rivāyet kıılır Hāzret-i İsmā'īl Atadın rahmetu'llāhi 'aleyh ayturlar kim: “Kāzıĝurt birle Şayram arasında méninĝ başımge tégmegen séniñ sıfāl yok turur.” Ançünin enbiyā ve evliyālar Mevlā 'azze ve celle yolında şabr ve kōrkunç mücāhede birle riyāzet tartıp maķşūdĝa yétipdürler. Émdi sén hem özüñge baĝıl, vücūdınĝni teslīm yériĝe tüşürüp **(26b)** tekebbür ve hevānı yırak étip mütevāzi' bolup özüñni barçadın öksükraķ körgil. Resül 'aleyhi's-selāmninĝ faķrıĝa baĝıl, meşāyihlar né aytsa anı becān-ı dil ķabül kılgıl, kötere bilmes tép ĝāfil turmaĝıl. Hıvāce İshāk rivāyet kıılır Hıvāce Aħmed Yesevidin aytur érdiler ki: “Egerçi héç anĝlamasam hem yolında bolĝay mén.” témişler, ceħd kılgıl tā kim yolında bola körgil, inşā'llāhu te'ālā bolĝay sén elbette. Enes bin Mālik rażıya'llāhu 'anh rivāyet kıılır Resül 'aleyhi's-selāmdın: Şahābelerninĝ dervişleri bir kün cem' bolup bir kişini an Hāzret şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemniñ ĝizmetlerige yiberdiler. Ol derviş kélip 'arz kııldı ki: “Yā Resūlu'llāh! Mén derviş şahābelerninĝ Resulidür mén.” An Hāzret şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aydılar: “Raħmet-i Hāķ sañĝa ve ol dervişlerge hem bolsun, aninĝ hemeleri méninĝ dostum ve yārānlarımdurlar.” Ol derviş aydı: “Yā Resūlu'llāh! Dervişler ayturlar kim tevān-gerler dünyā aldılar, şadaķa ve iħsān kıılurlar, āħreti hem alurlar. Émdi bizlerde héç némerse yoktur ki ĝayr iħsān kıılurĝa.” Hāzret-i Resül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem aydılar: “Her kişi kim dervişliķa şabr kılsa tevān-gerlerninĝ ĝasedin yémese Hāķ te'ālā anĝa üç némerseni kerāmet kıılır: Evvel oldur ki uçmaħda köşkler yaratıp turur, kıızıl kıuyāt(27a)dın hevāda mu'allāķ uçmaħ ehli ol köşklerge andaķ baķarlar kim dünyā ehli sitāreĝa baķandék héç kimerse anĝa kirelmes. Meger dervişler kirer ve şehidler kirerler. Ékkinçi kerāmet olturur kim kıyāmet küni āmennā ve şaddaķnā, dervişler tevān-gerlerdin bir yarım kün burun

behiştge kérerler ol bir yarım künniᅡg uzunluᅡı bu dünyāniᅡg miᅡg bés yüz yılınça bolᅡay. ³¹² قوله تعالى ان يوماً عند ربك كما لف سنست مما توعدون Süleymān peyᅡamber özge peyᅡamberlerdin kırᅡ yıl sonᅡg cennetge kirer. Anıᅡg üçün kim pādşahlıᅡ kıldı. Üçünçi kerāmet olturur kim tevān-gerler tā‘ at kıılurlar, dervişler hem tā‘ at kıılurlar tevān-gerler ol miᅡdār şevāb tapmaslar kim meger on miᅡg direm ol tā‘ at birle yār kıılur bolsalar.”

³¹³ Alarnıᅡg üçün turur. ³¹⁴ Alarnıᅡg için turur. ³¹⁵ قال النبي عليه السلام الفقراء صبرهم جلسا الله تعالى يوم القيمة Bir kün Şeyᅡ Bayezīd-i Bistāmī kaddesa ʾllāhu rūᅡahu tüşinde kördi kim kıyāmet ᅡāim bolup ᅡalk-ı evvelīn ve āᅡirīn cem‘ bolup tururlar. Āvāzī kélür kim: “Éy Bayezīd! Tilegil kim méniᅡg dergāᅡımdın né tileyür sén?” Aydı: “İlāhī! Méniᅡ tilegim ol turur kim Muᅡammed ‘aleyhi’s-selāmniᅡg cemi‘ günāᅡkār ve ‘aşı ümmetlerini Bayezīdᅡge baᅡışlaᅡıl.” Yana Rabdin nidā kélđi ki: **(27b)** “Her kimni şefā‘atsiz tapsaᅡᅡ alıp kél saᅡᅡa baᅡışlayın.” Şeyᅡ Bayezīd maᅡşerniᅡg evvelidin tā āᅡiriᅡaᅡe bir bir aᅡtardı héç kimni şefā‘atsiz tapmadı. ᅡVāce Aᅡmed Yesevī aytur: “Bu sözdin murād olturur kim enbiyā ve evliyālarınᅡg esrārı ve iᅡtirāmıdın āᅡāᅡ bolᅡıl. ᅡayu yérde kim bir merd-i ᅡudā’rı körsenᅡ özünᅡni ve māl cānnı sebīlu ʾllāᅡ éyleᅡıl. ᅡayu müriᅡ kim özini şeyᅡniᅡg ayaᅡı tofraᅡıdék kıılmasa kıyāmet küni ³¹⁶ فريق في الجنة و فريق في السعير arasında şefā‘at ümiᅡ tutmasun. Émdi vücüdiᅡni ³¹⁷ في سبيل الله kıılıp cebīnni tofraᅡ-ı mezelletᅡa ᅡoymaᅡunça ‘azāb ve ‘ıᅡābdın

³¹² *Kur’an*: 22/47: “(Resulüm!) Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah vadinden asla dönmez. Muhakkak ki Rabbinin nezdinde bir gün saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir.”

³¹³ *Kur’an*: 59/8: “Yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah’tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah’ın dinine ve Peygamberine yardım eden fakir muhacirlerdendir. İşte doğru olanlar bunlardır.”

³¹⁴ “Ümmetimin fakirleri, cennet ehlinin efendileridir.” anlamına gelen ve metinde hadis olduᅡu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

³¹⁵ “Allah, sabreden fakirleri kıyamet gününde salım bir şekilde oturtur.” anlamına gelen ve metinde hadis olduᅡu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

³¹⁶ *Kur’an*: 42/7: “Şehirlerin anası (olan Mekke’de) ve onun çevresinde bulunanları uyarman ve asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutman için sana böyle Arapça bir *Kur’an* vahyettik. (İnsanların) bir bölümü cennette bir bölümü de çılᅡın alevli cehennemdedir.”

³¹⁷ Allah yolunda.

kaçan séni tileyürler. Bu ma‘nini haqīkat bilgil. Evliyālarınġ nazarı kimge tüşse Haq sübhānehu ve te‘ālā nazar bereketidin anı yarlıkar ve şāyeste-i cennet kıılır.”³¹⁸ قال النبي قال الله تعالى فوجده عبداً امن قال الله تعالى فوجده عبداً امن عبادنا آتيناها رحمة من عندنا و علمناه من لدن علما³¹⁹

قال النبي عليه لسلام لا يزال طايفته من امتى قائمين على الحق لا ينظرهم من حمد لهم³²⁰

(28a) Andağ bilgil kim huzrığa mürīdlik ve ta‘līm-i ‘ilm-i ledünnī anğa bérdi ve huzrınınġ şeyhliğininġ istihkākı üçün kim³²¹ عبادنا³²¹ bés meretebe huzrığa işbāt kııldı. Evvel ihtisās-ı ‘indiyyet-i hāzret kim³²² من عندنا³²² Ékkinçi qabül haqāyık-ı istihkāk hāzretindin kim vāsıtasız³²³ آتيناها رحمة³²³ Üçünçi huşūşiyet rahmet-i kullık maqāmıdın من³²⁴ من لدن علما³²⁴ Törtünçi şeref-i ta‘līm-i ‘ilm hāzretindin³²⁵ و علمناه³²⁵ Béşinçi ‘ilm-i ledünnī kim vāsıtasız kim³²⁶ من لدن علما³²⁶ ve ol şartlarınġ biri bu turur kim şeyhlik bināsı ehliyyet turur ve muqtedālik isti‘dādı anıġ birle turur. Hıvāce İshāk rivāyet kıılır kim şeyh kerek kim bu ayğan hāşiyetler birle maşşūş bolsa şeyhlika yarar ve taqı şeyhqa şabr ve seyr-i sülük kerek, az yémek kerek ve az uyumaq kerek ve az sözlemaq kerek ve az yatmaq kerek. Meger uyku galebe kılsa eger şeyhünġ zāhiri ārāste bolsa bātını harāb bolur.

³¹⁸ Hadis (BUHARİ: *Edeb*: 96; MÜSLİM, *Birr*: 165; TİRMİZİ: *Zühd*: 50; HAKİM: *Müstedrek*: IV, 171): “Kişi, sevdiği şey ile haşrolur.”

³¹⁹ *Kur’an*: 18/65: “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet (vahy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”

³²⁰ “Ümmetimden hak üzere olan bir topluluk, zail olmayacaktır.” anlamına gelen bu hadis, *Râmûzü l-ehâdîste* (s. 100, nu. 751) “Kıyamet kopuncau kadar ümmetimden bir taife daima muzaffer olacaktır.” şeklinde; *Sahih-i Müslim*de ise (Müslim) “Ümmetimden bir taife, hak üzere savaşmaktan zail olmayacaktır.” şeklinde geçmektedir.

³²¹ Kullarımdan bir kul.

³²² Bizim indimizden.

³²³ Biz ona rahmet verdik.

³²⁴ İlm-i ledünniden (öğrettik)

³²⁵ Biz ona öğrettik.

³²⁶ İlm-i ledünniden (öğrettik).

Anıñg için kim nefis ğālib bolur, rūḥ maḫḫūr bolur, reh-zen ğālib bolur tā nefsnı sındurmağunça kerāmetḫa ḫābil bolmas. ḤVāce İshāḫ rivāyet ḫılır İsmā'īl Atadın raḫmetu 'llāhi 'aleyh: Dervīşler ve şūfīler bu maḫāmğa yétmegünçe şeyḫlık ve dervīşlık mertebesi müsellemler bolmas. Eger andaḫ bolsa ḫayu kimerse aṅga iḫtidā' ḫılsa murādğa yéter ammā mürīdğa **(28b)** lāzımdur kim öz pīriniñg malıdın ḫama' ḫılmasa ḫızmetni ḫālişen lillāh ḫılsa.

Faşl: ḤVāce İshāḫ rivāyet ḫılır İsmā'īl Atadın ḫaddesa 'llāhu rūḫahu: ḫayu némerse kim ādemi anıñg bendīde bolsa ol anıñg bendesi turur ve'l-mekātib-i 'ubedā mā beḫā 'aleyh der ümmihim. Her némerse kim ḫicāb birle kélür vāsıḫa birle kélür. Néce kim ba'zısı vāsıḫasız körünse andaḫ kim Resūl 'āleyhi's-selām bī-vāsıḫa kelām eşitir érdi ve ḫaḫīḫatda vāsıḫasız érmeş érdi. Kāh ³²⁷شجره واسط من الشجرة يا موسى انا الله kāh nidā eşitür ve şavt érdi ³²⁸من شاة الوادالامين ve munıñg tafşılıni her kim fehm ḫılmaslar bes ma'lüm boldı kim bu mecāz turur. Ḥaḫīḫatda kelām ve ḫarf ve şavt turur, ammā Mūsā 'aleyhi's-selām ḫarf-i şavt ve nidā vāsıḫası birle eşitti. Eger vāsıḫasız eşitse érdi anı Ḥızır şöḫbetiğa ḫılmağay érdi tafzīl ³²⁹انك لن تستطيع معي صبرا bolğay ve bu ḫavāledin Ḥaḫ te'ālāniñg murādı ol érdi kim insānlık şıfat ve ḫicābların Mūsā-y-ı Kelīmu 'llāhdın maḫv ḫılsa andaḫ kim ḫVāce-i 'ālemniñg nübüvvetinde ḫicāb köterilmey kemālğa yétmey turur érdi. Vaḫy-i Ḥaḫḫ vāsıḫa birle kélür érdi kim: ³³⁰نزل به الروح الامين على قلبك Mi'rāc tūni çün keşf-i ḫaḫīḫatlık érdi. Vāsıḫa aradın köterildi kim ³³¹الى عبده ما اوحى Üçünçi **(29a)** maḫām raḫmet turur, ḫāş-ı 'abdiyyet maḫāmındın turur. Bu maḫām maḫām-ı

³²⁷ Ağaçların ortasında bir ağaç: “Ya Musa! Ben Allah'tanım” (dedi).

³²⁸ Güvenilir vadinin koyunlarından.

³²⁹ Kur'an: 18/67: “Dedi ki doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin.”

³³⁰ Kur'an: 26/193: “Uyarıcılardan olası diye onu güvenilir bir ruh (Cebrail) senin kalbine apaçık bir Arapça bir dil ile indirmiştir.”

³³¹ Kur'an: 53/10: “Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı.”

h̄āşü'l-h̄āş turur. Aytıp tururlar alar kim raḥmet berḥurdārları turur. Biri 'avām, ékkinçi h̄āş, sévvüm h̄āşu'l-h̄āş 'ām-ı h̄āş vāsıtası birle sezā-vār-ı raḥmet bolur, h̄āşu'l-h̄āş bī-vāsıta bolurlar. 'Ām berḥurdārlığı raḥmāniyyet şıfatı turur. Alar maḳbūl bolurlar ve merdūd kıllurlar. Anıñ muḥabbeti kāfirğa ve mü'mingä bar turur. Eger raḥmet şıfatı birle bolmasa érđi yér birle suvdın héç kāfirğa bérmegey ve h̄āşnıñ berḥurdāri raḥımlıq şıfatı birle turur. Ḳabūl vāsıtası birle enbiyālar da'vet mütāba'atı birle sékkizinçi uçmaḳda ni'etge sezā-vār bolurlar.³³² Bu ma'nidin aytıp turur kim: ³³³يا رحيم الاخرة ve h̄āşu'l-h̄āşnıñ berḥurdārlığı ³³⁴ارحم الرحمين şıfatı birle turur. Andağ kim Eyyüb 'aleyhi's-selām aytur érdiler: رب اغفر لي والآخرى و ادخلنا في رحمتك و انت ³³⁵ارحم الرحمين Ve bu raḥmet-i bī-vāsıtanıñ işāreti turur 'indiyyet maḳāmındın kim: ³³⁶رحمته من عندنا Ve maḳām-ı evliyālar maḳāmı turur ve netice-i tecellī-i uluhiyyet turur ve maḥv-ı beşeriyet turur ve ³³⁷تخلقوا ابا خلق الله rubūbiyyet turur. Törtünçi 'ilm-i ledünnī vāsıtasız Hızırğa müyesser boldı ve kimge kim 'ilm-i ledünnī bérilse köñgli levḥindin nuḳūş-ı 'ilm-i rüḥānī ve 'aḳlı ve sem'i maḥv bolur ve cümleñi köñgüldin arıtur ve pāk kıllur (29b) ve köñgöl levḥin şāf kıllur. Andın soñ ol köñgöl Ḥaḳ te'ālānıñ kitābıge sezā-vār bolur. ³³⁸اولئك كتب في قلوبهم الايما ³³⁹كفته است Ve taḳı bu maḳām maḳām-ı

³³² *Kur'an*: 15/49: “(Resulüm) Kullarıma benim çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver.”

³³³ Ahirette bize rahmet et.

³³⁴ Merhamet edenlerin en merhametlisi.

³³⁵ *Kur'an*: 7/151: “(Musa da) ey Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin.”

³³⁶ *Kur'an*: 18/65: “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet (vahy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”

³³⁷ (Kudsi Hadis) : “Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın.” Bu cümleñin devamında “kazananlarla birlikte kazanınız.” ifadesinin eklenmesi gerekmektedir. (HAZİNİ: *Cevâhîrü'l-Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr*: Haz. Cihan OKUYUCU, s. 7, altıncı dipnot olarak bu eserde geçmekte ve kudsi hadis olarak gösterilmektedir.

³³⁸ Söylenmiştir.

³³⁹ *Kur'an*: 58/22: “Allah'a ve ahret gününe inanan bir toplumun Allah'a ve Resulüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir.”

Muştafa turur şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem andağ kim yarlıkar: ³⁴⁰ *اوتيت جوامع الكلم* ve aṅga *Kur 'ān*nı kōṅgöl yolındın örgetti. Né şuret yolındın ta'lim kıldı kim er-raḥmān-ı 'ilmü'l-*Kur 'ān*. Béşinçi makām 'ilm-i ledünnī Muḥammed Muştafa şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemğa vāsıtasız érđi. Ma'rifet ta'alluḳındın kim zāt-ı şıfat celle celāluhu turur vāsıtasız Haḳ te'ālānıṅ ta'rif ve telkīni birle ḥāşıl bolur érđi. Andağ kim Muştafa 'aleyhi's-selām yarlıkar: ³⁴¹ *معرفت في رايى برابى* Ve bu 'ilm munuṅ birle ḥāşıl bolur. Andağ kim Haḳ te'ālā kelām-ı mecīd içinde ḥaber bérür: ³⁴² *وانك لتلقى القرآن من لدن حكيم عليم* Ve 'İsā 'aleyhi's-selām aytur: ³⁴³ *لم يَلِجْ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْ تَوْلَدٍ مَرَّتَيْنِ* ³⁴⁴ *والذين جاهدوا* kélmek nā-resīde ol turur kim kaçan mürīd-i şādıḳ ibtidā-i ḥāletdin lezzāt ³⁴⁵ *في مقعد صدق* ve yolda ol turur kim kaçan mürīd-i şādıḳ ³⁴⁶ *مرتين* ³⁴⁷ *والذين جاهدوا فينا* birle tün kün taleb maḳāmında bolsa cezbıyāt-ı 'ināyet kōṅglide bolsa andağ kōṅgölünñ közgüsünde ilhām nürın aṅga 'arza kılgaylar meczūblar şeyḥlıka yaramaslar. Egerçi sālİK taḳı hem meczūb turur. Velīkin meczūb-ı muḥlak turur kaçan kim 'ināyet-i cezbıyāt

³⁴⁰ Hadis (BUHARİ: *Tabir*: 22, İtisam 1): “Ben, cevamiu'l-kelim ile gönderildim.”

³⁴¹ Hadis (Abdulkerim KUŞEYRİ: *Kuşeyri Risalesi*: s. 427): “Marifet, Rabbi tanımadır.”

³⁴² *Kur 'an*: 27/6: “(Resulüm) Şüphesiz ki bu *Kur 'an* hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından sana verilmektedir.”

³⁴³ İki defa meydana getiren (Zat), yerin ve göğün yerin ve göğün mülklerini nüfuz etmedi.

³⁴⁴ *Kur 'an*: 29/69: “Bizim uğrumuzda cihad edenler varya biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız. Şüphesiz Allah, iyilik yapanlarla beraberdir.”

³⁴⁵ *Kur 'an*: 54/55: “Takva sahipleri cennetlerde ve ırmakların kenarlarında, güçlü ve yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler.”

³⁴⁶ İki defa meydana getiren (Zat), yerin ve göğün yerin ve göğün mülklerini nüfuz etmedi.

³⁴⁷ *Kur 'an*: 29/69: “Bizim uğrumuzda cihad edenler varya biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız. Şüphesiz Allah, iyilik yapanlarla beraberdir.”

sâlikke bu işâret Hâk birle tecellî maqâmı hâşıl bolsa. Andın soñg bul érde icâzetka sezâ kılgan kim ol icâzet-i ve işâret-i Hâk turur ve işâret-i şeyhlik manşıbında kim işâret-i Hâk turur hâşıl bolur. ‘Alâmetleri ol kim mürîd-i şâdık kaçan ol şeyhni yüzün müşâhede kılmak birle ‘ışk keltürgey ve ‘âşık cemâl-i şeyh bolğay, ârâm-ı karâr ol mürîd-i şâdıkdın kêtgey ve nefsi-hevâ ve lezzât-ı dünyâdın bîzâr bolğay. Emîrû’l-mü’minîn ‘Alî razıya’llâhu ‘anhın birev su’âl kıldı ki: هل رَيْتَ رَبِّكَ قَالَ عَلَى رِضَى اللَّهِ عَنْهُ لَا أَعْبُدُ لِمِ ارَاهُ³⁴⁸ Ya’ni “Éy ‘Alî! Perverd-gârıñgı kördiñg mü?” ‘Alî razıya’llâhu ‘anh aydı: “Tâ kullık kıлмаğunça köre bilmedim.” Ol sâil aydı: “Mañga körgüzgil.” Emîrû’l-mü’minîn ‘Alî aydı: “Dünyâ metâ’ıdın né némersenğ bar turur?” Ol sâil aydı: “Ékki dirhemim bar.” Emîrû’l-mü’minîn ‘Alî (30b) aydılar: “Ol ékki dirhemni mañga bérgil.” tép ol kişiniñg ékki köziğe tutup aydılar kim: “Dünyâniñ âftâbı ve âsmânını körer mü sên?” Aydı: “Yok” Kaçan ol ékki dirhemni közidin <közidin> köterdi érse barçanı zâhir köre başladı. Emîrû’l-mü’minîn ‘Alî aydı: “Séniñg közleriñgi uşbu ékki dirhem tutup érdi.” Hıvâce İshâk aytur: “Bes bilgil Mevlâ ‘azze ve celleniñ arasında muhabbet-i dünyâ ve nefsi- hicâb turur. Her kim muhabbet-i dünyâni köñgül közgüsidin kéterse hicâb aradın kéter. Andın kéyin bu bende Perverd-gârdın körer inşâ’llâhu te’âlâ. Bu zamândağı şeyh mürîdler dünyâ ve nefsi- hicâbı arasında kılıp dünyâ muhabbetleri yalğan ve haţâ bolup kanâ’atleri yok turur. Eger mundağ bolsa muhabbet bâtil bolğay.”³⁴⁹ والله اعلم باصواب

Bâbü ’ş-şâliş fî beyani ’ş-şeyh³⁵⁰

قال الله تعالى ادعوا الى سبيل ربك³⁵¹ “Yâ Muḥammed! Ündegil perverd-gârniñ yolığa.”³⁵² قال النبي عليه السلام الشيخ بين جماعة كالنبي بين امة³⁵² Muḥammed ‘aleyhi’s-selâm

³⁴⁸ Rabbini gördün mü? Hz. Ali buyurdu, ibadet etmeden göremedim.

³⁴⁹ Doğruyu ancak Allah bilir.

³⁵⁰ Üçüncü bölüm, şeyh(liğ)in beyanı hakkındadır.

yarlıkar: “Şeyh öz cemā’ati arasında andağ kim peygamber ümmeti arasındağidék.” Andağ yarlıkar ‘ulemā’-i ümmetige ke’n-nebiyyidin Benī İsrā’īl bir ‘ālimi kim halk arasında mişl-i peygamberdék da’vet-i naşīhat kılsa Benī İsrā’īl peygamberleri birle berāber témişler taķı her şeyh ‘ālim ve ‘āmil bolmasa halknıñ pişvālıķıǵa yaramas. ³⁵³ ماتخذ الله وليا حاصل Barça meşāyih ālim ve ‘āmil érdiler. Sañga hayāl turur kim ‘ālim ol bolur kim némerse oqumasa ve uluğ ğalať (31a) <ğalať> turur. Üveys-i Kārenī némerse oqumayın ‘ināyet-i ezeli birle ³⁵⁴ السعيد سعد في بطن امه Anıñ şe’nindedür kim bu devletni kaydın taptı. Dīn-i Muħammed özge turur, Ebā Bekr imānı özge turur mü’minler ‘ālimler ve ehl-i yaķın ve erbāb-ı sülük ve aşhāb-ı kulüb özge turur. Her kim ki dünyā talebi az bolsa ve kāni’ bolsa kıyāmu’l-leyl ve şıyāmu’n-nehār köpraķ bolsa bu dereceǵa yaķınraķ bolur. Burunğı vaķt halīfe-i İslām ‘ulemā ve fuķarālarını ündep in‘ām kılmāķ tilese alar kaçār érdiler. Bu zamāndaķı ‘ulemā ve fuķarā ekşeri qalīlü’l-eşyā üçün kéçe kündüz alarnıñ eşikide melāmet kılırlar. Eger zālim zerre ‘ināyet-mend bolsa saǵınurlar kim sékkiz behiştiniñ aña bérmiş ³⁵⁵ ذلك مبلغهم من العلم Bes mundaķ sıfatlıķ ādemiler meşāyihlar yolındın yıraķ tururlar ve taķı Resül ‘aleyhi’s-selām ان اشد ³⁵⁶ الناس عذابا يوم القيامة جاهل فاسق ضال مضل Bilgil kim şeyhlik özini ‘alem kılmāķlıķ turur. ‘Alem ma’nisi nişāne turur, halknı Ĥudāy yolıǵa da’vet kılmāķdur, şeyhniñ nişānesi

³⁵¹ Kur’an: 16/25: “(Resulüm) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öǵütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et.”

³⁵² “Cemaatinin şeyhi, ümmet-i Muhammed arasındaki nebi gibidir.” anlamına gelen bu hadis, *Tasavvuf Kültüründe Hadiste (Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler: Konya, Yediveren, 2001)* “Ümmetimin alimleri, İsrailoğullarının nebileri gibidir.” şeklinde geçmekte, metinde de bu hadisin devamındaki açıklamalarda Beni İsrail olduğu görülmektedir. *Râmûzü’l-ehâdîste* (s. 304, nu. 2618) ise “Aile arasındaki yaşlı adam ümmeti arasındaki peygamber gibidir.” şeklinde geçmektedir.

³⁵³ Netice itibariyle Allah’ı veli edinmediler.

³⁵⁴ “Mutlu (talihli) olan anası karnında iken dahi mutludur.” anlamına gelen bu söz Müslim’in rivayetiyle sabittir. (el-ACLUNİ, 1997: C.2, s. 123, nu. 2021)

³⁵⁵ Onların ilimde ulaşacağı yer bu kadardır.

³⁵⁶ “Kıyamet gününde, insanlar cihetinde azabın en şiddetlisi cahiller, fasıklar, sapıklıǵa düşen ve düşürenler üzerindedir.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye en yakın manalı

turur, muvāfaqat birle tirilmek ve taqı şeyh ol bolur tamām-ı halkğa müşfik ve yeksân bolsa. ³⁵⁷ قال النبي عليه السلام غنياً غناه و اهان فقيراً فقره فهو ملعون ولا يفعل ذلك الامنافقين

(31b) öz evkātını ‘avāmu’n-nās birle gāret kılmasa ve mürīdlerini riyāzet ve mücāhedeğa delālet kılma kim şādıklar ta‘āmları nefsnı zebūn kılmağdur, andağ kim Resūl ‘aleyhi’s-selām ayturlar: ³⁵⁸ قال النبي عليه السلام الجوع طعام الصديقين

Tālib ‘āşık kerek kim ‘avāmu’n-nās yol tapmasa ve eger tālib i‘tikād keltürse mürīd bolur mén tép kemāl-i riyāzetni gāyet-i şıdık ve riyāzetni aymāk kerek ve eger kabūl kılmasa mürīd almağay. Her kimni şeyh mürīd kılma ef‘āliniñ zāmını ol bolur her né mürīddin yaşılığ ve yamanlık kelse kıyāmet küni şeyhdin sorarlar. Şeyh taqı du‘ā vaktında Tenğri ‘azze ve celledin tilemağ kerek kéçe kundüz ayğay ilāhī bu mürīdlerini néçe zamānlardıñ beri ef‘āllerini ve girdārlarını tecrübe kılıp körüp mén, alarda ‘āşıklık ve şādıklık tecrübe kılıpdur mén. İlāhī! Fazl ve keremniñ birle alardıñ her né haṭā kelse kéçürü bérğil ve ‘afuv kılığıl. ³⁵⁹ قوله تعالى و هذا صراط ربك مستقيماً

yoliğa köndüre bérğil lā cerem mundağ şeyhniñ bereketidin Haqq ‘azze ve ‘alā şeyhniñ mürīdleridin saqlağay ve ol sırnı haṭādın burun ol şeyhğa keşf bolğay inşā’llāhu te‘ālā. Şeyh quddise sırruhudın sordılar ki “Halkdın Haqqā néçe köp yol turur?” Şeyh aydılar: “Her zerre-i mevcūdāt hisābınça **(32a)** yol turur, ammā héç yol yaqınrağ ve behrağrağ bir Müsülmānğa rāḥat yétkürse

hadis *Rāmūzū l-ehādīste* (s. 127, nu. 985) şu şekilde yer almaktadır: “İnsanlar içinde kıyamette en çetin azaba uğrayacak olan zalim hükümdardır.”

³⁵⁷ “Zengine zenginliği ve fakire de fakirliği ihanet ettiriyorsa o kimse lanetlenmiştir. Bunu ancak münafıklar yapar.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

³⁵⁸ “Siddıkların yemeği açlıktır.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır. Ancak, bu konuda Yahya b. Muaz er-Razi şunları söylemiştir: “Ey Siddıklar! Firdevs-i alanın verilmesine (ziyafetine) konmak istiyorsanız dünyada nefisleriniz aç bırakınız; çünkü yemeğe karşı duyulan iştah, nefsin aç bırakılmasıyla doğrudan orantılıdır.” (*İhya-i Ulumi ‘d-din*, Midenin Şehvetini Kırmakta Riyazet Yolu)

³⁵⁹ *Kur’an*: 6/126: “Bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için ayetleri ayrıntılı olarak açıkladık.”

mundın yaqınraq yol yoq turur.” Néçük kim ³⁶⁰قال النبي عليه السلام خير الناس من ينفع الناس

ḤVāce İshāq rivāyet kıılır İsmā‘īl Atadın raḥmetu’İllāhi ‘aleyh kıyāmet küni bolsa āmennā ve şaddaḡnā, birevni tamuḡğa éltürler, yıraḡdın bir nūrı körüngey, ayḡay: “Ol né nūr turur?” Ayḡaylar: “Fulan pīrniḡ nūrı turur.” Bul ayḡay: “Mén ol pīrni dünyāda dost tutar érdim.” Fermān birle bād ol sözni ol pīrniḡ kıulaḡıḡa yétkürür. Ol ‘azīz Ḥaḡ te‘ālāniḡ ḡazretinde şefā‘at kıılḡay. Ḥaḡ sübhānehu ve te‘ālā ol ‘azīzniḡ şefā‘ati birle āzād kıılḡay. Barça meşāyḡlar bu sözni tefekkür kıılmışlar kim ér ol bolur kim barça köylerige yétmiş bolsa ve azmüde kıılmış bolsa andın sonḡ köḡli ārām tapsa. Şeyḡ Ebū Sa‘īd Ebū ‘l-Ḥayr ḡaddesa’İllāhu rūḡahudın birev su’āl kııldı kim: “Aşıl irādet né turur?” Cevāb aydı: “Kūşiş birle keşiş turur, işbāt kılsa keşiş maḡv bolur.” témişler. ‘Azīzдің birev su’āl kıılmış kim “Pīr-i muḡaḡkık ḡayu turur?” Cevāb aymış: “Ol turur kim özi rāh-ı rāstḡa bolmış bolsa tā mürīdḡa yolnı körgüzse. Ékkinçi müeddeb turur tā mürīd andın edeb örgense. Üçünçi sehī bolur.” ḤVāce İshāq rivāyet kıılır İsmā‘īl Atadın raḥmetu’İllāhi ‘aleyh: Dervīş mu‘āmeleni (32b) üç ḡişse kıılḡay: Bir ḡişseni müsāfirlerge bérgey, bir ḡişseni özidin ḡāliblerge bérgey, bir ḡissenı evlādıḡa bérgey. Şeyḡ ḡaddesa’İllāhu rūḡahu aytur şeyḡi kim mürīdniḡ ḡizmetin öz şeyḡlıkıdın bilse mürīd taḡı anıḡ şeyḡlıkı üçün ḡizmet kıılır mén dese né şeyḡka né mürīdḡa lā sevāb bolḡay, cümlesin Ḥaḡ üçün démek kerek. İbrāḡīm Ata raḥmetu’İllāh aymışlar: Her kim bilip tā‘at kılsa anḡa miḡ şevāb bérür, bilmeyin tā‘at kılsa yélge bérmişték bolḡay. Barça işniḡ kemālātın bilmek kerek. ḤVāce İshāq rivāyet kıılır İsmā‘īl Atadın, Ata rivāyet kıılır İbrāḡīm Atadın, Ata rivāyet kıılır Süksük Atadın ḡaddesa’İllāhu ervāḡuhum: “Ḥıyāmet küni bolsa āmennā ve şaddaḡnā, sizlerdin su’āl kıılsalar kim kimler sizler téyü né ayḡay sizler?” Aşḡablar aydılar: “Né kim sizler aytıḡızlar.” Şeyḡ raḥmetu’İllāhi ‘aleyh

³⁶⁰ Hadis (TIRMİZİ: *Fiten*: 15; BUHARİ, *Efsir*: 3; MÜSLİM: *İmare*: 71): “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır.”

aytınġlar kim: “Müslmānlar turur miz ve mü'minler ve şūfīler ve mollalar miz.”
 témenġler. Bu kamuġdın sorarlar, ‘āciz bolur sizler ammā mundaġ dénġizler kim bizler
 za'īfler ve kiçikler ve ‘ācizler turur miz. Uluġlarımız ilgeri barıp turur, bizlerni
 uluġlarımızge yétkürünġler. Bu ‘ācizlerniñ cevābın uluġlar bérürler, cehd kılsaġ
 uluġlarınġızın tapa körünġler, yoġ érse qabāyih ve fazāyihler āşkäre (33a) bolġay sizler
 ne‘üzūbi ‘llah min zālik. ³⁶¹ قوله تعالى و اتبع سبيل من اناب ³⁶² سبيل من خاب Tenġri
 ‘azze ve celle ayġan yolda bolġıl ve meşāyihlar ve Resūlu ‘llāh yürgen yolda yörseġ
 kıyāmet küni ‘azizler zümresidin bolġay sén yoġ érse né asiġ kıılır bendelik ve ümmetlik
 ve müridlik kıruġ da‘vā ötmes. Şeyġ rahmetu ‘llāhi ‘aleyh ayturlar: Türk éli küçe bayır
 dervişler kéçe bayır témiřler. *Hulāsatü l-Haġāyık*da mundaġ kéltürüpdürler ki dünyāda
 ġalāyık beş némerse birle mübtelādurlar: اولها حب الشبع و فيها فسادة القلب و الثاني حب النوم و
 فيه نقصان العمر و الثالث هب الراحة و فيه نقص الاخلاص و العمل و الرابع حب المال و فيه حساب الطويل و
³⁶³ كآب yémek tenperverlik birle ³⁶⁴ قال الحكيم موت القلب من اربعة اشيا
 dīn helāk bolur bolsa, ġāřša köp yémek ziyān turur ve ³⁶⁴ اكل الشبهة
 ve némerselerdin saġlangıl, andın soġ meşāyihlardın ümīd tutkııl, derecelerġa yétkil,
 tariġat yolında bolayın déseġ tevellüd bolġannı ‘amelġa baġlaġıl ve meşāyihlar ayġanı
 ‘amelġa baġlasaġ kıyāmet küni taġı bu ‘azizler zümresidin bolup (33b) <bolup> āġret
 tapġay sén. Naġldur ki bir ferişte-i muġarreb münācāt kııldı: “İlāhī! Méniñ ārzūm ol turur

³⁶¹ *Kur’an*: 31/15: “Eġer onlar seni hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarsa onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.”

³⁶² Kaybeden kimsenin yolu.

³⁶³ Birincisi tokluk sevgisidir. Onda kalbin fesadı vardır. İkincisi uyku (ya düşkün olma) sevgisidir. Onda ömrün ve amelin kısalması vardır. Üçüncüsü rahat (a düşkün olma) sevgisidir. Onda ihlasın noksan olması söz konusudur. Dördüncüsü mal sevgisidir. Onda uzunca hesaba çekiliş ve şiddetli azab vardır. Beşincisi zenginlik sevgisidir. Onda sevabın ve amelin boşa gitmesi vardır.

³⁶⁴ Hakim söyledi ki kalbin ölümü dört şey iledir; fuzuli konuşmak, cahillerle oturmak, çok gülmek, şüpheli şeyler yemek.

kim cemī^c behiştini tayerān kılsam.” Fermān keldi kim “Saṅga tākāt bolmas.” Ferište aydı: “Eger maṅga kuvvet bérseṅg uçsam felekdiñ ötsem.” Ol ferişteniṅ miṅg қанатı bar érdi. Mevlā ‘azze ve celle yana miṅg қанат bérdi, miṅg yıl uçtı, zamānı tevaққuf kıldı, yana miṅg yıl uçtılar. El-kışşa: Tört miṅg yıl uçtı bir köşkniñ tégresiga yétti. Ol yerde bāz tevaққuf kıldı, nā-gāh nazarı bir hūrğa tüşti, körer kim taht úzesinde turur, ve yana miṅg hūr anıṅg aldıge ta‘zım birle hizmet kıılır. Ol hūri ki taht úze olturmuş bir tebensūmi kıldı, cemī^c-i ehl-i cennet ol hūrniṅg tebensūmidin pürnūr boldı. Ol hūr aydı: “Éy ferişte! Né renc turur kim öziṅge yüklep turur sén?” Feriştege aydı: “Tamām-ı cennetni temāşā kılsam.” tép. “Tört miṅg yıldur ki uçar sén henüz méniṅg mülkimdin ötebilmes sén.” Ol ferişte aydı: “Sén қayu peygamberniṅg veyā қayu veliñiñ turur sén?” Ol hūr aydı: “Héc peygamberniṅg érmes mén ve héc veliñiṅg érmes mén, meşāyihlarıñı dost tutқан bendelerge ta‘alluқ turur mén.”³⁶⁵ قال النبي عليه السلام لكل مطلوب محبوب

‘Āşıkniṅg ma‘şūkı bar muhibniṅg maḥbūbı bar. (34a) Қақан kim bu barқа éliginde bolsa cümle maқşūdı ḥāşıl bolur ve eger ne‘ūzūbi’llah қamuğ aldında velī maḥbūb bolmasa héc némersedin ḥāşıl yoқ turur, ammā maḥbūb ve ma‘şūқ şeyḥ turur ve ‘āşık mūrīd turur. Ammā şeyḥliқniṅg maқāmı yigirme dört maқām eger bir maқāmда noқşān tapsa şeyḥliқğa lāyık érmes. Ol miқdār şeyḥniṅg kemālığa naқş turur. Kerek kim şeyḥ bu yigirme dört maқām birle şūfī bolsa şeyḥliқğa lāyık bolur. Ol maқāmlar bu turur: Evvel maқām ‘ilm, ékkinçi maқām i‘tikād, üçünçi maқām ‘aқl, törtünçi maқām irādet-i şeyḥ ve icāzet-i şeyḥ, béşinçi maқām delīllik turur, altınçi maқām ma‘rifet turur, yéttinçi maқām ḥimmet turur.³⁶⁶ اهم الرجال يقطع الجبال

maқām ḥilm turur, onunçi maқām ‘afuv turur, on birinçi maқām ḥulқ-ı ‘azīm turur, on ékkinçi maқām iṣār turur, on üçünçi maқām kerem turur, on dörtünçi maқām tevekkül,

³⁶⁵ “Her talep edilenin bir sevdiği vardır.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

on bēşinçi maķām teslīm, on altınçı maķām rızā, on yéttinçi maķām vefā turur, on sékkizinçi maķām sükūnet, on tokkuzunçı maķām beyān, yigirmelençi maķām heybet turur, şeyh kerek kim heybetlik bolsa tā mürīd şeyh katında edeb birle tursa şeyhniġ heybetidin mürīdniġ nefsiġa Őikestlik bolsa tā şeytān-ı (34b) reh-zen yol tapmasa heybet bereketindin şeyh bu ayġan kerāmāt ve maķāmāt ve evkāt-ı ħamīde birle mevşūf bolsa mürīd-i Őadık az rüzgārda şeyh heybeti penāhıda maķşūdġa yéter. ĤVāce Aĥmed Yesevī raĥmetu ʾllāhi ʿaleyh aymışlar kim “Şeyh Ĥızır kerek Mūsā mürīd. Şeyh her né fermān kılsa şabr kılgū kerek. Eger şabr kılsa Mūsāték Mūsā üç künden özge şabr kılmadı, kéçürdi sén kim boldiġ ve taķı hem kéçürmek kerek aniġ birle Őohbetniġ késmek kerek, yok érse aniġ Őomluġı yana bir yārga tégip arıtmasa aniġ için şeyhniġ vaķtı bozular.” tép. Ol müriddin saķlanmaķ kerek Ĥızır birle Mūsāték فانطلقا حتى 368 şeyhniġ ayġanın kıılmaķ kerek. Eger tutmasa mürīd bolmas ve eger cevāb aytsa ĥucceť bolur, mürīdlikġa ķuşur bolur irādet bolmas témişler.

Ĥikāyet: Bir kün Ķara Ĥasan atlık ķaryede Ĥātem raĥmetu ʾllāhi ʿaleyh ibtidā ʾ olturmuşda ol karyeniġ baġı köp bolur érmiş, ĥamrı hem köp bolur érmiş érđi. Ĥātem raĥmetu ʾllāhi ʿaleyh néçe kim menʿ kıldılar bolmadı érse ol ķaryedin ķuvveti taķı bir belendķa çıķtı aydı. Ķara Ĥasan ķararıp ķalġay érse aniġ için kāĥ abdān kāĥ veyrān dāimü ʾl-evķāt abdān bolmas. (35a) Andın soġġ ol yerde kim mezār bolupdurlar, anda boldılar ĥalkı köp mürīd boldılar ve taķı bir Őaĥşī mürīd bolup tevbe kıldı, ʿ azīm-i nā-hem-vār Őaĥş érđi. Bir cüft keřşī bar érđi, bisyār köhne ve yana bisyār miĥi bar érđi. Her vaķt anı kéyip yürürmişde tarķa turķ bisyār bolur érđi. Her vaķt şeyh ĥizmetlerige

³⁶⁶ İnsanların en önemlisi, daġları katedendir.

³⁶⁷ *Kur ʾan:* 18/71: “Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri vakit o (Hızır) gemiyi deldi. Musa: Halkını boġmak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük iş yaptın dedi.”

³⁶⁸ *Kur ʾan:* 18/78: “(Hızır) şöyle dedi: İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır.”

kélür bolsa anıñg keşiniñg āvāzındın dervīşlerğa perişānlık yüzlenür érdi. Bir kün İsmā'ıl Ata rahmetu'llāhi 'aleyh aydılar: “Bu tağda bir uluğ tağ bardur, ol Qazıgurt tağıdur. Anda barsañg bir pāre yol yürür sēn, bir uluğ taş bardur, anıñg üstinde ékki rek'at namāz ötgil, tağı muntazīr turğıl, bizniñg bilen şöhet kıılır sēn.” El-kışsa: Ol mürīd rağbet-i tamām birle yolğa kirdi, yolda endīşe kııldı. Mevlā 'azze ve celleniñg evliyā kıılın tamām-ı müşāhede kıılaysın, bolğay kim mübārek nazarı mañga tüşgey yürüp ol yerge yétti kim Hāzret-i Şeyh işāret kıılıp érdi. Andağ kim şeyh fermānlap érdi, berca kéltürdi sā'atī tevaqquf kııldı érse tarqa turq āvāzı peydā boldı. Ol āvāz heybetidin titreyü başladı, körer kim bir ejderhā-y-ı siyāh-ı 'azīm andağ kim héç kışi andağ 'azametlik ejderhānı eşitmişi yok érdi érse közi tüşti, **(35b)** derhāl cemī' a'zası hareketdin kıaldı, néçe kim kıopmak taqazā kııldı, kıopa almadı, bī-hūş bolup yıkııldı. Ol yılan āheste āheste taş kıatığa kélip ol dervīşğa yüzün kıılıp başın ol taşқа kıoydı, tevāzū' birle turdı, sā'atīdin sonğ dervīş öziğe kéldi. Bildi kim dağl kıılmas érmiş, kıorqunç bilen aydı kim şeyh selām aydı tép. Ol ejderhā yüzün tofrağқа süre başladı ve közleridin yaş revān boldı. Ol dervīş bularnı kördi érse aña yavukraq kéldi. Ança kim Ata rahmetu'llāhi 'aleyh aytıp érdi aña aydı: “Ol yılan ança yığladı kim yerler lāy boldı.” Dervīş sözni tamām kııldı érse ejderhā yanıp kétti. Ol dervīş her dem kim ol 'azametni sağınur érdi érse bī-hūş bolur érdi. Sā'atīdin hevesiğe kélip şikeste ve haste bolup ol tağdın yandı, pāre-i kıadem olturup érdi. Bir taş kıolığa aldı, ol mīhler kim keşide érdi barçasını sındurdı, āheste āheste kélür érdi. Andağ kim héç ādemī anı bilmes érdiler. Andağ selām kııldı kim güyā néçe yıllardın beri riyāzet çekmişdek andağ edeb ögrenmiş. Andın su'āl kııldılar érse tamām-ı kıışsanı ayta bérdi. Barça ta'accüb kıaldılar. Andın sonğ ol dervīşdin hergiz dürüst hareket körmediler, kıattıq āvāz eşitmediler. **(36a)** Aydılar: Mürīd şeyh kıademinde mü'eddeb kerek, elfmeñgizlik küni bolup bātıniñgnı nazar-ı ilāhī birle tutqıl. Andağ kim şeyh Zü'n-nün-ı Mışri rahmetu'llāh aymışlar:

“Çayy mürîd kim pîrniñg eşikinde bolsa Mevlâ ‘azze ve celle dergâhında bolmışték bolğay ya‘nî şeyhğa hizmet kılsa.” H̄vāce İshâk rivāyet kıılır İsmā‘îl Atadın rahmetu’llāh, Ata rivāyet kıılır İbrāhîm Atadın quddise rūhahum: “Bizdin soñg çayy kimerse maqāmğa yétmeyin méniñg mürîdim tép dav‘ā kılsa kıyāmet küni meşâyıñ gürühündin ve bu ‘azîzler arasında şerm-sār bolğay.” ne‘üzübi’llah min zālîk.” İsmā‘îl Ata qaddesa’llāhu rūhahuniñg ékki hādimleri bar érdi: Biri Çara Laçın biri Hıta atlık ve déhkaçılık kıılır érdiler. Bir kün suv tutar érdiler, suvları bir tarafge yıkılıp érdi. Çara Laçın kétmen urup tofraç salur érdi, uşal demde hū zikri yādığa kéldi, hū dép kétmen çapar érdi, zikrniñg muhabbetide minnet-i buğrâtek bolup érdiler. Yolaytın Yūnus Hānı ibtidā hālinde hısmı ve hādimi birle ulap yürür érdi. Bu hālını kördi érse ‘ışk kéltürdi, atadın tüşüp suvğa kündeliñg bolup yatar érse suv bağlandı. Aytıpduklar ki İsmā‘îl Ata rahmetu’llāhi ‘aleyh bir çara eşek minip hazır boldılar aydılar: “Éy Yūnus çarındaş, çopğıl!” Yūnus Hān derhāl çoptı, tonın çaktı (36b) érse tofraçlar intişar kıldı, héç suv bolmapdur. Bu burhānını kördi, muhabbet kéltürdi, irādetka kéldi érse meşâyıñ çabul kılmadı. Ata rahmetu’llāhi ‘aleyh atığa miner boldı érse mübārek cebīndin (pişānı) hūy revān boldı. Yūnus Hān aydı: “Éy Ata! Némege térlediñgiz?” İsmā‘îl Ata aydılar: “Nil deryāsında köp kişi çarç boldılar, ol hâlde barça halk her bir büzürgni yād kıılır érdiler. Alarnıñg arasına bizniñ yārānlardın birev bar érdi. Ol yār bizge müteveccih boldı, himmet tutup alarnı barçasın ol hunhār deryādın halāş kılduğ. Anıñg üçün térledik.” tédiler. Andın soñg Yūnus Hān üyge barıp ehl-i evlādın ve barça hazīnesin ³⁶⁹ فی سبیل الله kıılıp boynın bağlap Hazret-i İsmā‘îl Atanıñg qademleriğa kéldi. Hādimler haber bértiler érse Ata rahmetu’llāhi ‘aleyh üydin çıktılar mübārek çaşların köterip bakıp aydılar ki: “Çabul kılduğ, ammā séniñg bolsun öziñg bérkil!” tédiler. Teferrüc kıldı. Andın soñg

³⁶⁹ Allah yolunda.

Yūnus Hān irādetka yüzlendi. Néçe müddetler şeyhniñg hizmetide bolup maqāmğa yétdiler. Otlux Yūnus at köterdiler. Anıñg üçün her vaqt şeyhniñg maqāmında turup zıkr étseler ağızlarıdın ot çıkar érdi. Bes émdi bilgil kim mundağ maqām birle da‘vā-y-ı maqām birle mürīdlik kılmadılar. Şeyh quddise sırruhu ayturlar: “Yol körmegen riyāzetde (37a) bolmağanğa revā érmes kim mürīd alsa taqı da‘vā-y-ı pişvālik kılsa andağ kim özi yol körmese nétek özgelerge yol körgüzsün ve menzilğa yétkürür. Ammā pīrniñg ma‘nisi ol bolur kim menzilğa yétmiş bolsa andın kéyin mürīdni menzilge yétküre bilgey. Andın soñg mürīd alsa revā bolğay. Ve eger ne‘üzübi’llah min zālik hılāf bolsa özini hem mürīdni helāk kıtur ve mürīdğa kerek kim özini yol bilmegen pīr-i ma‘nīdin saklağay kim bī-ma‘nī da‘vā kılguçılar kıyāmet küni bolsa āmennā ve şaddaknā, siyāh rüy kıparlar.” Şeyh Şaķīķ-i Belhī rahmetu’llāhi ‘aleyh aytıpdurlar kim: “Birevniñg üyige mihmān boldım yangaķ birle mevīz alıp kéldiler ve anı hāzırān meclisge taķsīm kıldılar. Bir çoñg yangaķnı Şeyh Şaķīķ aldı érse sındurdu fūç çıktı. Şaķīķ köp yıgladı. Andağ kim bī-hüş boldı, aydı: “ ‘Araşāt küniinde Şaķīķ fūç çıkar bolsa né ‘alāmet kılgusıdır.” dép. Şeyh rahmetu’llāhi ‘aleyh ayturlar: “Yalğan da‘vā kılguçılar kıyāmet küni ol fūç-ı yangaķdék bolurlar.” Dervīşlikğa hizmet ve şoĥbet kerek, şeyhniñg talh ve şīrīn kélmaķ mā’idesi birle köñglin toydursa ve Haķ kelāmınıñg şükrin cān mezāķı birle nüş étip köñgül kılağı içre salsa hizmet kıorını béliğe bağlap yol içinde şābit kıadem bolsa. Andın soñg (37b)³⁷⁰ *الا ان اولياالله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون* sāniğa kıatlansa dervīşlikge kıadem ursa halku’llāhğa mürüvvet kılsa hizmetni hālīşen li’llāh kılsa riyā birle bolmasa.³⁷¹ *التعظيم لامرالله و الشفقة على خلق الله* hadīşige ‘amel kılsa. Şeyh Cüneyd-i Bađdādī rahmetu’llāhi ‘aleyh dünyādın naķl kıldı érse hānķāda Ebū Muĥammed Cerīrini naşb kıldılar. Ol zamānda andın ġālibraķ yok érdi. Ebū Muĥammed

³⁷⁰ *Kur’an*: 10/62: “Bilesiniz ki Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.”

³⁷¹ Allah’ın ermine gösterilen saygı ve yarattıklarına gösterilen şefkattir.

aydı: “Bir yigitni kördüm hân-kâh eşikinde olturmuş, pây-ı berehne saçları üskün tahâret kılıp ékki rek‘ at namâz kıldı, başını yaqasığa urdı, cemâ‘ at birle namâz kılıp başını yana yaqasığa urdı. Ol kéçe hâlife Bağdâd şūfîlerni da‘vet kılıp érđi, ol yigitge bizge muvâfaqât kılgıl. Aydı: “Méniñ hâlîfe birle işim yok, mañga ‘aşide kerek. Eger bolsa bérgil, bolmasa bérmegil.” Mén aydım: “Bu dervîş yigit bî-irâdet turur, muvâfaqât kılmas, méndin ârzü tiler.” Bu hâlife da‘vetiğe barduq, ta‘âm yédük, zıkr-i semâ‘ boldı. Ba‘dez ferâğ zıkr müteferrika boldılar. Mén kélip hânkâğa kirdim, ol yigitni yana kördüm ki uşal câyında olturur. Anıñ katında sâ‘atî tevaqquf kıldım nétek kim közüm uykuğa bardı érse Resül ‘aleyhi’s-selâmni kördim barça peygamberler birle ve ékki kimerseni kördüm Resül ‘aleyhi’s-selâmniñ katında turmışlar. Bir kimerse (38a) aytur ki bular Muhammed ‘aleyhi’s-selâm turur, biri İbrâhîm-i Hâlîlu’llâh ve biri Mūsâ-yı Kelîmu’llâh turur. Özgeleri yüz yigirme dört miñ peygamberler tururlar ve mén Resül ‘aleyhi’s-selâmga selâm kıldım. Resül ‘aleyhi’s-selâm méndin yüz ögürdiler. Bisyâr korktum, aydım: “Yâ Resûlu’llâh! Méndin né taqşır kélđi?” Resül ‘aleyhi’s-selâm gayret bilen mañga baqıp aydılar ki: “Ol yigit dervîş séndin bir loqma ‘aşide tatқан ârzü kılıp érđi. Anıñ ârzüsün kifâyet kılmayın da‘vetge bardıñ.” El-kışşa: Uyqudın uyğanıp ol dervîşga baqtım, ornıda körmedim, fi’l-hâl taşqarı çıqtım érse ol dervîş qadem urup barur érmiş. Artıdın yügürüp aydım ki: “Éy yigit dervîş! Bir sâ‘atî tevaqquf kııl ârzüñni béreyin.” Dervîş yigit mañga baqıp tebessüm kılıp aydı ki: “Ebū Muhammed kaçan dervîşniñ ârzüsü séniñ birle tüşse Muhammed Resûlu’llâhni ve yüz yigirme dört miñ peygamberlerni rûhni şefâ‘at kéltürmeginçe ol dervîşniñ ârzüsü hâşıl bolmas.” tép közimdin gâib boldı. Émdi mundaq hizmet birle dervîşler yoluğa tüşüp maqâmga yétmişler şekgümânda bolmağıl kim yügürmeyin bolmas sén. İlâhî! Barça ümmetni küni yoluğa köndüre bérgil, âmîn yâ Rabbe’l-‘âlemîn.

Bābü 'r-rābi' fī beyān-ı edebi 'l-mürīd³⁷²

قوله تعالى فان الشبتي فلا تسألني عن شيء حتى احدث لك منه ذكرا³⁷³ (38b)

³⁷⁴ Bilgil irādet uluḡ devlet turur. Sa' ādetlerniḡ néçe turur irādet insāniyyet şıfatıdın érmes. Bilgil kim pīr ve mürīd envār-ı şıfat-ı Haḡ te'ālā turur kim şāni' u'l-ilm mürīdü'l-maḡlūḡāt mürīdlik şıfat-ı zāt-ı Haḡ te'ālā turur. Ḳullarniḡ rūḡı birle mundaḡ mütecellī ḡılır. Ḳaçan kim ol nūr tecellī ḡılsa anı ilhām atarlar: ³⁷⁵ الالهام ايفاع الشنى فى قلب على الطريق الفيض Nūr-ı irādet turur kim bendeniḡ kõnḡlinde vāḡı' bolur. Andın kéyin bu bende mürīd bolur. Ḳaçan kim mundaḡ bolsa bu sa' ādet tuḡmı kõnḡül yérinde muḡabbet-i ilāhī birle tüşer. Andın nişānı ol turur kim özini terbiyyet yérinde şeyḡ-i āmil ve kāmilḡa teslīm ḡılıḡay. Andaḡ kim beyzayenlik kim ḡuşniḡ ḡimāyetide ḡoymış meḡizlik yāḡud zünbūr za'if meḡizlik uruḡ ḡuş ḡanatıḡa yafuşurmuş meḡizlik delīl eger Ka' beḡa barmaḡ tilesenḡ çendin deryālar ve beyābānlar yoldadur. Körmesenḡ éşitür sén, bularniḡ ḡat' ḡılsaḡ andın soḡ maḡşūd ḡāşıl bolur. Yegāne özüḡ birle ḡat' ḡılabilmes sén. Egerçi ḡāfile bolsa hem reh-nümā kerek yol ehliḡa ḡılavuzsız yol tapmaḡ 'ayn-ı ḡatādur. Andaḡ kim Seyyidü't-ḡāife Şeyḡ Cüneyd-i (39a) Bağdādī vaḡtıda Bağdādda müddetī yamḡur yaḡmadı. Bisyār ḡaḡıçılık boldı. Cümle ḡalāyık dermānda boldılar, bağlar ve zirā' atlar ḡurudı. Cümle tevbeḡa yüz urdılar taḡı Bağdād ḡalāyıkı iyāz ve nedāmet birle şaḡrāḡa çıḡtılar. Bu cümle ittifaḡ ḡıldılar kim 'avāmü'n-nās ḡalkı turur. Birer pişvāya birer velīyyu'llāh bolsa anıḡ ādeminiḡ bereketidin bu cümle niḡ yazı ḡabül bolsa tép

³⁷² Dördüncü bölüm, mürīd edebinin beyanı hakkındadır.

³⁷³ *Kur'an*: 18/70: “(O kul) Eḡer bana tabi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma dedi.”

³⁷⁴ “Perişan bir kul olsan da işitmen ve itaat etmen gerekir.” anlamına gelen ve metinde hadis olduḡu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

³⁷⁵ İlham, bir şeyin feyiz yoluyla kalbe konmasıdır.

ittifāk birle Şeyh Cüneydni hâzır kıldılar, aydılar: “Éy kutb-ı zamân! Aqvâl ve ef’âl-i beddin tevbe kılıp niyâz birlen şahrâğa çıkıp turur miz. Siz hem du’âğa muvâfaqat kılsañgız.” Şeyh aydılar: “Eger sizlerge yamğur kerek bolsa mén her né désem qabûl kılıñgılar.” Barça ‘ahd kıldılar şeyh her né dése qabûl kıılır miz tép. Şeyh ol cemâ‘a içinde turup aydılar ki: “Éy yârânlar! Bu kuşûr sizlerdin érmes, barça méninğ şomluğım ve fi‘l-i bedimdin turur.” Şeyh ékki ayağın bir yif birle bağlap yifniñ bir uçın ol hâlâyıqqa bérıp aydılar ki: “Émdi méni küşân küşân kılıp hâr ve zârâğa südreñgler, yüzüm qan birle boyasa bu haqâret birle Cüneyd cân bérseñg Haq te‘âlâ sizlerge yamğur bérgey.” Mundaq témek turğan hâlâyıq derd ve süz birle fiğânğa kéldiler érse uşal zamân kıble tarafıdın bir pâre ér peydâ bolup çıkğan yamğur yağdı kim nâ-dânlar tãqat tuta bilmediler. ³⁷⁶ خیر الطاعة اشداً لبا قال النبي عليه السلام من بكى خشية الله غفر الله ذنوبه و سر عيوبه

(39b) Huşû‘ ve hużû‘-ı nedâmet birle âdâb-ı hizmetniñ eşeri mundaq bolsa héç ‘acîb ve ğarîb bolmağay.

Hikâyet: Bir kün Sultân Maħmûdñiñ hizmetinde Ayâz ayağın tebtremeyin kıyâm turup hizmet kıılır érdi. Bir kün ayağın tebtretti. Sultân Maħmûdğa ‘aceb kélip Ayâzğa buyurdı kim: “Barıp hazînedin fulan némerseni alıp kélgil!” Ayâzñiñ soñgunça bir kişini buyurdı ki: “Tefahhuş kılgıl Ayâz yolda né kıılır!” Ol kişi tefahhuş üçün bardı. Körer kim Ayâz yolda oturup ötükin çıkardı érse ötükininğ içindin bir çiyân çıktı. Ol kimerse bu vâkı‘anı körüp sultânğa beyân kıldı. Ayâz hem yanıp kéldi. Sultân sordı ki: “Müddet-i medîd turur kim méninğ hizmetimde ayağın tebtremeyin turur sên. Bu kün nétek ayağınñı tebtür sên?” Ayâz aydı: “Yétti yolu çiyân zehr saldı, tãqat kıldım. Sékkizinçi zehr salganda tãqat kıılalmay, nâçâr ayağım tebtredim.” Éy ‘azîz körgil kim pādşâh-ı mecâzninğ hizmetide mundağ edeb saqlasalar hâlîk hizmetin muñğa kıyâs

³⁷⁶ Hadis (*Râmûzü l-ehâdis*: nu. 4587): “Kim ki Allah korkusundan ağlarsa Allah onun günahlarını affeder, ayıplarını örter.”

kılmak gerek mürīd taķı şeyh hizmetin kıılır da hemçünān bolmak gerek. Mevlā ‘azze ve celleniᅡg kıılı Muᅡammed Resūlu’llāhniᅡg ümmeti miz tēp da‘vā kıılıᅡıılarge lāzımdur ki **(40a)** Ayāzniᅡg hizmetidin ‘ibret alᅡay. Zīrā ki ᅡurbet mecāzını mundaᅡ mücāhede birle ᅡāşıl kıılısalar ᅡaᅡ sübhānehu ve te‘ālāniᅡg dergāhıᅡa ᅡurbet-i bāᅡını ve **وجاهدوا فی** ³⁷⁷ **سبیل الله** mücāhedesini birle teraᅡᅡı kıılıp mundın kııyās kıılıᅡıl kim bolᅡa sēn inşā’llāhu te‘ālā. Émdi yana maᅡşūdᅡa kéldük. Mürīd taķı ibtidā’i ᅡāletde munuᅡg meᅡᅡizlik ᅡāif turur. Ayāz mücāhedeni riyāzet émgegini üstād ᅡadrinde béşürmegünçe yegāne özi né kıılıᅡay? Yol körgüci gerek kim andın soᅡᅡg tutᅡücü gerek andın kéyin maᅡşūdı ᅡāşıl bolur bolsa eger tilesēᅡg kim yegāne özüᅡg ‘aᅡl ve ‘ilm birle béreyin deseᅡᅡg ᅡalat turur murād ᅡāşıl bolmas. Anıᅡᅡg üᅡün kim bu yolniᅡᅡ ᅡavfi köp, turur şad hezār helāket ve mezellet yolda turur. Alardıᅡın murād ᅡāşıl yok ᅡavf zevāl-i imān turur. Ğurūr-ı nefş şeyᅡān birle özin helāket kıılır. Ve eger kimerseᅡe şeyᅡān vesvese bérse andaᅡ vaᅡᅡta yolniᅡᅡ delili ᅡaᅡniᅡᅡ kelāmi turur ve ‘ilm-i şerī‘at cümle bu yolniᅡᅡ **سبیل الله** içinde delil turur. Şeyᅡ né ᅡācetdür dese cevāb ol turur kim şekk érmes. Bu yolniᅡᅡ delili peyᅡamber ve luᅡf-ı ᅡaᅡ ve *Kur ‘ān* ve ‘ilm-i şerī‘at turur ammā munuᅡᅡ nazir ᅡabīb-i ᅡāzıᅡ meᅡᅡizlik kéldi. İlᅡām-ı ᅡaᅡ te‘ālā şeyᅡᅡa **(40b)** ᅡavāle kıılır kim ‘ömrler anda kéᅡürmiş ve renc-i meşāᅡᅡatler körmüş ve ᅡaᅡ te‘ālāniᅡᅡ dergāhıda sa‘ylar kıılıp ᅡamuk türlik ‘illetlerini bilip taķı köp dārūlarıniᅡᅡ ᅡāşıᅡa itlā‘ tapmışdur ve ma‘cūn ve eşribelerini tatmışdur ve her birini şerᅡ kııldılar. Tesānif-i ‘ulūm-ı ᅡıbnı ‘amelᅡa kırgüzdiler barᅡa şākırdler eᅡıbbā-y-ı ᅡāzıᅡdın öğrendiler ve evliyālarıniᅡᅡ hizmetinde muᅡāraşat ve mu‘ālecetlerini tecrübeler kııldılar ve üstādlar ᅡānūnunᅡa ᅡabīblikᅡa meşᅡül bolmuşlar cemā‘atige ol ‘ilmni bilmekke ᅡābiliyyetleri bar érdiler terbiyet kııldılar alarıᅡı yana kemālᅡa yétkürdiler. Eger bir kimerse marāz ‘arız bolsa dārū ve mu‘ālecetge

³⁷⁷ *Kur ‘ān*: 29/69: “Bizim uğrumuzda cihad edenler vary a biz onları mutlaka yollarımıza ileticeᅡiz. Şüphesiz Allah, iyilik yapanlarla beraberdir.”

muhtâc bolsa né kılsun? Eṭıbbānıñ kitābıǵa mu rücu‘ kılsun ya ma‘cünlar kim kıılıǵlıq turur dāruḥānelerde anǵa mu meşǵül bolsun veyā öz ‘āqlınıñ nazıri birle ṭabībge iltifāt kılmayın mu bī-tecrübe némerselerge mü meşǵül bolsun? Andaǵ érmes, özini üstādlarǵa teslīm kılgay ve her şerbet ve her ma‘cün kim alar bérse ³⁷⁸عذب فراتٌ ويا تلح اجاج kabül kılgay, öz hevāsı birle taşarruf kıлмаǵay kim mu‘ālecet yélge kéter. Andaǵ kim *Kur`ān*da barça ‘ulūm-ı dīni kim ³⁷⁹مرضٌ في قلوبهم ga mu‘ālecet ... ³⁸⁰ turur kim ve ³⁸¹ و انك لنهدينهم الى صراط مستقيم ³⁸² تنزيل من القرآن ما هو شفاء و رحمة للمؤمنين Taqı dāruḥāne (41a) turur kim anıñ içinde cem‘-i ³⁸³ولا رطبٌ ولا يابسٌ الا في كتب مبينٌ turur. Muştafā şalla’İllāhu ‘aleyhi ve sellem dīn yolında ṭabīb-i ḥāzık érdiler. Her ‘illetlerni bilür érdiler ve mu‘ālecetni şevāb yolınça kıılır érdiler. ³⁸⁴ Bu zamānede peygamber yoq turur, meşāyihlar tururlar. Andaǵ kim ḥaber bérür: لولا الصامحون فهلك الطالحون ³⁸⁵

قال النبي عليه السلام يخرج في آخر الزمان قوم انا منهم وهم مني و ان عامتهم اولياً قيل فهل لهم علامة قال لهم ليسوا بكثرة العلم وليس عندهم كتاب الله تعالى كثيرة يتعلمون القرآن بالحيلة من حلاوة القرآن و ان الايمان و السننى اثبت في قلوبهم من الجبال الرواسى يبعثهم الله بالبشرى ويرضى بما هم فيه و يحشرهم يوم القيامة في زمرة الانبياء و يرزق عبادتهم و يرفع البلاء بهم ³⁸⁶ Ya‘nī Ḥazret-i Risālet şalla’İllāhu

³⁷⁸ Tatlı, tatlı su veya tuzlu. Bu ibareler ile Furkan suresinin elli üçüncü ayetine vurgu yapılmak istenmiş olabilir. Bu ayetin meali şöyledir: “O, iki denizi birbirine salmıştır. Bu, tatlı, susuzluğu giderici, tuzlu ve acıdır. Ve ikisinin arasına, birbirine kavuşmalarına engel olan bir perde koymuştur.”

³⁷⁹ *Kur`an*: 2/10: “Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır.”

³⁸⁰ Metinde silik çıkan bu kelime okunamamaktadır.

³⁸¹ Biz *Kur`an*’da şifa olan ve müminler için rahmet olan şeyi indiririz.

³⁸² Tedavinin yapılışı ve şurubun içirilişi.

³⁸³ *Kur`an*: 6/59: “O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptır.”

³⁸⁴ Şüphesiz ki sen onları doğru olan bir yola ileteceksin.

³⁸⁵ Şayet salihler olmasaydı kötüler helak olurdu.

³⁸⁶ “Ahir zamanda bir topluluk ortaya çıkacak. Ben onlardanım, onlar da benden sayılırlar. Onların hepsi evliyadır. “Onların bir alameti var mıdır?” denildi. Onların bilgisi çok değil, onların yanında çokça Allah’ın kitabı olup *Kur`an* da öğreniyor değiller. Şüphesiz iman ve benim sünnetim onların kalplerine kök salmış dağlar gibi yerleşmiştir. Allah onlara bir müjdecî (peygamber) gönderir, onlar da onun

‘aleyhi ve sellem ayıpturlar kim āhir zamānda gürühe çıkarlar kim alar méndindür ve mén alardın bolğay mén be-dürüstî kim alarnıñg ‘āmları Mevlâ ‘azze ve celleniñg evliyâlarındın bolğaylar. Sordılar: “Yâ Resûlu’llâh! Alarda héç nişâne ve ‘alâmet bolğay mu?” Aydılar: “[alar]nıñg ‘alâmetleri *Qur’ân* örgenürler ve taqı örgetürler hîle birlen alarnıñg hâlâveti *Qur’ân* örgen(41b)mağda bolğay ve alarnıñg şıfatları köñgüllerinde andağ müşbet bolğay kim baş kötermiş tağlar menğizlik Hâk ‘azze ve celle kötergey halklarını alarğa beşâret bérmağ üçün meb‘ûs kılip tururlar her né kim ulardın öter. Hâk ‘azze ve celle alardın huşnûd bolur taqı kıyâmetde alarnı sebebidin rûzî bergey ve belâlarını halk arasındın kötergey. قال النبي عليه السلام ان بدلاء امتي لم يدخلون الجنة بكثرة صوم ولا
³⁸⁷ Resûl ‘aleyhi’s-selâm *صلوة ولكن دخلوها برحمة الله و سخاوة النفس و الرحمة لجميع المؤمنين* aydılar be-dürüstî kim méniñg ümmetlerimniñg abdâllarını uçmağ içre dâhil kıılmağaylar keşret-i rûze ve namâzı birle belki kîrer behiştke. Hâk ‘azze ve celleniñg rahmeti ve sehvâvet kim alarnıñg cennetinde mevzu‘ turur rahmet ve şefkat kim alarda bolsa huşušen Müsülmânlarğa قال النبي عليه السلام ان الله عبداً يذكر والله برؤيتهم و هم اوليا الله الذين لا
³⁸⁸ Resûl ‘aleyhi’s-selâm aydılar be-dürüstî kim Hâk ‘azze ve celleniñg hâş kullarını āvâm iş körseler ya‘nî alarnıñg yüzlerin körmek birle Mevlâ ‘azze ve celleniñg yâdı peydâ bolur ve alar evliyâ kullar tururlar. Hâk te‘âlâ alarnıñg şe’ninde ayTUR ya‘nî yoğTUR alarğa qorğunc. ³⁸⁹ وهو في يوم القيامة كيوم ولدته امه

getirdiğine (ondan bulunana) razı olurlar. Kıyamet gününde onlar, evliyalara zümresiyle haşrolurlar, onların ibadetleriyle rızıklandırılırlar. Onların vesilesiyle bela kaldırılır.”

³⁸⁷ “Ümmetimin ulu kişileri çok oruç tutmak ve namaz (kılmak) ile cennete girmedi. Fakat onlar, Allah’ın rahmetiyle, ten cömertliğiyle ve tüm müminlere karşı merhameti sebebiyle cennete girdiler.” manasına gelen bu hadis, *Râmûzü l-ehâdîste*, (s. 185, nu. 1502) “Ümmetimin velileri cennete amellerle girmezler. Onlar cennete Allah’ın rahmeti, nefis fedakarlığı, kalp temizliği ve bir de müslümanlara karşı olan merhametleri sayesinde girerler.” şeklindedir.

³⁸⁸ “Muhakkak ki Allah’a ibadet eden, O’nu zikreden kullar vardır. Onlar, kendileri için üzüntü ve korku olmayan kimselerdir.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

³⁸⁹ O, kıyamet gününde annesinin kendisini doğurduğu kimse gibidir.

(42a) nev^ç din h̄aṭar yoḡ turur. Evliyālar cümle işi ihlāṣ birle ḡıldılar. Andaḡ kerek kim ol işni Mevlā ‘azze ve celleniḡ fermānı birle ḡılsa ve Resūl-i Ḥudāniḡ sünneti birlen bolsa yoḡ kim nefis fermānı birle bolsa ve né kim saḡga nehy ḡılıp turur andın perhīz ḡılsaḡız andın soḡ bu ḡavmdin bolur siz. قوله تعالى ان للمتقين في جنت³⁹⁰ و نهى في مقعد صدق³⁹¹ عند ملك مقتدر³⁹¹ Ve bir ezgülik kim Ḥaḡ te‘ālā va‘de ḡılıpdur öz bendelerine ve cümle müttāḡilerḡa va‘de turur yoḡ kim ehl-i ḡabīslerḡa ve hercāyilerḡa³⁹² و السلام على من التبع³⁹² الهدى Her kimerse kim rāh-ı mustāḡimde bolsa ve tilese kim Resūl ‘aleyhi’s-selām ve ṣaḡābelerniḡ sīreti birle yürse ḡanā‘at ve teslīm ve tafvīz ve vuzū‘ ve tilāvet-i *Ḳur ‘ān* ve namāz ve rūze ve ḡıyāmu’l-leyl ve bīdārılıḡ birle bolsa Ḥaḡ ‘azze ve celleniḡ va‘desi mundaḡ bendeler üzre bolsa nétek kim bendelıḡ yolında héç maḡām-ı evliyā maḡāmıdın düṣ-vār maḡām yoḡ turur. Anıḡ üçün her nefsi kim urar ve közi kim baḡar alardın ḡisāb tilerler kim né üçün yıḡladıḡ? Yıḡlap né tilediḡ? Ve andaḡ kim baḡıllıḡdın sorgaylar né üçün ḡarc ḡıldıḡ ve né tilediḡ? Méniḡ rızām mu tilediḡ ya ḡaḡnıḡ rızāsı mu üçün ḡıldı kim andaḡ her birindin bir bir sorarlar. Duḡl-ı ḡarcdın bilgil kim kéçe kündüz yigirme (42b) dört sā‘at turur. Her sā‘atde miḡ nefes urar, bir kéçe kündüzde yigirme dört miḡ nefes urar ḡıyāmet küni āmennā ve ṣaddaḡnā bih, her demdin su’āl ḡılurlar nefesi kim Ḥaḡ te‘ālāniḡ yādı birle ḡıḡsa ṭā‘atḡa yéterler ve nefesi kim dünyāniḡ dostlıḡı birle ḡıḡsa cümlesin ma‘ṣiyet ber dīvānında cem‘ ḡılurlar. Bes ma‘lūm boldı kim bu yigirme dört miḡ dem urar sén. Cümlesi ma‘ṣiyet dīvānında bolsa müṣḡül bolḡay. Andaḡ kim ādemīḡa istiḡfār vācib turur. Her kimi ki tilese Mevlā ‘azze ve celleniḡ velī ḡullarınıñ yolu birlen yürse ve taḡı alarnıḡ maḡāmıḡa yéteyin dése enbiyā ṭarıḡı birle barmaḡ kerek ḡāṣṣa Muḡammed Muṣṭafā ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve

³⁹⁰ *Kur ‘an*: 15/45: “Takva sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklardır.”

³⁹¹ *Kur ‘an*: 54/55: “Takva sahipleri, cennetlerde ve ırmakların kenarlarında, güçlü ve yüce Allah’ın huzurunda, hak meclisindedirler.”

³⁹² Selam, Allah yolunda olanlar üzerinedir.

sellem kim sâliklerniᅡ ve enbiyâlerniᅡ muᅡaddem ve piᅡvâsı turur. ᅡaᅡ sũbhânehu ve te‘âlâ andaᅡ buyurdı kim: ³⁹³ قوله تعالى يا ايها المزمّل قم الليل الا قليلاً نصفه Ve yana ³⁹⁴ قوله تعالى ومن الليل فتهجد به نافلةً لك عسى ان يبعثك الله يا Yana bir sûrede yarlıᅡar ³⁹⁵ مقاماً محموداً Şeyᅡ ᅡuddise sırruhu ayturlar ᅡariᅡ-ı menâzil ve maᅡâmât-ı evliyâ ve enbiyâ bu turur kim yâd kılındı her kim bu ᅡariᅡ birle yürümese źalâlet ve gümrâh bolᅡay ᅡıyâmet küni né Muᅡammed şalla‘İllâhu ‘aleyhi ve sellem ve né meşâyıᅡlar ᅡaddesa‘İllâhu te‘âlâ ervâᅡuhum şefâ‘at kılᅡaylar taᅡı yüz öᅡürgeyler. ᅡariᅡatü‘İ-‘ayn içinde ᅡarâbâtini münâcâtı (43a) ve münâcâtını ᅡarâbâtî kılır. Émdi éy derviᅡler ‘aᅡı ümmetlerni du‘â vaᅡtında unutmaᅡıᅡlar kim ᅡaᅡıᅡat derviᅡlerniᅡ du‘âsı red bolmas kim icâbet bâbı alarniᅡ yüziᅡe devâm-ı meftũᅡ turur. Bu beyt taᅡı alarniᅡ ᅡe’inde turur. Beyt:

عجباً للمحب كيف ينام

كل نومن على المحب حرام ³⁹⁶

قم قم يا حبيبي كيف كم تمام

طالب الجنة لا ينام ³⁹⁷

Bir ‘azîzidin sormıᅡ kim Şeyᅡ ᅡasan-ı Baᅡrı birle mülâᅡât ve mücâlesetiᅡ bar érdi, aniᅡ ef‘âl ve eᅡvârıdın ᅡaber bérgil. Aydı: “Dem-i âᅡirde vaᅡıyyet ᅡıldı kim ᅡıyâmet üçün iş ᅡılıᅡ kim ‘uᅡbâ-i muᅡavvel turur. Ma‘nîsiz yolda ᅡalmaᅡay sizzler.” Taᅡı ol ‘azîz aytur érdi cân teslîm ᅡılır da ᅡayu bir günâᅡ ᅡayu bir günâᅡ tép sordum

³⁹³ *Kur’an*: 73/1-2: “Ey örtünüp bürünen (Resulüm). Birazı hariᅡ geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt ya da çoᅡalt ve *Kur’an*’ı tane tane oku.”

³⁹⁴ *Kur’an*: 74/1-2: “Ey bürünüp sarınan (Resulüm)! Kalk ve (insanları) uyar.

³⁹⁵ *Kur’an*: 17/79: “Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki Rabbin seni makam-ı Mahmud’a ulaᅡtırsın.”

³⁹⁶ Muᅡabbet iddiasında olanlar nasıl uyuyabilirler? Halbuki, her uyku, muᅡabbet sahiplerine haramdır.

érse. Cevāb bérđi cānū'l-Ḥaḫ teslīm kıldı ve yana uşal tün tüşimde kördüm bu su'ālni sordum. Aydı: “Melekü'l-mevt kélip turur érđi, cān bérmeý düşvârlıqıdın qorqup cevāb aytalmap érđim.” Ḳayu günāhı kim kılıp mén kirāme'l-kātibīn güvāhlıq bérđiler kim: “Éy melekü'l-mevt! Biz munıñg birle kırq yıl turur kim hemrāh ve müvekkil turur miz heç günāh tapmaduq.” déđiler. Tā alar güvāhlik berip bolgunça melekü'l-mevt qabzasıdın ḫalāş bolmadım. Émdi séniñg evvelıñg ve āḫiriñg hem yamanlıq turur mundaq yamanlıqlarıñg birle **(43b)** cān bérmeç néçük āsān bolğusıdur cān bérmeç ef'ālğa baqıp bolğay.³⁹⁸ **تموتون كما تعيشون** Manşür 'Ammārī raḫmetu'llāhi 'aleyh aytur: Bir veyrāneğa bardım érse bir yigitni kördim érse namāz kılır Ḥaḫ te'ālāniñg qorqunçıda titreyü turur. Aydı ki: “Éy yigit! Tamuğda bir şaḫrā bardur ki anıñg atı şivā turur ve yana biri lazā turur cefākār ve ḫaḫākārlarıñg ornı anda turur.” déđi érse ol yigit na'ra urdı ve bī-hüş boldı. Zamāndın soñg hüşiğa kéldi érse aydı: “Yana né aytur sén?” Aydı ki:³⁹⁹ **وقودها الناس والحجارة** Yana bir na'ra urdı cānū'l-Ḥaḫ teslīm kıldı.⁴⁰⁰ **ظهر في عيشة راضية في جنة عالية**⁴⁰¹ Ya'ni aq ḫatṭı kögsinde peydā boldı kim ceybinde peydā boldı kim:⁴⁰² **فروح وريحان و جنة النعيم** Anı gısl kıldurup namāz kıldurup laḫdqa qoyduq. Ol kéçe anı tüşümde kördim ki nürdın ḫulleler kéyipdür ve bir atqa süvār bolup yürür. Aydı ki: “Ḥudā-y-ı te'ālā séniñg birle né mu'āmele kıldı?” Aydı: “Şehīdler mertebesidin ziyāderaq meretebe 'aḫā kıldı. Anıñg üçün kim alar küffār kılıçı birle yétürler ṫā'at ḫuzū'ı ve ḫuşū'ı andaq meretebeşi taqı aña köre bolğay.” Ḥaberde kélipdür kim bir kün an Ḥazret **(44a)** şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem oturup érđiler. Bir Ḥabeşī kélip aydı: “Yā Resūl'llāh! Mén günāh kılıp turur mén. Eger tevbe kılsam

³⁹⁷ Kalk ey sevgili kalk! Nasıl uyuyorsun? Cennete talip olan uyumaz.

³⁹⁸ Amaçsız kimseler gibi ölürlər.

³⁹⁹ *Kur'an*: 2/24: “Bunu yapamazsınız, yakıtı insane ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kafirler için hazırlanmıştır.”

⁴⁰⁰ Göğsümden beyaz bir iplik ortaya çıktı.

⁴⁰¹ *Kur'an*: 69/21-22: “Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnut kalacağı bir hayat içindedir.”

Ḥudā-y-ı ‘azze ve celle kéçürgey mi? An Ḥazret aydılar: “Beli.” Ḥabeşī bir na‘ra urdı, cānū’l-Ḥaḫ teslīm kıldı. Éy ‘azīz! Günāhdın mundaḫ ḫorḫmaḫ kerek. Eger bende fermān ber-dār bolsa Ḥaḫ te‘ālā ve teḫaddesü dergāhıḡa barur ḫāletde nétek bolḡay. Eger ézḡü ‘ameli ḫabūl maḫāmıḡa yétüşmiş bolsa ḡāib-i ḫāzırḡa kélmişdek bolḡay ve eger ef‘āl-i sitte birle rüzḡārını kéçürmiş bolsa andaḡ kim ḫaçḫan ḫul ḫVācesiniḡ ḫatıḡa tersān ve lerzān kélmiştek bolḡay. Şeyḫ ḫuddise sırruhu aytur: Eger mundaḫ ḫorḫunç maḫāmında bolsanıḡ yārdın şādmānlık ümīd tutḫıl. Bir ‘azīze aydı: Ḥārezm bādiyesinde bir yigitni kördim ki rig üstinde yatur. Bir néçe nefes-i zaīf urar. Anḡa aydım ki: “Aygıl ⁴⁰³ لا اله الا الله Közidin yaş revān bolup aydı ki: “Maḡa né aytur sēn? Mén anıḡ muḫabbetide küyüp turur mén.” tép yā rabbi tép na‘ra urdı, ⁴⁰⁴ لبك عبدی cevābın eşitip cānū’l-Ḥaḫ teslīm kıldı. Ṭāvūsü’l-Yemānī aytur: Ka‘beḡa bardım, tün içinde bir āvāznı eşittim, bī-ḫadd derdsüzlik erdi ḫaçan kim taḡ atı érse baḫtım körer mén kim Ḥüseyn **(44b)** razıya’llāhu ‘anh münācāt kılıp aytur ki: “Ḥudāvend méniḡ ḫaḫkımda luḫ kıldıḡ, mén taḫı lūḫḡunı ḫadrin bilmedim. El-Ḥaḫ yarlıḡaḡıl!” Mén aydım: “Éy Resūl-i Ḥudanıḡ cigerküşesi bu neseb ve ḫaseb kim saḡa turur çendān nāle-i zārı né üçün kılır sēn?” Aydı: “Éy Ṭāv! *Ḳur ‘ān* oḡur érdim bu āyetge yétim ki: فاذا نفخ في فلا انساب بينهم ⁴⁰⁵ *فلا انساب بينهم* ⁴⁰⁶ *فلا انساب بينهم* mu? ⁴⁰⁵ *فلا انساب بينهم* ⁴⁰⁶ *فلا انساب بينهم* hātıfdın āvāz kélđi kim eşittiḡ mu? ⁴⁰⁵ *فلا انساب بينهم* ⁴⁰⁶ *فلا انساب بينهم* Anıñ üçün taḡ atḡunça yıḡladım nā-gāḫ uyḡuḡa közim barmış, atam ‘Ali razıya’llāhu ‘anhı kördim, aydım: “Yā emīrū’l-mü’minīn!” Aydı: “Éy cān-ı peder! Dünyā pādşāhlık yeri érmes, cümle pādşāḫlar munda esīrdür ve cemī‘ ḫVāce seyyidler munda bende tururlar. Zinhār beşad zinhār éy ferzendim, ḫaseb ve neşebḡa i‘timād kıılmaḡ

⁴⁰² *Kur ‘an*: 56/89: “Ona rahatlık, güzel rızık ve Naim cenneti vardır.”

⁴⁰³ Allah’tan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed, O’nun elçisidir.

⁴⁰⁴ Buyur kulum.

⁴⁰⁵ *Kur ‘an*: 23/101: “Sura üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar.”

⁴⁰⁶ Aralarına herhangi bir şey dikmedi.

haseb ve neseb asiğ kılması.”⁴⁰⁷ قال النبي عليه السلام توتوني باعمالكم ولا توتوني باولادكم هدى

Tanġla kıyāmet küni āmennā ve şaddaknā bih, an Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemniġ ata anasın keltürgeyler mālīk-i Pars kılğaylar, Aşhāb-ı Kehfniġ itin keltürgeyler ‘ināyet nazārın zāhir kılğaylar taķı behiştke havāle kılurlar va’llāhu a’lem. Hāberde keltürüpdürler ki an Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem bir kün mescidde olturur érdiler. Bir zengī kavī hest şūf libās kéyip kirip kélđi. An Hāzret şalla’llāhu (45a) ‘aleyhi ve sellem istiķbāl üçün çıkıp sīnesine koyup körüştiler. Açlık eşeri an Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemġa ma’lūm boldı, aydılar ki: “Éy zengī! Ta’amge hācetiġ bar mu?” Zengī aydı: “Yā Resūlu’llāh! Niyyet kılıp turur mēn kim tā üç kün rūze tutsam.” Resūl ‘aleyhi’s-selām aydılar: “Rūze açsaġ Muhammedni du’ā kılğay sēn.” Zengī yıġlayu başladı, uşal sâ’at Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām kélip aydı ki: “Yā Muhammed! Anıġ ‘ömri üç kündin özge yok turur, aġga hāber bériniġ.” Mihter-i ‘ālem aydılar: “Ol hod öz eşikke bīdār turur.” Üç kündin sonġ mihter-i Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām yana nāzil boldı aydı: “Yā Muhammed! Hāķ te’ālā saġga müjde bérür ol zengīniġ vefātıġa barġıl. Resūl ‘aleyhi’s-selām ol zengīniġ <üyige> aķdam urdılar kördiler kim Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām ol zengīniġ başın tizlerige almış ol zengī cānū’l-Hāķ teslīm kılımış. Peyġamber ‘aleyhi’s-selām ve şahābeler giryān boldılar. El-kışşa: Resūl ‘aleyhi’s-selām şahābeler birle anı ġusl kılıp namāz kıldılar. An Hāzret öz mübārek éligleri birle lahdġa koydılar. Resūl ‘aleyhi’s-selām gördin çıktılar érse mübārek çehreleri müteġayyir bolmış, aşhāb su’āl kıldılar kim: “Yā Resūlu’llāh! Né üçün mübārek çehreġiz müteġayyir bolmış?” Resūl ‘aleyhi’s-selām aydılar: “Vaķtā kim bu zengīni lahdge koydum.” (45b) Behişt hūrlarımın bir cimā’a hāzır bolup ayturlar

⁴⁰⁷ Hadis: *Riyāzū ş-saliġn ve Tercemesinde* (C 1, nu. 104, BUHARİ ve MÜSLİM’den rivayet edilmiştir.) bu hadis, “Üç şey, ölünün ardından (kabre kadar) gider: Ailesi, ameli ve malı. Bunlardan ikisi döner, birisi kalır. Dönerler ailesi ve malı, kalan da amelidir.” şeklinde geçmektedir. Metindeki ibarenin tercümesi ise şöyledir: “Amelleriniz getirilir fakat evlatlarınız getirilmez.”

ki: “Yā Resūlu’llāh! Bizni muṅga ‘aḳd kıılıṅg.” Ol zengi aytur ki: “Maṅga Ḥudāniṅ dīdārıdın özge némerse kerekmes tép anı ḥūrlar bile laḥdge koydum dédiler.” Şeyḥ ḳaddesa’llāhu rūḥahu aytur: Zihī devlet ol kişige kim ḳarāṅgu görde ḥūrlar bile bolsa ol laḥd aṅga ravza bolsa ucmaḥ ravzalarıdın kim: ⁴⁰⁸ القبر روضة من رياض الجنة Düş-vār şeqāvet aṅga kim ma‘ şıyetler birle ve zulum-i nāḥāḳ birlen égesin rāzı kılmayın günāhdın tevbe kılmayın dünyādın ölse ⁴⁰⁹ ذلك هو الخسران المبين Amıṅg ḳoldaşları laḥdde cüz yılan ve çiyāndın özge némerse érmes. Fāḫıma rażıya’llāhu ‘anha dünyādın naḳl kıldılar érse néçe kündin soṅg ‘Alī rażıya’llāhu ‘anhnıṅ tüşlerige kirip aydılar ki: “Yā ‘Alī! Bir za‘ıfedin bir igne emānet alıp érdim, anı unutup bérmeḡ turur mén meni laḥdge ḳoyḡandın béri ol ‘itāb birle dermāndadur mén ve ol igneni fulan cāyda ḳoyup érdim. Anı alıp uşal za‘ıfege tapşuruṅg tā ki mén bul ‘azābdın ḥalāş bolḡay mén.” Émdi éy ‘azīz! Muḥammed Muştafa şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemniṅ ferzendleri Fāḫıma Ḥātun ḳıyāmetḡa āmid turur kim ḳıyāmet küni ‘aşıye za‘ıfeleḡni şefā‘at kılgaylar. Alar bir igneniṅ için mundaḳ ‘itābda bolsalar. **(46a)** Ḥāşşa ādemler kim Tenḡri te‘ālāniṅ ḳulı mén, Muḥammed ‘aleyhi’s-selāmniṅ ümmeti mén ve meşāyıḡlarnıṅ mürīdi mén tép da‘vā kılguçılarnıṅ da‘vāsı ma‘nī bile rāst kélmese ve ḳuruḳ laf da‘vā orun tutmas yolda yüz raḡm perākende ve meḥekk-i imtiḥān ve ‘alāmetler turur pinḥān vaḳıf vaḳıf bolḡıl dünyāda ḥaḫā ve yalḡan ve gümrāhlıḳ kılgay érdiṅg taṅḡla reḥānelerdin (?) öziṅni ḥalāş kılursaṅg da‘vāni taḳı muṅga köre ḳıyās kılgıl. Bendede niyāz kerek ve nedāmet-i tevbe kerek niyāzniṅ ‘alāmeti köz yaşıdur andaḡ kim Resūl ‘aleyhi’s-selām ḥaber bérür: ⁴¹⁰ ربّ قطرة اقطاربِحار من النار Éy besā kim niyāzniṅ yaşı zerre yüzige tamsa otdın deryālar bolsa nāçiz kılır. Eger ḳorḳunç yaşı bolsa zihī nuşret ve devlet turur kim ol kişige bolḡay ve mundın turur kim Resūl ‘aleyhi’s-selāmdın su‘āl kıldılar: “Sa‘ādet

⁴⁰⁸ Kabir, cennet bahçelerinden bir bahçedir.

⁴⁰⁹ Bu, apaçık bir hüsrânın ta kendisidir.

né turur?” Aydılar: ⁴¹¹ طول العمر بطاعة الله تعالى Ve mundın turur kim enbiyālar ve evliyālar ölüm işin kılip tururlar ve bilip tururlar kim dünyā mezārğa āhret turur. Her néce kim alarnıñ ‘ömri uzun bolsa ‘ibādetleri taķı köprak hādīsiz hidāyet tüşer. ⁴¹² قوله تعالى و الذين Eger birev bir altun ҡalbni yüz altun-ı sārāge ҡatsa ol yüz altun hergiz (46b) ҡalb bolmas. Kōrmes mü sēn bir dırahtnıñ şeceresindin néçe şāhlar peydā bolur; ba‘zısı égrı, ba‘zısı rāst. Né kim rāstlarını mescidge salurlar égrilerni ağılge salurlar ve otķa yaķarlar. Şāhnıñ égriligi tünüke né noķşān turur mürīd ve şeyḡ taķı muñga köre kıyās kılgıl.

Faṣl: Hıvāce İshāķ rivāyet kılır İsmā‘ıl Atadın raḡmetu’llāhi ‘aleyh ayturlar kim eger bir kılnıñ bir uçın biz tutsaķ ve bir uçın cümle ‘ālem tutsa öz mekānımız herāyīne enbiyā ve evliyālarınñ köñgülleri ḡalīm kerek şūfī anıñ için at ҡoydılar. Şeyḡ Necmü’d-dīn-i Bağdādī’nıñ bir mürīdi dāimü’l-evķāt şeyḡnıñ ḡızmetinde érđi. Bir kün yol içinde taķşiri andın vāķi‘ boldı şerminde bolup روى ببيان نهاد بيك جاي پنهانی در ⁴¹³ امده زهانی توقف کرد Şeyḡ anda fi’l-ḡāl ḡzır bolup ékki ҡolıdın tutup aldılar. Mürīd şeyḡni kōrüp der ḡicl boldı. Şeyḡ aydı yigirme yıl boluptur ḡızmetde turur sēn néce mıñ mēn sēniñ ḡaķķında émgenip turur mēn barını muzāyi‘ kılır sēn tēp ol ḡicābda ol fi‘llerini kéterip mürīdni tekyesige alıp kéldi burunģı mertebesıga yétkürüp ҡoydı mundaḡ ḡalīm bolup maķāmğa yéttiler. (47a) İmām Muḡammed Ġazālī raḡmetu’llāhi ‘aleyhniñ *MĒānū l-‘Amel* dégen kitābı içinde mezkūr turur kim pādşāh-ı Rūm’dın birev bir ‘imāret kılmāķ için Ćīn ustaların ve Rūm ustaların yıḡdı. Ammā naķş bābında ol ustālar münāzaraḡa tüşdiler, āḡir pādşāh-ı Rūm bir dīvārnı Rūm ustalarıḡa bérđi ve bir

⁴¹⁰ Ey Rabbim! Damaların damlası ateşten bir sıcaklıktır.

⁴¹¹ Koca bir ömrün, Allah’a taatle geçmesidir.

⁴¹² *Kur’an*: 29/69: “Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.”

⁴¹³ Yüzünü çöle koydu, ansızın bir yere geldi, bir vakit durdu.

dīvārnı Çīn ustalarıǵa bérđi. Ékkisiniñg arasında perde tarttılar. Biri biriniñg naqşını körmegüdek kıldı. Rūm ehli kamuq türlik naqşlar bünyād kıldılar ve Çīn üstādları ħarmuhre urmaǵdın özge iş kılmadı. Ammā bu ‘imāretni cinān-ı rüşen kıldılar kim yüz ‘aksi körüngüdek arada zerre ħicāb qalmadı. Ve vaqtı boldı kim aradın uşal yérde né köterdiler érse Rūm üstādlarıñg naqşı cümlesi Çīn ehliniñg tāmında zāhir namdār boldı kim andaǵ āyinede körgenték mürīd taqı şeyh ħizmetinde edeb birle turup şerī‘atdın ol miqdār behre ve feyz alsa kim öz köñgli ni şayqal urup zengni kéterse ki néce kim ol şerī‘at fermānı turur ammā ‘ulemā-i muħaşşıl ve ‘uqālā-i muħaqqıq bilürler kim mundaǵ turur, va’llāhu a‘lem. İbrāhīm Ata aymışlar raħmetu’llāhi ‘aleyh mürīd şeyhniñg fermānında andaǵ bolsa kim kesel aǵrıq tabīb fermānında bolmıştek mürīd maħrem-i şeyh bolmaǵunça hergiz maqşūdnu (47b) ħaşıl bolmas ammā şeyh kerek kim dārū bérıp mürīdni qalb-i selīm maqāmıǵa kéltürüp cümle ħicāblardın kéçürse mürīd taqı pīr işāretin andaǵ saqlasa kim: ⁴¹⁴ الشیخ فی قومه كالنبي فی امة Şeyh Ebū’l-Ĥayr quddise sırruhuniñg bir mürīdi bar érđi. Birer nefis ve birer dem ħizmet-i pīrdin ħāli érmes érđi ve her né dünyālıǵın dervīşlik yolında şarf kılıp érđi. Şeyh aña ħizmet fermānlap ança şart, rāh-ı tarīkat érđi taħrīş kılır erdi ammā henüz ħvācelik ħayālī bātınında mestūr ve bāķī érđi. Bir kün şeyh emr kıldı kim: “Éy mürīd! Bir kecābe alǵıl, Kirmānniñg sellāh ħāneleriǵa bargıl. Her némerse kim qūyniñg içidin çıkar şatqun alǵıl, kecābe salgıl, arkaña köterip ħanqāge yétkürgil.” Mürīdǵa bu emr bisyār düş-vār boldı ammā nāçarlıqdın sellāhħāneǵa barıp ol mezkūr bolǵan némerselerni ħarīd kılıp kecābeǵa salıp arqalap kélür érđi ammā her necāseti kim bar érđi şūfīniñg ħırqasıǵa tamar érđi,

⁴¹⁴ “Cemaatimin şeyhi, ümmet-i Muhammed arasındaki nebi gibidir.” anlamına gelen bu hadis, *Tasavvuf Kültüründe Hadiste (Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler: Konya, Yediveren, 2001)* “Ümmetimin alimleri, İsrailoğullarının nebileri gibidir.” şeklinde geçmekte, metinde de bu hadisin devamındaki açıklamalarda Beni İsrail olduğu görülmektedir. *Râmüzü l-ehâdiste* (s. 304, nu. 2618) ise “Aile arasındaki yaşlı adam ümmeti arasındaki peygamber gibidir.” şeklinde geçmektedir.

h^vāceliķ nefsāniyyeti her dem dāmniŋg yolını urar érdi. Ol hālde h^vāceliķ hicābı başındın kétmaķ bisyār düş-vār érdi çünānçi hadīs-i nebevī ki: **ان آخر ما يخرج عن رؤس** ⁴¹⁵ El-kışşa: Mürīd bu hāl birle hān-kāhğa (48a) alıp kıldı ve şeyh hizmetinde koydı. Şeyh aydı émdi başniŋğa koyup fulan āb-ı revānga éltip pākize yup keltürgil yayım ferseng şer‘ī yol yürüp ol némerseni pākize yup alıp kıldı ammā öziğa nazār kıldı h^vāceliķ hayālindin başında héç eşer körünmedi. Şeyh emr kıldı ki: Muni maṭbahge havāle kılıp esbābların müheyyā kılgıl taķı qaranguġı namāzı kılgıl. **قوله تعالى** ⁴¹⁶ **و ثيابك فطهر** fermānı turur ve yana alıp kélgen yerlerğa bargıl. Ol halk seni körsünler andaġ kıldı érse şeyh aydı: “Éy h^vāce! Ol nefsiŋg turur velāsıdın héç kimniŋg pervāyı yok turur ammā ol nefsiŋg ki qahr birle bolġıl.” Andın soŋg ol mürīd nefsiŋg mücāhedesiğa tüştü nefis hicābındın āzād bolup murādıġa yétti. İbrāhīm Ata raḥmetu’llāhi ‘aleyhdin bir mürīd su’āl kıldı ki pīrniŋg hizmeti haķķı mürīdğa né turur ve mürīdniŋg haķķı né yerge? Ata raḥmetu’llāhi ‘aleyh ol sā‘at cevāb bérmediler, bir néçe kündin soŋg ol mürīdğa emr kıldılar ki öz kendüñ bargıl fulan yārğa ayġıl yüz altun dervişlerge nezr kılıp turur yibersün. Ol derviş revān boldı ol peygāmı ol yārğa yétkürdi ammā ol yārniŋg bir şāhib cemāl oġlı bar érdi. Anı ol müsāfir dervişniŋg kıtıġa yiberdi ammā bu mürīdniñ (48b) nazarı aŋğa tüştü be-cān-ı dil bī-qarār boldı. Kéçe boldı ol yār oġlı ol müsāfir dervişniŋg kıtıġa yiberdi. Ol derviş qaşd kıldı ki nāmeşrū‘ iş kılgay, fi’l-hāl İbrāhīm Ata üyniŋg burcıda hāzır bolup na‘ra birle aydılar: “Heyhāt éy mürīd! Hazer kılgıl.” Mürīd anı körüp ol nāşayeste işdin yayıp na‘ra urup bī-hüş boldı érse hüşiġa kıldı tevbe kılıp Qazıġurtğa yüz urdı qačan kim pīrniŋg hizmetiġa kérdi. Ata raḥmetu’llāhi ‘aleyh aydılar ki: “Éy mürīd! Kördünġ mü pīrniŋg haķķı ol turur ki

⁴¹⁵ “Sıddıkların başlarından çıkan en son şey reislik sevdasıdır.” anlamına gelen ve metinde hadis olduġu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır. Ancak dokuz maddeli hadislerden “hataların başı” bölümünde dokuzuncu maddede “baş olma sevdası”, hatalardan biri olarak görülmektedir.

⁴¹⁶ *Kur’an*: 7/44: “Elbiseni tertemiz tut.”

pîr her né buyursa mürîd revân bolsa mürîdñiñg haqqı oldur ki ol yolda her né haṭā mürîddin öitse pîr andın yandursa.” Ol mürîd başın Ata rahmetu’llāhi ‘aleyhniñg ayakiğa koyup tāzedin tevbe kılıp şeyhniñg hizmetinde maḳām tuttu. İbrāhîm Ata rahmetu’llāhi ‘aleyh aymışlar ki: “Zāhirde eger egriliḳniñg egri ḳaşḳa bolsa ḳaşḳa toḡar eger ḳaşḳa bolmasa hem bir nişānedin ḫāli bolmaḡay mürîdñiñg hem pîrniñg nişānesidin ḫāli bolsa ol mürîd érmes mürîdñiñg eger şādıḳ bolsa pîr şıfatlıḳ bolur.” Andın turur kim burhānu’t-ṭarīḳat Ḥazret-i İsmā’îl Ata rahmetu’llāhi ‘aleyhdin bir néçe aşḫābları ve mürîdleri su’āl kıldılar kim: “Éy Ata! Pîrniñg (49a) ve mürîdñiñg ḫāli?” Şeyh rahmetu’llāhi ‘aleyh aydılar ki: “Şeyh mānend-i āb ve mürîd mānend-i gil velīkin ḫaḳīḳat ‘āşıḳları cān-ı dil tururlar.” Yana bir ḳavldede pîr üstād-ı mürîd şākird bolḡay ba’zılar aymışlar Şeyh Ata, mürîd ferzend turur. ḤVāce İshāḳ rahmetu’llāhi ‘aleyh ayturlar: “Mürîd ḳaçan kim şeyh hizmetiḡa kélür bolsa köz ḳulaḳ élig ayak ve tamaḳını cümle a’zā ve cevārihlerni pāk ḳılıḡuḳı kerek andın soñg şeyhniñg hizmetiḡa ḳadem basḳu kerek. Andın soñg bu arada ḳarındaşlardın ‘aybı körse yapḳu kerek yok érse ḳarındaşlıḳ bolmas.” Bes bilgil kim şeyhni Ḥaḳ üçün sevmiş sēn né kim yük tēgse kötermek kerek zāhirde eger birev bir yolu ādīne namāzın öterse bir ḳavldede ḳırḳ künlik günāhın Allāh te’ālā maḡv kıılır tēmiş. Eger ṭarīḳatda mürîd şeyh yükin köterse ḳırḳ yılḡı yazuḳını Allāh te’ālā maḡv kıılıḡay. Şeyh kaddesa’llāhu rūḫahu ayturlar ki: “Tā mürîdḡa tevāzū’ ve ḳalb-i selīm bolmaḡunḡa ṭarīḳatke ḳadem urup bolmas.” Yaḫyā ibn-i Mu’āz ‘aleyh aymışlar kim: “Mürîd tā dört deryādın ötmegünḡe ḳalb-i selīm bolmas: Evvel dünyā deryāsıdın, düvim ḫalḳ deryāsıdın, sevüm şeyṭān deryāsıdın, çārüm nefis. Bu deryālarḡa keştī ḫāşıl kıılmaḳ kerek. Andın soñg kéçmek kerek dünyā deryāsınıñg keştisi ‘ibādetdür ḫalḳ deryāsınıñg (49b) keştisi nevmidliḳ turur, ḫalḳdın şeyṭān deryāsınıñg keştisi zıkr-i Ḥaḳ turur, nefis deryāsınıñg keştisi açlıḳ turur ve teşneliḳ turur. Mürîd-i sādıḳ bu deryālardın kéçse andın soñg ṭarīḳat yolıḡa sezā-vār bolur. Eger

tarīkatda nefis murādınca iş kılsa ‘amelin yélge yibermiş bolğay nefsnı ‘ale’d-devām cürb ü şirīn birle perverde kılsa ilcāmın üzresinçe koyup dervişlik da‘vāsın kılsa kıyāmet küni āmennā ve şaddaknā, meşāyihlar gürühündin yıraç bolur.” Mürīd-i sādıkñiñ kulağığa şeyhñiñ kelimātı dāneğa oğşar. Eger yérge dāneni saçsalar andın envā‘-ı ni‘metler hāşıl bolur. Eger ādemīniñ zerre hevādın bolsa deryā-y-ı ‘ilmni tīre kıılır. Hāşşa, ehl-i irādetniñ köñglide hayāl hevā bolsa semere hāşıl bolmas. Şeyh meclisinde mürīdğa edeb andağdur ki hāmüş bolsa icāzetsiz sözlemese. Şeyh kıddise sırruhu ayturlar ki şeyh hizmetinde andaç bolsa ki deryā içindekidék deryā içindekiler müntazırdurlar ki leb-i deryāğa kaçan yétgey sālİK hem andaç müntazır bolsa. Ebā Bekr-i Tāhir rahmetu’llāhi ‘aleyh aytıpdurlar ki mübtedī mürīdğa şeyh hitāb kılsa cevāb ayğay hürmet birle ⁴¹⁷ *ولا تجهر و اله با لقول كجهر بعضكم لبعض* Ya‘nī hitābda dürüstlik kıılmañızlar ve taķı āyetini hem tutmağay ⁴¹⁸ *تعظيم المشايخ من اجل الله* haber meşhūr turur. Resül ‘aleyhi’s-selāmdın (50a) dürüstlik birlen aymasa andaç kim ‘avāmu’n-nās biri biriniñ atın ayturlar meşelā yā Muḥammedī yā Aḥmedī tēp çırlarlar. Andaç aymasa tefhīm ta‘zīm kıılınğlar andaçkim yā Nebīyyu’llāh yā Resūlu’llāh mürīdñiñ hitābı şeyhğa mundaç kerek şeyhğa taķı ança ta‘līm kim tarīkatdadur mürīdğa naşīb kıılğay ni‘meti turur meşkūr ve mundın soñniñ ni‘metler bolğay hisābsız mürīdñiñ işi taleb turur tā anıñ sırrı maḥşūş bolğay ve āşkäre kıılmağay sırrını āşkäre kıılmaç hātūnlarnıñ şıfatı turur tālibniñ köñglinde şıdkdın özge némerse bolmas andaç kim haberde kélür: *الصدق* ⁴¹⁹ *يهدى الى البر* Şeyh Zū’n-nūn-ı Mışrī rahmetu’llāhi ‘aleyh aydılar kim: “Ḥaç celle ve

⁴¹⁷ *Kur’an*: 49/2: “Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi Peygamber’e yüksek sesle bağırmayın. Yoksa siz farkına varmadan yaptıklarınız boş gider.”

⁴¹⁸ Şeyhlere hürmet etmek Allah’ın verdiği sevaplardandır.

⁴¹⁹ Hadis (MÜSLİM, BUHARİ: *Kütüb-i Sitteden 1001 Hadis*: nu. 27): “Doğruluk, iyiliğe götürür.” Hadisin devamında ise “...iyilik de cennete götürür. Bir insan doğru söyleye söyleye Allah katında doğru olarak yazılır. Yalan ise kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Bir insan yalan konuşa konuşa Allah katında yalancı olarak yazılır.” ifadeleri yer almaktadır.

‘alānīng şemşiri bardur kim şeyh némerseni qoymas kéçer ādemīnīng vūcūdınīng içinde koymışdur, ol şıdķ turur.” Mürīd řālib kerek kim andaķ bolsa kim suvğa teşne bolğandék mundaķ tālib-i mürşīd hīzmetinde mürīd bolur ve şūfīlernīng cāhı ve yolu mundaķ érür. Her kim mundın özge da‘ vā kılsa müdde‘ ī-i meftūn turur ve kezzāb turur. ⁴²⁰ الكذّاب لا امتى anīng şe’nindedir. Hıvāce İshāķ kıddise sırruhu aytur: Qaçan kim mürīd-i şādık ilhām birlen pīr hīzmetiğa vāşıl bolsa cümle ‘avālık ve ‘alāyıkı salmaq kerek. Nişānı ol turur **(50b)** kim yigirme şıfat birle mevşūf bolsa andın soñ şeyh şoşbetiğa qābil bolur: Evvel tevbe-i naşūh kerek, ékkinçi zūhd kerek kim dūnyādın bi’l-küllı i‘tirāz kılsa, üçünçi tecrīd bolsa cümle bī-rāhdın, tórtünçi i‘tikād turur, bėşinçi taķvā turur, şeşüm haber turur kim emr-i nehynīng taşarrufātı şeyhniñ işāreti birle bolsa, yéttinçi mūcāhede turur, sékkizinçi şecā‘at turur tā nefş mekrlerige muķāvemet kılsa, tokķuzunçi bezl turur kim bolsa, onunçi sehāvet turur, on birinçi şıdķ turur, on ékkinçi ‘ilm turur ol qadar hāşıl kılsa kim ferāiz-i namāz ve rūze ve zekāt ve hac ve ‘umre ‘uhdesidin çıķsa, on üçünçi niyāz turur, on tórtünçi ‘ayyārлық turur, yolda haşar köpdür. Anīng üçün bī-kār kélgey, on bėşinçi melāmet turur, qalender şūret bolup melāmet tartsa, on altınçi ‘aql turur ‘aql birlen öz harekātını tanısa, on yéttinçi edeb turur, on sékkizinçi hūlķ turur, on tokķuzunçi teslīm turur, yigirmelençi tafvīz turur kim kerek kim mürīd yolğa qadem ursa nefsinē küll-i hayālātını ve tekebbürini özidin qoysa vūcūdını fedā-y-ı rāh-ı Haķ kılsa ⁴²¹ و اوفود امرى الى الله

Bābü ’l-hāmis fī beyāni ’z-zıkrı⁴²²

⁴²³ قال الله تعالى يا ايها الذين آمنوا اذكروا الله ذكراً كثيراً ve hadīş-i nebevī şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ki: ⁴²⁴ من قال لا اله الا الله هو خالصاً مخلصاً دخل الجنة

⁴²⁰ Yalancı, ümmetinden değıldir.

⁴²¹ Allah ’ın emrine bağlanmayı artıralım.

⁴²⁵ قوله تعالى فاغسلوا وجوهكم بماء اعيانكم فاغسلوا لسانكم بذكر خالقكم فاغسلوا قلوبكم بخشية ربكم Ya'ni Muştafa şalla'llahu 'aleyhi ve sellem andağ yarlıkar kim yüziñgizni pāk kılıñg 'uyün suyu birlen tillerñgizni pāk kılıñgızlar zıkr-i Hudā birlen köñgüllerñgizni pāk kılıñglar huzū' ve huşū' bilen, taqı andağ yarlıkar kim seyr-i sülük birle boluñglar kim müferridler sâbıqlar tururlar bu ma'nîlerdin turur. Aşhâb su'âl kıldılar ki: "Yâ Resûl'llâh! Müferridler kimler turur?" Aydılar: "Alar turur ki Haq sübhānehu ve te'ālānıñg zıkrı alarnı şikeste kılıp turur taqı alarnıñg nefsi za'îf ve nañîf bolup turur." Mevlā 'azze ve celleniñg yādın kıılmaq birle ve eger her kim nefis perverlik kılsa bātınlarnı pāk bolsa kaçan müferrid bolur ne'üzübi'llah min zālik. Andağ kim Mevlā 'azze ve celle yarlıkar ⁴²⁶ الذين اذكروا الله وجلت قلوبهم واذكروا Alarnı yazuqıdın halâş kılıp turur 'işyân zengārın köñgüller közgüsıdın yup turur. Resûl şalla'llahu 'aleyhi ve sellem yarlıkar ⁴²⁷ لكل شئ مقالة مقالة القلوب ذكر الله mundağ zākir kıyāmet küni sâbıqlar turur ve barça halāyıqıdın Mevlā 'azze ve celle hazretıga burunraq barurlar kim **(51b) السابقون** ⁴²⁸ و السابقون اولئك المقربون Bilgil kim mürîd ibtidā hālinde ağırık menğizlik turur sağık kuvvetidin tā ğalebāt ve shehevāt civānı ve küteh nazarlıqıdın fāsıd-i fesādāt kim

⁴²² Beşinci bölüm, zikrin beyanı hakkındadır.

⁴²³ *Kur'an*: 33/41: "Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin."

⁴²⁴ Hadis (Taberani, Zeyd b. Erkam'dan zayıf bir senetle. Hakim, Buhari ve Ebu Davud'da ise değişik ilavelerle geçmektedir.): "Kim halis ve muhlis bir şekilde, Allah'tan başka ilah yoktur, derse cennete girer." *Riyāzü ş-şālihiñde* (nu. 420) ise Buhari ve Müslim'den rivayetle şöyle geçmektedir: "Allah'ın rızasını gözeterek *lā ilāhe illa'llāh* diyen diyen kimseyi cehenneme haram kılmıştır." 713 numarada ise "Kalbi ile inanarak *lā ilāhe illa'llāh* diyen her kime rastlarsan onu cennetle müjdele." şeklinde geçmektedir. *Râmüzü'l-ehâdîste* ise (s. 28, nu. 51) "Her kim yürekten *lā ilāhe illa'llāh* diyerek şahadet getirirse cennete girer." ve (s. 119, nu. 933) "Kim içten inanarak ihlas içinde *lā ilāhe illa'llāh* derse cennete girer." şeklinde geçmektedir.

⁴²⁵ Gözlerinizi suyla yıkayın, dillerinizi yaratıcınızı anmak suretiyle yıkayın, kalplerinizi de Allah'a olan saygın duruşunuzla yıkayın.

⁴²⁶ *Kur'an*: 22/35: "Onlar öyle kimseler ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene sabrederler, namaz kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah için harcarlar."

⁴²⁷ "Her şey kalbiyle Allah'ı zikreder." anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

ādemîlîkni nefy kıılır bular turur ve ol âletga kim bu murād fāsîde ve nefsi bedbahtnîng ağırlıqları turur. Andın mütevellid bolur ve mün‘ağd ziyade bolmas devāsı birle kim mizācı anîng birle mütehavvil bolur. Éy dervîş! Bilgil kim ol ékkinîng devāsı turur ol ağırlık kim mezkûr turur ékki turur. Andağ kim Mevlâ ‘azze ve celle yarlıkar: قوله تعالى في قوله تعالى ان الذكر تنفع 429 قلوبهم مرض فرادهم الله مرضا Ve anîng devāsı zıkr turur kim: قوله تعالى ان الذكر تنفع 430 Ve tağı bu ma‘nî ol turur kim ħulnîng marazı tebrense Ĥağ zıkrî birle meşğûl bolur andagkim âyineni zengâr tutmış bolsa tîre bolur héç némerse körünmes. Bes sénîng tağı dilîng âyine turur. Eger anı zengâr tutsa cüz zıkr-i perverd-gâr özge némerse birle arımas bes delîl birle meşâyığ ħaddesa’llāhu rûħahu aytur eger birevge şeytân vesvese bérse anîng şirk tamurların muħkem tutup néçe kerre zıkrge ħavāle kılsa elbette Mevlâ ‘azze ve celle def kıılır bes Ĥazret-i Risālet şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar kim: 431 لكل شئ مقالة مقالة القلوب ذكر الله تعالى Ve tağı bu ma‘nî ol (52a) turur kim kaçan mürîd-i şādık bu yolğa ħadem urmuşdın kéyin Ĥağ ‘azze ve celle yādı birle ‘ale’d-devām meşğûl bolsa muħarreb bendeleri derecesinde yağın bolur. قوله تعالى واذكروا الله كثيرا 432 Kaçan kim zıkrdin tohtasa menāfî-i ħurb-ı ħazret bolur. Andağ kim Mevlâ ‘azze ve celle yarlıkar: 433 قوله تعالى نسوا الله فنسيهم Üçünçi mertebe ol turur kim mü’min zıkrini Ĥağ ‘azze ve cellenîng ħazretiğa aşurgay. Andağ kim قوله تعالى اليه يصعد الكلم

⁴²⁸ *Kur’an*: 56/10-11: “Hayırda önde olanlar, (ecirde de) öndedirler. İşte bunlar, Naim cennetlerinde (Allah’a) en yakın olanlardır.”

⁴²⁹ *Kur’an*: 2/10: “Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle onlar için elim bir azap vardır.”

⁴³⁰ *Kur’an*: 51/55: “Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir.”

⁴³¹ “Her şeyin bir konuşması vardır. Kalplerin konuşması ise Allah’ı zikretmektir.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

⁴³² *Kur’an*: 33/41: “Ey inananlar! Allah’ı çokça zikredin.”

⁴³³ *Kur’an*: 9/67: “Münafık erkekler ve kadınlar birbirindendirler. Onlar kötülüğü emrederler, iyilikten alıkor ve cimrilik ederler. Onlar Allah’ı unuttular. Allah da onları unuttu. Çünkü münafıklar fasıkların kendileridir.”

⁴³⁴الطيب Bilgil kim éy dervîş her kimerse fikr kõnġlegini zıkr etekiġa urasa ba'îd maġâmđın özini ġurbet maġâmıġa yétkürür ve taġı bir mertebe ol turur kim érnġng kõnġli mevşuf bolsa fesâdeti'l-kalb şıfatı birle Tenġri 'azze ve celle yâdı anda yol tapmas ve ol kõnġül ġaralġını zıkr-i muţarraġaġası birle izâlet ġılır. Andaġ kim muţarraġa ġornı yumşatur, va'llâhu a'lem rivâyet ġılır İsmâ'îl Atadın raġmetu'llâhi 'aleyh aydı: Mürîd mübtedî yolıġa kirse zıkr bütésiġa salınur ve muġabbet uruşı birle tizin çöküp otġurur. Andın kéyin *hû yâdınınġ* pütksi birle bâıdın çendân urar kim kõnġli içinde bir zerre küdüret ġalmas. Andaġ kim témürçi témürni otġa salıp çıkarıp sandan üze ġoyup pütki birle urup ġıyşlerin kétermiş menġizlik zıkr-i perverd-gâr (52b) taġı zâkir bendelernġng kõnġlin arıtur ve pâk ġılır körmes mü sên? Dürüdgerler yıġaġını oyup naġş ġılıp ġaţ biterler ve ol ġaţ hergiz kétmes zâkirlernġng kõnġlinde Ĥaġte'âlânġng yâdı andak kerek. Nétek kim Mevlâ te'âlâ yarlıġar: ⁴³⁵وانزلنا الحديد وانا نحن و انزلنا الحديد وانا نحن Ve Allâh te'âlâ ékki lafz birle yâd ġıldı ve taġı bir mertebe ol turur kim bu zıkr nûrı turur: ⁴³⁶فهو نور من ربه فويل للقاسية قلوبهم من ذكر الله تعالى Ĥaçan kim zâkirning kõnġlige zıkr nûrı tolsa némerseler körüne başlaġay kim héç köz körmüş ve ġulaġ éşitmiş yok ġarġ-ı diyâr-ı raġmet bolġay. Enbiyâ ve evliyâ zıkr nûrı birle 'ayne'l-yaġîn közi birle körmüşler. Şeyġ Ĥutluġ Şâh-ı Tûsî raġmetu'llâhi 'aleyhning aşġâblarında maġâmġa yétmiş kimerseler bar érdiler. İbtidâ mürîdġa zıkr fermânlayur érđi, müddet-i medîddin soġg kirip aytur érđi: “Héç némerse kördünġüz mü?” Aytur érdiler: “Deryânı kördük.” Yana zıkr fermânlayur érđi, yana müddetîdin soġg çendân ki zıkr vaġtıda ġâlet ve cüş peydâ bolsa andın soġg yana sorar érđi. Mürîdler aytur érdiler: Ĥamuġ şehrlerini

⁴³⁴ *Kur'an*: 35/10: “Kim izzet ve şeref istiyor idiyse bilsin ki izzet ve şerefın hepsi Allah'ındır. O'na ancak güzel sözler ulaşır.”

⁴³⁵ *Kur'an*: 15/9: “*Kur'an* elbette biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.”

⁴³⁶ *Kur'an*: 39/22: “Allah'ın göġsünü İslam'a açtıġı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı bir kimse gibi midir? Allah'ın zikrine karşı kalpleri katı olanların vay haline. İşte onlar apaġık bir sapıklık içindedirler.”

kördük her kıayda kim Őherler turur niŐane aytur  rdiler. Andın keyin alarĝa ic zet b r r  rdiler m r dĝa taķı m rŐid mundaķ kerek (53a) bolsa maķŐudı ĝaŐıl bolur.  ll h ! C mle m   minlerĝa r h-ı r st   at  kılu b rgil inŐ   ll h. Őayramnıĝ mecidide on  kki meŐ yıĝ ĝ zır bolur  rdiler. T   br h m Ata raĝmetu  ll hi   aleyh ĝ zır bolmaĝunĝa zıkr aymas  rdiler ve hem vaķt c Ő kılıp zıkr ķurulmas  rdi. Őeyĝ Ğasan-ı Başı raĝmetu  ll hi   aleyh t  R bi  a-i   Adeviyye ĝ zır bolmaĝunĝa zıkr aytmas  rdiler. Zıkrdin mur d ol turur kim  z d nininĝ naŐibesin alĝay yoķ kim nefis naŐibesin alĝay her kimninĝ mur dı nefis naŐibesi bolsa zıkr Őev bın tapmas bes ceĝd kıılmaķ kerek nefis naŐibesin fikrdin  ıķarmaķ kerek andın soĝĝ uz ĝı Ő f lernerinĝ zıkrininĝ Őev bıdın  mid tutķay.

Faşl: Bilgil kim All h te   l  ism-i z t turur teŐniye ve cem   rmes.⁴³⁷ فاذكروني فاذكروالله Ya   n  y d kılınĝlar m ni y d kıılır m n sizlerni yana yarlıķar: فاذكروالله ذكراً كثيراً⁴³⁸ Eger sizler m ni k p y d kılsaĝızlar arıĝlıķ birlen hem sizlerni  ĝret-i derm ndalıķdın ve g r ķarangulıķıdın saķlaĝay m n ya   n  maĝfiret ve raĝmet kıılır m n. Bilgil her meŐ yıĝ bir zıkrni iĝtiy r kılmışlar turur. Server-i Evliy  ĞV ce Ahmed Yesev  raĝmetu  ll hi   aleyh  kki zıkrni telķin kıılıpdurlar biri zıkr  ll h ve biri zıkr-i h  Ğud -y-ı teb reke ve te   l  Kur  n-ı mec dde (53b) ĝaber b r r:⁴³⁹ قوله تعالى لا اله الا الله eger لله  kkisi hem bir turur. Elif, All hnı s ķıt kılsa⁴⁴⁰ هو الله ما في السموات وما في الارض Ve taķı l m-ı Ő n  hem s ķıt kılsa dın s ķıt kılsa له  alır.⁴⁴¹ هو الله ما في السموات وما في الارض Ve taķı l m-ı Ő n  hem s ķıt kılsa h   alır.⁴⁴² هو الله الذي لا اله الا هو⁴⁴⁴ هو الله الذي لا اله الا هو Ve taķı⁴⁴⁴ هو الله الذي لا اله الا هو وهو بكل شئ عليم⁴⁴³ هو الله الذي لا اله الا هو

⁴³⁷ Kur  an: 2/152: “ yle ise siz beni (ibadetle) anın ki ben de sizi anayım. Bana Ő kredin, sakın bana nank rl k etmeyin!”

⁴³⁸ Kur  an: 33/41: “Ey inananlar! Allah  ı  okĝa zikredin.”

⁴³⁹ Kur  an: 2/255: “Allah, O  ndan başka tanrı yoktur.”

⁴⁴⁰ Kur  an: 2/255: “G klerde ve yerdekilerin hepsi O  nundur.”

⁴⁴¹ Kur  an: 2/255: “G klerde ve yerdekilerin hepsi O  nundur.”

⁴⁴² Kur  an: 2/29: “O, her Şeyi hakkıyla bilendir.”

⁴⁴³ O, ilktir, sondur, zahirdir, batındır.

Bes ey dervîş ma' lûm boldı kim *hû* atı *hâş* at turur. Bu ma' nîdin turur kim meşâyih İsmâ' il Ata kaddesa'llahu rûhahu *zıkr-i hûmı* ihtiyâr kılıpdurlar 'ale'd-devâm. Anıñg için hazretka murâd bolupdurlar ve ' âlemde meşhûr boldılar ve taqı bir mertebe ol turur kim: ⁴⁴⁵ يا ايها الذين آمنوا اذكروا الله ذكراً كثيراً Bu keşirdin murâd cehr turur anıñg için kim ⁴⁴⁶ اذكروا emr turur emr-i muṭlaḳ turur mutaşarrıf bolur kâmil ma' nî birle ve kâmil cehr turur ve ⁴⁴⁷ خفيه من وجهه aḳal turur, kâmil érmes. Bes bu ma' nîdin biz me'mûr turur miz cehr aymaḳ birle ve âheste aymaḳ aḳal turur, *zâkir* kim *ḥafî* aytur daḥil turur. Bu âyetniñg tefsiriniñg taḥtında kim münâfıklar: ⁴⁴⁸ قوله تعالى يُرَأُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا Bu âyet mişâli kim medḥ turur *zıkrğa* muṭlaḳa ihtimâl delîl-i muṭlaḳ ' ulemâ kavlinde ittifaḳ érmes. Kaçan kim ittifaḳ birle *zâkirler* *zıkr-i* cehr birle memdûḥ bolsalar alarnıñg fi' lleri **(54a)** bid' at érmes. Anıñg için kim bid' at keltürgeyler érdi müsteḥaḳ medḥ bolmaslar érdi. Bilgil kim ol bid' at içinde turur kim bid' at né turur. *Kitâb-ı Kâfî* içinde mezkûr turur ki: ⁴⁴⁹ البدعة أي امر المحدث الذي هو لم يكن من فعل الصحابة ولا من التابعين ولا اقتضاً للدليل الشرعي Ya' nî bid' at emri turur yêni peydâ bolsa şaḥâbe ve tâbi' indin bu iş kelmemiş bolsa razıya'llahu ' anhum ve şeri' atda taqı iḳtizâ-y-ı delîl-i şer' i bolmasa ol némerse bid' at turur. Bes ma' lûm boldı kim *zıkr-i* belend tekbîr-i belend bid' at érmes. Anıñg için kim néçe delîl *Ḳur'ân* ve eḥâdiş içinde bardur ki *zıkr-i* belend ve tekbîr-i belenddür. Ba' zı ol delîllerdin *zıkr-i* cehrniñg vâciblikğa delâlet kılur ve ba' zı sünnetlikğa delâlet kılur bes cehr aytmakça munça delîl bar érse bid' at témek ' ayn-ı aḥmaḳlık turur. Hemdem-i

⁴⁴⁴ *Kur'an*: 59/22: "O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka tanrı yoktur. Görülmeveni ve görüleni bilendir. O, esirgeyendir, bağışlayandır."

⁴⁴⁵ *Kur'an*: 33/41: "Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin"

⁴⁴⁶ An! ("an-" fiilinin emir kipidir.)

⁴⁴⁷ Başka bir vecihle gizli de olur.

⁴⁴⁸ *Kur'an*: 41/42: "Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun oynamaya kalkışıyorlar, halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler."

⁴⁴⁹ Bidat yani sonradan ortaya çıkarılan şey, sahabenin, tabiinin fiillerinde olmayıp şeri bir delil taşımayan şeydir.

derdimizniḡ ḥālını hem şāhib-i derd bilür miz bilgil *Mağribī* atlık kitābda aydur: **البدعة** ⁴⁵⁰ **هي زيادة في الدين او نقصان منه** Ya‘nī bid‘ at dīndin ziyāde kılmak ya‘nī cedīd peydā kılsa öz fi‘li birle andaḡ kim zıkr-i belend ba‘zı vaḡtlarda vācib turur. İcmā‘ ve ittifaḡ-ı ‘ulemā birle andaḡ kim farz turur nétekkim kāfir Müsülmān bolsa kelime-i şehādet zıkr turur belend aysa kerek veyāḥud müsülmān küfr étse kelime-i şehādetni **(54b)** aytsa kerek. ‘Iyd namāzın tekbirlerin belend aymak vācib turur *lebbeyk*ni belend aytmak ḥācılarga vācib turur. ⁴⁵¹ **لبيك اللهم لبيك وحدك لا شريك لك** Ve ḡāzilerḡa ḡazāt küni tekbir-i belend aytmak sūnnet turur. Kitābda mezkūr turur ki **والمستحب عندنا في الدعاء والانكار الخفية** ⁴⁵² **الافئما تعلق اعلا نه مقصود كذا في النهاية في شرح الهداية في باب التكبير و كذا ذكر في المحيط في كتاب الكرامة والاستحسان** Ya‘nī kéltürüp turur ve *Hidāyeniḡ* şerḡını *Nihāye* anda kéltürüp turur *Muḥitde* hem kéltürüp turur kim müsteḡab yaḡşıraḡ turur ‘ulemālar ḡavlinde ol turur du‘ānı ve zıkr-i ḡafī aytsalar ol yérde kim belend aymaḡdın ḡaraż ḡayr bolmasa riyā üçün bolsa ammā ol yérde kim ḡāfiller āḡāḡ bolsun tép aytsa belend aytmak vācib turur ... ⁴⁵³ aytsa kim Ebū Ḥanīfe raḡmetu ‘llāhi ‘aleyh aytıp tururlar kim: ⁴⁵⁴ **الف لام الجهر با** ⁴⁵⁵ **تكبير** birle aytıp tururlar cemī‘ yérde tekbirni belend aytmak bid‘ at témek bolmas. Anıḡ için kim İmām Ebū Ḥanīfe (r.a) ba‘zı yérde tekbirni belend aytmak vācib tép turur, bağı yérde sūnnet tép turur, bes barḡa yérde bid‘ at témeyin turur. Ol tekbirni aytıp turur kim riyā için bolsa ḡaraż şaḡiḡ bolmas. Eger aytsaḡ kim külli yérde bid‘ at turur. İmām-ı A‘zam ḡavlinde bes İmām Ebū Yūsuf ve İmām Muḡammed ve Emīrū ‘l-mü‘minin ‘Alī **(55a)** keremu‘llāhi vechehu cemī‘ mü‘min ve heme ḡācılarnı ve ḡāzilerni mübtedi‘ témişler bolḡay. Bes İmām Ebū Ḥanīfe herḡiz andaḡ démeḡeyler. ... ⁴⁵⁵ delīllerni beyān

⁴⁵⁰ Bidat, dine bir şey ilave etmek veya dinden bir şey çıkarmaktır.

⁴⁵¹ Buyur Allahım buyur. Sen ortağı olmayan birsin.

⁴⁵² Bizim nezdimizde güzel olan, dua ve zikrin gizli olanıdır. *Nihayedede* de, *Hidaye* şerhinin tekbir bölümünde de, *Muḡit*te keramet ve istihsan bölümünde de bu böyledir.

⁴⁵³ Bu kelime, metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

⁴⁵⁴ Tekbiri yüksek sesle getirin.

⁴⁵⁵ Bu kelime metinde silik çıktığı için okunamamaktadır.

kılmağ içinde bilgil kim zikrni belend aytmak vācibdür delīller birle delīl-i evvel ol turur: ⁴⁵⁶ قوله تعالى و نحن نسيح بحمدك ونقدس لك *Aḥkāf* atlık kitābda bu āyet tefsīrinde mundağ aytıp turur kim: ⁴⁵⁷ ای يرفع اصواتنا بالذكر Ya‘nī feriştelere kök ‘āleminde Ḥaḫsübhānehu ve te‘ālāni belend āvāz birle yād kılurlar. Bes ‘āşik zākir ve şūfīler feriştelere mütāba‘at éylep Allāh yādın belend aytsalar né ziyān kılur. Ékkinçi delīl: ⁴⁵⁸ قال ابن عباس رضى الله عنه والحسن رضى الله عنه ای علانيةً و سرّاً كذا فى اودعوا ربكم تضرعاً و خفية ⁴⁵⁹ Ebū Leys-i Şemerḳandī ve İmām Faḫrū’d-dīn Er-Rāzī raḫmetu’llāhi ‘aleyhim tefsīrinde ya‘nī yād kılınğlar perverd-gārınğızni āşkäre ya‘nī kattığ ve āheste ya‘nī bu āyet tefsīrni *Maḫla*‘ atlık kitābda ve *Kevāşir* atlık tefsīrde Faḫīh Ebū Leys-i Şemerḳandīniñ tefsīrinde ve İmām Faḫrū’d-dīn Rāzīniñ tefsīrinde hem mundağ aytıpdur. *Tefsīr-i Keşrde* tazarru‘nıñ ma‘nīsini luğatde andağ aytıp turur kim: ⁴⁶⁰ (55b) فلان اذا اظهر ذلك tazarru‘ ya‘nī fulan kişi tazarru‘ kıldı témek bolur ya‘nī zāhir kıldı öz ḫārlığın şerī‘at ma‘nīsini ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās rażıya’llāhu ‘anhniñ sözleri kim müfessirlerniñ turur muvāfiğ bolğay sēn bu āyet ma‘nīsini birle zikr-i belend aymak vācib turur némerse kim vācib bolsa bid‘at bolmağay. Üçünçi delīl: قوله تعالى واذكروا الله وحده ⁴⁶¹ فى قلوب الذين لا يؤمنون بالآخرة ⁴⁶² ذكر فى مطلع ان المشركين اذا سمعوا قال لا اله الا الله من يقرأ منهم Ya‘nī vaḳtā mü’minler Tenğrisini yād kılrsa kāfirler köngli özge münkir bolur. قوله تعالى

⁴⁵⁶ *Kur’an*: 2/30: “Hatırla ki Rabbin meleklerle: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökcek birini mi yaratacağın dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi heralde ben bilirim dedi.”

⁴⁵⁷ Sesimiz, zikir ile yükselir.

⁴⁵⁸ *Kur’an*: 7/55: “Rabbimize yalvara yakara dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.”

⁴⁵⁹ İbn-i Abbas (ra) şöyle demiştir: “Enam suresinde geçtiği gibi açıkça ve gizlice söylenebilir. Allah’a boyun eğerek ve korkarak dua ederler. Bunun dışındaki görüşler değişik tefsirlerde yer alır.”

⁴⁶⁰ Kim ki bir şey ortaya çıkardı artık o zelil oldu.

⁴⁶¹ *Kur’an*: 39/45: “Allah, tek olarak anıldığı zaman, ahrete inanmayanların içlerine sıkıntı basar. Ama Allah’tan başkası anıldığı zaman hemen yüzleri güler.”

⁴⁶² Müşriklerden kim “Allah’tan başka ilah yoktur” diyeni işittiğinde onu bu şekilde okursa o kişi müslüman olur.

⁴⁶³ Ya' nī mü'minler kâfirlerge *lā ilāhe illa 'llāh* téseler kâfirler kabûl kılmalar ménménlik kıllurlar, *lā ilāhe illa 'llāh* zıkrı turur. Mü'minler kattıg aytmasalar nétek eşitip ménlik peydâ kılgaylar érdi. Bes ma'lûm boldı kim zıkrı belend aytmaq câiz turur. Törtünç delîl mu'tlak âyetleri delîller bolur kim belend zıkrı aytmaq revâ turur: *قوله تعالى قل ادعوا الله ادعوا الرحمن ايا ما تدعوا فله الاسما الحسنی* ⁴⁶⁴ *فادعوني بها* İmâm-ı A'zam (r.a)niñ *qā'* idesi ol turur kim: ⁴⁶⁵ *تجرى على اطلق (56a) المطلق* tıp tururlar ve aytmap turur âheste ya kattıq tıp mu'ayyen kılmap turur hem kattıq hem âheste revâ bolğay. Béşinç delîl âyetleri mu'tlak zıkrıların medhıde kélip turur: ⁴⁶⁶ *قوله تعالى والذاكرين الله كثيراً والذاكرات* *قوله تعالى الا بذكر الله تطمئن القلوب* ⁴⁶⁸ ve *قوله تعالى الذين يذكرون الله قياماً و قعوداً و على جنوبهم* ⁴⁶⁷ Mundağ âyetler kim zâkirler medhı turur ya' nī kemâl bolur h'vâh belend aytsun h'vâh âheste eger belend aytmaq bid'at bolsa érdi Haq 'azze ve celle bu âyetlerde medhı étmegey érdi. Altınç delîl naql turur peygamberlerdin kim Haq te'âlânı kattıq yâd kıldılar ve Eyyûb: ⁴⁶⁹ *انناداه ربه* ve *قوله تعالى وذالنون اذ ذهب مغاضباً فظن ان لن نقدر عليه فنادا في* ⁴⁷⁰ *قوله تعالى و نوحاً اذ نادى ربه نداء حفيأ* ⁴⁷¹ *الظلمات ان لا اله الا انت*

⁴⁶³ *Kur'an*: 37/35: "Çünkü onlara Allah'tan başka tanrı yoktur denildiği zaman kibirle direnirlerdi."

⁴⁶⁴ *Kur'an*: 17/110: "De ki ister Allah deyin ister Rahman deyin, hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır. Namazında yüksek sesle okuma, onda sesini fazla da kısma, ikisinin arası bir yol tut."

⁴⁶⁵ Her halükarda geçer.

⁴⁶⁶ *Kur'an*: 33/35: "Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır."

⁴⁶⁷ *Kur'an*: 3/191: "Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler. Rabbimiz sen boşu boşuna yaratmadın, seni tesbih ederiz, bizi cehennem azabından koru."

⁴⁶⁸ *Kur'an*: 13/28: "Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükunete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."

⁴⁶⁹ *Kur'an*: 79/16: "Kutsal vadi Tuva'da Rabbi ona şöyle seslenmişti."

⁴⁷⁰ *Kur'an*: 21/87: "Zünnun'u da (Yunus'u da zikret). O öfkeli bir halde geçip gitmişti. Bizim asla kendisini sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde; senden başka hiçbir tanrı yoktur, seni tenzih ederim, gerçekten ben zalimlerden oldum diye niyaz etti."

⁴⁷¹ *Kur'an*: 19/3: Hani o, gizli bir sesle Rabbine niyaz etmişti."

⁴⁷² هو الدعاء يا جهرت الاصوات كذا في الاحقاف و ذكر في مطلع النداء رفع الصوت بالدعاء⁴⁷² Ya' nī bu āyetler Hūdā-y-ı te' ālānīng peygamberleridin haber bérür kim alar maṅga nidā kıldılar. *Aḥkāf* atlık tefsīrde belend āvāz birle cırlamaḵ bizge vācib turur kim peygamberlerga 'aleyhi's-selām peyrevlik kılsaḵ āyet birle bizge belend aytmak revā bolḡay. Yéttinçi delīl bu āyet turur zıkr-i belend aytmakça cehrdin yüz ögürgenlerni Ḥaḵ 'azze ve celle söyle turur: قوله تعالى و امن اعرض عن(56b) ذكر الله فان له معيشة ضنكاً و نحشره يوم ال قيامة⁴⁷³ Ya' nī her kim yüz ögürse zıkr-i belenddin be-dürüstī kim ol kişiniṅ ma' iṣeti tār bolḡay ve maḥşer küni kör bolḡay. Bes eger bu āyetdin murād zıkr-i belend bolmasa érdi yüz ögürmaḡı rāst kélmes anīng üçün kim zıkr-i ḥafīni eşitmes münāfiḵ zıkr eşitmegünçe yüz ögürmes bes zıkr-i belendni men' kılguçılarḡa mezellet yéter. Sékkizinçi delīl ol turur kim: قوله تعالى ولا تكتموا الشهادة و من يكتمها فان ائمن قلبه⁴⁷⁴ لا اله الا الله⁴⁷⁵ témek birle tanuḡluḡlarnıṅ uluḡraḵı turur. Körmes mü sēn kim bu kelīmeni şehādet téyürler. Bes bu āyet birle *lā ilāhe illa 'llāh*nı témek vācib bolḡay. Bu kelime zıkr turur hem emr turur. Ya' nī قوله تعالى لا اله الا الله⁴⁷⁷ قال رسول الله صلى الله عليه⁴⁷⁸ و سلم من قال لا اله الا الله و مد صوة اسكن الله تعالى دارالجلال و يرزقه و نظر الى وجهه

⁴⁷² O bir duadır. Ey sesleri yüksek çıkan! Bu, Ahkaf tefsirinde de böyledir. Zikrin girişi, dua ve nida yüksek sesle olur.

⁴⁷³ *Kur'an*: 20/124: “Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz.”

⁴⁷⁴ *Kur'an*: 2/183: “Yolculukta olur da yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık) alınmış bir rehin de yeterlidir. Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliği, bildiklerinizi gizlemeyin. Kim onu gizlerse, bilsin ki onun kalbi günahkardır. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.”

⁴⁷⁵ Allah'tan başka ilah yoktur.

⁴⁷⁶ *Kur'an*: 6/19: “De ki hangi şey şahadetçe en büyüktür?”

⁴⁷⁷ Allah'tan başka ilah yoktur.

⁴⁷⁸ Hadis (Taberani, Zeyd b. Erkam'dan zayıf bir senetle. Hakim, Buhari ve Ebu Davud'da ise değişik ilavelerle geçmektedir.): “Kim halis ve muhlis bir şekilde, Allah'tan başka ilah yoktur, derse cennete girer.” Riyāzū's-sāliḥīn'de (nu. 420) ise Buhari ve Müslim'den rivayetle şöyle geçmektedir: “Allah'ın rızasını gözeterek *lā ilāhe illa 'llāh* diyen diyen kimseyi cehenneme haram kılmıştır.” 713 numarada ise

*lā ilāhe illa ʾllāh*mı belend aytsa āvāz birle Ḥaḳ ‘azze ve celle Dārü’l-Celāl atlık uçmaḥda orun bergey öz dīdārını ruzī kılay. Eger zıkr-i belend bolmasa érdi bu va‘deler bolmaḡay érdi. وذكر في المفاتيح في باب الذكر عن عبد الله زبير قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا سلم من صلوة قال لصوة الا على الا لله وحده (57a) لا شريك له له الملك و له الحمد وهو على كل شئ قدير ولا حول ولا قوة الا بالله العظيم ولا نعبد الا اياه له النعمة و له الفضل و له الشكر وله الثنا الحسن لاله الا الله⁴⁷⁹

Meṣābiḥ atlık kitābda zıkr bābında ‘Abdu’llāh Zübeyr rivāyet kıılır Resūl ‘aleyhi’s-selāmın: Her kim namāzdın fāriḡ bolsa ḡattıḡ āvāz birle bu mezkūr bolḡan tesbiḡlerni okusa Ḥaḳ sübhānehu ve te‘ālā aṅḡa sānsız şevāblar bergey bir ḡadıṣ hem delīl turur zıkrni belend aytmaḡḡa قال النبي عليه السلام إذا امرتم برياض فادعوه مخلصين له الدين ولو كره الكافرون⁴⁸⁰

Ya‘nī vaḡtā kim ötsēḡler behiṣt bostānlardın ötsēḡler ol bostānda aṣḡāb sordılar: “Yā Resūlu’llāh! Behiṣt bostānı ḡayu turur?” Aydı: “Zıkr ḡalkaları turur.” tēdi. Bes bendeler zıkr āvāznı eşitmēḡünçe nétek öterler bes ma‘lūm boldı kim zıkrni belend aytmaḡ revā turur héç bid‘at érmes. Eger bid‘at bolsa behiṣt bostānlardın bolmas érdi. في المصباح انا عند قلب

“Kalbi ile inanarak *lā ilāhe illa ʾllāh* diyen her kime rastlarsan onu cennetle müjdele.” şeklinde geçmektedir. *Rāmūzū ʾl-ehādīste* ise (s. 28, nu. 51) “Her kim yürekten *lā ilāhe illa ʾllāh* diyerek şahadet getirirse cennete girer.” ve (s. 119, nu. 933) “Kim içten inanarak ihlas içinde *lā ilāhe illa ʾllāh* derse cennete girer.” şeklinde geçmektedir.

⁴⁷⁹ Abdullah Zübeyr’in *el-Mefatih*in zikir bölümünde bahsettiğine göre Hz. Peygamber salavat getirdiğinde tek ve biricik olan Allah’tan başka ilah yoktur derdi. O’nun ortağı yoktur. Azim ve yüce olan Allah’tan daha güçlüsü ve kuvvetlisi yoktur. Sadece O’na ibadet ederiz. Nimet O’nundur, fazilet O’nundur, şükür O’nadır, övgü O’nadır, güzellik O’nundur. Allah’tan başka ilah yoktur.

⁴⁸⁰ *Kur’an*: 40/14: “Haydi, kafirlerin hoşuna gitmese de Allah’a Allah için dindar ve ihlaslı olarak dua edin.”

⁴⁸¹ “Size cennet bahçelerine gitme talimatı verildiği zaman orada sesinizi yükseltin. Cennet bahçesi nedir ya Resulullah dediler. O da zikir meclisleridir dedi.” anlamına gelen bu hadis İbn Ömer’den şöyle rivayet edilmiştir: “Cennet bahçelerine uğradığınız zaman otlayın (nasibinizi alın). Ashab sordu: “Ya Resulullah! Cennet bahçeleri nedir?” Resulullah buyurdu: “(Onlar) zikir halkalarıdır; çünkü Allah’ın gezip dolaşan melekleri vardır. Onlar zikir halkalarını ararlar. Zikir halkalarına geldikleri zaman onları kuşatırlar.” (Müslim’den rivayetle, *Riyāzū ʾş-şāliḡīn*: nu. 1447; el-Ezkar: *Nevevi*: Terc. A.Fikri Yavuz, s. 42; *Rāmūzū ʾl-ehādīs*: s. 114, nu. 878)

⁴⁸² *عبدى اذا ذكرنى فى نفسه ذكرتة و اذا اذكرنى فى ملاته خير من ملاته* Ya‘nī ménīng nazarım kulumnīng kōnglinde turur. Eger bende méni tüşinde yād kılsa mén anı zātımında yād kıılır mén. Eger bendem méni āşkäre yād kılsa mén hem anı āşkäre yād kıılır mén kıyāmette. (57b) Onunçı delīl: ⁴⁸³ *ذکر الله يحى القلب الميت* Ya‘nī Ḥaḡ ‘azze ve cellenīng zıkrı ölgen kōngüllerni tırgüzür. Bes ḥadıṣ muṭlak turur aymayın turur kim kıattıg ya āheste tēp ékkevi hem cāiz bolğay. İmām-ı A‘zam (r.a)nīng mezhebinde: *المطلق تجرى على* ⁴⁸⁴ *اطلاق* Ya‘nī muṭlaknı muṭlakça aytur bu āḥır zamāndağı ḥalk ḡaflet birle sıḥḥat dillık birle meşğul bolup tururlar. Eger ‘āşıklar zıkrni belend aytsalar ḡaflet uykusıdın ḥalknı bīdār kıılmağ üçün revā bolğay ⁴⁸⁵ *ذکر الله* ve *ذکر هو* *Kur’ānda* bar turur, bes kıattıg *قال النبى عليه السلام بعد اذا المكتوبة بصوت لا اله الا الله و نحوه من* (8) ⁴⁸⁶ *الاذكار و يرغب الناس فى بحرى بالذکر وهم يقولون برفع صوت كئزالدقائق*

Faşl: Ḥaşmlarınīng delīlleriğā cevāb aymağ içinde turur. *قوله تعالى ادعوا ربكم* ⁴⁸⁷ *خفية* Ya‘nī Ḥudā-y-ı te‘ālānı yād kıılınğ zārлік birle pūşide yād kıılınğ témek bolur. Cevāb bérür miz kim du‘ā özge turur, zıkr özge turur. *ادعو* du‘ā kıılınğ témek bolur. ⁴⁸⁸ *سلمنا ادعو* ⁴⁸⁹ *قوله تعالى ادعوني استجب لكم* Du‘ā kıılınğ icābet kılayın témek bolur. ⁴⁸⁹ *سلمنا ادعو* dın murād zıkr turur ve tazarru‘ dın murād zıkrni belend aytmağ turur. Nétek kim faḡḥ Ebū Leys-i Şemerḡandī tefsīrinde kéltürüp (58a) turur ve taḡı köprağ tefsīrlerde tazarru‘ dın murād kıattıg yād kıılmağ turur. Ḥafīnīng ékki ma‘nisi bar turur: Biri belend

⁴⁸² *Mesabihte* şöyle geçer: “Ben kulumun kalbinin yanındayım. Kim nefsinde beni anarsa ben de onu anarım. Kim düşünde zikrederse ağzıyla zikretmesi, düşünde zikretmesinden daha hayırlıdır.”

⁴⁸³ Allah’ı zikretmek, ölü kalpleri diriltir.

⁴⁸⁴ Mutlak her halükarda işlevini görür.

⁴⁸⁵ Allah’ı zikretmek.

⁴⁸⁶ Diyorlardı ki Resul (a.s) “Allah’tan başka ilah yoktur” ve buna benzer zikirleri söylüyor. İnsanlar, denizde Allah’ı zikretmek istiyorlardı ve onlar yüksek bir sesle gizemli hazineler diyorlardı.

⁴⁸⁷ *Kur’an: 7/55*: “Rabbimize yalvara yakara dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.”

⁴⁸⁸ *Kur’an: 40/60*: “Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, ben de kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir.”

⁴⁸⁹ Teslim olduk deyin ve Allah’a dua edin.

biri āheste. Tažarru‘ dīn murād kıattık bolsa ħafīdīn murād āşkāre turur nétek kim: قوله Ya‘nī kōngül zıkrin ayğıl zārī ve kıorkınuç birle belend aymağıl bes kıattığ aymağ revā bolmağay. 490 اذکر ربک din murād 491 اقرأ کتابک ربک 492 turur nétek kim köprağ tefsīrlerde kéltürüp turur kim bu āyetdīn murād oğumağ turur. Namāz içinde oğuyur āheste oğuyur yérde bazı tefsīrlerde kéltürüp turur: 493 Ya‘nī Kur ‘āndın ayğıl témek bolur: 494 دین murād namāz içinde kıattık oğuma miyāne oğú témek, ba‘zı tefsīrlerde kéltürüp turur kim ya meşrikler eşitmesünler maşğara kılmasunlar. قال النبی علیه السلام ایامکم و محدثات الاور فان محدث 495 بدعة و کل بدعة ضلالة Hazer kıılınğlar ol işlerdīn kim dīn içinde yenği peydā bolsa bid‘at turur. Her bid‘at gümrahlıkdın turur. Bes bu ŧarīk-i ħalka olturup zıkr aytmağ şaħābeler arasında yoğ bes bid‘at (58b) bolğay. Cevāb alarınığ vağtında mundağ yoğ érđi, bélki bar érđi nétek Resül ‘aleyhi ‘s-selām aydı: 496 اذ امرهم برياض الجنة قال مجلس الذكر Bu ħadīs Meşābīħde turur. Vağtā kim uçmağnıñ bostānlarıdın ötsenğler ötleñler müsellem tutalı kim şaħābeler vağtıda yoğ érđi. Vağtā bolğay kim delīl-i şer‘ī revālığın bolmas, bu

490 Kur ‘an: 7/205: “Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma.

491 Rabbini zikret.

492 Kur ‘an: 17/14: “Oku kitabımı! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter, denilecektir.”

493 Kur ‘am konuşmak.

494 Denizdeyken (sesli okuyun).

495 Hadis (MÜSLİM: Cuma: nu. 43): “Sonradan ortaya çıkan şeylerden sakının. Zira her sonradan ortaya çıkan şey bidattir. Her bidat de sapıklıktır.” Bu hadis Keşfü l-Hafada (II, nu. 157) “Bütün bidatler sapıklıktır ve bütün sapıklıklar da ateştedir.” şeklinde geçmektedir.

496 “Size cennet bahçelerine gitme talimatı verildiği zaman orada sesinizi yükseltin. Cennet bahçesi nedir ya Resulullah dediler. O da zikir meclisleridir dedi.” anlamına gelen bu hadis İbn Ömer’den şöyle rivayet edilmiştir: “Cennet bahçelerine uğradığınız zaman otlayın (nasibinizi alın). Ashab sordu: “Ya Resulullah! Cennet bahçeleri nedir?” Resulullah buyurdu: “(Onlar) zikir halkalarıdır; çünkü Allah’ın gezip dolaşan melekleri vardır. Onlar zikir halkalarını ararlar. Zikir halkalarına geldikleri zaman onları kuşatırlar.” (Müslim’den rivayetle, Riyāzū ş-şāliħīn: nu. 1447; el-Ezkar: Nevevi: Terc. A.Fikri Yavuz, s. 42; Rāmüzü l-ehādīs: s. 114, nu. 878)

قال الله تعالى فاذا قضيتم مناسككم فانكروا الله كنكم اباكم او اشد ذكراً⁴⁹⁷. hadiṣ kélip turur revā bolğay. Ya‘ nī hac farīzāniṅ vāciblerin edā kılsaṅızlar Ĥudā-y-ı te‘ ālānı yād kılıṅ, nétekkim ataṅızlarını yād kılır siz andın hem kıttıkrak bu āyetniṅ sebeb-i nüzülü andağ érdi kim Peyğamber ‘aleyhi’s-selāmğa vaḥy kélmesdin burun kāfirler Ka‘ beni tavāf kılır da ékki girde bolur érdiler. Andın soṅ atalarını kıttık āvāz birlen yād kılır érdiler kim bizniṅ atamız siz ataṅızdın yaḥşıraq ve civānmerdrağ ve dedilrak bolğay, andın soṅ uruṣ kılır érdiler. Ol hālede bu āyet kélidi: “Éy kıllarım! Kāfirlerni yād kıılmaṅlar, Allāhnı yād kılıṅ tā andın hem kıttıkrak yād kılıṅ.” tédi. Su’āl ba‘zı ḥasmlarınıṅ cevābığa delīl aymak için de zıkr-i belend ḥāletinde ser berehne kıılmağı men‘ kılır. *Ḥulāṣatü l-Fetāvāda* andağ (59a) keltürüp turur kim: ولو صلى مشدود الوسط لا يكره و مكشوف الرأس وهو *Münyetü l-Muṣallīde* keltürüp turur: 498 Bes ékki rivāyet-i delīl birle namāz içinde destārın köterip baş namāz kılsa fuzüllik için ya sünnetlik için namāzı revā bolğay ve eger tazarru‘ ve zārī için kılsa bes bebākī yok témişler. Mundağ eger zıkr-i belend içinde tağı ser berehne zıkr aytsalar revā bolğay. اللهم ادىنى مسكيناً *Muḥammed Muṣṭafā ṣalla’llāhu* 500 *واحشرنى يوم القيامة فى زمرة المساكين بحق محمد و آله اجمعين* ‘aleyhi ve sellem ḥaber bérür: 501 Ya‘ nī dervīṣ-i ṣāliḥ kim cānı ve köṅgli birle *hū* zıkrin aytsa aṅga Ḥağ te‘ ālānıṅ raḥmeti nāzil bolur. Éy dervīṣ eger ṣāliḥ érseṅ *hūdın* gāfil bolmağı kim mütekellim bolur sēn andağ kim Resūlū’llāh

⁴⁹⁷ *Kur’an*: 2/200: “Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınız andığımız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah’ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki ey Rabbimiz, bize dünyada ver, derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur.”

⁴⁹⁸ Gergin bir kimse vasat bir namaz kılsa bu, mekruh değildir. Dingin bir kafa yapısı ile imamlığı bulsa bile eğer namazı hafife alırsa; boyun eğerek kılsa bile o zaman mekruh ve abes olur.

⁴⁹⁹ Eğer kafası yorgun bir şekilde namaz kılsa ve tembelce namaza devam ederse ve eğer bunu kendine zelil kılarak ve saygıyla gerçekleştirirse bu, verimsiz bir namaz değildir.

⁵⁰⁰ Beni miskin olarak haşret ve Hz. Muhammed ve tüm Âli hakkına kıyamet gününde miskinler zümresine ilhak et.

⁵⁰¹ Salihlerin zikri sırasında rahmet inişi söz konusudur.

şalla 'llāhu 'aleyhi ve sellem yarlıkar: قال النبي عليه السلام من قال لا اله الا الله و قلبه غافل عن الله
⁵⁰² تعالى فخصم الله تعالى في الدارين Ya' nī her kim *lā ilāhe illa 'llāh* dese tili birle ve kōngli
 ğāfil bolsa ékki 'ālemde anıñ düşmeni Hūdā turur. Ba' dehu éy dervīşler zıkrni kattıg
 ve āheste aytmak kerek. Anıñ için kim her kimerse fişk birle meşğül (59b) bolsa
 anıñ kulağığa zıkr āvāzı kélse ol kimerse zıkr birle meşğül bolup fişkıni terk kılğay ve
 meşāyih-ı Türkistān *hū* zıkrini bu sebebdin fāzılraq kördiler bu te'vīl cārī turur ve H'vāce
 Manşūr aydı: “Yā Ata! Özge āyet bar mu?” İsmā'īl Ata aydılar rahmetu'llāhi 'aleyh:
 “Bardur: ⁵⁰³ قوله تعالى فاقروا ما تيسر من القرآن ⁵⁰⁴ قال النبي عليه السلام تيسروا ذكر الله عزوجل ve
 'Arab aytur ⁵⁰⁵ Bu āyet ma'nisi mundağ turur kim ol nerseler kim
Kur'an içinde sizlerge āsān bolğay ve yana āsānlık birle yād kılıñlar kim Teñgri 'azze
 ve celle ve 'Arab halkı dost tutarlar taħfifni ya'nī sebükni ya'nī āsānlık birle Allāh
 te'ālāni yād kılmağni Şeyh kaddesa'llāhu rūhahu naql kılur Mūsā şalavātu'llāhi
 'aleyhdin: ⁵⁰⁶ اللهم اجعلني من امت محمد صلى الله عليه و سلم Öz nübüvveti birle ümmet-i
 Muḥammed bolmağni ārzū kılur érdiler kim Bār Hūdāya mén ümmet-i Muḥammedin
 tép H'vāce Hızr 'aleyhi's-selām su'al kıldı kim: “Ümmet-i Muḥammed haqqında
*Tevrāt*da né kördüñg?” Mūsā 'aleyhi's-selām aydılar kim: “Héç némerse köprağ fazl ve
 şeref ümmet-i Muḥammedin körmedim.” Hızr 'aleyhi's-selām aydılar: “Alarıñ bir
 fezāilin ayğil!” Mūsā 'aleyhi's-selām aydılar: “Éy Hızr! *Tevrāt*da andağ kim kördüm ki
 eger kimerse *Tevrāt* ve *Zebūr* ve *İncīl* ve *Furkān*ı okusa (60a) on peygamberniñ
 'amelin keltürmiş bolğay ve eger ümmet-i Muḥammedin birev yarım kéçede ğafletdin

⁵⁰² “Kim ki Allah'tan gafil olduğu halde Allah'tan başka ilah yoktur dese iki alemde de Allah'a hasım olur.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

⁵⁰³ *Kur'an*: 73/20: “*Kur'an* dan kolayınıza geleni okuyun.”

⁵⁰⁴ Allah'a zikretmeyi kolaylıkla gerçekleştiriniz.

⁵⁰⁵ Araplar kolaylaştırmayı sever.

⁵⁰⁶ Beni Muhammed ümmetinden kıl.

bīdār bolup bir yolu Allāh dése anıñg şevābı ol cümledin fāzılraq bolğay.”⁵⁰⁷ بحق محمد و آله اجمعين

Bābü 's-sādis fī beyāni 's-semā⁵⁰⁸

قال الله تعالى فبشره بعبادى يستمعون القول فيتبعون احسنه اولك الذين هديهم الله اولك هم اولوا الالباب⁵⁰⁹
 ḤVāce İshāḳ rivāyet qılır İsmā'īl Atadın raḥmetu'llāhi 'aleyh ayturlar bilgil ve āgāh bolğıl éy revende-i rāh kim Ḥaḳ te'ālā insanlıq ḥevāsını ḳalbi birle aytıp turur, şūretler kim müşterek turur, ḥayvānğa ve ādemğa ol ḥalāsa anıñg rūḥı turur, bu şūretlik Ka'be'si turur, taḳı maḥşūş turur ādemīğa ammā ḥālişlik müte'allıq turur ādemīniñg könglige andağ kim ādemī bu ma'nīdin maḥrūm turur, ol bahāyim cümlesidin turur. اولك هم
 Ya' nī zāhir قال الله تعالى فى صفة الكفار و تراهم ينظرون اولك و هم ينظرون⁵¹¹ كالانعام بل هم اضل⁵¹⁰
 ḥüsn birle Muḥammed Resūlu'llāhnı kördiler bāḥın ḥüsn birle kim anıñg cānı turur, müşāhede kıldılar. İşāret bu maḳāmda ol turur kim ḥüsn-i rūḥānī birle Muḥammed 'aleyhi's-selāmı körseler andağ bilgil kimgе sem' bolmasa Teñgri 'azze ve celleniñg fermānın (60b) eşitmegeyler andağ sağıngay kim bu söz kéçmişlerniñg sözi turur. Ḳışāşü'l-Enbiyā meñgizlik emşāl ve naẓır meñgizlik ve ḳayu kimerse kim sem'-i rūḥā rūzī kılsa fehm kılgay kim bu kelām-ı rabbü'l-ālemīn turur, bu ma'nī turur kim انهم عن
 و اذا سمعوا ما⁵¹² والسمع لمعزولون ve ḳavmi kim gürūh-ı āḥir tururlar alarnıñg ḥaḳḳında turur:

⁵⁰⁷ Hz. Muhammed ve ailesinin hakkı için.

⁵⁰⁸ Altıncı bölüm, işitmenin beyanı hakkındadır.

⁵⁰⁹ Kur'an: 39/18: “Tağut'a kulluk etmekten kaçınıp Allah'a yönelenlere müjde vardır. (Ey Muhammed!) Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır.”

⁵¹⁰ Kur'an: 7/179: “Andolsun, biz cinler ve insanların birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiler onlardır.”

⁵¹¹ Kur'an: 7/198: “Onları doğru yola çağırılmış olsanız işitmezler ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.”

⁵¹² Kur'an: 26/212: “Çünkü onlar (vahyi) dinlemekten uzaklaştırılmışlardı.”

⁵¹³ انزل الله الى الرسول ve her kim bu yolniᅡ mürīdi bolsa aᅡᅡa üç ᅡaldin ᅡālī yoᅡdur köreli kim nefis birle muttaşif turur ya rüᅡ birle mü ya köᅡᅡül birle mü ehl-i ᅡasem ᅡaᅡᅡında kim alar ᅡāᅡib-i cem‘ -i rüᅡānī tururlar cemādātᅡniᅡ taᅡı tesbīᅡi turur. و ان من سبجان الله ⁵¹⁵ “Bu nāᅡūs né téyür?” ⁵¹⁵ ناكل turur ‘Alī ibn-i Ebī ᅡālīb keremu’llāᅡu vechedin kim vaᅡtı nāᅡūs urar érdiler. ‘Alī raᅡıya’llāᅡu <‘anh> ayturlar: “Bu nāᅡūs né téyür?” ⁵¹⁵ سبجان الله ⁵¹⁵ حقا حقا muniniᅡ meᅡizlik turur tevekkül-i teᅡkīr-i ᅡayret turur. Andaᅡ kim ᅡaᅡ celle ve ‘alā yarlıᅡar ⁵¹⁶ ولذكر الله اكبر ⁵¹⁶ Ékkinᅡi kısᅡᅡniᅡ ᅡaᅡᅡında kim sem‘ -i zāᅡir yoᅡ turur, nefis birle muttaşif turur, semā‘ -ı fitne turur. ᅡVāce İᅡᅡāᅡ aytur raᅡmetu’llāᅡi ‘aleyᅡ zāᅡir fitne turur ve bāᅡın semā‘ -ı ᅡayret turur. Her kim bāᅡın rumūzların fehᅡ ᅡılsa bu ᅡulaᅡ birle ᅡayret éᅡitgey ve eger fehᅡ ᅡılmasa fitne iᅡinde ᅡalᅡay. Üᅡünᅡi kısᅡᅡniᅡ ᅡaᅡᅡında kim kāᅡ derd turur kāᅡ derᅡān andaᅡ kim (61a) ᅡaᅡ ‘azze ve celle yarlıᅡar ⁵¹⁷ ممن خلطوا ⁵¹⁷ ᅡeyᅡ Zü’n-nūn-ı Mıᅡrī raᅡmetu’llāᅡi ‘aleyᅡ bu āyetni işāret ᅡılır kim semā‘ ᅡaᅡ turur, köᅡᅡülᅡni enᅡiᅡte ve ᅡikeste ᅡılır ve ızᅡrāb ve ᅡareketge kélᅡtürür ve müteᅡarrık zevᅡ ᅡevᅡ bolur kim: ⁵¹⁸ السماع متحرك القلوب ⁵¹⁸ Her kim ᅡaᅡ ᅡulaᅡı birle semā‘ ᅡılsa ⁵¹⁹ بى يسمع و بى يبصر و بى يبطن او يسمع او يبسطوا مستحق صدق ⁵¹⁹ bolur ve her kim nefis ᅡulaᅡı birle semā‘ ᅡılsa münāfık ve zındık bolur. ᅡVāce İᅡᅡāᅡ rivāyet ᅡılır İsmā‘īl Atadın raᅡmetu’llāᅡi ‘aleyᅡ semā‘ ᅡarām ‘avāmᅡa ⁵²⁰ السماع حرام على العوام ⁵²⁰ ve mübāᅡ

⁵¹³ *Kur’an*: 5/83: “Resule indirilene duyduᅡları zaman, taᅡıᅡ ᅡıktıkları gerᅡekten dolayᅡ gözlerinden yaşlar boᅡandıᅡını görürsün. Derler ki, Rabbimiz iman ettik, bizi ᅡahit olanlarla beraber yaz.”

⁵¹⁴ *Kur’an*: 17/44: “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O’nu tesbih eder. O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir ᅡey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halimdir, baᅡıᅡlayıcıdır.”

⁵¹⁵ Allah, hakikaten tüm noksanlıklardan münezzeᅡtir.

⁵¹⁶ *Kur’an*: 29/45: “Sana vahyedilen kitabı oku ve namaz ᅡıl. Muhakkak ki namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah’ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüᅡüdür. Allah, yaptıklarınız bilir.”

⁵¹⁷ *Kur’an*: 9/12: “Diᅡerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diᅡer kötü bir amele karıᅡtırdılar. (Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder. ᅡünkü Allah ᅡok baᅡıᅡlayan, ᅡok esirgeyendir.”

⁵¹⁸ İᅡitme, kalbi harekete geᅡirir.

⁵¹⁹ Benimle işitir, benimle görür, benimle güᅡlenir veya doᅡruyu hak ederek işitir ve yayılırlar.

⁵²⁰ İᅡitmek halka haramdır.

eyyām-ı ‘ıyd turur.” ve taqı fuḫahālar ittifaḫ kılıp tururlar kim def urmaḫ ve taḫl urmaḫ ve ney tartmaḫ nikāḫda ḡazātda ve eyyām-ı ‘ıyda revā turur. Bes ma‘ lūm boldı kim bu maḫām ‘āriflerḡa ve ‘aşıqlarḡa zāt-ı ekber turur. Ḥāşıl-ı (62a) kelām ol turur kim mundın ehl-i ma‘ rifetḡa ‘ālem-i şūret birle işi yoḫ belki alarnıḡ ‘ālem-i ma‘ nıde turur. Bu ma‘ nıdin turur her némerse kim lebde aytur ḫalbḡa ḫuzūr peydā bolur ol tezkır-i ḡayret ve vaḫt ve ḫāl turur. Her némerse kim lebni Ḥaḫ ‘azze ve celleniḡ zıkrindin meşḡul kılır ol dūnyā turur, ḫumār ve fitne turur kim ⁵²⁸ *İlāhî! الدنیا ما شغلك عن الله تعالى* Cümle mü’min ve Müsülmānlarḡe sebīl-i Ḥudā ruzı kılgıl, inşā’lāhu te‘ālā.

Bābü’s-sābi‘ fī beyāni’l-ḫizmet⁵²⁹

⁵³⁰ *قال النبي عليه السلام سيد القوم خادمهم صدق ما نطق* ḤVāce İshāḫ rivāyet kılır İsmā‘īl Atadın raḫmetu’līlāhi ‘aleyh edeb saḫlamak sādātlar ve büzürgler ve meşāyıḫlar şoḫbetinde a‘lā dereceḡa yétkürür andaḡ kim Ḥaḫ te‘ālā kelām-ı mecīd içinde ḫaber bérür: *قوله تعالى ولو* ⁵³¹ *قال النبي عليه السلام من لا رعايته حق* Ve taqı ḫadīş ki *انهم صبروا حتى تخرج اليهم لكان خيراً لهم* ⁵³² *يا نبي ان* Ḥaḫret aydılar kim: “Kimerse ri‘āye kılmasa uluḡlar ḫaḫḫın ve ‘ulemālar ve evliyālar ḫaḫḫın ve raḫm kılmasa özidin kiçiklerḡe ol kimerse méndin érmes.” Bu ḫadīş isnādında bu ma‘ nıni Ḥaḫ ‘azze ve celle ‘ilmniḡ isnādınıḡ ta‘zīmındin kılıp turur ve mundın işāret birle (62b) beşāretḡa ulanurlar. Bes ey dervīş yol içinde rükn-i a‘zam köḡülni şeyḫḡa baḡlamak turur ‘ale’d-devām ümīd tutmaḫ turur <turur> Mürīdniḡ murādı şeyḫ bolsa ve méniniḡ

⁵²⁸ Dünya, Allah’tan başka meşgul olunan şeydir.

⁵²⁹ Yedinci bölüm, hizmetin beyanı hakkındadır.

⁵³⁰ “Kavmin efendisi, kavmine hizmet edendir.” anlamına gelen bu hadis çok eserde yer almasına rağmen kaynağına ulaşılamamıştır. Ancak, M.KARATAŞ’ın *Hz. Peygamber Gibi Çalışmak* isimli makalesinde de geçmektedir.

⁵³¹ *Kur’an*: 49/5: “Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”

⁵³² Hadis (TIRMİZİ: *Birr*: nu. 15; EBU DAVUD: *Edeb*: nu. 66; *Riyāzü’s-şāliḫīn*: C 1, nu. 354): “Büyüklere ve alimlere saygı göstermeyen, küçüklere rahmet etmeyen bizden değildir.”

mağşūdım andın hāşıl bolur dése. İsmā'īl Ata raḥmetu'llāhi 'aleyh ayturlar mürīdğa lebed turur ki dāim kōnġlin ve muḥabbetin şeyḥğa bağlasa. Andın soġ andın 'ilm-i vāqı'āt şeyḥdin müstefīd bolsa ve taqı bir ma'nī ol turur kim öz taşarrufın fānī kılıp ve şeyḥ taşarrufında bākī bolğay andağ kim ihtiyārī qalmağay. Şeyḥ quddise sırruhu ayturlar: Mürīd şeyḥ katında mürde şıfat kerek; şeyḥ gassāl turur mürīd mürde.⁵³³ المرید كالميت والشيخ كالغسال Ammā mürīdğa edeb mundağ kerek kim şeyḥ hizmetinde tizin çöküp oltursa bu ḥavf birle tursa kim gūyā cellād aldında turğandék meşāyih-ı tarīkat andağ aymışlar ki: Mundağ mürīdniġ andağ pīr nazarında bir sâ'at olturmağı bir yıllık tã'at birle berâber turur. Mürīdniġ tã'ati şeyḥniġ cemâlinde müşâhede kılmağ turur. Andağ kim şerī'at tã'ati mu'ayyen, tarīkat tã'atı Hağ 'azze ve celleniġ zikri turur andağ kim Hazret-i Resūl 'aleyhi's-selām ayturlar: من يمشى فى خلف عالم خطوتين وجلس عنده⁵³⁴ Naql ki bir 'âlim-i (63a) muḥakḳık bir şeyḥ hizmetinde oturup edeb birle ve teveccüh birle olturur érđi. Andın su'âl kıldılar ki: “Özniġ 'âlim turur, sên né için hizmette olturur sên?” Cevâb aydı kim: “Kéyimim kara bolupdur, anı pāk kıılır mén bolğay ki aqarğay.” Émdi 'ilmdin ol miğdâr qanâ'at kılgaylar ki 'amel kıılmağniġ kemâlâtın tapqaylar. Şeyḥ Aḥmed Hazreviye raḥmetu'llāhi 'aleyh ḥâlet-i nez' de érdiler. Mürīdleridin bir kimerse su'âl kııldı ki: “Yâ şeyḥ! Ḥaliġ nédür?” Şeyḥniġ közleridin eşk revân bolup aydı ki: “Éy ferzend! Toğsan bês yıl bu dergâhda yügürdim, émdi bu zamân yüzümge eşik açarlar. Bilmes mén sa'âdet eşikin mü açarlar ya şekâvet eşikin. Bu vağt su'âl-cevâb vağtı érmesdür.” dédiler. Émdi mundağ yügürgen dervīşler bu qorğunçada bolsalar yügürmegen bizindékniġ ḥâli nétek bolğay? Dünyâ bir şayyâdğa oğşar, dâmin qurup dâneni pinhân

⁵³³ Mürīd ölü gibi, şeyḥ (ise) ölü yıkayan (gassal) gibidir.

⁵³⁴ “ Kim ki alimin iki adım arkasından yürürse, yanında iki dakika oturursa, ondan iki kelime dinlerse ona iki cennet vacip olur.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis

koşup turur ġāfiller dāneni körerler, dāmnı körmesler. ‘Āqıl ol turur kim dāmnı körse dāneġa maġrūr bolup dāmge éltmese dūnyāġa esīr bolmasa kim ħavflık turur. Resūl anāqber yınadı fı kl yom xms klmat olha ana bıt wāđ fāġml alı anıśā : ‘aleyhi ’s-selām ayturlar ki: w ana bıt الظلمته فاحمل الی سرّاً و ana bıt (63b) السكنات فاحمل الی فراشاً و ana bıt الفقر فاحمل الی کنزاً و ana bıt الحیا و العقارب فاحمل الی تریاکاً قیل رسول الله مالانیس قال قرأه القرآن و ما السراج قال صلوات الیل و ما الفراش قال عمل صالح و ما الكنز قال صدقته و ما التریاک قال شهد ان لا اله الا الله و شهد ان محمد عبده و 535 Mundaġ érse ādemī bes ġāfil turur. ...⁵³⁶ rażıya’llāhu ‘anhuma, an Ḥażret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemdin su’āl kıldılar ki: “Yā Resūlu’llāh! ⁵³⁷ هل یحشر معالشهداً احد فقال نعم من یذكر الموت فی یوم الواحد Ya’ nī kıyāmet künide héç kim şehīdler bırlé ħopar mu?” Ya’ nī Resūl ‘aleyhi ’s-selām aydılar: “Ārī.” Her kimerse bır kéçe kündüzde yıġırme mertebe ölümni yād kılsa anıġ refīkı şehīdler bolur. ⁵³⁸ قال رسول الله لو Eger ħelāl cānverlerge ħaber bolsa érđi sizlerni öltürürler tép andaġ kim ādemī meġizlik alar herġız semürmeġey érđiler ve ġām bırlen ériġey érđiler ammā ādemī zāt ġāfil turur. Bu dūnyā oġlanlarınġ oyunu meġizlik turur kim ⁵⁴⁰ الناس ینام فاذا ما توا انتبهو Andın kéyin kim uyġudın bīdār bolurlar, ‘ömrlerin yélġe yiberürler peşimān kılurlar, sūd kılmas. ⁵³⁹ قال رسول الله من اجتبین فرساً فی سبیل الله

kaynaklarında rastlanmamıştır. Ancak anlam olarak buna en yakın hadis TABERANİ’de geçmektedir: “Büyüklerle oturun, alimlere sorun ve hikmet ehli ile beraber olun.”

⁵³⁵ Ben kabirim. (Kabir) ona seslendi. Her gün beş kelime (söylerim) Birincisi, ben öyle bir evim ki enis olanları barındırırım; öyle bir evim ki yıldızı (kandili) taşırım; öyle bir ev ki yılan ve akreplerin eviyim, oraya panzehir taşınır. Resulullah (kabre) “enis nedir?” dedi. (Kabir) *Kur’an* okuyandır (dedi). “Sirac nedir?” (dedi.) Gece namazıdır. “Yatak nedir?” (dedi.) Salih ameldir. “Define nedir?” (dedi.) Sadaka vermektir. “Panzehir nedir?” (dedi.) Panzehir de (şuna) şahadet eder (dedi): “Allah’tan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed de O’nun kulu ve elçisidir.”

⁵³⁶ Bu kelime, metinde silik çıktığından okunamamaktadır.

⁵³⁷ Bir kimse şehitlerle beraber haşrolur mu?

⁵³⁸ Evet, bir gün ve gecede yirmi kez ölümü zikrederse (haşrolur).

⁵³⁹ “Yırtıcı hayvanlar ölümün ne olduğunu bilseydi yemek yemezdi.” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır. Bu ibarenin kudsî hadis olduğu, Bilecik Müftülüğü’nün internet sitesinde *Bir Demet Kudsî Hadis* başlığı altında verilmiştir.

⁵⁴⁰ İnsanlar uyurlar (ama) öldükleri vakit uyanırlar.

⁵⁴¹ (64a) Ya‘nī Resūl aleyhi’s-selām aydılar her kimerse bir at şağlasa cihād-ı küffār üçün anıᅡg ġarażı a‘lā-y-ı dīn-i Haᅡ ve nuşret-i İslām bolsa ança ot bérmaġı ve toydurmaġı anıᅡg yégeni ve içgeni ve ança tişlegeni ve tézekini kıyāmet küni terāzūġa salurlar ᅡasenāt şebt kılurlar. ⁵⁴² Hıvāce-i kā’ināt andaġ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يتبعون الميت ثلاثته (?) و يبقى معه واحد ⁵⁴³ قوله تعالى يوم تجد كل نفس ما عملت من خير ⁵⁴⁴ Yād kılıᅡgılar ol küni kim kélür Ka‘b-el-Aᅡbār rażıya’llāhu ‘anh ayturlar bende-i şāliᅡniᅡg namāzı özidin ilgerü kélgey ve ayġay kim ⁵⁴⁵ اليكم عنه فلا سبيل لكم عليه فقد اطال يوم القيامة (64b) Allāh te‘ālā ayġay yıraᅡ turuᅡg andın ol bisyār ᅡademinde namāz maᅡāmıda ᅡalişen tép turur érđi. Andın soᅡg başı ᅡarafıdın kélgeyler rüze ayġay Bārī te‘ālā rızāsı üçün aᅡlıᅡ ve teşneliᅡ köp tartıp

⁵⁴¹ Hadis (Buhari’den rivayetle, *Riyāzū’ş-şāliᅡīn*: C 2, nu. 1335): “Allah yolunda inanarak ve Allah’ın vadini tasdik ederek bir atını feda ederse o atın başı, gözü, kulağı, eti, tırnağı, her şeyi yarın ahirette mizanına koyulur.”

⁵⁴² “Ölen bir kimse üç şeye tabi olur ama onunla birisi kalır.” anlamına gelen bu hadis BUHARİ (*Rikak*: nu. 42), MÜSLİM (*Zühd*: 5, nu. 2960) ve TİRMİZİ’de (*Zühd*: 46, nu. 2380) “Ölüyü (mezara kadar) üç şey takip eder; ailesi, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri döner, biri baki kalır. Ailesi ve malı geri döner, ameli kendisiyle baki kalır.” şeklinde geçmektedir.

⁵⁴³ *Kur’an*: 3/30: “Herkesin iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduġu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir.”

⁵⁴⁴ Hazır olan bir hayırla kötü bir amel arasında çok büyük bir fark vardır.

⁵⁴⁵ Sizi ondan şiddetle sakındırırım, size o hususta cevaz yoktur. Muhakkak ki kıyamette zorlanırsınız.

turur. Andın soᅡg ekki ʃarafıdın kélgeyler şadaķa ayġay: ⁵⁴⁶كفوا عنه Melā'ikler ayġaylar:

⁵⁴⁷لك حيا و طبت ميتا

Anıᅡg yüziġe cennetdin eşik açarlar 'amel-i şāliᅡ ol menzilde anıᅡg birle ķalġay. Andın soᅡg melā'ike-i raᅡmet eᅡgeyler, ayġaylar: “Korķmaġıl kim ᅡavfdin kécıtiᅡg, ġam yémegil, şād bolġıl kim vāşıl bolduᅡg.” قوله تعالى ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا تنزل الملائكته ⁵⁴⁸الا تخافوا ولا تحزنوا و بشروا بالجنة التي كنتم توعدون و فى الخبر اذا تجلى الله شىٰ 548 ʃuşu' la vāşıl bolmaķ nişānı sınıķlıķ ve şikesteliķnı māyesi ʃa'ām-ı pāklıķdın turur ma'şiyetniᅡg ziyāde bolmaġı birāder-i mü'miniᅡn köᅡglin rencide ķılmaķ zālim zılm ķılmaķdın bu cümle loķma nāpāklıķdın turur. Bir za'ife-i 'āriᅡe Aᅡmed ibn-i İşᅡāķniᅡg ķatıġa kélip su'āl ķıldı ki: “Koylarımniᅡg yüᅡgü birle ʃahāret suyn germ ķılır érdim. Bir kün koylarım ķoᅡᅡşumniᅡg eşikige barıp turur, andın pāre-i 'alef otlamış. Émdi ķoᅡᅡşumdın baᅡıllık tileyin mü ʃahāret suyn atıķ ķılayın mu?” Faķīha giriyan boldı, aydı: “Bu va'z bes turur. (65a) Şeyᅡ Ebū Bekr-i Verraķ aytur meşāyiᅡı küberā-y-ı Mışır érdi, ayımış: “Tih yabānında on beş kün sergerdān boldım aç ve teşne ķaçan yolġa kirdim érse leşkerige uçar adım suv birle şerbet ķılıp maᅡġa bėrdiler içtim otuz yılge tégrü köᅡglim ķattıķ boldı ʃa'atdın ᅡalāvet tapmadım. Ol sebebdin kim tefahᅡuş ķılmadım ki ol suv ķaydın érkan?” Meşāyiᅡ ķaddesa'llāhu rūᅡahu ayturlar: “Bir içimlik suvniᅡg ġümānı üçün otuz yılge tégrü köᅡgöl ķattıķlıķı ve ʃa'atsızlıķı bolur bolsa cāhil birle kécürür ādemġa ekki cihān giriftārlıķı 'azāb-ı āᅡretġa müstevcib bolmaķlıķı tildin turur.” ⁵⁴⁹قال النبى عليه السلام افضل الصدقته جهداًمقل

⁵⁴⁶ O'nun dengi yoktur.

⁵⁴⁷ Sana göre diri, tıbbā göre ölü(dür).

⁵⁴⁸ Kur'an: 41/30: “Şüᅡhesiz Rabbimiz Allah'tır deyip de sonra dosdoġru olanlar var ya onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki korkmayın, üzölmeyin, size dünyada iken (vaad edilmekte olan) cennetle sevinin.” (Alah bir şeye tecelli ettiġi zaman)

⁵⁴⁹ “Sadakaların en faziletlisi, ġüzel söz söyleme gayretidir.” anlamına gelen bu hadis *Sahih-i Buharide* (C 13, nu. 6013) “ġüzel ve hoş söz, sadakadır.” şeklinde geçmektedir. Buhari ve Müslim'den rivayetle

turur tevân-gerlerniġ deremindir. Hıvâce-i Kâi 'nât şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir kün şahâbelerni tahriş kıldılar şadağa bérmağ üçün 'Abdu'r-rahmân ibn-i ['Avf] kırk oğya altun keltürdi ve 'Āşım 'Adî altmış veşik hırça keltürdi. Ebū 'Aqıl Enşarî bir şa' hurma keltürdi aydı: “Kéçe âbkeşlik kılip boynum birle anıġ nezdiğa ékki şa' hurma bérıp turur. Birin ehl-i 'ıyâllerimğa bérdim, birin hizmetiġizğa keltürdim.” tedi ve emr-i Resûlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: ⁵⁵⁰ ان یشره على الصدقات Resûl 'aleyhi's-selām emr kıldılar anıġ şagūsın barça sadağalarınġ üstinde **(65b)** bir küni Hâzret-i Resûlü'ş-şakaleyn ve Hıvâce Kabe Kavseyn şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem izvâc-ı tahâretniġ birevleriniġ hücreleriğa kirdiler, ta'âm tapmadılar. Yana bireviniġ üyige bardılar, ta'âm tapmadılar, ba'zılar aydılar, 'ıyd küni érdi. Her tokkuz üydin ta'âm tapmadılar, 'ale'ş-şabâh namâzdın fâriğ bolup 'Āişe razıya'llāhu 'anhlarnıġ hücreleriğa qadem-i mübârek koydılar érse ta'âmlar günâgün kördiler, sordılar: “Qaydın keldi?” 'Āişe razıya'llāhu 'anhâ aydılar: “Emîrû'l-Mü'minîn 'Oşman razıya'llāhu 'anh berhurdâr ...⁵⁵¹ bir batman un bir koy ve bir qarın sarığ yağ yiberip tururlar.” Resûl 'aleyhi's-selām aydılar: “Yâ 'Āişe! Muni özge hücrelerğa hem taqsım kılıġ.” 'Āişe razıya'llāhu 'anha aydılar: “Yâ Resûlu'llāh! Her tokkuz hücreğa şundağ yiberip turur.” tédiler. Resûl 'aleyhi's-selām münâcât kıldılar kim “İlāhî! 'Oşmânıġ mālınıġ her hisâbın âsân kılgay sên.” tép bu münâcâtda érdiler ki Hâq sübhânehu ve te'âlâdın Cebrâ'îl nâzil bolup aydı: “Yâ Muhammed! Hâq te'âlâ aytur, habîbimniġ du'âsın müsteħab kıldım, hisâb-ı kıyâmetni 'Oşmânğa âsân kıldım, tedi.” Bu kün 'ıyd küni érdi ve Hâzret-i 'Oşmân razıya'llāhu 'anh Hâzret-i Risâlet-penâhî şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemniġ hizmetleriğe kelip aydılar kim “Yâ Resûlu'llāh! 'ıyd küni turur, mübârek qademiġizni

Riyâzû 'ş-şâliħinde (nu: 697) ve *Râmûzü 'l-ehâdiste* (s. 322, nu. 2818) ise “Hoş söz bir sadakadır.” şeklinde geçmektedir.

⁵⁵⁰ O sadakaları (hurmaları) işaret ederek.

⁵⁵¹ Metinde bu kelime silik çıktığı için okunamamaktadır.

bizniñ (66a) hücreğa rencide kılıngız.” tép icāzet tiledi. An Hāzret şalla ’llāhu ‘aleyhi ve sellem ékki yüz şahābe birle Hāzret-i ‘Osmānning hücreşiğa barur érdiler. ‘Osmān razıya ’llāhu ‘anh barmaqların hisāb kıılır érdiler. An Hāzret aydılar: “Yā ‘Osmān! Né hisāb kıılır sén?” ‘Osmān aydı: “Mübārek kademingizni hisāb kıılır mén, her bir kademingiz için bir gūlām āzād kıılır mén.” Tā ‘Osmān razıya ’llāhu ‘anhniñ üylerige tégrü dört ming yüz kadem bastılar érse dört yüz gūlām āzād kııldılar. Bes saᅇga taᅇı ma‘lūm bolsun kim: ⁵⁵² اترك نفسك مع الله Şeyᅇ raᅇmetu ’llāhi ‘aleyh ayturlar boᅇuz tép yémek için ayturlar kim nefsing sémürse boᅇzın üzgil témişler. Hıvāce İmām Muᅇammed-i Şāristānī ᅇavli birle ⁵⁵³ فادخلى فى عبادى و ادخلى فى قلوب Ya‘nī her kim meniñ bendelerimniñ köngliᅇa kirdi behiş cāvidāniᅇa kirdi. Bes ma‘lūm boldı kim her kim bir merd-i ᅇudāniñ könglin rāzı ve şādmān kıılsa ᅇaᅇ te‘ālā ol bendeᅇa hisāb-ı kıyāmetni āsān kıılır. ᅇaberde andaᅇ kēlip turur kıyāmet küni bolsa āmennā ve şaddaᅇnā, ᅇalāyıᅇni ‘araşātda ᅇāzır kıılurlar ve terāzūᅇa a‘mālin tarturlar bende bolᅇay kim aniñ a‘mālin tartᅇaylar tāt pelesidin ma‘şıyet pelesi ziyāde kēlᅇey. Ol bende müteᅇayyir (66b) bolᅇay könglin ‘azābᅇa ᅇoyᅇay, feriştelere ᅇaşd kıılᅇaylar ᅇedānı düzaᅇᅇa éltᅇeyler közleridin yaş revāne nā-gāᅇ ᅇaᅇ te‘ālādın nidā kēlᅇey kim “Bu bendeni ᅇoyunᅇ, bul tātati kıılıp érdi, öziniñ ol tātadin ᅇaberi yoᅇ érdi. Ol tātati meniñ ᅇāzretimde ağır turur.” Andın bir kāᅇaz pāre uçup kēlᅇey, aniñ tātati pelesiᅇa tüşᅇey. Ol ᅇālde tātati pelesidin ma‘şıyet pelesi ağır kēlᅇey. Yana fermān kēlᅇey kim bu bendeni cennetᅇe éltiñᅇ. Ol bende şādmān bolup münācāt kıılᅇay kim “İlāᅇī! Bu né tātati turur kim kirāmen kātibin bilmesler ve meniñ yana ᅇaberim yoᅇ turur?” Nidā kēlᅇey kim “Éy bendem! Bir kēᅇe yatur érdiñᅇ. Nā-gāᅇ bīdār boldiñᅇ, ᅇaşd kııldıñᅇ kim kelīme-i şēᅇadetni ayᅇᅇay sén, ayᅇmay turur érdiñᅇ ki uyᅇu saᅇga ᅇālib bolup uyᅇuᅇa

⁵⁵² Nefsini Allah için terk et.

⁵⁵³ Kullarımın gönüllerine girenler, cennete girer.

bardıng. Émdi bu şevāb uşal niyyetiñg için turur. Özgelerge pūşide turur mañga pūşide érmes. Ol tā‘ atıñg ecri bu turur ki sañga yétkürdim tā‘ älemdağılar bilsünler ki héç tā‘ at zayı‘ érmes tā az köp Hāḡ ‘ azze ve celleniñg ḡatında.”⁵⁵⁴ انا لا نضيع اجر من احسن عملا Ebū Sa‘īd Rifāī ...⁵⁵⁵ rivāyet ḡılır an Hāzret şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellemdin: غفر الله تعالى⁵⁵⁶ (67a) Ya‘nī Peyğamber şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar: Bende dégen yolda turğan seng ü sıfālñi köterse ol ḡulñı Mevlā ‘azze ve celle yarlıḡar bolsa hāşşa ol bendeler kim namāz ve niyāzı huşū‘ ve huşū‘ birlen bolsa Hāzret-i Risāletpenāhī şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem ayturlar: شفاعتي⁵⁵⁷ Ya‘nī Resūl ‘aleyhi’s-selām ayturlar méniñg şefā‘atim şehādet ayğanlarge turur ya‘nī alarnıñg tilleri dilleri birle muvāfiḡ bolsa alarnı şefā‘at ḡılır mén. Hıvāh Ḳureyşī hıvāh Hābeşī bolsun bisyār Ḳureyşī érdiler ki bu devletdin maḡrūm boldılar körmes mü sén kim Ebū Cehl ‘aleyhi‘l-la‘ne Ḳureyş-i emīrdi ve hem Resūlū‘llāhñıñ ḡayaşları érdi. Bisyār mu‘cizeler körüp yolḡa kirmedi bu devletdin maḡrūm boldı. Bilāl Hābeşī, dīn-i Süheyl-i Rūmdın érdi, ḡaseb ve neseb uruḡ ḡayaşlıḡ né asiḡ ḡılır. Şeyḡ ḡaddesa‘llāhu rūḡahu ayturlar bes ma‘lūm boldı kim pādşāhzāde ya şeyhzāde ya mollazāde mén témek da‘vā-y-ı lāf turur ve mürīd mén témek birle rāst kélmes. Hāḡ ‘azze ve celle fermānın tutmaḡ kerek. Meşāyıḡ-ı ḡarīḡat né kim mürīdḡa emr étse mürīd taḡı bu ayğan emrlerni tutmaḡ kerek. Hāşr-i ekberde andaḡ mürīdḡa ‘ināyet-i Hāḡ ve şefā‘at-i peyğamber ve şefḡat-i meşāyıḡ (67b) bolḡay. Eger

⁵⁵⁴ *Kur’an*: 18/30: “İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar (bilmelidirler ki) biz, güzel işler yapanların ecrini zayı etmeyiz.”

⁵⁵⁵ Bu kelime metin silik çıktığı için okunamamaktadır.

⁵⁵⁶ “Bir dikenli yol üzerinden kaldıran ve günahattan sakınan bir kimseye Allah mağfiret eder.” anlamına gelen bu hadis, *Riyāzū’ş-şāliḡīn*de (C 1, nu. 127, Buhari ve Müslim rivayet etmiştir.) şu şekilde geçmektedir: “Günün birinde bir adam yolda giderken yol üzerinde gördüğü bir diken dalını oradan attı ve bundan dolayı Allah’ın rızasına mazhar oldu ve yarlıgandı.”

⁵⁵⁷ Kim ihlaslı bir şekilde kalbiyle ve diliyle Allah’ın birliğine şehadet ederse Allah’ın şefaati onun üzerine olur.

hîlâf kılsa bu cümledin maħrûm qalur, ne'üzûbi'llah min zâlik. Anıñg için an Hâzret şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem haber bérürler: ⁵⁵⁸ امرءةٌ صالحته خير من الف رجل Ya' nî bir za'ife-i şâlih miñg érdin yaħşırak témişler. Éy 'azîz! Bir za'ife 'amel-i şâlih kılıp miñg érneñg sâında bolsa lâ cerem hVâh Hâbeşî bolsun hVâh Kureyşî hVâce-i dünyâdâr bolsun Hâq fermânlamışını kılmasa andaq miñg érdin bir za'ife kim Hâq sübhânehu ve te'âlâniñg rızâlıķı için abuşqasın râzı kılsa artuqraq turur. Resûl 'aleyhi's-selâm ayturlar: "Mi'râc tûni tórtünçi qat âsmânda tãife-i za'ifeleri kördüm ki otdın tonlar kéyip tururlar. 'Azâb ferîşteleri otdın gürzî birle ururlar ve taķı alar feryâd kılırlar."

Cebrâ'ıldin sordum: "Bu né 'avretler turur?" Aydı: "Bular ol 'avretler turur ki érin âzâr bérgenler, tamuqqa kirgünçe bu 'azâb birle mübtelâdurlar. Nétek kim *Kur'ān*da haber bérür: ⁵⁵⁹ قوله تعالى فلا تخضعن فيطمع الذي في قلبه مرض Қақан kim bu âyet keldi érse 'Aişe razıya'llāhu 'anhâ mübârek barmaqların tişleriğa yétkürmegünçe söz sözlemes érdiler ki nâ-gâh âvâzım faşih haķıķat nâmaħremiñg kulâķığa hoş yétüşmeğay. Éy dervîş! Mundaq tariķalarnı saķlağan zã'ifeler (68a) haķķıda Resûl-i Hüdây aytıp tururlar ki: ⁵⁶⁰ امرءةٌ صالحته خير من الف رجل Éy dervîşler! Érdin ve hâtündin murâd 'amel turur, âdemî mén tégenler bisyâr turur velîkin kıyâmet küninde anğa né sân ve mü'minler haķķında né i'tibâr Peyğamber 'aleyhi's-selâm ve meşâyıhlarnıñg andaq kişige şefķati bolmağay né için kim Resûl 'aleyhi's-selâm şerî' atnı aydılar ol râh râst turur ve meşâyıhlar hem ol şerî' atnı aydı ve tariķatnı tuttı ve bu yol qonmağanğa ve tutmağanğa né kılsun? An Hâzret şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemniñg nefsi şerîfleri Ebû Tãlibge te'sîr kılmadı né için? 'İnâyet-i Hâq yok érdi. Émdi meşâyıh taķı müridğa né

⁵⁵⁸ Salih bir kadın, bin erden daha hayırlıdır.

⁵⁵⁹ *Kur'an*: 33/32: "Ey Peyğamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin."

⁵⁶⁰ Salih bir kadın, bin erden daha hayırlıdır.

kim fermānlamış bolsa eger ‘ināyet-i Hāḫ bolur bolsa né kim ‘ināyet-i Hāḫ bolur bolsa né kim şeyḫ aytğanın ḫabūl ḫılur mürīd bolur ve eger ḫabūl ḫılmasa şeyḫ né ḫılğay? Andāḫ bolğay kim devlet-i āḫiretdin maḫrūm bolur, iş ‘ināyet-i Hāḫ birle turur. Eger ‘ināyet-i Hāḫ bolsa cümle ḫullarığa bahāne turur. Naḫldur ki bir kün Ādem ṣalavātu’r-rahmān İblīsğa yoluḫtı, aydı: “Éy mel‘ūn! Bu né iş turur ki sēn ḫıldınḡ hem özünḡe ḫıldınḡ ve hem maḡga?” İblīs aydı: “Éy Ādem! Sēn maḡga melāmet ḫılmaḡıl ki sēniḡ İblīsniḡ mén boldum ve meniḡ iblīsım kim bes ezelde Hāḫ te‘ālāniḡ saḡga ‘ināyeti (68b) bar érđi, meniḡ ḫaḫkımda yoḫ érđi.”⁵⁶¹ انا خيرٌ منه⁵⁶² turur ve taḫı yüz minḡ yıl tā‘at ḫılğan ‘Azāzilni dergāhdın ḫuvlap ve la‘net dāḡın basıp meniḡ bī-niyāzlıḡımni bilsünler tēp ve ḫorḫa tursunlar: انا خيرٌ منه⁵⁶² da‘vāsını ḫılmasunlar ‘āşiler taḫı ma‘şiyetleriğa baḫıp méndin ümīd üzmesünler ḫVāheş meniḡ ḫVāheşimdur tēp. İblīs ‘aleyhi’l-la‘ne aydı: “Maḡga yārılıḫ boldı, Ādemğa secde ḫılḡıl tēp. Mén secde ḫılmadım, secde ḫılayın dēp érđim velīkin anıḡ tileḡi ol érđi kim secde ḫılmayım. Āḫir anıḡ tileḡi boldı, meniḡ ḫVāheşim bolmadı anıḡ üçün kim öz iḫtiyārım⁵⁶³ انا خيرٌ منه⁵⁶³ özümni ḫaḫīm kördim ve taḫı ḫikmetdin taş kördim⁵⁶⁴ فانك رحيم⁵⁶⁴ niḡ taşı birle urdılar tişimni töktiler. ⁵⁶⁵ فانك رحيمٌ فانك عليك بغى الى يوم الدين⁵⁶⁵ niḡ tamḡasını cebēnimğa urdılar ve dergāhdın sordılar ḫādir-i berkemāl ve ḫāhir-i zū’l-celāl özi turur. Anıḡ ḫükmiḡe héç söz yoḫ turur. Émdi bu dergāhda ḫorḫḡıl ki tā cehennemlik bolmaḡay sēn. ⁵⁶⁶ ولا مخلصون على خطر عظيم⁵⁶⁶

Hikāyet: Bir kün Ebū Bekr-i Şiddīḫ rażıya’llāhu namāz ḫılur érđi, sūre-i *el-ḫāḫkanı* ḫırā‘at ḫılur érđiler. Bu yérge yétüştiler ki: *خذوه فعلوه ثم الجحيم صلوة ثم فى سلسلته*

⁵⁶¹ (Allah) dilediğine muktedir. Ezelde ve ebedde takdir sahibidir.

⁵⁶² Ben ondan daha hayırlıyım.

⁵⁶³ Ben ondan daha hayırlıyım.

⁵⁶⁴ Muhakkak sen rahmet edensin.

⁵⁶⁵ Sen merhametli ol ki sana da kıyamet gününde merhamet edilsin.

⁵⁶⁷زرعها سبعون زراعاً فاسلكوه (69a) Ya‘nî Hâk celle ve ‘alâ yarlıkar kim tutuñglar bu kâfirlerni gerdenleriğa ğull uruñg ve dūzaḥka salıñg her silsile turur témiş kezâ ağızlarındın salıp gerdenleridin çıkarıñg anıñ üçün kim ol Mevlâ ‘azze ve cellege maḥār kélmeý turur. ولا يحض على طعام المسكين فليس له اليوم هاهنا حميم ولا طعاماً الا من غسلين لا يأكله ⁵⁶⁸الاخاطون Ve ḥalāyıkka ṭa‘ām bérmedi, miskīn ve faḳırlerge destġirlik kılmadı, añga héç ṭa‘ām bolmağay. Megerem dūzaḥiler miskīnleriñg malın héç kim yémes. Meger kâfirler Ebā Bekr raḏıya’llāhu ‘anha na‘ra urup miḥrābka yıġıldılar kaçan kim hoşığa kélđi tā kırk kün ağırık boldılar. Şeyḥ ḳuddise sırruhu ayturlar ki andaḳ Ebā Bekr-i Şiddīḳ raḏıya’llāhu ‘anh bir va‘īd āyetni eşitip kırk kün kesel bolsalar da vaylar ol ādemīğa kim tamām-ı ‘ömrin ma‘şıyet birle kéçürse ma‘şıyet yükin merkebiğa yüklep ‘uḳba-i āḥretka yüz ursa zihī düş-vār ol yüzge kim rāh-ı āḥretka nétek baḳar? Ḳıyāmet küni anıñg aḥvāli nétek bolur? Mundaḳ ḳorḳunç birle murādka yétip tururlar ehl-i sülūklérniñg işi bu érđi. Bir ḥarf bilen biler boldılar ve anıñg beyān ḳāni‘ bolup elf menġizlik rāst boldılar. Şeyḥ Ebu’l-Ḳāşım-ı Naşrābādī raḥmetu’llāhi ‘aleyh ayturlar érđiler bir kün Mekkedın kélür érđim bireġüni kördüm ki ayaġın (69b) tebreteyip yatur ḥVāhladıım kim sūre-i *Fātiḥānı* oḳup añga dem kılsam içidin birev āvāz bérđi kim öġil ki munı öltürür mén. Zīrā ki Ebā Bekr-i Şiddīḳni düşmen tutar. Ḳıyāmet küni bolsa barçanıñg a‘mālin terāzūnıñg bir pelesıga salsalar Ebā Bekr-i Şiddīḳniñg a‘mālin bir peleġa salsalar cümlesidin fāzılraḳ kélgey. Şeyḥ ḳuddise sırruhu ayturlar: “İ‘tikādlık yétti, i‘tikādsız yétti.” Bu yād kılgan ‘azizler érđi, i‘tikādsız İblīs ‘aleyhi’l-la‘ne érđi. Kılgan ṭa‘atları nest-i nābūd boldı, hevā birlen āvāre boldı. ونهى النفس عن الهوى فان الجنة

⁵⁶⁶ Ve ihlaslı olanlar da büyük bir tehlike içindedir.

⁵⁶⁷ *Kur’an*: 69/30-31-32: “(Allah şöyle der:) Onu yakalayıp zincire bağlayın, sonra onu cehenneme atın, sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu.”

⁵⁶⁸ *Kur’an*: 69/34-35-36-37: “Yoksulu doyurmaya teşvik etmezdi. Bu sebeple bugün burada onun candan bir dostu yoktur. Ancak günahkarların yediği kanlı irden başka yiyeceği de yoktur.”

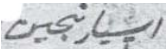
⁵⁶⁹ **المأوى** **هي** Zübeyde ibn-i Sābit rażıya'llāhu 'anh, Emīrū'l-mü'minīn 'Ömer rażıya'llāhu 'anhni 'ahd-i hilāfetleride kördiler ki bir küni bir meşk suvni arķalap barurlar. Sordı: “Yā Emīrū'l-Mü'minīn! Bu né hāl turur?” Aydılar ki: “Yā Zübeyde! Bu zamān rūsūmu'l-Rūm maŋga haber bérdi ki sēn né iş kılur sēn ki Rūm'da héç kim kalmadı belki barça séniŋ dād-ı 'adliŋge dostdār tururlar. Bu sözni eşitip nefsim özünge baķtı korķtı, nā-gāh tekebbürlük kılmağay. Anıñ için bu meşk suvni köterdim ki ol mütekebbir nefsi köndüreyin tēp.” Bu meşk suvni bir ķurtķanıŋ üyige éltip bérdi. Bes éy derviř! Bilgil kim ādeminiŋ vücūdında muniŋdek muħālif némerseler bar turur ammā rūh-ı raħmānī (70a) turur, şeytān ve nefis düşmen turur. Dünyā bu ékkisiniŋ 'āleti turur bu 'āletni Ħaķ tarafıge nařıb kılsaŋ raħmānī bolur zihī devlet ve sa'ādet turur ve eger nefis ve şeytān tarafıge yüz öğürsenŋ fażihāt ve rüsvāy turur. Bu dünyāni bedel-i āhret kılsa řāyeste-i behiřt ve dīdār bolur ve eger āhretdin gāfil bolsa müstevcib-i dūzaħ bolur. Resūl 'aleyhi's-selām, 'Alī rażıya'llāhu 'anhni dünyādın korķuttılar. Andağ kim ķattıķ yél dirāhtlarını tebretķandék aydılar: “Yā 'Alī! **ايك لا اجمع من الدنيا فان من كثير ما له كثر شغله و من كثر شغله كثر حرصه و من كثر حرصه نسي ربه فما ظنك يا علي** ⁵⁷⁰ **يا لمن نسي** Ya'ni yā 'Alī saŋga bolsun kim dünyāni cem' kılmağıl anıŋ için kim kimniŋ ki mālī köp bolsa çarħ-ı řuğlı bisyār bolur ve kimniñ řuğlı köp bolsa bisyār bolur ve her kimniñ bisyār bolsa ol kimerse perverd-gārni ferāmūř kılur. “Yā 'Alī! Héç bilür mü sēn kimerse perverd-gārni unutsa anıñ hāli nétek bolur?” Naķl kılıpdurlar ki řeyħ Ebū Seyyid Ebu'l-Ħayrdın bisyār dünyāvār érdiler. Andın soŋ su'āl kıldılar ki:

⁵⁶⁹ Eğlenceyi sona erdiren nefsin cenneti, Meva cennetidir.

⁵⁷⁰ “Sizi şiddetle ikaz ederim. (Kalbe sevgisini koymadan zengin olmak müstesna) çok dünya malı edinmeyin. Çünkü dünya malı çok olanın dünya ile meşguliyeti çok olur. Dünya ile meşguliyeti çok olanın dünyaya hırsı, sevgisi çok olur. Dünyaya hırsı, sevgisi çok olan, Rabbini unutanın halı nice olur?” anlamına gelen ve metinde hadis olduğu belirtilen bu cümlelerdeki dünya sevgisi, BUHARI'de (*Rikak*: B., nu. 5) ve MÜSLİM'de (*Zekat*: nu. 115) “İnsan ihtiyarlasa bile bile onun iki duygusu hep genç kalır: Çok kazanma hırsı ve çok yaşama arzusu.” şeklinde geçmekte; TIRMİZİ'de (*Zühd*: nu. 19) ise “Benim ümmetimin fitnessi maldır.” şeklinde geçmektedir.

“Yâ büzürgvâr! Siz da‘vâ-y-ı dervîşlik kıılır siz. Bu çadırnıñ şanâbları ve téveleriniġizni miġleri kamuġ altundın turur. Bular şeyhlikġa şâyeste körünmes.” (70b) Şeyh andaġ cevâb aydılar ki: “Dervîşler zinhâr hezâr zinhâr Ebû Sa‘îd altun miġlerni kelge urup turur né dilge eger köniġinde perverd-gârdın özge bolmasa üyinde hezâr hezâr bolsa bâkî bolġay.” Hıvâce İshâk rivâyet kıılır İsmâ‘îl Atadın rahmetu‘llâhi ‘aleyh aytur érdiler dervîşler zinhâr beşad zinhâr öz mu‘âmeleniġizni Şeyh Ebû Sa‘îd mu‘âmelesiġa oġşatmanġızlar, dünyâvarlık anġa hicâb bolmamış behilâf ol sanġa bir zerre hicâb-ı râh turur. Bilgil kim ba‘zı zeherlik cânverler tişler, efsun oġuġucını tapmasa helâk bolur. Bu kıyâs birle şâyed kim Şeyh Ebû Sa‘îd efsun oġur bolġay, öziġni anġa teşbîh kıılmaġıl, mundın turur kim ekşer meşâyih tecridlik ihtiyâr kııldılar. Anıġ üçün kim dünyâ ‘ilâcın bilmegenlerge kıattıġ düş-vâr turur. Sén muġna köre kıyâs kıılġıl. Diremsizler cihânda kıayġusı yok, diremliklerni dünyâda kıayġusı yok. Şeyh kıaddesa‘llâhu rûhahu ġaķîķatlık dervîşlerniñ kıademi kânġa menġzer. Eger her ġas ve ġaşâk anġa tüşse kânî bolur. Pâdşâh-ı Mışır bu sözni eşitti érse beş mişķâl zehre kıatil (71a) yiberdi tâ şeyhķa pinhânî içürgeyler. Ol kimerse tört mişķâlni şerbetge kıoşup bir mişķâlin alıp kıaldı. Şeyhü‘l-meşâyih aydılar emânetġa kıyânet kıılmaġıl érse anı hem kéltürüp bérđiler. Şeyh fi‘l-ġâl lâcerġa tartıp bir kıatreyi kıadeġ tubide koydılar, anı emânet égesige béring dep kéltürüp ġalîfeġe bérđiler. ġalîfe barmagi bilen tattı érse şerbet kördi, aydı bes eger andaġ mundaġ bolsa kândın bolġay. Eger mürîd Ebâ Bekr-i Şiddîķ Resûl ‘aleyhi’s-selâm kıademiġa yüz kéltürmiştek yüz kéltürse mundaġ kimerse kânġa ta‘alluķ turur. Bir kün evbâşlık ceġl müşrikler Muşţafâ şalla‘llâhu ‘aleyhi ve’s-sellemni öltürġeli <ķaşd> kııldılar érse ġazret-i Rabbü‘l-‘İzzetđin mihter-i Cebra‘îl fermân yétkürdi kim hicret kıılġıl dep Resûl ‘aleyhi’s-selâm Ebâ Bekr rażıya‘llâhu ‘anhġe aydılar ki: “Üyünġni ġalî kıılġıl, séniġ birle meşveretim bar.” Ebâ Bekr rażıya‘llâhu ‘anh aydılar: “Yâ Resûlu‘llâh! Üy ġalî turur, barķasınġ ġizmetķarnıñ tururlar.” Resûl ‘aleyhi’s-selâm

aydılar: “Yâ Ebâ Bekr! Mañga fermân boldı kim hicret kılgıl dép.” Ebâ Bekr (71b) aydı: “Yâ Resûlu’llâh! Mén séniñg hizmetkârıñg turur mén. Qayda kim sên barsañg yerge barur mén.” ‘Âişe razıya’llâhu ‘anha tüşe-i râh kıldılar. Resûl ‘aleyhi’s-selâm karanguda Mekkedin çıktılar ve cemîc küçelerde rehbanlar bar érdiler. Resûl ‘aleyhi’s-selâm bir avuç tofrağğa dem kılıp ol rehbanlar tarafıge taşladılar érse Haq te’âlâniñg fermânı birlen yél turup ol tofrağnı kökke şavurdı. Resûl ‘aleyhi’s-selâm ötüp kétdiler. Ebâ Bekr razıya’llâhu ‘anh kâh ilgeri kâh keyin yürür érdi. An Hazret aydılar: “Yâ Ebâ Bekr! Né üçün andağ kılır sên?” Aydı: “Yâ Resûlu’llâh! Mebâdâ yâğı<n>ler öñğdin ya soldın çıkıp sañga zahmet yétkürgünçe mañga yétkürsünler téyür mén.” El-kışşa: An Hazret barur érdiler, mübarek qadempleri âbile çıkarıp andağ tekâsül peydâ kılmış. Ebâ Bekr razıya’llâhu ‘anh an Hazret şalla’llâhu ‘aleyhi ve’s-sellemni gerdeneriğä köterip pâre-i râh yürüp bir tağğa yéttiler. Anda bir muhtaşar gâr bar érdi. Ebâ Bekr-i Şiddîk aydılar: “Yâ Resûlu’llâh! Sâ‘atî tevaqquf kılıñg, bul gârda haşerât bisyâr bolğay, evvel mén kireyin. (72a) Eger belâ bolsa mañga bolsun.” Ebâ Bekr-i Şiddîk kirdiler, tonların pâre kılıp ol gârda né kim sūrâh bar érdi bérkittiler. Bir sūrâhğa yétmeyin qaldı, harâic tonıdın özge némerse qalmadı. Resûl ‘aleyhi’s-selâm ol gârğa qadem qoydılar. Ebâ Bekr gâr içini qolları bilen râst kılır érdi. An Hazret mübarek başların Ebâ Bekr-i Şiddîkniñg tizleri üze qoyup âsâyiş kıldılar. Ebâ Bekr-i Şiddîk héç némerse tapmadılar ki ol bâkî ‘anda tişükni bérkitseler âhir mübarek tâ başların ol sūrâhğa qoydılar. Anda bir yılan bar érdi. Ebâ Bekr razıya’llâhu ‘anhniñg tabanlarığä zehir saldı. Ebâ Bekr razıya’llâhu ‘anh özlerin üstü-vâr tutar érdiler, mebâdâ Resûl-i Hudâniñg âsâyiş hâlel yétmesün dép. Nâgâh şubh-ı şâdik boldı. Resûl ‘aleyhi’s-selâm bîdâr boldılar. Ebâ Bekrğa nazar kılıp kördiler ki tenleri ‘uryân çehreleri sarıq vücudları dernâz aqvâl sordılar. Ebâ Bekr-i Şiddîk vâkı‘anı beyân kıldılar. An Hazret du‘â kıldılar. Ol du‘â ol zeherge tiryâk boldı. Üç (72b) kün ol gârda boldılar. Kâfirler ol gârge yéttiler. Hudâ-y-ı te‘âlâ öz qudreti birle

alarını kâfirlerdin pinhân tuttu. An Hâzret, Ebâ Bekr-i Şiddîkğa aytur érdiler ki: ⁵⁷¹ لا تحزن ان الله معنا Bu hizmet birle Ebâ Bekr-i Şiddîkniñg fazîleti barça yârânların fâzılrağ turur. ⁵⁷² ثانی اثنين اذ هما فى الغار Ol turur âyeti kim Aşşâb-ı Kehf birle muvâfağat kıldı érse Hâğ te‘âlâ alar birle *Kur’ân*da yâd kıldı. Ebâ Bekr-i Şiddîk razıya’llâhu ‘anh hem Resûl-i Hüdâniñ hizmetleride dünyâ ve âhretne tapsalar héç ‘acîb ve ğarîb bolmağay vallâh. Nağldur ki Âdem-i Şafî behiştin dünyâğa tüştiler Hindustânğa bir kün ‘ûd yağaçınıñg tubide âsâyiş kıldılar. Kaçan kim koçtı ‘ûd yağaçınıñg izi Âdem-i Şafîniñg vücûdında érdi. Bes Âdem şalavâtu’llâhi ‘aleyh ‘ûd yağaçının ayrıldı érse ‘ûd yağaçı yığladı, hâl tili birlen aydı ilâhî mén âdemğa ‘âşıkdur mén. Hâzret-i Rabbü’l-‘İzzetdin hitâb keldi kim: “ ‘Işğ da‘ vâsın kıılır sên érse sêniñg ornuñg ot bolsun.” Bes bilgil kim giyâhî kim giyâh(73a)lığı birlen Âdem-i Şafîge ‘âşık bolup murâd tapar bolsa ve tağı kıymeti özge giyâhlardıñ fâzılrağ bolur bolsa. Haşşa âdemoğlı kim ⁵⁷³ ولقد كرّمنا بنى آدم âyeti birle cemî‘ aşiyadıñ fâzıl yaratıp turur. ‘Işğ kızanıda kızayp muğabbet otı birle ortayıp Hâğ sübhânehu ve te‘âlâniñ ‘azîz kılmış kullarıdın bolsa héç ‘acîb ve ğarîb bolmağay. Kormes mü sên kim yığlay kormegünçe ğalâyıknıñg lâyıq loğması bolmas. Altını kim bûte içide güdâz tapmağunça rüşen ve şafâlık tapmas. Pervâne kim otğa küymeyin şem‘ vişâlidin behre alalmas, pervânelik atın kötere bilmes. Hıvâce İşhâğ rivâyet kıılır İsmâ‘îl Atadıñ rahmetu’llâhi ‘aleyh bu cümle zıkr kılmış cüzvî némerseler her biri bir rencğa tégmegünçe şafâ ve kıâbil bolmas. Êmdi ‘ârif-i şadıklar ‘ışğ ve

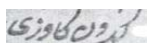
⁵⁷¹ Sen üzülme, Allah bizimle beraberdir.

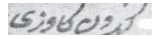

⁵⁷² *Kur’an*: 9/40: “Eğer siz ona (Resulullah’a) yardım etmezseniz (bu, önemli değil); ona Allah yardım etmiştir. Hani kafirler onu iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile Mekke’den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kafir olanların sözünü alçalttı. Allah’ın sözü ise yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”

⁵⁷³ *Kur’an*: 17/70: “Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.”

miñnetlerni bulardın öksük kılsalar ehl-i irâdet ‘aşıklar ārā bolmamışlar. Cehd kılgıl bulardın öksük bolmağıl, gâfil turmağıl, buğdaynı qazanğa salıp otđın eser yétürseler érse cünbüş peydā kıılır. Şüfî ehl-i irâdet şeyh hizmetide Hâk ‘azze ve celle zıkrı içide **(73b)** hareketni buğdaydın öksük kılsa anğa ‘aşıklar arasında né sãn hikmet bolmasa yād içre şevkıñg né séniñg yarukıñg tép mundın aymışlar. Şüfî öz nefsigе vâ‘iz bolmasa kerek nefsnı maqhūr kılsañg hareket-i ‘ışq gâlib bolur. Cehd kılgıl şeyh qademide hizmetde bola körgil bu qapuğda yol kamuğ témişler. Hıvâce İshâk rivâyet kıılır İsmâ‘îl Atadın, Yünus Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh âhir vaqtıda İbrâhîm Ata rahmetu’llâhi ‘aleyhke aydı: “Éy İbrâhîm Hıvâce! Bizdin soñg Süksük Hıvâcege barğay sãn, rahmet kalidi andadur, sañga uluş andın téger. Biz séni maqâmge yétkürü bilmedük, ol yétkürür” tédi. Yaşlıq Yünus Ata dünyâdın naql kıldı érse İbrâhîm Ata barmadı, aydı: “Méniñg şeyhim müdâm Hıvâce Hızr birle halvet ve şöhetlik érđi, méni maqâmge néçükdin yetküre bilmes. Bu iş méniñg mecâzlığımdındur.” dép barmadı. Qaç kündin soñg bir kéce der-hıvâb érđi. Vâkı‘ada ékki kimerse hâzır boldı: Biri İbrâhîm-i Halîlu’llâh ve biri Mūsâ-y-ı Kelîmu’llâh érdiler. Aydılar: “Biz Hâk te‘âlânıñ fermânı birlen keldük, rahmet **(74a)** kalidi Süksük Hıvâcede turur, barğıl.” Bîdâr boldum érse seher-i a‘lâ vaqtı bolmış özimge aydım, bu tüş şeytânî érmes. Bu ékki peygamber mürsel tururlar ve taqı seher-i a‘lâ vaqtıda namâzge turdum, namâznı edâ kıılıp Mendüd Şeyh yaşlıq yārānlarge aydı: “Bir ibriq suv alıñg! Süksük Hıvâceniñ qademiga barur miz.” İbrâhîm Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh ilgeri yürüp bir yerde tevaqquf kıldı. Yārānlar soñıdın çıqtılar. Körerler vuñuş ve tıyūr İbrâhîm Atanıñ etrāflarıda tevâzu‘ birlen turur érse bular tüşdiler. Ol cānverler perākende boldılar, su‘âl kıldılar: “Bu cānverler bizdin né için kaçtılar?” İbrâhîm Ata cevâb bérđiler ki: “Sizler alarnıñ goştın ve yağın yer sizler. Anıñg için kaçarlar.” Andın yolğa kirdiler, bir menzilde tevaqquf kıldılar, şabâh boldı érse tañg namâziğa meşğul boldılar. Bir rek‘atın kıldılar ve yana bir rek‘atın

kıllurda Ata Süksükniñg rûhları kélip kulağlap koydı érse bî-hüş boldı kaçan kim hüşığa kélđi érse namâzın edâ kılıp yolğa qadem (74b) urdılar. Ol menzilde Mendüdğa zahmet tégdi, anda qaldı. Ata Süksükniñg bibileri Kürsî Ana mu‘cirlerin boyınğa salıp aydı ki: “İbrâhîm Hıvâce yârânları birle kéle turur érđi. Bir yârı yüklüg bolup qaldı. Anğa himmet tutuñg!” tép bir sâ‘atdın sonğ İbrâhîm Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh haber bérđiler, merhabâ kıldılar. Ata Süksük aydı: “İbrâhîm-i Halîl Mûsâ-y-ı Kelîmni havâle kıılmağunça kélmediñg.” Bir sâ‘atdın sonğ Mendüd Şeyh hazır bolup kélđi. Sordılar:

“Né kördüñg?” Aydı: “Qattıg zahmetde érđim, bir kögerçündék cânver kélip yastuğım üzre qondı, qattıñ lerze kıldı érse hoş boldım.” Yana bir kün İbrâhîm Ata vâkı‘ada kördiler ékki kögsi müşkték bolupdur. Cebrâ’îl ve Mikâ’îl ve İsrâfîl ve ‘Azrâ’îlni indedim. “Éy oğlum! Kél kögsümdeki sütni émgil.” Kélmedi. Âhîr kiçik İsmâ‘îlni indedim kélđi. Birin tamâm içti birin tükeliçe içti, érte qoptum İsmâ‘îl’niñ éligin aldım. Süksük Hıvâcenîñ qademiğa kélđim, selâm kıldım. Cevâb aydı. Andın kéyin qademde turđım. Süksük Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh aydı: “Éy İbrâhîm Hıvâce! Séndeki (75a) emânetni kimge bérđiñg?” Aydı: “Sizde turur.” Aydı: “Râst ayğıl! İsmâ‘îlge bérđiñg érse bizdeki emânet hem anğa bérđiñg, ékki nazarnıñ arasında qutbül-meşâyıñ bolğay biz. Mürîdniñ hisâbın bildük, ol bilmegey.” İbrâhîm Ata mundağ naql kılıpdur ki Süksük Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh bir qaşşârniñ qatığa bir néçe kîrbâs alıp bardılar. Qaşşâr aydı: “Atın nédür?” tép nişâne kılayın, kîrbâs gâlañ bolmasun. Süksük Ata aydılar: “Atım Fir‘avn turur.” Qaşşârî aydı: “Özge at tapmadıñg mu kim mundağ at koyup sén?” Süksük Ata aydı: “Éy qaşşârî! Atım Muhammed turur ammâ revâ tutmas mén kim Resûl-i Hudâniñ atların tép.” Andın sonğ birle tökseñg ve ihânet kılsañg bu cihetdin mundağ téyür mén. Bu ‘azîz üyige yandı érse ol kéçe başın yastuqda érse cemâl-i cihânârâ-y-ı an Hâzret şalla’llâhu ‘aleyh ve sellemni tüşinde mu‘âyine kördi. Aydılar: “Éy Süksük Hıvâce! Sén meniñg atımge ta‘zîm kıldıñg

érse biz taqı kabûl kılduq, séni ve séni ferzenledim, yeñgini hem ve sañga iktidâ' kılgan yārānlarnıñgı hem şefâ' at kılır mén tā dūzahdın hālāş bolğaylar.” Bes éy bende (75b) bilgil kim Muḥammed Resûlu'llāhniñ isimlerin nigāhda şerḥ kılıp ta' zīm kılmāğı birle Muḥammed Resûlu'llāhniñ munça 'ināyetleri bolur bolsa. Hāşşa ol bendeleri kim Hāq celle celāluhuniñ zātın ve şıfātın ta' zīm kılıp zıkr-i perverd-gārni hālīş köñgölde hareketge kéltürse Hāq te' ālā ol bendeni yarlıkap şāyeste-i behişt ve dīdār kılsa héç 'acīb ve ġarīb bolmağay. Ādemī hıżmet ve nigāhda huzū' ve huşū' birle kılsa kabūllıq maqāmığa tüşer. Zübeyr ibn-i ...⁵⁷⁴ bir küni öz günāhınıñ hisābına tüşti érse 'ömri altmış yıl érmiş. Eyyāmni hisāb kıldı érse yigirme bir miñg taqı bēş yüz kün çıktı. Aydı: “Zihī kıttıq düş-vār kim eger her künde bir günāh kılmış bolsam yigirme bir miñg taqı bēş yüz günāh bolur. Munça günāh birle Hāzret-i perverd-gārniñ dergāhığa né yüz birlen barur mén?” tép bī-hūş boldı. Aşıl altmış yılınıñ küni yigirme bir miñg altı yüz bolur. Yana bī-hūş boldı.⁵⁷⁵ فاذا هو ميت⁵⁷⁵ kıtığa kéldi cānū'l-Hāq teslīm kıldı.⁵⁷⁶ فسمعوا قائلًا يقول يا لك ركعته ابي الفردوس⁵⁷⁶ āvāzın eşittiler ve (76a) <ve> kâ'ılını körmediler. Şūret mazmūni bu érdi kim bir cünbüşde firdevs-i uçmaḥke yétti. Bes bilgil kim köñgöl birle eşitsenğ ve nedāmet birle qorqsañg mundağ dereceler bolur bolsa düş-vār kim Hāq zıkrin ve Hāq naşīhatin bilip kulağğa almağan ve qorqmağan ādemī ölüğ sānında bolur. Ölüğ ādem naşīhatni né kılsun? Şeyḥ Ḥasan-ı Başrī raḥmetu'llāhi 'aleyhniñ tezkireleride aytur ki birev su'āl kıldı, aydı: “Yā Şeyḥ! Evzāk-ı şūfīler va' z-ı naşīhat eşitseler bīdār bolur érdiler. Tevbe ve istiğfār kılıp Hāzret-i Hāq te' ālā dergāhığa yüz kéltürdiler. Bu zamāndağı hālāyıkça 'ulemā ve fuželā yüz āyet ve ḥadīş sözin eşitmes lā sebeb né bolğay? Şeyḥ aydılar: “Evzāk-ı mü'minlerniñ köñgli ġāfil érdi.

⁵⁷⁴ Metinde silik çıkan bu kelime okunamamaktadır.

⁵⁷⁵ O öldüğü zaman.

⁵⁷⁶ (Allah yolunda yaşayarak) öldüğünde senin için firdevs cenneti vardır diye sesler işitirsin.

Naşîhat birlen bîdâr bolur érdi. Bu zamândağı ħalâyık dünyâğa ħariş, dilleri ölüg turur. Naşîhat birlen tirilgey. Āyet ve ħadîşni dilşaflık birlen eşitseñg mezra‘a-y-ı dünyâ ve âħret bolur.” Ĥaşşa meşâyıĥlarnıñ nefsin ve ħizmetin muñga köre kıyâs kılgıl. ĤVâce İshâk rivâyet kıılır İsmâ‘îl Atadın (r.a.) aytur érdiler ki ħilmniñ nîk lâgar şivesi bir sâ‘at Muştafa şalla‘illâhu ‘aleyhi ve sellemniñ şöĥbet-i şerîfleride bolmaĥ birle barça ‘ayblardın ħalâş bolur bolsa. **(76b)** Ular kim mütâba‘at-ı Resûl ‘aleyhi’s-selâm ve muvâfaqat ve ħizmet-i meşâyıĥ kılsa kıyâmet küni anıñg taqşîrâtın tevfirâtka mübeddel kılsa ⁵⁷⁷ اولئك يبذل الله سيئاتهم حسنات teşrîfi birle héç ‘acîb ve ħarîb bolmaĥay. Ular kim şıdĥ birlen ħadem urdılar müsteĥıĥĥ-ı kerâmât boldılar. İbrâĥim-i Ĥalîl Nemrûd otıĥa şıdĥ birlen ħadem urdılar. Nâr-ı Nemrûd bostân boldı. Mûsâ-y-ı Kelîm, Şu‘aybnıñ ħizmetin kıldı érse ħarîb zaĥmetidin ħurtulup peygamber boldı. Naĥldur ki bir kün Ĥadıçe rażıya‘illâhu ‘anha Ĥureyşniñ barça uluĥların cem‘ kıldı. Bir bisâtı bar érdi. Tört yüz gez cümle altundın ve yana bî-bahâ dü nuĥre ve cevâhir ve tonları kıymet bahâ atlas ve kümni ve Mışrî ve Rûmî ve Bağdâdî ve berdeler ve dâdegler Türki ve Rûmî ve Hindî ve Ĥabeşî cümlesin ol bisâţ üstiĥa cem‘ kıldılar ve dört minĥ kızıl tüĥlüg tévelerni ol bisâţ tégreside turguzdılar. Andın kéyin Ĥadıçe rażıya‘illâhu ‘anha kéygen libâsların çıkarıp kalim [kéyip] keldi ve libâsların ol cema‘anıñ aldıda koyup ve bisâţ **(77a)** göşesinde kıyâm yüzün Ebû Cehl sarı ve Ebû Leheb sarı keltürüp aydı ki: “Éy şayyâdîd-i Kureyş! Bu ħâlték ħâl bu zamânede héç kimde kördünĥiz mü?” Cümle aydılar ki: “Körmedük.” Ĥadıçe rażıya‘illâhu ‘anha aydılar ki: “Güvâĥ boluñĥlar ki bu ħâller barça Muĥammedniñg turur.” Ĥadıçede bu kalimdin özge némerse yok turur. Tâ tirig mén,

⁵⁷⁷ *Kur’an*: 25/70: “Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.”

Muhammedniñ hizmetidin özge némerse kıılmağay mén tép ⁵⁷⁸ **فی سبیل الله** tecrīd boldı. ⁵⁷⁹ **قوله تعالى ووجدك عائلا فاغنى** Ol zamān Muhammed Resūlu ʾllāhniñ dostları şād boldı.

Faşl: An Hāzret şalla ʾllāhu ʿaleyhi ve sellem, Hādīçe razıya ʾllāhni algāndın soñgra Ebā Bekr razıya ʾllāhu ʿanh nezr kııldılar ki eger Resūl-i Hudā méniñ vaṭanıñğa kadem qoysalar on bende, on kişilig cāme ve on okya sīm tép. Müddet-i medīddin soñgra bir kün an Hāzret şalla ʾllāhu ʿaleyhi ve sellem Ebā Bekr- Şiddīkniñ üyleriğa teşrif keltürdiler érse Ebā Bekr-i Şiddīk istiḳbāl çıkıp merḥabā tép üyge kirdiler. Peyğamber ʿaleyhi ʾs-selām duʿā kııldılar. Andın Ebā Bekr-i Şiddīk dükkāñğa bardılar kırk okya sīmni semīn lekendğa rāst kııldılar ve kırk okya ʿūd kırk okya müşk ve kırk okya ʿanber ve kırk tahta atlas ve kırk gūlām ve kırk kenīzek ve bir dıraht mercān kim yétti şāhı bolğay ve her şāhıda bir gevher ve seng pāreler birle muraşsa ʿ ve bu barçasın Resūl ʿaleyhi ʾs-selām (77b) niñ hizmetleride qoydılar. An Hāzret aydılar: “Yā Ebā Bekr! Bu mällarnı barçasın ⁵⁸⁰ **فی سبیل الله** şarf kıldıñg, özünge né qoyduñg? Bes Hāq [celle] ve ʿalā qabūl kılgay.” tép Fātiḥā oqudılar. Bul hem nīz maḳām-ı tecrīd turur. Şeyḫ ḳaddesa ʾllāhu rūḥahu aytur mundaḳ hizmet kılıp murādğa yétip turur. ⁵⁸¹ **ثانى اثنين** **انذ هما فى الغار** Bu hizmetdin turur. Mürīd ibtidā ḫālinde Behlül-i ʿAcemğa menğzer öğrenmek kerek ve hem edeb ve hizmet ve tarīkatnı muñğa köre taʿlīm kıılmaq kerek. Hāşşa nezr ve şadaḳanı şeyḫ taşarrufığa qoyup şeyḫniñ ḳademiğa ḳadem-i renc kılıp ihlāş birlen kélseñg Ebā Bekr-i Şiddīkğa andın né şevāb bolsa sañğa hem ol miḳdār

⁵⁷⁸ Allah yolunda.

⁵⁷⁹ *Kurʾan*: 93/8: “Seni fakir bulup zengin etmedi mi?”

⁵⁸⁰ Allah yolunda.

⁵⁸¹ *Kurʾan*: 9/40: “Eğer siz ona (Resulullah’a) yardım etmezseniz (bu, önemli değil); ona Allah yardım etmiştir. Hani kafirler onu iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile Mekke’den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona emniyetini nidirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kafir olanların sözünü alçalttı. Allah’ın sözü ise yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”

sevāb bolur. Şeyh Ebū Bekr-i Şaşıniᅡ mürīdi Şeyh Zeynū'd-dīn kūy-ı 'ārifānda érdi. Bir ferseng yérdin dersğa kélür érdi. Қақан kim üyige барur bolsa ol miқdār yérge арқası birle барur érdi. Mundaᅡ hizmet birle hem dānişmend ve hem meşāyihlardın boldılar ammā her қуşūr kim bardur mürīddin turur. Mundın aymışlar evzāᅡ-ı şūfīlerge: ⁵⁸² از ماست بر ماست Naқldur ki bir kün Süleymān 'aleyhi's-selām bir şayyādğa yolуқtılar. Körerler ki bayқuşnı tutup közin tikip қанатların muһkem қılıp başın tuban salıp kélтüre turur. Süleymān 'aleyhi's-selām aydılar: “Éy şayyād! Қуşı kim goştın yép bolmasa mundaқ 'uқūbet né turur?” Süleymān 'aleyhi's-selām mübārek éliglerin uzatıp (78a) anı şayyāddın alıp közin açıp ve қанатın kesip sordılar ki sёnde üç işni 'aceb körer mén kim özge қуşlarda yoқ turur. Aydı: “Né 'aceb turur ki ménde körer sён?” Aydılar: “Barқа қуşlar dāne yérler, sён yemes sён.” Aydı: “Yā Resūlū'llāh! Mén éşitip mén ki Ādem 'aleyhi's-selām bir dāne buᅡdāy yédi érse behiştin çıқtı. Ol sebebdin buᅡday yémekni özümge ҳarām қılıpdur mén. Yana қorқar mén ki ol dāne kişiniñ ҳaққı bolғay ve mén 'azābқа қalғay mén. Émdi mén za'if turur, 'azābқа ғāқatım yoқ turur.” Yana sordılar ki “Né üçün su içmes sён?” Aydı: “ 'Araşāt-ı қıyāmette teşnelіқ bisyār düş-vār turur. Munda zahmet köreyin bolғay kim Hақ sübhānehu ve te'ālā bul teşnelіқ amān bérgey.” Yana aydılar ki: “Қуşlar üç қısm turur: Ba'zı bostānlarda, ba'zı beyābānda ve ba'zı dostlar éligide. Sён héç biride yoқ yoқ sён dāim sёniñ maқāmiñ veyrāne turur, sebab né turur?” Aydı: “Ol қуşlar murᅡi turur. Dürūd қılurlar ki dūnyā bizniñ turur tép. Bilmesler ki alardın soᅡᅡa kalur. Bu dūnyā düşmen turur. Alarnıᅡ nefside cüz vebāldin özge némerse қalmas ve méniᅡ maқām veyrānelerde turur. Méndin düşmenlerge héç némerse қalmas.” Hāzret-i Süleymān 'aleyhi's-selām giryān boldılar, aydılar ki: “Mundaᅡ zirek cānver (78b) şayyādniᅡ dāmıᅡa nétek түştiᅡ?” Aydı: “Yā Resūlū'llāh! Maᅡᅡa 'ādet bu turur ki kéçeler za'if çengelim birlen asılıp Hақ te'ālāniñ şenāsın aytur

⁵⁸² Bizden olan bizden üstündür.

mén kim yā hū dép. Bul kéçe şubh-ı şādık yaqîn érdi érse uyku galebe bolmuş. Bir dem tilim Házret-i perverd-gārniŋ zikridin hāli bolup turur. Bir dem ki gāfillik urdum pādşāh-ı ‘ale’l-ıtlāk şayyād-ı bī-rahmnı maŋga kemerledi. Şeyh kaddesa’llāhu rūhahu ayturlar cānver ki aŋga şevāb ve ‘iķāb yok ve ümīd-i cennātü’n-na‘īm nīz yok Hāķ te‘ālā anıñ zikridin bir dem hāli bolmağı birle şayyādğa kemerlenür bolsa. Hāşşa ādem oğlı ‘ömrler taķıp esker ‘ömrin gāflet birle kéçürse şad hezār ve méni gāflet birlen urmuş bolsa hevā-y-ı nefsi şeytān ve hırş birlen ve seyr-i ‘ömrin zāyi‘ kéçürmiş bolsa. Hāķ te‘ālā rahmsız zālimleri aŋga muşallaķ kılıp türlük türlük belālar ve şiddetler ve miħnetler birle anı sınar. Bu kuşūruları bende özidin körmek kerek. Çünānçi meşāyiħler yolında yügürgen ve taķı ħizmetde bolmaķğa şürü‘ kılguçı muŋga köre kıyās kılısunlar. Şūfī ‘āmlerdin ilgeri kadem urmağunça kaķan şūfī irādet (79a) atın atamaķ revā bolur. Kıtbu’t-tariķat İsmā‘ıl Ata (r.a) ayturlar érdi ki kırık yaşıka tégrü bir tamaķım bir kefşim ve bir kéfenġim bar érdi. Émdi şūfī-i ehl-i irādet muŋga köre ehl-i sülüklerdin kıyās mundın murād nefsi ġurbet maķāmında bolmaķlıķ turur. Andağ kim Házret-i Risālet-penāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aydı: ⁵⁸³ **الفقر فخرى** Bes sālīkler piş-rev tururlar. Alarnıñ mübārek ħāk-i kademindin yüz miŋ cühüd binā bolup ağızğa Hāķ ‘azze ve celle İmān sözini salıp köŋġlin münevver kılısa héç ‘acīb ve ġarīb bolmağay. Naķldur ki bir kün Mālik-i Dīnār (r.a) bir cühüd-ı āteşperest birle münāzara kılıp aydılar ki: “Éy cühüd! Né üçün otķa tapur sén?” Cühüd aydı: “Ata babamızıñ dīni turur ve taķı anıñ üçün tapınur miz ki taŋġla kıyāmetde küydürmegey.” Mālik-i Dīnār aydılar ki: “Sén anıñ üçün secde kılır sén ki seni küydürmegey ve mén maħlūk bilür mén bī-emr-i perverd-gār küydüre almas. Kēġil ekkevimiz éligimizni otķa tutalı. Eger méniñ éligim küyüp séniñ éligiñ küymese ayğaniñ Hāķ turur ve eger séniñ éligiñ küyüp

⁵⁸³ Hadis bilgini İbn-i Hacer, “Fakirlik, benim övüncümdür.” anlamına gelen ve hadis olduğu belirtilen bu ibarenin uydurma hadis olduğunu söylemiştir. İbn-i Teymiye onlara katılmakla beraber: “Bu söz,

méniŋ éligim küymese séniŋ bâıl turur.” El-kıssa: Éliglerin otqa tuttilar érse ékkelesiniŋ éligi küymedi. Mâlik-i Dînârniŋ köŋli biryân bolup başın secdeğa koyup köŋlin Hâzret-i perverd-gârğa ulap aydı ki: “İlâhî! Sên bilür sên kim ol bâıl dinde turur. Né üçün küydürmes sên?” Nidâ (79b) keldi ki: “Yâ Mâlik! Cühüdniŋ éligi aniŋ üçün küymedi kim séniŋ éligiŋ birle biz revâ tutmas miz kim éligi ki dostımız éligi birle birge bolsa anı küydürsek émdi méniŋ zâhir kudretimni köreyin deseŋ éligleriŋni cüdâ cüdâ otqa tutuŋlar.” Mâlik-i Dînâr öz qolını ol otqa tutdı küymedi. Cühüd hVâhladı ki qolın otqa tutqay ot şerâre urup ol cühüdniŋ qolın küydürüp andın a‘zalarığa yüzlendi. Ol kabîle hâlini körüp barçası kelime-i tayyibe ve kelime-i şehâdet aytıp Müsülmân boldılar. Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî (r.a) dın bir müridleri su’âl kıldı ki “Yâ şeyh! Müridğa héç fâ’ide bolur mu meşâyıhlarnıŋ hikâyetidin ve alarnıñ rivâyetidin?” Şeyh aydılar: “Alarnıŋ sözlerin şükr biliŋler. Her néçe alarnıŋ sözleridin ...⁵⁸⁴ müridniŋ köŋli qavî bolur ve meded tapar.” Andağ kim Hudâ-yı te’âlâ aydı: “Yâ Muḥammed! ⁵⁸⁵ و كلاً نقصُ عليك من اثناء الرسل نسبت به فوادك! Éy Muḥammed kéçmişlerniŋ kıssasın saŋğa aytur biz séniŋ köŋliŋ aniñ birle arâm bolğay ve qavî bolğay.” Ya‘nî bilgil kim séndin burunğı peygamberler taqı bu mücâhede ve riyâzet birle maqâmğa yéttiler. İlâhî enbiyâ ve evliyâ ve fuqarâ ve hâş bendeleriŋizni haqqı ve hürmeti kim bu qavmdin maḥcüb kıлмаğıl ve ol nazâr kim hâslarğa tégdi bizni maḥrûm kıлмаğıl. Naqldur ki Şeyhü’ş-şühedâ İbrâhîm Ata (r.a) şöḥbetide érdiler. Müridleriğa zıkr fermânladılar, vaqt yürmedi. El-kıssa: Üç yolu zıkr boldı héç vaqt (80a) yürümedi érse İbrâhîm Ata aydı: “Éy yârânlar! Araŋızda muḥâlefet bar turur.” Yârânlar tefahḥuş kıldılar, tapmadılar, âḥir kördiler ki bir şüfîniŋ keşşiniŋ birisi vâjgüne turur. Ata

Abdurrahman b. Ziyad’ın sözüdür.” demiştir.

⁵⁸⁴ Metinde silik çıkan bu kelime, okunamamaktadır.

⁵⁸⁵ Hz. Peygamberin kalbi daraldığı, hüznlendiği zaman (onu teskin etmek için) biz sana önceki peygamberlerin kıssalarını anlattık.

rahmetu'llāhi 'aleyh aydı: "Anıñg için zıkr-i vaqt bolmas." Anı rāst kıldılar érse andağ vaqt yürdi kim 'aşıklarnıñg çaqmağı çağıldı, āteşi yağıldı. Anıñg için Şeyh rahmetu'llāhi 'aleyh aytur: "Ér bar, vaqtğa értelik bar, ér ki értelik نهى رسول الله عن قتل 586 ههدهد لانه رسول سليمان و عن قتل الحقائق لانه يقرأ سورة الحشر 586 "Öltürmeñgiz Hühüdni kim Süleymān peygamberniñg élçisi turur ve öltürmeñgiz karluvaçnı kim süre-i Haşrni okur." İsmā'îl Ata rahmetu'llāhi 'aleyh aytur: Hühüd ve karluğaç biri hizmet birle ve biri *Kur'an* okumağ birle halâyık arasında bıçağ zahmetidin amān bolur bolsa ādemni kim 587 لقد كرمنا بنى آدم و tép özge mañlükātdın fāzılraq yaratıp turur. Mü'min-i muvaññid *Kur'an* okusa ve namāz kılsa ve za'iflerge şefkat kılsa ve meşâyıñlar kademğa arığ iñlāş ile kadem ura her kademğa şevāb bolsa ve gör 'azābıdın ve üç miñg yıllık şırāt-ı köfrükdin ve hisābgāh-ı kıyāmetdin amān tapsa né 'aceb bolğay. Hıvāce İshāğ rivāyet kıılır (80b) İsmā'îl Ata rahmetu'llāhi 'aleyhdin mürīd şeyh kademğa himmet merkebi birle kadem ura hāşşa eyyām-ı şerīflerde aña meñgzer kim hāmmāmğa kirmişték hāmmāmniñg tertībleri ıssıg üy ve sādık üyler zāhir şerī'atda ıssıg üyniñg zahmetin tatsa her néçe kim köñgölde zannı bar bolsa köñgli ārām tapar ve dervīş meşâyıñ kadem hāmmāmğa meñgzer. Ba'zı hāmmāmğa kélip pāk bolur ve ba'zı nāpāk bolup kéter. Anıñg için kim Resül 'aleyhi's-selām ayturlar ki: 588 تحت كل شعرة جنابة Her müyniñg tubide bir murdārılığ bar turur. Eger müyniñg tubige suv tégmese cenābetdin çıkmās témişler. Bes ehl-i tarīkat tağı mürīd şeyh kademğa arığ i'tikād birle ve hālīş köñgöl birle kadem ura günāhları hāmmāmğa kirip pāk bolğandék bolur. Eger

⁵⁸⁶ "Hühüd'ü öldürmeyiniz. Çünkü o, Hz. Süleyman'ın yardımcısıdır. Kırlangıcı öldürmeyiniz. Çünkü o, Haşir suresini okur." anlamına gelen ve hadis olduğu belirtilen bu ibarelere en yakın anlamdaki kaynağa dayalı hadis Ebu Davud'da geçmektedir: "Resulullah, dört hayvanın öldürülmesini yasakladı: Karınca, arı, hühüd, surad." (EBU DAVUD: *Sünen*: Edeb: nu. 176).

⁵⁸⁷ *Kur'an*: 17/70: "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."

⁵⁸⁸ Cünüp kişinin her bir kılının altında.

nezzāreğa kélmişték bolsa mütāba‘at ve muvāfaqat-ı şeyh bolmasa nāpāk bolup kétmişték bolur. Anıñg üçün kim şūfīlerniñg köñgli ‘ale‘d-devām Hax te‘ālāniñg zikridin ğāfil bolmas. Her mü‘mini kim Hax te‘ālā ve teqaddesu zikriğe muvāfaqat qılmasa mü‘minliğı kemraq bolmış bolğay. Bes éy derviş bilgil kim cemi‘ a‘māl şāf köñgöl birle i‘tibār bolur köñgölni Hax te‘ālā öz qudreti birle şūret qılmas turur. قوله تعالى ثم خلقناه نطفةً في قرار مكين⁵⁸⁹ Pādşāh-ı ‘ālem celle celāluhu qaçan kim (81a) bendeni yarlıkamaq bir feriştege fermān qılır dünyāğa nāzil bolğıl bir qatre suv ériñg erresidin alğıl ve qatre-i suv za‘ifniñ kögsidin alğıl. Ol ferişte fermān birle inip bir merverid enzādelik suv ‘avretniñg kögsidin ve bir qatre suv ériñg pūştidin alıp tutup münācāt qılır: “İlāhī! Bu emānetni né qılayın?” Fermān kélür: “Éy ferişte! Ol tofrağ kim bu qulniñg medfeni bolğusıdır. Ol tofrakdın ékki üç tofrağ bu suvğa qatğıl.” Ol ferişte ayğay: “Bār Hudāyā! Bu qulniñg qabri qayda bolğusı. Mén né bilen?” Fermān kélür: “Maşrıqdın mağrıba kézgil! Qayu tofrağ bu suvğa menğzese andın alğıl.” Ol ferişte ol qatrelerni uşal tofrağğa qatıp kefi destide kırk kün tutar. Andın soñg ol ferişte münācāt qılır: “İlāhī! Bu emānetni né qılayın?” Fermān bolur bölek bir ferişteğa: “Dünyāğa ingil ve ol emānetni méniñg qudretim birle qanğa ögürgil!” Bu ferişte ol qanı kırk kün kefi destide tutup qanğa mübeddel kılğay. Qaçan kırk kün tamām bolsa ol taqı münācāt qılır: “Bār Hudāyā! Bu emānetni né qılayın?” Ol hālde yana bir feriştege fermān bolur: “Dünyāğa ingil ol emānetni qabz qılğıl! Ol ferişte ol emānetni alur. Ol hālde Teñgri fermānı birle ol qan goşt pāre bolur. Ol ferişte (81b) taqı ol goşt pāreni kırk kün kefi destide tutar. Andın soñg münācāt qılır: “Bār Hudāyā! Bu emānetni né qılayın?” Ol hālde yana bir feriştege fermān bolur anıñg ismi Melekü‘l-erhām turur. Fermān kélür: “Éy Melekü‘l-erhām! Ol méniñg qudretim birle şūretqa ögürgil!” Melekü‘l-erhām şūret qılır. Bu qulniñg bedenide tört yüz kırk dört pāre süngök ornatur. Her süngökni birbiri

⁵⁸⁹ *Kur‘an*: 2313: “Sonra onu sağlam bir karargahta nutfe haline getirdik.”

birle ulaştırur. Andın soñg andağ kim kemān giryāyını siñgir birle üstü-vār kılganték ol süngék içide üç yüz altmış tamur köndürgey. Ol üç yüz altmış tamurnı yüz seksenin derhareket kıılır, yüz sekseni tebrenmegey. Bu tamurlar içide qanlar revān kıılır. Qaçan kim şuret kıılırda ādemniñg köñglige ve tilige ve başığa yétse. Hāzret-i perverd-gārdın nidā kélür kim “Éy melekü ’l-erhām! Bu a’ zālarnı mén öz kudretim birle şuret kıılır mén.” Melekü ’l-erhām münacāt kıılır Perverd-gāra: “Bu üç a’ zānı öziñg şuret kıılmağda hikmet né turur?” Fermān kélür: “Yā melekü ’l-erhām! Ol bende köñgli birle meniñg vañdāniyyetliğimni yoqlayur. Bes köñgül birle her né ‘amel kıılır bolsa zāyi’ kıılmas mén ve tili birle meniñg zikrimni kıılır ve başı birle mañga secde kıılır.” Nétek kim haber bérür: ⁵⁹⁰ قوله تعالى (82a)

Faşl: Bilgil kim Hāzret-i Resūl şalla ’llāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar: **قلب**
⁵⁹¹ المؤمن عرش الله تعالى Köñgölni Hāq sühānehu ve te‘ālā öz kudreti birle yaratıp turur. Anıñg üçün bir ‘ameli kim köñgül birle kıılsa Hāq dergāhıda qabūl maqāmığa tüşer. Şeyh quddise sırruhu ayur: “İrādetde mürīd meyvesiz dırahtқа oğşar ve meyvelıq dıraht şeyhқа meñger. Eger her dırahtniñg meyvesi bolmasa anıñg şāhların kesip meyvelıq dırahtқа ularlar ve taqı müddetidin sonar meyve bérür.” ‘Āmlarnıñ vücūdı meyvesiz dırahtқа oğşar. Anıñg üçün başı hevā kıılır irādetқа kélmes irādetқа kélip mücāhede körse köp sevāb bolur. Eger her kimniñg şeyhi bolmasa gümrāh turur. قال رسول الله صلى
⁵⁹² له شيخ فشيخه الشيطان Hasan-ı Başrī rahmetu ’llāhi ‘aleyh bir yigitni kördiler. Anğa aydılar: “ ‘İlm örgengil.” Ol aydı: “Yā şeyh! Ékki iş aldımda turur. Anıñ birle meşğül turur mén.” Şeyh aydı: “Qayu iş turur?” Aydı: “Seferi bar turur aldımda

⁵⁹⁰ Bu ifadeden sonra bir ayet gelmesi gerekir ama ayet verilmemiştir.

⁵⁹¹ “Müminlerin kalbi, Allah ’ın arşıdır.” anlamına gelen bu sözün Sagani ’ye istinaden Acluni mevzu olduğunu söylüyor. (ACLUNI: 1997: C. 2, s. 92, nu. 1883)

⁵⁹² “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.” anlamına gelen bu sözün hadis kaynaklarında yer almadığı ve Bayezid-i Bistami ’ye nisbet edildiği hadis alimlerinde belirtilmiştir.

aniñ esbābige meşgūl turur mēn ve taqı vūcūdım ma‘şiyet birle ālūde bolup turur. Pīr hizmetiğa vāşıl bolup ol ma‘şiyetni pāk kıılır mēn.” Şeyh aydı: “Bargıl kim rāst yolda turur sēn, qopmağıl.” Eger bende ‘ibādet kılsa tācıdur kim öz başığa (82b) urar ve eger günāh kılsa dāğı turur kim kögsiğa koyar. Şeyh qaddesa ‘llāhu rūhahu aytur Muḥammed Muştafā şalla ‘llāhu ‘aleyhi ve sellem ğazātқа барur bolsalar uluq yaşlıqlardın veyā uluq yaşlıq za‘īfelerdin barıp isti‘ānet ve himmet tiler érdiler ve aytur érdiler ki ğazātқа барur mēn himmet tutuñg téyür érdiler. Şeyh Ebū ‘l-Ḥasan-ı Ḥarḳānī aytur: “Şeyh Bayezīdniñ mezārıdın yiğe tégrü bir yığaçlıq yol érdi. Mezārı tāvāf kıılıp isti‘ānet meded tilep <tilep> meşāyih-ı kibār boldılar.” Bes éy dervīş ekşer meşāyih aymışlar rāh-ı tarīkat içide mürīdğa nigāhdaşt kıılmağdın özge fāzılraq sevāb yok démişler. ḤVāce İshāq rivāyet kıılır İsmā‘īl Atadın rahmetu ‘llāhi ‘aleyhdin aytur érdiler zāhirde bir kedbanū şabāhdın aḥşamğa tégrü un eylep küfüklerin ayırıp yana bir zerre küfük katılsa eylememiştek bolur. Émdi nigāhdaşt-ı tarīkatnı añğa göre kıyās kıılıl. Mürīdğa héç iş bī-destūr-ı şeyh revā érmes. Destūr ve himmet tilemek kerek néçükkim Ḥazret-i Risālet şalla ‘llāhu ‘aleyhi ve sellem ayturlar: ⁵⁹³ هم الرجال يفتع الجبال Anıñdék arığ Resūl-i himmet tilese mürīdğa hem lāzımdur ki destūr-ı bī-pīrān iş kıılmağay. Bu iş öz ihtiyārı birle tirilgen ‘āmīğa oḥşar héç iş rāst kélmes, maqşūdı ḥāşıl bolmas. Anıñg üçün şeyh qademide (83a) teveccüh birle tursa vesves-i şeytān bolmas. Eger ihtiyārı birle bolsa kılavuzı şeytān bolur, maqşūdığa kuşūr bolur. Evzāq-ı şūfīlerniñg muvāfaqatları ve himmetleri cem‘ érdi. İnçü qaddın monçuq maqşūdları kéç qalmas érdi. Émdi bu zamāndağı ehl-i irādetniñg himmetleri cem‘ érmes, ihtiyārları ḥīle ve mekr ve tezvīrlık birle bolup işleri rāḥat ve āsāyiş birle bolup turur. Anıñg üçün maqşūddın yırāq bolup tururlar ve bu sebebdin öz āsāyişiğa nām-ı tarīkat koyupdurlar. Kışsa uzun (?) Resūl ‘aleyhi’s-selām derḥālet-i nez‘ Cebrā ‘īl öñg qollarıda ve Mikā ‘īl sol taraflarıda ve

⁵⁹³ O adamlar, dağları aştı.

İsrâfîl başlarında ve İsmâ'îl hâzin-i behişt ayaklarında turdılar ve rızvân mübârek dîdârlarınıñ müşâhedeşi érdi. Melekü'l-mevt kıbâz-ı cân kılmagığa meşgûl érdi. Mihter-i 'Âlem 'aleyhi's-selâm aytur érdiler: “Éy Cebrâ'îl! Du'â kılgıl ve himmet tutgıl. Muhammedğa cân bérmeği âsân bolğay.” Anıñgéték Hâk 'azze ve celleniñg habîbi kim ⁵⁹⁴ **لولاك لما خلقت الافلاك** Anıñg şıfatı turur. Pâklığı ve ma'şümlığı birle du'â ve himmet tilese bes éy dervîş! hVâh ehl-i kulüb ve hVâh ehl-i kubûr bolsun du'â ve himmet tilemekdin çäre yok turur. Zîrâ ki teredde'l-belâ' témişler. HVâce **(83b)** İshâk rivâyet kıılır İsmâ'îl Atadın raḥmetu'llâhi 'aleyh aytur érdiler: “Éşittim HVâce Hızr'dın ki cümle peygamberlerni kördüm ammâ Ebâ Bekr-i Şiddîkniñg mübârek yüzleriniñ rüşenlikidin ḥayâ tuttum. Ebâ Bekr-i Şiddîkniñg saḳallarınıñ aḳı Hâk 'azze ve celleniñg ḥâzretide ol miḳdâr derece ve menzileti bar érdi. Bir kün mübârek saḳallarını şâne kıılır érdiler. Bir târe müylarını yél éltip cühûdlarınıñ görüstânige saldı. Ol görüstânda yüz otuz kün turdı. Hâk te'âlâ ol görüstândın yüz otuz kün 'azâbnı merfû' kııldı. Bu miḳdâr dereceler bar üçün Resûl 'aleyhi's-selâm du'â ve himmet tiler érdiler. Bes éy dervîş mürîdğa taḳı müsteḥab turur ki cemî' ḥâlde isti'ânet tilese ḥâtem-i enbiyâ Muḥammed Muştafa şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem anıñgéték pâkize güherlığı birle meded tilese émdi anıñg mübârek vücûdı ḳatında saḅga né vücûd bar kim du'â ve himmet tilemekdin ḥâli bolğay sên ammâ du'ânıñg niyyeti ve şartı bardur. Eger şartı becâ kélmeşe du'â icâbet bolmas. Şartı oldur ki evvel loḳma-i ḥelâl, düvim iḥlâş, sévvüm şıdḳ, törtünçü Hâk 'azze ve celleniñg zıkrı turur, béşinçü du'â vaḳtıda néçe yolu yâ rab témek, altınçü evḳât-ı şerîfelerni ri'âye kıılmaḳ kerek. Körmediñg mü Ya'ḳub 'aleyhi's-selâm oḅlanların du'â ve 'afuv kıılmaḳda aydılar ki şabr kıılınıñ **(84a)** tâ ⁵⁹⁵ **جمعه متبرك**

⁵⁹⁴ Sagani başta olmak üzere bazı hadis bilginleri, “Sen olmasaydın, bu felekleri (kainatı) yaratmazdım.” anlamına gelen bu sözü uydurma hadisler arasında gösterirken bazıları (ACLUNİ: *Keşfü'l-Haḳa*: nu. 2164) ise meal bakımından hadis olarak kabul eder.

⁵⁹⁵ Cuma hayırlıdır ve bereketli kılınmıştır.

niᅇg siᅇri kélgünçe kim icābet-i du‘ā turur. Andaᅇ kim ᅇaᅇ ‘azze ve celle kelāmi iēinde yarlıᅇar. ⁵⁹⁶ قوله تعالى قال سوف استغفرلكم ربي Yéttinēi tazarru‘ birle namāz kılmaᅇ turur. Ceᅇd kılᅇıl bu yétti Őartnı öksütmegil. Őeyᅇ raᅇmetu‘llāhi ‘aleyᅇ ayturlar zinhār du‘ā vaᅇtıda izni unutmāᅇıl. قال رسول الله عليه وسلم ان اول الشئ يرفع من هذه الامته الامنت والخشوع حتى ⁵⁹⁷ لا ترى يكاد الا خاشعاً Ma‘nī andaᅇ bolur kim evvel némerse kim bu ümmetdin köterilür, emānet birle ᅇorᅇunç bolᅇay. قال النبي عليه السلام من تبت عيناه من مخافته الله تعالى حرم الله جسده ⁵⁹⁸ عن النار و ادخل الجنة جنتان Ma‘nisi andaᅇ turur kim her kimseniᅇg közi nem bolsa ᅇaᅇ ‘azze ve celleniᅇg ᅇorᅇunçıdın ᅇarām kılur Allāᅇ te‘ālā anı cesedin düzaᅇ otıdın ve ol bendeᅇa uçmaᅇda ékki bostān bérür. ⁵⁹⁹ قال الله تعالى و لمن خاف مقام ربه جنتان Evliyālar riyāzet çekip nefsi-hevāᅇa (?)⁶⁰⁰ kılıp maᅇāmᅇa yétipdürler. Séniᅇg köngliᅇde muᅇabbet-i dünyā bolsa nefsiᅇg déyü nefsidin ziyāderāᅇ bolsa ᅇā‘atiᅇg nétek ᅇabül ve du‘āᅇg nétek icābet bolur? ᅇorᅇunç maᅇāmında bolmaᅇ kerek andaᅇ kim meᅇāyılᅇar ᅇorᅇmıᅇlar ⁶⁰¹ والمخلصين على خطر عظيم Mürīd taᅇı Őeyᅇ ᅇademine mundaᅇ ᅇorᅇunç birle kélse maᅇᅇüdi ᅇāᅇıl bolur. ᅇarīᅇatda (84b) Őeyᅇ mürīdniᅇ refīᅇi turur Aᅇᅇāb-ı Kehfniᅇg iti muvāfaᅇat kıldı *Kur‘ānda* her yérde kim ᅇaᅇ sübhāneᅇu ve te‘ālā alarnı yād kıldı. Ol kelbni hem yād kıldı. قوله تعالى سيقولون ثلاثة رابعهم كلبهم ويقولون خمسة و سادسهم كلبهم ⁶⁰² الى

⁵⁹⁶ *Kur‘an*: 12/98: “(Yakub:) Sizin için Rabbinizden af dileyeceᅇim. Çünkü O, çok baᅇıᅇlayan, çok esirgeyendir.”

⁵⁹⁷ Ümmet-i Muhammed’den Allah’a en önce yükelecek olan amel, huᅇudur, Allah’ı görmeden korkmaktır.

⁵⁹⁸ “Allah korkusundan iki gözünden yaᅇ akıtan kimsenin cesedini Allah cehenneme haram kılar ve ona cennet içinde cennet verir.” manasına gelen bu hadis, *Riyāzū ‘ᅇ-ᅇāliᅇinde* (C 1, nu. 458) “Allah katında iki damla ve iki izden daha sevimli bir Őey yoktur: Allah korkusundan dolayı akan yaᅇ ve Allah yolunda döᅇᅇlen kan.) Őeklinde; BEYHAKİ, TİRMİZİ ve NESAI’de yakın anlamlı kelimelerle ifade edilmiᅇtir.

⁵⁹⁹ *Kur‘an*: 55/46: “Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır.”

⁶⁰⁰ Metinde buraya bir kelime gelmesi gerektiᅇini belirten bir iᅇaret olsa da kelime yazılmamıᅇtır.

⁶⁰¹ Ve ihlāᅇ olanlar da büyük bir tehlike içindedir.

⁶⁰² *Kur‘an*: 18/22: “(Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri Şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kiᅇidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine, “Beᅇ kiᅇidirler, altıncıları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kiᅇidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbin daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hālede, onlar hakkında (*Kur‘an* ᅇaki) apaᅇık tartıᅇma(yı aktarmak)dan baᅇka tartıᅇmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir Şey sorma.”

⁶⁰³ آخر الآيته Eger arıĝ bolsañg dergāhda derecāt berür. Kelbî ki muvāfaqat kıлмаĝı birle andaĝ derece tapsa sēn añga köre kıyās kılgıl. Bes bilgil kim mürîd şeyhka anıñg kademiĝa yügürmek tilese tahāret-i pāk keltürgey andın yüz kademĝa urĝay. Bilgil kim tariqatda tahāret altı kısm turur: Evvel köñgöl tahāreti andaĝdur ki köñgölni kin ve ‘adāvetdin ve ĝıll u ĝısdın pāk tutup arıĝ niyyet birle bolĝay. Ékkinçi aĝız tahāreti andaĝdur ki tilini yalĝan ve ĝıybetdin pāk tutqay. Üçünçi zāhir tahāreti andaĝ ki zāhirin harām libāsdın pāk tutqay. Törtünçi kulaq tahāreti oldur ki söz kim anı eşitmeĝde nef bolmasa eşitmeĝay. Béşinçi tahāret-i zāhir kim şeri‘at fermānlamışdır. Altınçi tahāret şeyh kademiĝa hediyesiz barmaq edebdin émes, korğunç maqāmıda bolmaq kerek. قوله ⁶⁰⁴ نحن الزارعون Bes özünĝni dāne şıfat kılıp şeyh kademiĝa barsañg elbetde pāk bolup Haq ‘azze ve cellige yaqın bolur sēn, dāne suv birle bolur sēn, hem ceħd kılgıl tā kim dānedin (85a) öksük bolmaĝıl. ⁶⁰⁵ تنبت لكم الزرع Bu āyet içinde mürîdĝa maqşüd hāşıl bolmaĝına işareti bardur ki körer mü sēn ba‘zı dāne üç künde çıkar mucāhede kattıq üçün ba‘zısı kırk künde çıkar, ba‘zısı dört künde, ba‘zısı beş künde ve ba‘zısı yetti künde çıkar, ba‘zısı tokkuz künde. Mürşîd bolĝuçu bu işaretni fehm kılsa kerek. قال النبي ⁶⁰⁶ عليه السلام لا يُميتوا قلوبكم و بكثرة الطعام عليه السلام ان الله تعالى ملائكته سيأخون في الارض اذا وجدوا هذه خالصة عرش فيها الحكمة صدق يا رسول الله ⁶⁰⁷ Ve taqı her kim köñgöl aĝırlıĝdın ve endūhlıĝdın halāş bolmaq tilese bir dem dūnyā muħabbetni koyup ‘ulemā ve meşāyihlarınĝ şohbetiĝa barmaq kerek. Şeyh Ebū Sa‘îd raħmetu’llāhi ‘aleyh aymışlar ki: “Dūnyāni köñgölge havāle kıлма, kılsañg dem-i āħırde ma‘lūm bolur her kimniñg ni‘metide bāĝ ve bostānı altun kümüş ve hizmetkārları

⁶⁰³ Ayetin devamında.

⁶⁰⁴ Kur’an: 56/64: “Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz?”

⁶⁰⁵ Kur’an: 16/11: “(Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzüm ve diĝer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için bir ibret vardır.”

⁶⁰⁶ Hadis (Ihya: C 3, s. 186): “Çok yemekle kalplerinizi öldürmeyin.” (Bu hadisin devamında ise “Zira kalp, bir ekin tarlası gibidir. Fazla su basınca tohumu keser ve çürütür.” ibareleri yer almaktadır).

⁶⁰⁷ Allah ve melekleri yeryüzünde gezmektedir. Bir şeyi ihlaslı olarak gördüklerinde arşta hikmet vardır.

ve dādigleri köp bolsa hālet-i nez‘de anıᅇ renci bisyārraᅇ bolᅇay.” Anıᅇ için Resūl ‘aleyhi’s-selām aydılar ki: ⁶⁰⁸حب الدنيا رأس كل خطيئة Bir kün an Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem şahābeler birle olturur érdiler. An Hāzret naşīhat aytur érdiler. Bir Müsülmān-ı nā-tevān ᅇopup ‘arz kıldı ki: “Yā Resūlu’llāh! Bir cühūddın (85b) miᅇ altun ᅇarz-dār érdim. El-hāl aytur ki: “Ol ᅇarızımı bérgil ve illā méniᅇ dīnimᅇa kirgil. Ol miᅇ altunı saᅇga baᅇışlayın. Munda héᅇ némerse yoᅇ ki ol ᅇarznı edā kılsam.” Émdi maᅇga bī-hadd düş-vār turur. An Hāzret buyurdılar ki: “Héᅇ ādem bolᅇay mu bul Müsülmāniᅇ ᅇarızdın ᅇalāş kılsa?” Emīrū’l-mü’miᅇin ‘Alī rażıya’llāhu ‘anh cāylarıdın ᅇopup aydılar ki: “Yā Resūlu’llāh! Bul ᅇarznı mén edā kılayın.” An Hāzret aydılar ki: “Yā ‘Alī! Séniᅇ ᅇuvvetiᅇ yoᅇdur ki miᅇ altunı edā kılsaᅇ.” El-ᅇışşa: An Hāzret üç mertebe aydılar üç mertebesi hem ‘Alī rażıya’llāhu ‘anh cāyıdın turdılar ki: “Mén edā kılayın.” tép. An Hāzret lâ ‘ilāc aydılar ki: “Barᅇıl, edā kılgıl!” Emīrū’l-mü’miᅇin ‘Alī ol Müsülmāniᅇ ᅇolıdın tutup üyeriᅇa alıp bardılar. Fāᅇıma rażıya’llāhu ‘anha ‘Alī rażıya’llāhu ‘anhiᅇiᅇ ᅇehrelerin müteᅇayyir körüp aydılar ki: “Yā Esedu’llāh! Né hāl turur ki ᅇehre-i mübārekiᅇiz müteᅇayyir körünür?” Hāzret-i ‘Alī rażıya’llāhu ‘anh ᅇışşanı aydılar ki Fāᅇıma rażıya’llāhu ‘anha aydılar ki: “Yā Esedu’llāh! ᅇamnāᅇ bolmaᅇ. Émdi bir ferzendimizni Hāᅇniᅇ rızası üçün gerav ᅇoyar miz tā anıᅇ fehmi kifāyet bolᅇay.” Emīrū’l-mü’miᅇin Hüseyn rażıya’llāhu ‘anh yana aydılar ki “Babamızı gerav ᅇoyuᅇ!” Bu hālde cemi‘ ehl-i beyt giryān boldılar. (86a) El-ᅇışşa: İmām Hüseyn rażıya’llāhu ‘anhiᅇiᅇ alıp cühūdniᅇ üyige bardılar érse körüp cühūd şādmān boldı tā ki an Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemniᅇ ᅇānedāniᅇa emānet yétkürse. El-ᅇışşa: İmām Hüseynni gerav ᅇoyup ol Müsülmāniᅇ cühūddın āzād kıldı ve İmām Hüseynni cühūd üyige alıp kirdi. Ehl-i ‘ıyālleri aydılar ki: “Bu kimniᅇ nāzik

⁶⁰⁸ “Dünya sevgisi, her türlü kötülüᅇün başıdır.” Bu hadis, Saffet SANCAKLI’nın *Fakirlik ve Zenginlikle İlgili Hadisler Üzerine Bir Deneme* isimli eserinde elli dördüncü dipnot olarak geᅇmiş ve mevzu hadis

ferzendi turur?” Cühüd aydı: “Bul ‘Alīniᅡ oğlı İmām Hüseyn turur. Geravge aldım tā ki bizge otun suv keltürüp hizmet kılğay.” El-ķışsa: Cühüd İmām Hüseynni üyde koyup özi bāzār bardı. İmām Hüseyn razıya ’llāhu ‘anh cühüdniᅡ üyde ƙalıp yığlayu başladı. Cühüdniᅡ evlādları bu hālde körüp rağmlar kélip hemeleri dergirye boldılar. Cühüd bāzārdın kélip körer ki heme ferzendleri girye-i figān ƙılırlar. Bu hālne körüp cühüdniᅡ köᅡgliđa ‘aceb heybeti yüzlendi. Derhāl tabhānesiđa kirip başın secdeğa ƙoydı. Evvelđi hālde cühüd hużur tapmadı. Ol hālde cühüdni uyđu ğalebe ƙıldı. Tüşide körer kim ƙıyāmet ƙāim bolupdur. Anı behiştke élttiler. Ol cühüd uçmağ içinde yürüp bir sütunđa nazarı tüşti. La‘l-i cevāhirdin munakkaş eyleğan ol sütünniñ özi bir dāne sebzi zümrüddin (86b) érđi. Ol sütünniᅡ başıda bir hayme bar érđi. Bir dāne merveriddin ol haymeniᅡ kırđ miᅡ eşiki bar. Bul eşikdin tā ol eşikge kéce kırđ miᅡ yıllık yol érđi. Cühüd sordı ki: “Bu sütünniñ üstideki hayme bu miđdār ‘azametlik bu ziynet birle kimniᅡ turur?” Cevāb bérđiler ki: “Bu hayme ol ƙiřiniᅡ naşibi bolğay kim İmām Hüseyn razıya ’llāhu ‘anhni geravdın āzād ƙılsa.” tép. Derhāl uyđudın bīdār bolup İmām Hüseynniᅡ mübārek ƙademleriđa başın ƙoydı aydı ki: “Yā Hüseyn! Né aymak kerek?” Aydılar ki: ⁶⁰⁹ لا اله الا الله محمد لرسول الله Cühüd kelime-i şayyibe aytıp Müsülmān boldı. Ol cühüdniᅡ ehl-i beyti ve ol eřrāfdāđı ađa ini küffārlar heme Müsülmān boldılar. Bu sözni an Hāzret eşitip bir néce řađābeler birle cühüdniᅡ üyiğa irāde ƙıldılar érse cühüdđa haber yétti. İstikbāl ƙılıp Muđammed ‘aleyhi’s-selāmnıᅡ mübārek ƙademleriđa tüşüb aydı ki: “Yā Resūlu ’llāh! Be-heme-hāl cānım sizge fedā bolsun. Uřal miᅡ altunni ⁶¹⁰ في سبيل الله sizge bağaşladım ve yana řükrānesi üçün derviřlerđa miᅡ altun şadağa bérđi. An Hāzret ‘aleyhi’s-selām anıᅡ hađđıda du‘ā ƙıldılar. Ezcümle-i kibār řađābe boldı. řeyđ ƙaddesa ’llāhu rūhahu ayturlar: “Éy dervişler! Āđāh bolunđlar

olarak gösterilmiştir.

⁶⁰⁹ Allah ’tan başka ilah yoktur, Muhammed O’nun elçisidir.

ki (87a) mürīd kim meşāyih̄larğa i‘tikād kıılıp şeyh̄ du‘āsıǵa āmin̄ dese az rüzgārda murādǵa yéter ammā mürīd riyāzet tartmaǵunça terbiyyet himmetidin eşer tapmas.” Evvel müderris-i medrese ⁶¹¹ انا اعمالكم بالله عليه افضل التحيات 611 ayturlar و لن يدخل ملكوت السموات و Meşāyih̄-
 1 Şām Ebū Süleymān-ı Dārānī ehlu’İllāhi dāru’l-maḳām bu ma‘nī taḳı yéridin ayturlar: 612 من ملاء بطنه و عن نبينا و عيسى صلوات الله عليهما اجوعوا اكبادكم لعل قلوبكم ترى ربكم قدوة
 1 Şām Ebū Süleymān-ı Dārānī ehlu’İllāhi dāru’l-maḳām bu ma‘nī taḳı yéridin ayturlar: 612 من ملاء بطنه و عن نبينا و عيسى صلوات الله عليهما اجوعوا اكبادكم لعل قلوبكم ترى ربكم قدوة
 613 مفتاح الدنيا اتبع و مفتاح الآخرة الجوع Ya‘nī dūnyā kalidi cesedperverlik turur hırş ve şehvet ve kesel ve ğaflet şib‘ neticesi turur. Āhret kalidi mücāhede turur ve mücāve‘at taḳlīl-i
 ان الشيطان ليجرى من بنى بين ابن آدم كحجرى الدم فضيقوا محاربتة 613 ان الشيطان ليجرى من بنى بين ابن آدم كحجرى الدم فضيقوا محاربتة
 614 بالعطش و الجوع Ya‘nī ādemīning vüçudı ma‘reke turur. Bu ma‘reke de leşker-i raḥmān birle leşker-i şeytān uruş kıılurlar. Āletleri cū‘ ve ‘aşeş turur. 614 بالعطش و الجوع
 الصوم منه جنته والرفع اهون 615 الصوم منه جنته والرفع اهون
 من الرفع Köngül mişāl-i hişār turur. Şeytān bu hişārninḡ ḳāşıdı turur. İmām-ı muḥaḳḳıḳ İmām Muḥammed Ġazālī nūru’İllāhi merḳadehu *İhyā-i ‘Ulūm*da naḳl kıılıpdurlar ki Yaḥyā Ma‘şūm şalavātu’İllāhi ‘aleyh İblīs ‘aleyhi’l-la‘neni kördiler. Anınḡ ḳolında barmaklık (87b) ve taḳı bir néçe némerseler bar. Andın su’āl kııldılar ki: “Bu me‘ālik né turur?” Aydı: “Şehvāt turur. Her kimni bir nev‘ birle ḳulābgā tartar mén.” Ḥāzret-i Yaḥyā aydılar: “Maḅga hem héç me‘ālik bar mu?” Aydı: “Ārī, gāh gāh toygunça yéseḅḡ tā‘atḳa girān kıılır mén.” Ḥāzret-i Yaḥyā ‘aleyhi’s-selām nezr kııldılar ki tā tirik bar mén, toygunça ta‘ām yémegey mén. İblīs taḳı ‘ahd kııldı ki mundın soḅḡ ḳişiǵa naşīhat aymaǵay mén tā ta‘āmǵa toymaǵunça yenbū‘-ı melekāt şib‘ turur. Şehvāt andın

⁶¹⁰ Allah yolunda.

⁶¹¹ Allah katındaki amelleriniz, selamların en faziletlisidir.

⁶¹² Göklerin melekler alemine, önde gelenlerin ortamına asla giremeyecek. Hz. Muhammed ve Hz. İsa’nın her ikisinden de rivayetle şöyle demişlerdir: “Ciğerlerinizi (karınlarınızı) aç bırakın, belki bu şekilde kalpleriniz Rablerini uyulacak bir örnek olarak görür.”

⁶¹³ Dünyanın anahtarı tabi olmaktır, ahiretin anahtarı ise açlıktır.

⁶¹⁴ Şüphesiz şeytan, insanoğlunun kanında (kanın akışı) gibi akar. Bu yüzden (şeytanla) savaşırken onu açlık ve susuzlukla baskı altına alın.

⁶¹⁵ Oruç vesilesiyle O’nun cenneti vardır. Yükselme daha ehvendir.

münba‘ iş bolur. Zîrâ ki ta‘âm ziyâde yemeği köngülni kıttık kıılır. ⁶¹⁶ قوله تعالى ان النفس اعدا لامارة بالسوء Bu âyet muvâfaqatında an Hâzret şalla’lîlâhu ‘aleyhi ve sellem ayturlar: عدولكم نفسك التي بين جنبيك ⁶¹⁷ Ya‘nî düşmenlerniñ düşmeni nefis turur, nefis ve emr turur êkki pehlû arasında ve hârb kıılmaq kâfirler bile zâhir turur ammâ nefis düşmenliğı pûşide turur. Bu düşmen birle hârb kıılmaq besî düş-vâr turur. Andağ kim an Hâzret şalla’lîlâhu ‘aleyhi ve sellem yarlıqar: ⁶¹⁸ قد رجعنا من جهاد الاصغر الى جهاد الاكبر Bes ma‘lûm boldı kim nefis düşmen-i kavî turur. Hâzır bolğıl mebdâ düşmenğa aldurmağay sên ki püşeymân sûd kıılmağay. Düşmen âdemîni mertebeye yétkürmes. Bil ki telim âfetler yétkürür, ta‘at birle meşğûl bol. Hâk ‘azze ve celleğa yaqîn bolur sên ve illâ zâyi‘ bolur sên. Şeyh kıaddesa’lîlâhu rûhahu ayturlar. **(88a)** Eger haber bérseles ki bir noqtadın soñ seniñ üyünge pādşâh kélür. Bu bir hafta içinde zâhirmiñni pāk kıılıp üyünğni ârâste kıılır sên ve püşişler birle müzeyyen kıılır sên. Hâdîs-i kıudsî turur kim: ان الله تعالى لا ينظر الى صوركم و ⁶¹⁹ الى اعمالكم ولكن ينظر الى اعمالكم قلوبكم Bes ma‘lûm boldı ki âdemîniñ mertebesi kıyâmet bâzârıda hâliş köngül turur, hâliş niyyet turur. Gurûr-ı hâl ve hevâ-y-ı nefis birle bolsañg bu sevdâdın maħrûm bolur sên. Cehd kıılğıl tâ nefisni riyyâzet birle küşhâl kıılğıl tâ kim Hâk ‘azze ve celle sêniñg yolıñni açâ bérse elbette bolğay sên inşâ’lîlâhu te‘âlâ. Êy derviş! Eger zâhir pādşâhğa tekellûf kılsalar haşr bâzârığa né âmâde kıılır sên? Ol pādşâh-ı haqîkat bir kün sêni sorar bolsa iş düş-vâr turur. Mûnis âhret mezra‘-ı kıyâmet munda hâşıl bolur. Mebdâ ‘ömrinğni ğâflet birle kécürsenğ kıyâmet küni âmennâ ve şaddağnâ, hayrânlıqda qalır sên. İlâhî! Heme mü‘minlerğa şırâ‘-ı müstaķim rûzî kıılı

⁶¹⁶ *Kur’an*: 12/53: “(Bununla beraber) nefsimizi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”

⁶¹⁷ Nefsin önünde bulunan düşmanlara hazırlık yap.

⁶¹⁸ Hadis (ACLUNİ: *Keşfü’l-Haşa*: I, s. 511; TIRMİZİ: *Cihad*: nu. 2) : “Küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz.”

⁶¹⁹ “Allah sizin suretlerinize bakmaz, sizin kalplerinize ve amellerinize bakar.” anlamına gelen bu hadis, Müslim ve İbni Mace tarafından da rivayet edilmektedir. (ACLUNİ: 1997: C 1, s. 216, nu. 737; *Kütüb-i Sitte’den 1001 Hadis*: nu. 5; *Râmûzü’l-ehâdis*: s. 158, nu.1270)

bérgil, âmīn yā Rabbe'l-‘ālemin. İsmā‘īl Ata ibn-i İbrāhīm Ata ‘aleyhi’s-selāmğa Hāḫ te‘ālādın fermān boldı kim ḫurbān ḫılğay. İbrāhīm-i Ḥalīlu’r-raḫmān Hāḫ te‘ālānıng fermānın tutup İsmā‘īlni ḫurbāngāh yériğa alıp bardılar. Ḥazret-i İsmā‘īl ol maḫāmda mübārek yüzlerin yérge ḫoyup teslīm maḫāmında muntazır turdılar. Andağ kim Mevlā ‘azze ve celle *Kur’ānda* (88b) ⁶²⁰ فلما اسلما و تله للجبين Mürīd taḫı şeyḫ aldıda ḫāzır bolup şeyḫniḅ murādı Tenḅri ‘azze ve celleniḅ tecellisi üçün ve tüsebbiḫu’llāh meşellik teslīm maḫāmında yüzün yérge ḫoyğay taḫı ⁶²¹ افعل ماتومروا ستجنى انشاءالله من الصابرين menḅizlik şabr maḫāmında bolsa ammā şeyḫi kim nāḫābil lā ‘amel lā naşīḫat bī-rāḫlığda bolsa maḫāmğa yétmeyin ādāb-ı ḫarīḫatdın néçe bolsa andağ şeyḫdin firār ḫılıp pīr-i ḅālīb ḫademiğa bargu kerek yok érse helāketge yéter. Şeyḫ Bayezīd-i Bistāmī raḫmetu’llāhi ‘aleyh İmām Ca‘fer-i Şādıḫniḅ mübārek türbetleriğa barmaḫ birle maḫāmge yéttiler. Şeyḫ Ebū’l-Ḥasan-ı Ḥarḫānī Bayezīd-i Bistāmīniḅ ḫabrleriğa barmaḫ ile maḫāmğa yétipdürler. Mürīd taḫı ehl-i ḫulūbdın fā’ide körmese ehl-i ḫulūb ḫizmetide bolup ⁶²² فاذا تحيرتم فى الامور فاستعينوا من اهل القبور işāreti birle ehl-i ḫubūrğa barıp murād tilemaḫ kerek. Çünānçi şeyḫ aymışlar mürīd-i şādıḫ azrağı ḫırḫ yıl ḅālībni şoḫbetinde bolmağunça murādğa yétmes va’llāhu a‘lem. Şeyḫ Bayezīd raḫmetu’llāhi ‘aleyhdin sordılar: “Bende bir demde Hāḫ ‘azze ve celleğa yaḫīn bolur mu?” Aydılar: “Bolur.” Velīkin mücāhede endāzesi birle andağ kim suv yağğa aydı ki: “Né üçün meniḅ başımğa ḫıḫar sēn?” “Cemī‘ nāpāk némerselerni meniḅ birle pāk ḫılurlar.” Yağ cevāb aydı ki: “Mēn cevāz (89a) sēn tēp turur mēn. Anıḅ üçün yokḫarı ḫıḫar mēn.” Şeyḫ Ebū’l-Manşūr-ı Māturīdī ayturlar ki: “Mēn dünyāda tōrt némerse tiledim,

⁶²⁰ *Kur’an*: 37/103: “Her ikisi de teslim olup onu alını üzerine yatırınca: Ey İbrahim! Rüüyayı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükafatlandırırız. Bu, gerçekten çok açık bir imtihandır, diye seslendik.”

⁶²¹ *Kur’an*: 37/102: “Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, “Yavrım, ben seni rüyamda boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım ne dersin?” dedi. O da “Babacığım emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın” dedi.”

⁶²² İşler hususunda tercih (muhayyer) durumunda bırakıldığınızda kabir ehlinden yardım isteyiniz.

tapmadım. Evvel ‘ālim-i bī-ṭama‘, düvim yār-ı muvāfiq, sevüm ṭā‘at-i bī-riyā, çārüm loqma-i helāl.” Şeyh Ebū Bekr ibn-i İshāk-ı Kelebādī aymışlar: “Ol dört némerseni tapduk. ‘Ālim-i bī-ṭama‘ Hāq ‘azze ve celle turur. Yār-ı muvāfiq *Kur’ān* turur. Ṭā‘at-i bī-riyā şeb zindevārlik. Loqma-i helāl kazmü’l-ğayz ya‘nī hışmı yutmaq turur. İsmā‘īl Ata (r.a) aytur: Resül ‘aleyhi’s-selām mi‘rāc tūni behişt içinde her kaçan öz köşkeridin çıkar bolsalar çıkarlar. Birev birevni taleb kılğandék hıṭāb kélür: “Yā Muḥammed! Né tilersén ayğaylar ” Yana hıṭāb kélür: “Yā Muḥammed! Teşviş körmegil dünyāda kim körmedinġ munda taqı körmedünġdür.” Mundaġ mücāhede birle müşāhedeġa vāşıl bolupturlar katlangıl. Bu ‘azizlerninġ ayğanın tutkıl inşā’llāhu te‘ālā. Resül ‘aleyhi’s-selām aydılar ki: “Bir mürīd-i şālihninġ sebevide Hāq te‘ālā aninġ ferzendlerin ehli-beytin ve maḥallesin barçasını şalāḥda tutar tā kim alarninġ arasında bolsalar.”⁶²³ **و لولا دفع** **الله الناس** Bēş kimerse muvāfaqat birle söz aydılar: Evvel Resül ‘aleyhi’s-selām aydılar ki: ⁶²⁴ **لولا الصالحون لهلك الطالحون** Ya‘nī eger şāliḥler bolmasalar érdi herāyine helāk bolur érdi tāliḥler fāsıqlar. Ebā Bekr-i Şiddīk rażıya’llāhu ‘anh aydılar ki: ⁶²⁵ **لولا المطيعون لهلك** Eger muṭi‘ler bolmasa érdiler herāyine günahkārlar (89b) helāk bolur érdiler. Hāzret-i ‘Ömer ibn-i Ḥaṭṭāb rażıya’llāhu ‘anh aydılar: ⁶²⁶ **لولا العلماء لهلك** Ya‘nī eger dünyāda ‘ulemā bolmasa herāyine cāhiller helāk bolur érdiler. Hāzret-i ‘Osmān ibn-i ‘Affān aydılar: ⁶²⁷ **لولا الفقراء لهلك الاغنيا** Eger faqīrlar bolmasa érdiler herāyine aġniyālar helāk bolğay érdiler. Hāzret-i ‘Alī ibn-i Ebū Ṭālib rażıya’llāhu ‘anh aydılar: **لولا** ⁶²⁸ **المتكبرين** Ya‘nī eger mütevāzi‘ler bolmasa érdiler herāyine gerdenkeşler helāk bolur érdiler. Bes bilgil éy dervişler tevāzu‘ dört türlik bolur: Biri ten birle, biri cān

⁶²³ Allah’ın insanları savması olmasaydı.

⁶²⁴ Salihler olmasaydı kötüler helak olurdu.

⁶²⁵ İtaatkarlar olmasaydı günahkarlar helak olurdu.

⁶²⁶ Alimler olmasaydı (cahiller) helak olurdu. Metinde geçen Arapça ibarede “cahiller” kelimesi yoktur. Bu mana, Arapça ibarenin devamındaki Türkçe açıklamalardan ve cümlelerin gelişinden anlaşılmaktadır.

⁶²⁷ Fakirler olmasaydı zenginler helak olurdu.

birle, biri māl birle, biri fi‘l birle. Her kim ten birle hizmet kılsa dünyā hürmetin tapkay ve her kim cān birle tevāzu‘ kılsa Mevlā ‘azze ve celleniᅡ didārın körer ve her kim māl birlen tevāzu‘ kılsa ‘uqbā hürmetin tapar. Her kim fi‘li birle tevāzu‘ kılsa derecāt-ı a‘lāğa yéter. Émdi bilgil kim tekebbür hem dört turur: Evvel kibr-i himmet, ékkinçi kibr-i dāniş, sevüm kibr-i māl, törtünçi kibr-i salᅡanat. Kibr-i himmet İblīsniᅡ kibri turur. Kibr-i dāniş Hārūt ve Mārutniᅡ kibri érdi. Māl kibri ᅡarūnda érdi. Salᅡanat kibri Fir‘avnda érdi. Émdi bilgil bu kibr égelerin kim dergāhda né bolmışlar vāᅡıf bolᅡıl. İbrāhīm-i ᅡalīl Mışırğa kéldiler. Ba‘dez helāk-i Nemrūd ‘aleyhi‘l-la‘ne melikü‘l-mülük-i Mışrı ve ‘Arab tācdārları dört miᅡ merkebdār, yüz miᅡ piyāde birle istikbāl kıldılar. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām himmet kereşmesi (90a) birle şeyᅡ iltifāt kılmadılar kim: ⁶²⁹التكبر مع المتكبرين Derᅡāl Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām nāzil bolup aydılar kim: “Yā ᅡalīlu‘llāh! ᅡudāyiᅡ aytur, evvel bir tekebbüri ki sēn kıldıᅡ. Biz andaᅡ ᅡükmi kıldıᅡ ki sēniᅡ şulbiᅡdin ᅡul dēp Mışır bāzārıᅡa satᅡaylar. Bilgil kim mütekebbirlik méndin özgege yaramas. Alar kim mev‘izet-ārāste saᅡᅡa istikbāl kıldılar. Sēn alarᅡa teᅡāfül birle iltifāt kılmadıᅡ ve sormadıᅡ.

Faşl: ᅡVāce İşᅡāᅡ rivāyet kıılır İsmā‘il Atadın raᅡmetu‘llāhi ‘aleyhdin, Ata delīl kıılır Şeyᅡ Cüneyd-i Bağdādīdin ᅡaddesa‘llāhu sırruhu. Bilmek kerek kim ᅡāᅡ te‘ālā *Kelām-ı Mecīdde* yād kıılır şābır mü‘minler üçün taᅡarrüb bābıda: ⁶³⁰يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله وابتغوا اليه الوسيلته ve muᅡāᅡᅡıᅡlardın sorsunlar ᅡāᅡ te‘ālāniᅡ dergāhıᅡe vāşıl bolmaᅡniᅡ peyvend-i meşāyıᅡlar birle turur. Her kimniᅡ piri ᅡāzret-i ‘İzzet dergāhıda, aᅡᅡa yol yoᅡ dergāhᅡa delīlsiz barsa bolmas ve eger miᅡ yıl bu dergāhda cān bérsēᅡ yügürsēᅡ ᅡayraz maᅡrüm ve gümrāhlıᅡdın özge ᅡāşıl bolmaᅡay. قال النبي

⁶²⁸ Mütevaziler olmasaydı kibirliler helak olurdu.

⁶²⁹ Kibirlenmek, kibirlilere mahsustur.

⁶³⁰ *Kur’an*: 5/35: “Ey iman edenler! Allah’tan korkun. O’na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.”

⁶³¹ عليه السلام من لم يكن له شيخ فشيخه الشيطان Émdi bilgil kim Emîrû'l-mü'minîn İmâm Hüseyn ve İmâm Hasan razıya 'llāhu ' anhum ataları Hāzret-i ' Alīğa bî' at kıldılar. Émdi oğul atağa bî' at kılmak dürüst bolur. Şeyh Cüneyd Tümsekî raḥmetu'llāhi ' aleyh ayturlar: **(90b)** “Rāh-ı vāzî' esās-ı tarīkatdadur.” Andağ kim Hāḡ ' azze ve celle yarlıḡar: ⁶³² ان الذين يبائعونك انما يبيعون الله يده الله فوق ايديهم Bu érdi kim şahābeler rızvānu'llāhi te'ālā ' aleyhim ecma'in Resūl ' aleyhi's-selāmğa bî' at kıldılar, éliglerin Resūl ' aleyhi's-selāmniḡ mübārek éliglerin astıda qoydılar érse Hāḡ te'ālā ḡaber bérdirler kim: ⁶³³ يدالله kim alar bizniḡ birle bî' at kıldılar, bizniñ éligimiz keyfiyyetsiz alarniḡ éligi üstide érdi. Şeyh raḥmetu'llāhi ' aleyh aytur: “Mürîd éligin şeyhniḡ éligige qoyup bî' at kılsa ittifaḡ birle ol ' ahdni kıyāmetḡa tégrü yétkürse yaḡîn bilgil ki bî' at birle kıldı. Eger zāhirde birev birev birle ' ahd kılip ḡilāf kılsa ol mü'min émes, münāfiḡ turur. Hāşşa ol kimerse kim Mevlā ' azze ve celle birle bî' at kılip ḡilāf kılsa düş-vār turur. Meger şeyh rāzı kılsa bolsa ve ammā ḡikmet-i eczā-y-ı miḡrāz ol turur kim şeyh, mürîd saḡın késer günāhlarnı anıḡ dīvānıdın maḡv kılır ve ol andağ bolḡay kim günāhsızlıḡda كيوم الولدته ⁶³⁴ صدق إبراهيم من امه من صدق إبراهيم Ata raḥmetu'llāhi ' aleyhdin bir kimerse su'āl kıldı ki birev élige miḡrāz-ı meşāyḡ tégmış bolsa ve faḡr yolıḡa ḡadem qoymuş bolsa andın soḡ ma'şiyet kılsa tevbe kılmayın dünyādın ölse Hāḡ te'ālā taḡı anı saḡlar mu mezelletdin? Ata raḥmetu'llāhi ' aleyh **(91a)** aydılar ümîd bardur ki saḡlaḡay andağ kim an Hāzret şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem yarlıḡar: المقراض ضربان مقراض الاجل و مقراض الحيوة مقراض

⁶³¹ “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.” anlamına gelen bu sözün hadis kaynaklarında yer almadığı ve Bayediz-i Bistami'ye nisbet edildiği hadis alimlerince belirtilmiştir.

⁶³² *Kur'an*: 48/10: “Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük mükafat verecektir.”

⁶³³ *Kur'an*: 48/10: “Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”

⁶³⁴ Annesinin onu doğurduğu günkü gibi.

⁶³⁵ الاجل فى يد الملك الموت و مقراض الحيووات فى يد الانبيأ والاوليا Bes ma' lūm boldı kim miqrāz-ı meşâyılı miqrāz-ı hayvanāt turur. ⁶³⁶ قوله تعالى محلقين رؤسكم و مقصرين Ammā mürīd kerek kim irādetni andağ şeyhka bérse kim aṅga 'ilm-i şerī'at ve tarīkat berkemāl bolsa ve 'ilm-i haqīkatdın bā-ḥaber bolsa ve eger mürīdğa bu üç yoldın müşkül tüşse anı hāl kılsa bā-vücūd 'ilm ve riyāzet körgen ve yolda bolğan mürīdning irşādını sırr-ı haqīkatdın 'ayān kılsa vaqtı ki mürīd éligin mundağ şeyhka bérse ve ahir 'ahd kılsa ve telkīn-i tevbeler bérse andın sonḡ özge şeyhka barmaq revā érmes. Irādet piri bir turur. Şeyh-i kāmilning miqrāzı ekmel turur, özge kılip bolmas. Hıvāce İshāq rivāyet kıılır İsmā'īl Atadın rahmetu'llāhi 'aleyhdin ayturlar: “Bu resm şeyhler kim mütāba'at-ı şeyhu'l-İslām kılmış bolsa 'ilm-i şerī'at ve tarīkatdın bī-ḥaber bolsa alarnı özi mürīd kılsa ve miqrāz sorsa ve hırka bérse mundağ taşarruf-ı irādetka cemī' meşâyılı ḥuzūrıda i'tibār bolmas. Velikin kıyāmet kün āmennā ve şaddaḡnā, cümle meşâyılılar andın bī-zār bolur ne'üzubi'llah min zālik. Bes bilgil kim şeyh ḥuzūrığa mürīd kélđi, **(91b)** şıdḡ-ı ihlās 'ışkı birle anıḡ talebi kemālde bolsa, ol anıḡ éligin alḡay ve tevbe telkīn kılgay. Üç yolu ⁶³⁷ استغفر الله الذى لا اله الا هو الحى القيوم و اسأله التوبته Ve mürīdğa ayḡay tevbe kılgıl ve Ḥudāyğa yangıl. Andın sonar miqrāz alḡay ve ayḡay: قوله تعالى يا ايها الذين آمنوا توبوا الى الله ⁶³⁸ Üç katla saçın kėsgey: Evvel rāst tarafıdın, ékkinçi sol ⁶³⁹ tarafıdın, üçünçi ortasıdın ve her nevbette ékki üç 'aded saçın alḡay. Andın şalāvāt-ı teheccüdğa ve

⁶³⁵ Ödünç iki çeşittir: Birincisi ecel borcu, ikincisi hayat borcu. Ecel borcu, ölümü elinde bulunduran Melik'in elindedir. Hayat borcu ise enbiya ve evliyanın elindedir.

⁶³⁶ *Kur'an*: 48/28: “O, peygamberlerini hidayet ve hak din ile gönderendir. (Allah) o hak dini, bütün dinlere üstün kılmak için (böyle yaptı). Şahit olarak Allah yeter.”

⁶³⁷ Kendisinden başka ilah olmayan hayy (diri) u kayyum (görüp gözeten) Allah'a istiğfar ederim ve O'ndan tevbe isterim.

⁶³⁸ *Kur'an*: 66/8: “Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamber ve O'nunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların önlerinden ve sağlarından nurları aydınlanıp gider de; ey Rabbimiz, nurumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla çünkü sen her şeye kadirsın, derler.”

⁶³⁹ “Sol” sıfatı günümüzde kullanılmamakta yerine “çap” kelimesi kullanılmaktadır.

şalāvāt-ı şükrgā ve şalāvāt-ı ref' u 'l-belāga emr kılğay ve devām-ı zikrgā emr kılğay, érte kópup kéç yatğay, bī-icāzet-i şeyh iş kılmağay. Nétek kim resmi turur baġbānniġ meyvesi şīrīn bolsa anı alıp talğ meyveġa vāşıl kılssa. Néçe müddet kéçip meyve bérür, bu tağı şīrīn bolur. Ādemī vücūdı tağı muġga meġzer. Evvel hālide meyvesiz ve talğ érdi. Şeyh kademīga kéldi. Şeyhniġ taşarrufıda boldı. Her né kim ta' alluķāt-ı hevā-y-ı nefis érdi, anı késer. Bes mürīd tağı müddete hān-kāh baġıda şeyh nazarı birle perverīş tafip ma' niġa ulanur. Bes meyveleri tatlıķ bolur. Delīl-i irādet ol turur ki kışsa-i Ādem'de meşhūr Ādem-i Şafī'niġ oġlı Şīş peyġambertiġ birkaç yārānı muħabbet-i 'işķ kéltrüp turur érdi. Dā'im (92a) soħbetde érdi. Bir kéçe Şīş 'aleyhi's-selām münācāt kılıp aydı: “Bār Ĥudāyā! 'Ālemū's-sırru'l-ħafıyyāt turur sén. Bu yārānlarġa muħabbetī bérġil kim kıyāmetde tağı meniġ birle bolğaylar ve her né kim kıyāmet küni maġga bolğay alarġe hem bolğay.” Ĥaķ sübhānehu ve te'ālā Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmġa fermān kıldı. Cebrā'īl bir miķrāz kéltrüdi. Bu miķrāz birle ol yārānlarını müy-ı nāşıyesidin alsun tép. ⁶⁴⁰ قوله تعالى من ذى الذى يقرض الله قرضاً حسناً Ya' nī ġaraż-ı miķrāzdın murād kať turur. Ayturlar kim késmek āleti turur. ⁶⁴¹ و اقرض الله قرضاً حسناً tép ol miķrāzını Benī Ādem 'aleyhi's-selāmġa bérđi ve ol yārān-ı dīn ⁶⁴² لنسفعاً با لناصيته ناصيته tép saç aldılar. Alın saçı kōġüldin suv iđer, kıyāmetķa tégrü muħabbet-i ziyāde bolur. Mufāraķat soħbet bolmas. Yana bir delīl turur ki Peyġamber 'aleyhi's-selāmġa Ĥaķ 'azze ve celle fermānı birle ķurb kéçesi mi' rāķķa fermān boldı érse Cebrā'īl 'aleyhi's-selām behiştin Burāķ kéltrüdiler. Resül 'aleyhi's-selām ħVāhladılar ki mübārek

⁶⁴⁰ *Kur'an*: 57/11: “Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa, Allah da onun karşılığını kat kat verir ve ayrıca onun çok değerli mükafatı da vardır.”

⁶⁴¹ *Kur'an*: 57/18: “Sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir ödünç verenlere, verdiklerinin karşılığı kat kat ödenir ve onlara değerli bir mükafat vardır.”

⁶⁴² *Kur'an*: 96/15-16: “Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse derhal onu alından, o yalancı o günahkar alından yakalarız. O, hemen gidip meclisini çağırısın. Biz de zebanileri çağıracağız. Hayır! Ona uyma! Allah'a secde et ve yaklaş.”

qademplerini rikābğa qoyğay érse Burāq tündlik qılıp yırāq turdı. Haq sübhānehu ve te‘ālā Burāqğa hāl tili bérđi. Burāq aydı: “Yā Resūlu‘llāh! Behişt içinde yüz miŋ burāqlar bar turur. Barça séni ārzūŋda turur. Mén anıŋ üçün tündlik qılır mén ki maŋga ‘ahd (92b) qılsaŋız ve nişāne qılsaŋız tā kim qıyāmet küni mén séniŋ mübārek qademiŋde bolsam.” Resūl ‘aleyhi’s-selām fermān-ı cebbār birle miqrāz alıp Burāq’nıŋ bir néçe saçın aldı érse Burāq sükūt turdı. Resūl ‘aleyhi’s-selām süvār boldılar. Émdi Burāq cānverlığı birle Resūl ‘aleyhi’s-selāmniŋ mübārek éligleri tégmek birle sükūt turar bolsa. Hāşşa ādem oğlı meşāyih qademiye yüz qoyup teslīm birle irādetqa kélse nefis ve hevā ve ef‘āl-i zemīmeleri teskīn tapsa héç ‘acīb ve ğarīb bolmağay. Şeyh qaddesa’llāhu rūhahu ayturlar: “Her kim bu hānedānda mundağ nisbet birle mürid bolsa andağ bolğay kim ittisāl-i hazret-i nübüvvet bolmış bolğay. Her kimerse an Hazret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemniŋ hazretleriğa vāşıl bolsa anıñ hazretide vaşl-ı vuşul ve vişāl sır ‘ālemide müheyyā boldı. Bu bābda bu qadar kifāyetdür. İlāhī cümle mü’mintlerni küni yolğa köndüre bérĝil, āmīn yā rabbe ‘l-‘ālemīn.

Bābü ‘ş-şāmin fī beyāni ‘l-faqr⁶⁴³

⁶⁴⁴ قال النبي عليه السلام الفقر خزينة من خزائن الله تعالى Ya‘nī faqrlıq hazīne turur Allāh te‘ālāniŋ hazīneleridin. Hıvāce İshāq rivāyet qılır İsmā‘ıl Atadın (r.a), Ata rivāyet qılır İbrāhīm Atadın qaddesa’llāhu rūhahu, dervişliğda kırk maqām turur. Andın soŋ derviş taşavvuf maqāmığa (93a) yéter: Evvel maqām niyyet turur. Alarnıŋ niyyetleri ol turur ki Haq te‘ālā dünyāni āhiretni ve cennetni ve ni‘metni ve belā ve mişnetni alarğa bérse ni‘metni kāfirlerğa hem bérür ve belā ve mişnetni özlerige ihtiyār qılurlar. Ékkinçi

⁶⁴³ Sekizinci bölüm, fakirliğin beyanı hakkındadır.

⁶⁴⁴ “Fakirlik, Allah Teala’nın hazinelerinden bir hazinedir.” anlamına gelen bu hadis, İMAM GAZALİ’de “sabır” (Fakirliğe sabır) olarak geçmektedir. ACLUNI’de ise “Kanaat, tükenmeyen bir hazinedir.” şeklinde geçmektedir. (ACLUNI: *Keşfü l-Hafa*: 2, nu. 151)

maḳām tevbe turur. Eger küll-i ‘ālem ḫarāmdın tevbe kılsa dervīşler ḫelāldın tevbe kıılurlar. Üçünçü maḳām inābet turur. Eger ḫalvetde bolsalar Mevlā ‘azze ve celleni körerler. Törtünçü maḳām maḳām-ı irādet turur. Cümle-i ‘ālem rāḫat ve ni‘ metni tilerler, dervīşler belā ve miḫnetni tilerler. Béşinçü maḳām mücāhede turur. ḫalāyık ceḫd kıılurlar, tā onı yigirme kıılurlar. Dervīşler ceḫd kıılurlar tā cümleni nāciz kıılurlar. Altınçü maḳām ḫaḳḳ’ınıḡ muvāfıḳın saḳlaḡaylar. Lā cerem pādşāḫ-ı ‘ālem alarḡa vaḳt birle ruzı bérür, sānsız ḫisābsız. Yétinçü maḳām şabr turur. Eger ékki dünyānıḡ ni‘ metin alarḡa bérse maḡrūr bolmaḡay ve şabr yolıda turup ta‘cıl kıılmaḡaylar. Sékkizinçü maḳām zıkr turur. Dervīş kerek kim köḡül birle anı tiledi, til birle yād kılsa ve eger dermānda bolsa andın özgedin amān tilemese. Tokḡuzınçü maḳām muḫālefet-i nefis turur. Alarnıḡ nefisleri kırık yıl ya altmış yıl bir némerse tilese anı tapsalar bérmesler. Üçünçü⁶⁴⁵ maḳām muvāfaḳat turur. Ḳaçan yārān birle muvāfaḳat içinde **(93b)** cān ḫaleb kılsalar cānı dariḡ tutmaḡaylar. On birinçü maḳām rızā turur. Eger ḫaḳ te‘ālā anı ‘uryān tutsa rāzı tururlar, dostdın şikāyet kıılmaslar ve tekebbür yolıḡa ḳadem urmaslar. Andaḡ kim an Ḥazret şālla ‘āleyhi ve sellem yarlıḳar: ⁶⁴⁶ من تواضع رفع الله و من تكبر خذل الله On ékkinçü maḳām teslīm turur. Eger ḳazā oḳı çap ve rāstdın peydā bolsa cān ve tenlerini aḡḡa ḳalḳan kıılurlar ve özlerini teslīm yérinde ḳoyup ol belālarḡa ḳarşu barurlar. On üçünçü maḳām tevekkül turur. Kerek kim taḳvā künide maḳām kılsalar. On dörtünçü maḳām zühd turur. Cümle dünyādın miḡḡ yamaḳlıḳ kir çafanni fāzılraḳ körerler ve ol ḫırḳa alarnıḡ nazarıda atlas-ı Rümīdın ziyāderāḳ turur. On béşinçü maḳām ‘ibādet turur. Kéçeler müdām ḫalḳa-i zıkr birle meşḡül bolurlar ve kündüz şecā‘at birle tururlar.

⁶⁴⁵ Bir dervīşin tasavvuf makamına erebilmesi için kırk makam vardır. Bu makamlar sıralanırken dokuzuncu makamdan sonra onuncu makam gelmesi gerekirken müstensih hatasından dolayı tekrar üçüncü makam yazılmıştır. Bundan sonra on birinci makamın gelmesi de yanlışlıkla onuncu yerine üçüncü yazılmış olduğu görüşünü desteklemektedir.

⁶⁴⁶ Hadis (*İhya*: C 4, s. 655): “Kim mütevazi olursa Allah onun değerini yükseltir, kim de kibirlenirse Allah onu alçaltır.” (Hadisin devamında “Allah’ı çok ananı Allah sever.” ifadesi yer almaktadır.)

Köngülleri Hâk te‘âlânîng şevkıda kaynar ve cesedleri zıkr halkasında oynayurur. Serleri şevk-i mücâhede-i Hâk birle yıglayur, tün kün ârâm tapmaslar. On altıncı maķâm vera‘ turur. Kayu ta‘âmı tapsalar yemesler, kayu libâs bolsa hem kéymesler ve her kim birle olturmaslar meger yahşı birle. On yétinçi maķâm ihlâş turur. Tün kün vird ve mücâhede birle olturur. Kaçan (94a) neflerini özleride körüp baş köterseler éllig yıllık tâ‘atni bir loķmağa satıp bir kelbniġ aldığa salurlar. Muġâlefet-i nef için çünânçi Şeyġ Bayezîd-i Bistâmî ġuddise sırruhu yétmiş yıllık tâ‘atni bir ġarşğa satıp bir gürgün itge bérmiş. On sékkizinçi maķâm şıdġ turur. Kerek kim égrilıķdın özini râst yolda bolsa ve ġademin cüz râst özge yerge ġoymasa alarnıġ tilleri dilleridin ġaber bérür. On toġġuzunçi maķâm ġavf turur. Kaçan kim Tenġri te‘âlâ ‘adlığa ġaçsalar dervîş bolup Mevlâ ‘azze ve celleniġ şevkıda tirilürler. Yigirmelençi maķâm ġavf [u] recâ turur. Köp tâ‘at birle amânlık ümîd tutmış ve bisyâr ma‘şiyet birle ümîdin késmes. Yigirme bir maķâm fenâ turur. Öz neflerini fenâ kılğaylar. Ol némerse kim mādün turur. Andın müberrâ bolğaylar. Tenġri ‘azze ve celleniġ tâ‘atdın özgeğa alarnıġ ġademi barmağay ve Hâk te‘âlânîng dergâhdın özgege alarnıġ sırları cevelân ġılmağay. Yigirme ékkilençi maķâm beķâ turur. Eger solğa baġsalar hem Hâġnı körerler öġge baġsalar hem Hâġnı körerler. Şeş cihetdin her ġayda baġsalar Hâġnı körerler. Yigirme üçünçi maķâm ‘ilme’l-yaġîn ya‘nî dânalık turur. Kaçan kim ‘ilme’l-yaġînga yétseler ‘arşdın taġte’s(94b)serâ körgeyler. Héç ġicâblar arada ġalmağay. Yigirme törtünçi maķâm ‘ayne’l-yaġîn ya‘nî bînalık turur. Kaçan kim dervîş ‘ayne’l-yaġînga yétse cümle maġlûķât ve maşnû‘âtdın kéçerler. Yigirme bésinçi maķâm Hâġġa’l-yaġîn ya‘nî güyâlık turur. Kaçan kim bende ol maķâmğa yétse ⁶⁴⁷ و علم الآدم الاسما كلها ol bolur. Yigirme altıncı maķâm ma‘rifet turur. Kevnin ‘âlemîde Hâġ ‘azze ve celledin özgeni tanımaslar. Alarnıġ senâġatlarında héçbir şübühet bolmas. Yigirme yétinçi maķâm velâyet turur.

⁶⁴⁷ *Kur’an*: 2/31: “Ademe isimlerin hepsini öğretti.”

Dünyā ve āhretğa, uçmaḡ [u] tamuḡğa héç iltifāt kıлмаḡaylar ve ni‘ met ve rāḡat alarnıḡ nazarıda bir diremçe ḡadri bolmas. Yigirme sékkizinçi maḡām muḡabbet turur kim kevnin içinde bir Tenḡri’din özge dost bolmaḡay. Yigirme tokḡuzınçi maḡām ševḡ turur. Cesedleri Ḥaḡ yādı birle turur, köḡḡülleri Mevlā ‘azze ve celle ḡazretide bolḡay. Ularnı dünyāda héç aḡadi tapmas, görüstānda bolur ve anda seyr éterler. Ḳıyāmet küni šırāt bašıda tapḡaylar. Otuzunçi maḡām üns turur. Alarnıḡ münisi Ḥaḡ te‘ālādn özge bolmaḡay ve ḡarārları Ḥaḡ te‘ālānıḡ yādı turur. Otuz birinçi maḡām ḡurbet turur. Eger aytsa: “Éy perverd-ḡarım! Barça ‘āsīlerni on sékkiz miḡ ‘ālemni bizge baḡıšlaḡı!” dése pādšāh-ı ‘ālem alarnıḡ nefsin red kılmas. Otuz ékkinçi maḡām višāl turur. **(95a)** Egerçi alarnıñ cesedi dünyāda turur velīkin köḡḡülleri Ḥaḡ te‘ālānıḡ dergāhıda turur. Velīkin alarnıḡ cesedleri dehšetde köḡḡülleri ‘arš-ı a‘lāda turur. Otuz üçünçi maḡām keš turur. Alar birle Mevlā ‘azze ve celleniḡ arasında héç ḡıḡāb yok turur. Eger nazar salsalar ‘arš-ı a‘lādn taḡte’s-serānı körerler. Otuz tōrtünçi maḡām ḡazır turur, ḡarfetü’l-‘aynı ḡāli bolmaḡaylar zıkrdin. Otuz béšinçi maḡām tecrīd turur. Eger bir maḡāmda bolsalar özlerini dünyādn ve dünyā šuḡlıdn mücerred tutup her néçe kim Mevlā ‘azze ve celle rūzī kılsa yolıda īšār kılırlar. Otuz altınçi maḡām tefrīd turur. Dünyā içinde ḡarīb ve ḡalkārā ferd bolḡaylar. Otuz yéttinçi maḡām inbisāt turur. Ḥaḡ te‘ālā dergāhıda küstāḡ bolḡaylar. Eger melekü’l-mevt dem-i āḡirde alarḡa kélse iltifāt kılmaslar tā cenāb-ı kibriyādn nidā éšitmegünçe cān teslīm kıлмаḡaylar ve münker nekīr su’āldin yana ḡorḡmaḡaylar ve šırātḡa ḡadem urmaḡaylar. Firdevs-i a‘lāḡa ḡadem ḡoymaḡaylar, behišniñ ḡūr ve ḡašūr ve ni‘ metlerige nazar salmaslar tā Ḥaḡ dīdārın körmegünçe. Otuz sékkizinçi maḡām taḡayyūr turur. Ḥaḡīḡat dervīšleri hemīše ḡayrān ve dīvāne turur ve nā-dān šıfat ḡalkdın ḡaçarlar. Otuz tokḡuzunçi maḡām teveccūh turur. Öz menzilleri kim ma‘ḡūd turur. Yanarlar ve ešeddü ḡayā maḡāmıda bolurlar ve miḡnet ve mešaḡḡatdin tilerler **(95b)** ve köḡḡül közi birle Ḥaḡ te‘ālānı dīdārın körerler. Dost birle bolurlar, dost

taķı alar birle bolur. Andağ kim yarlıķar: ⁶⁴⁸ قوله تعالى و يحبون و الذين امنوا اشد حبا لله

ķırķınķı maķām taşavvuf turur. Derviş-i haķīķat ol turur kim kõnđli ğıybet ve şehvetdin pāk bātını ğīne ve şaseddin pāk bolđay, ğüftarı ve ğirdarı pāk bolđay. Cesedi vaĥşī, kõnđli ‘arşī bolur. Bātını yaruķ kōzi ve kõnđli cihāndın bađlıķ bolur. Ĥaķ sırrı birle anıń sırrı toķuķlıķ bolur. ⁶⁴⁹ اولياً تحت قبایى لا يعرفهم غيرى لا ملك مقرب ولا نبي مرسل

şe’nide bolur ammā ba’zı meřāyıĥlar ķavlide faķr tēp nefsnı seġsār mi’deni ĥāli tutmaķnı ayturlar ammā mi’deni ĥāli tutmaķnı üķ ĥāsiyeti bardur: Biri ĥikmet, ékkinķi tāt, üçünķi kerāmet ve ammā bisyār ĥVār mi’dedin ĥabīř bŷy-ı muřāmġa kélŷr. من

⁶⁵⁰ اخلص الله تعالى اربعين صباحاً ظهرت ينابيع الحكمت من قلبه على لسانه

bīdār bolsa zāĥir ķılur. Allāĥ te‘ālā ĥikmet çeşmesin kõnđlidin zebānıġaçe ve ķırķ çerāġ yandururlar ve ķırķ rŷkni kim beyān ķılındı, rŷřen bolur ve ĥalkını ĥarāmdın saķlasa řāĥib-i kerāmet bolđay. İlāĥi! Cŷmle mŷ’minni hidāyet yolıġa kõndŷre bérġil, āmīn inřā’İllāĥu te‘ālā.

التصوف من صفته الاولياً حسن المعاملته (96a) مع الخلق وذلك من امانت الصدق فى عبوديته التى و عن عايشته رضى الله عنها أن قال رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ما صل خلق صل ولى الله الاعلى السخا و حسن الخلق اجرنا قال ابا بكر ابن تورك ابوالسحاق بن ابراهيم بن محمد بن على سعيد بن منصور بن اسماعيل بن ابى طالب⁶⁵¹

⁶⁴⁸ *Kur’an*: 2/165: “İnsanlardan bazıları Allah’tan başkasını Allah’a denk tanrılar edinir de onları Allah’ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah’a olan sevgileri ise çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri zaman bütün kuvvetin Allah’a ait olduğunu ve Allah’ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi.”

⁶⁴⁹ “Allah Teala buyurur ki gökkubbelerim altında öyle veli kullarım vardır ki onları benden başkası bilmez. Yakınlaştırılmış bir melik yoktur. Gönderilmiş bir nebi de yoktur.” GAZALİ’nin *İhya*’sında (C 4, s. 256) “Gök kubbesi altında dostlarımı benden başkası bilmez, nurumlabakanlar dışında.” şeklinde geçmektedir.

⁶⁵⁰ “Kim ki Allah için kırk gece sabahlarsa kalbinden diline hikmet pınarları açılır.” manasına gelen bu söz, ACLUNİ ve N. ALBANI’ye göre zayıf hadistir. (ACLUNİ: 1997: C 2, s. 200, nu. 2359; ALBANI: 1992: C 1, s. 111, nu. 38)

⁶⁵¹ Tasavvuf, evliyanın sıfatından ve hŷsn-i muamele ve ahlakındandır. Bu, kulluk noktasında sadakatın ġvenilir bir şey olduğundan dolayıdır. Hz. Aişe’den rivayetle Hz. Peyġamber şöyle buyurmuştur: “Bir kul namaz kılınca Allah onu en yŷce mertebede dost edinir, ona cōmert davranır, ġznel ahlakla ona ecrini

قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الرجل يدرك بالحلم درجته الصائم القديم و ان الرجل يكتب جباراً و ما يملك
 قال Taşavvuf şıfatı bu érdi kim zıkr kılandı, şūfī yumşaklık kılsa anı ayturlar: قال
 النبى عليه السلام ما من آدم الا فى رأسه سلسلتان سلسلته الى السماء السابعة و سلسلته الى الارض السابعة
 كيف اذا التواضع رفع الله الى السماء السابعة و اذا التكبر خذل الله الى الارض السابعة قال اهل المعرفة التواضع
 Taşavvuf nefsnı öltürmek turur, riyāzetni özige almak
 كان التصوف حالافصار خيال قال ثم
 كان التصوف حالافصار خيال قال ثم
 ذهب افعال و الخيال⁶⁵⁴ Ehli²-taşavvuf civān-merd kerek, şūfī baḥıl bolsa andın héç ādemī
 ḥalāvet tapmas. Evzāk-ı şūfīler biri miṅḡdin miṅḡi birdin kõṅḡülni ḡafletdin uyḡatıp
 meşāyihlar kelimāti birle kõṅḡül kulaḡını toydurur érdiler. Bu ‘azizler aymışnıñ bolsa
 nefis birlen bolmasa. Andın soṅḡ dervīşlıkka (96b) ḡadem ḡoysa da‘vā-y-ı ṡarīḡat kılsa
 şūfī-i ḡās ol bolur. قال النبى عليه السلام التصوف صقالته من قلبه عن الكدورة امتلاً ان عن الكفر واستوى
 Muḡammed عليه الذهب والمدر و ليس هذه الخصال فى الصوفى قال كلب كوفى افضل من الف صوفى⁶⁵⁵
 ‘āleyhī’s-selām aytur: Taşavvuf ol turur şūfīniṅ kõṅḡli ḡıll u ḡışḡın ve ḡıybetdin ve
 ḡased ve ḡīne ve şirk ve küdürer ve küfr ve ḡarāmdın ḡālī bolsa ve taḡı hem ki berāber
 bolsa ve eger bu şıfat birle mevşūf bolsa andaḡ şūfīdin kelb-i Kūfī fāzılraḡ turur. Şeyḡ
 Bayezīd ḡaddesa’llāhu sırrihu ayturlar: “Bu zamānda ḡātūnlarnıṅ ḡālī bizniṅ

verir. Bu, Eba Bekr ibn-i Türk Ebu İshak bin İbrahim bin Muhammed bin Ali Said bin Mansur bin İsmail bin Ebi Talib’de de geçer.

⁶⁵² “Kişi hilm ile derecesine ulaşır, kadim olan derecesini yükseltir. Kişi kendini Allah’a takdim eder ve idrak ettiğinden başka bir şeye sahip olmaz.” anlamına gelen bu hadis İMAM GAZALİ’de “Mümin bir kimse hilm ile gündüzleri oruç tutup geceleri namaz kılan kimsenin derecesine ulaşır.” şeklinde geçmektedir.

⁶⁵³ “Ademoğlunun başında iki silsile vardır: Birincisi yedi göğe olan silsilesi, ikincisi ise yedi yere olan silsilesi. Mütevazı olduğunda Allah onun göğe olan silsilesini yüceltir. Büyüklendiğinde ise silsilesini yedi kat yere doğru alçaltır.” Marifet ehli demiştir ki tevazu kulun kendini hakir kabul etmesi ve Hakk’ın sözüne boyun eğmesidir. Bu hadis, MÜSLİM’de “Allah için affedenin şerefi artar, tevazu eden de yücelir.” şeklinde; BEYHAKİ’de “Kişi kibirlenince, iki melek, “Ya Rabbi bunu alçalt!” derler. Tevazu ederse, “Ya Rabbi bunu yükselt!” derler.” şeklinde; yine BEYHAKİ’de “ Kişi tevazu edince, Allah, onu yedi kat göklere kadar yükseltir.” şeklinde geçmektedir. *Râmûzü l-ehâdîste* (s. 280, nu. 2333) de benzer ifadelerle yer almaktadır.

⁶⁵⁴ Tasavvuf, halihazırda ütopyik olmaktır. Sonra tüm fiiller ve hayali durumlar gidip ortadan kaybolur.

⁶⁵⁵ Tasavvuf, kalbi fikirle doldurup da kederlerden parlatmaktır ve çamur ve altın seviyesine getirmektir. Bu özellik sufide bulunmaz. Kelb-i Kufi bin sufiden daha faziletlidir.

hâlimizdin yağsırağ ve fâzılrağ anıñ üçün kim alar her ayda hayz âlâyişidin pāk bolur ve ğusl kılurlar. Biz barça ‘ömrimizni ziyetvār işdin ve bühtāndın ve ğıybetdin pāk tutmaduğ.” İsmā’îl Ata rağmetu’llāhi ‘aleyh ayturlar: “Éy dervîş! Ehl-i taşavvuf şıfatı bu turur: Bir ékkevni atın éşitip bu hāl vākı’ bolsa hāşşa ol kimerse kim meşâyılı şoğbetinde ve hizmetinde ve nazarıda bolmış bolsa ⁶⁵⁶ان الله لا يضع اجرالمحسنين Hakīm Süleymān mundın aymışlar ki nazm:

Yarlıkansa ğul Süleymān kirse uçmağ ğoynığa

Dostlar kim tuttı atıñ almayın kirmes miza.

HVāce İşhāk rivāyet kıılır İsmā’îl Atadın rağmetu’llāhi ‘aleyh her kimerse bu yolğa kadem ursa zāhir üylerin (97a) ri’āyet kıılsa ol kimerse civānmerdler zümresidin bolur. Pîrlikke yétip murād atığa miner ve illā murādğa yétmes. Zāhir ve bātında ğurb ve kerāmet tapmas. Merd oldur ki ğaleb astıda bolup evĳātın zāyi’ kéçürmese, nevāle ve piyāle tēp yügürmese irādetni süygendin sonĳ ħarîf nevāle ve piyāledin kaçğay kim bar érmes. Eger némersenĳ bar érse bir ança bar érür. Ķaçan kim bolmasa, séndin yüz öğürürler. Dü bāre yüzünĳni körmesler. Mundağ şıfatlıĳ ādemdin bir kelb-i Kūfî artuğrağ turur. Ba’zı ehl-i taşavvuf ayturlar: التصوف مشغول بربه و فارغ عن الدنيا وفي هذه الزمان على عكس هذا المعنى مشغول نفسه و فارغ عن ربه قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الناس ثلثته اصناف صنف يشبهون الملا نيكته و صنف يشبهون بالانبيأ و صنف يشبهون بالبهائم فاماالذين يشبهون بالملا نيكته فهمتهم التسبيح والتهليل و اماالذين يشبهون بالانبيأ فهمتهم الصلوات و الزكوة و الصوم والحج و اماالذين يشبهون بالبهائم فهمتهم الاكل والشرب والنوم والمباشرة و اهل التصوف ترك الاكل و الشرب والمباشرة قال النبي عليه السلام حكاية ⁶⁵⁷Bu endāze birle bolsa rūğ ğālib ve nefis mağhūr bolur.

⁶⁵⁶ Allah, ihsan sahiplerinin ecrini asla zayi etmez.

⁶⁵⁷ Tasavvuf, kişinin Rabbiyle meşğul olması ve dünyadan elini eteğini çekmesidir. Bu zamanda ise bunun aksine nefsiyle meşğul olması, Rabbinden elini eteğini çekmesidir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İnsanlar, üç sınıftır. Bir sınıf meleklerle benzer, bir sınıf peygamberlere benzer, bir sınıf ise hayvanlara benzer. Meleklerle benzeyen sınıfın himmetleri tesbih (Allah’ı övme) ve tehlil (*Lā ilāhe illa llāh* demeleri) dir. Peygamberlere benzeyenlere gelince onların himmetleri; namaz kılmaları, zekat vermeleri, oruç

⁶⁵⁸ جبرئيل عليه السلام انالاندخل بيتاً فيه كلب او ظنهور او صورة حيوان Eger zāhir üyde bu mezkūrāt bolsa feriştelər daħil bolmasa. (97b) Hāşşa şūfīnīng kōngli vücūdı arıg bolsa şūfī atanmağ revā turur. Tārīkat yol içide şūfīnīng ‘ādeti ‘ale’ d-devām zıkr ve fikr ve hızmət ve kanā‘at ve tevekkül ve teslīm ve taħammül kerek kim her kimerde bu şıfat birle mevşūf bolsa haķıķat derviş ol turur ve eger bu şıfatlar birle mevşūf bolsa hVāh atlas hVāh hırķa kéyer bolsa hem derviş dérlər ve eger faķr tonın kéyip kéçedin értege tégrü ğaflet-i şehvetķa uyup aldığa kélgenni dép ve ağzığa kélgenni yép rūhniñg düşmeni rāh-ı taşavvufniñg tırelığı turur ammā nefsi-hevāsı cümle köp yémekdin bolur. Hāşşa mezalıķ ve cürb ve şırınlıķ birle bolsa mundaķ kişi haķıķat derviş bolmağay belki aħmağ turur. Taşavvuf bu ķadar kifāyet bolur.

Bābü ‘l-‘āşir fī beyāni ‘l-muħabbet ⁶⁵⁹

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم المحبت سيلوا القلوب الى الله تعالى و الى امرالله تعالى ⁶⁶⁰
 Resül ‘aleyhi’s-selām aydılar kim: “Éy yārānlar! Muħabbet kōngülniñg meyli turur Haķ celle ve ‘alāniñg emri birlen ve taķı Mevlā ‘azze ve celledin özgeni terk ķılmağ kerek. Andağ kim kelāmda ğaber bérür kim: ⁶⁶¹ يأمرؤن بالمعروف وينهؤن عن المنكر Ve taķı cümle ni Tenğri ‘azze ve celleniñg yolıda işār ķılmağ kerek. Anıñg üçün ki ‘ālem ékki turur: Biri ‘ālem-i ‘ubūdiyyet ve biri ‘ālem-i muħabbet. Ammā ‘ālem-i ‘ubūdiyyet ķarayiler turur. Ve ‘ālem-i muħabbet dervişler ve şūfiler ve şādıķlar tururlar kim né uçmağdın (98a)

tutmaları, hacca ğitmeleridir. Hayvanlara benzeyen gruba gelince onların himmetleri yeme, içme, uyuma ve ilişki kurmadır.” Tasavvuf ehli yemeyi, içmeyi, ilişki kurmayı ve uyumayı terk eden kimsedir.

⁶⁵⁸ Hadis (Buhari’den rivayetle, *Riyāzū’ş-şāliħīn*: C 3, nu. 1717): “Ben ve Cebrail; köpek, tanbur ve hayvan sureti bulunan bir eve ğirmeyiz.”

⁶⁵⁹ Onuncu bölüm, muħabbetin beyanı hakkındadır.

⁶⁶⁰ “Muħabbet, kalplerin Allah’a ve Allah’ın emrine bir akıştır.” anlamına gelen bu hadise taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

⁶⁶¹ *Kur’an*: 3/104: “Sizden hayra çağırın, iyiliği emredip kötölüğü men eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”

umançı bar ve né dūzaḥdın qorqunçı bar. Tüni küni ḥarfleri Teḥri ‘azze ve celleniḡ yādı turur. Қақан kim mundaқ ғıfatlıқ bendelerde bolup Allāh déseler ol ḥalde ‘ışq qaқmağı qaқılır muḥabbet otı yaқılır ḥalāvet qaқek[i] aқılıp ma‘rifet řem‘in ber-pā qılırlar. ⁶⁶² قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الشوق نار الله تعالى اشتعل في قلوب الاولياءه Andın soḡ tamām-ı mest-i řarāb-ı muḥabbet bolurlar. Қақан kim bu maқāmğa yétse sālīk sülūk içide dīvāne bolur. Ḥalāyıq ve ‘avāyık ve dünyāniḡ küll-i muḥabbeti köḡgüldin kéter. Cüz-i maḥbūb özge némerse köḡglige yol tapmas. Anıḡ köḡglide özge némerse bāqī qalmas yürse tursa anı körer muḥabbet otı ḡalīb bolur. Her qaқан bu maқāmge yétse anı ‘āşıq dérler ‘āşıq maқāmı bu turur ki ⁶⁶³ لا تبقى ولا تذر ḤVāce İřḥāq rivāyet qılır İsmā‘īl Atadın ‘ışq otı turur, Ḥaқdın özgeni küydürür. Andaḡ kim ayturlar: العشق نار اوله نار اوسطه نارو آخره نار من جانب الطور ناراً اى ناراً و ناراً قلبه قد احترقت سبحة وجهه فاشهى اليه لبصره ⁶⁶⁴ Қақан kim ‘āşıq köḡglinde ‘ışq otın tapsa özini héç ḥicāb qılmayın küydürgey. Murād ol turur kim anıḡ birle bolsa ékkilik aradın koptı. Kerek kim köḡglin tefriқadın yığıp bir qılsa ve ‘aқlnı ve māsivā-y-ı Ḥaқnı küydürse ‘ışq otınıḡ tütüni cān morısıdın (98b) qaқar. ⁶⁶⁵ قد احترقت سبحة وجهه فاشهى اليه Ol érdi kim héç kimerse yok érdi. Ġayraz ma‘řūq émdi qaldı. ⁶⁶⁶ لا تبقى ولا تذر Ehl-i řariқat aldıda mürīd-i ḥaқīqī ol turur řerī‘atda ⁶⁶⁷ اراده يريد turur, mürīd masdar turur.

Bābü ‘l-eḥade ‘aşere fī beyāni ‘l-ma‘rifet ⁶⁶⁸

⁶⁶² “Şevk (göz alıcı olan şey), Allah’ın bir ateşidir ve evliyaların kalplerinde yanar.” Taranan hadis kaynaklarında böyle bir hadise rastlanmamıştır.

⁶⁶³ Baki olmaz ve bir şey de kalmaz.

⁶⁶⁴ Aşk bir ateştir; evveli, ortası ve sonu Tur tarafından gelen bir ateştir. Evet kalbi yakan bir ateş. Allah’ın vechinin azameti nedeniyle yanan bir kalple yanmaktadır. O halde onu arzu et.

⁶⁶⁵ Muhakkak ki onun vechi Allah’ın celalinden dolayı yanmıştır. O halde onu arzu et.

⁶⁶⁶ Bir şey kalmaz ve bir şey bırakılmaz.

⁶⁶⁷ (Allah’ın istediğini) oda ister.

⁶⁶⁸ On birinci bölüm, marifetin beyanı hakkındadır.

اول العلم معرفته الجبار و آخر العلم تفويض الامور اليه⁶⁶⁹ ki: Çünānçi ḥadīṣ-i nebevī ki: Bilgil kim ma‘ rifet nūrı turur. Allāh te‘ālādın bende-i ‘ārifniṅ könglide toğar ol nūr birle Ḥaḳ te‘ālāniṅ vaḥdāniyyetlīğın körer.⁶⁷⁰ يهدى الله لنوره من يشأ⁶⁷⁰ Şek érmes kim ol nūr ma‘ rifet turur. Nétek kim ma‘ rifet-i hidāyetdin turur mu‘ temed rāvīler turur. قال النبي عليه السلام خلق الله الخلق فى ظلمته ثم القى عليهم من نوره فمن اصابه من ذلك النور شئى اهتدى و من اخطأ⁶⁷¹ ضل فذلك انه حق القلم⁶⁷¹ Şek érmes kim ol nūr ma‘ rifet turur. Eger aytsalar kim héç kişi bolğay mu Allāh te‘ālā bul kişige ma‘ rifet-i kerāmet kılrsa ayturlar bir ‘alāmet ol turur kim Allāh te‘ālā yarlıķar: ولكن الله حبيب اليكم الايمان و زينته فى قلوبكم و كرهه اليكم الكفر والفسوق قوله تعالى⁶⁷² عجزا و العصيان اولئك هم الراشدون⁶⁷² Eger sorsalar maḥall-i ma‘ rifet né turur? Çünānçi قولته تعالى⁶⁷³ اولئك كتب فى قلوبهم الايمان⁶⁷³ Ya‘nī ol turur ki Allāh te‘ālā sābit kılıp turur alarniṅ könglide ma‘ rifetni ve taşdıķni. İbrāhīm-i Ḥalīlu’llāhdın sordılar ki “Né üçün Nemrūd otıda küymediṅ?” Cevāb aydılar ki: (99a)⁶⁷⁴ التحرق لا يحترق Ya‘nī bir kätla küygenni dü bäre küydürmes. Bes her köngül kim muḥabbet-i dost āteşiğā küymiş bolsa dünyā otıdın héç eşer ve zarar yétalmas. Hem çünān mü‘min-i muvaḥḥid ‘āşık ve ‘ārif ma‘ rifet ve muḥabbet otı birle küymişdürler. Dūzaḥ otı aṅga kaçan qarşu kélgey. Ammā meşāyihlar tariķatnı mundaķ beyān kılıpdurlar ki şerī‘at-ı luğatde rāh-ı rāst turur. Ammā tariķat hem rāh turur velīkin bisyār bārīkdür. Şerī‘atdın qopar her ékkisiniṅ maḳşūdı bir turur

⁶⁶⁹ İlmin evveli Cabbar olanı bilmektir. İlmin sonu ise O’na karşı olan emirleri artırmaktır.

⁶⁷⁰ Allah, dilediğini nuruna iletir.

⁶⁷¹ “Allah, bütün yaratıkları karanlıklar içerisinde yarattı. Sonra onlara nurundan attı. Kime bu nurdan bir şey isabet etse o hidayete erer. Kim de hatalı davranırsa o da yoldan çıkar. Gerçek işte budur.” Bu hadise, taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

⁶⁷² *Kur’an*: 49/7: “Hem bilin ki içinizde Allah’ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.”

⁶⁷³ *Kur’an*: 58/22: “Allah’a ve ahret gününe inanan bir toplumun Allah’a ve Resulüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah’tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, Allah’ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki kurtuluşa erecekler de sadece Allah’ın tarafında olanlardır.”

⁶⁷⁴ Yanma, yakmaz.

velîkin şerî'at fetvânı aytur ʔarîkat taqṽanı aytur. Ammâ faḫrlığı ūikesteliḫ turur. 'Abdu'llâh ibn-i 'Abbâs aytur raḫıya'llâhu 'anh ʔarîkatdın andaḫ rivâyet turur ki ayturlar: Bir kün an Ḥazret şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemniḡ ḫizmetlerige su'âl kıldım ki: “Yâ Resûlu'llâh! Faḫr né turur?” Aydılar ki: ⁶⁷⁵ *الفقر خزائنة من خزائن الله تعالى* Yana sordum: “Yâ Resûlu'llâh! Faḫr né turur?” Aydılar ki: ⁶⁷⁶ *كرامة من الله* Yana sordum. Aydılar: ⁶⁷⁷ *الفقر شيء لا يعطى الانبياء مرسلأ او مؤمن كريماً* Ve yana aḫbarda kélütürüptürler ki: ⁶⁷⁸ *الفقر وطن الحق* Baḫş kılsalar kim Allâh te'âlâ maḫarr ve mekândın müstaḡnî turur. Cevâb oldur ki: ⁶⁷⁹ *المنكسرة قال النبي عليه السلام عن الله تعالى انا عند قلب* Ve yana *Kur'an* içinde andaḫ yarlıḫar: ⁶⁸⁰ *و نحن اقرب اليه من جبل الوريد* (99b) Ya'nî biz yaḫınraḫ turur miz alarḡa cân tamurıdın ammâ ba'zı meşâyıḡlar andaḡ delîl kılmışlar ḫaḫîḫatda semâ' vaḫtı sır bolur vecd-i cân ḫâl-i köḡül. Meşâyıḡ-ı Türkistân İsmâ'îl Ata raḫmetu'llâhi 'aleyh ayturlar semâ' üç kısm turur: Semâ'î turur ki sırdın zâhir bolur, semâ'î turur cândın peydâ bolur, köḡüldin peydâ bolur. Su'âl kıldılar ki: “Bu semâ'dın murâd né turur?” Cevâb aydılar ki: “Ol semâ'îḡe sırdın peydâ bolur 'alâmet muvâneset ve zulumâniyyet turur. Ol semâ'î kim cân kıılır 'alâmet yıḡlamaḫ turur ve ḫorḫunç. Ol semâ'î kim köḡül kıılır ḫareket ve ḡayret turur.” Eger su'âl kılsalar kim “Héç delîl bar mu semâ'ḡa?” Şâbit cevâb ehl-i taḫḫîḫ semâ' nîñ şübütıḡa bu âyetni delîl kıılıp tururlar ki: ⁶⁸¹ *قوله تعالى الا يذكر الله* Ve eger aytısalr köḡül aytur yoḫ sır aytur revâ bolur kim murâd-ı sır üçün *Kur'an-ı Mecîdde* telim âyet bar turur ki muḫâtabı pîr turur ve taḫı pîr köḡüldin cüdâ

⁶⁷⁵ “Fakirlik, Allah Teala'nın hazinelerinden bir hazinedir.” anlamına gelen ve metinde hadis olduḡu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

⁶⁷⁶ Allah'ın kerametidir.

⁶⁷⁷ Fakirlik, nebilere, resullere ve cömert mümine verilmeyen bir şeydir.

⁶⁷⁸ Fakirlik, hakkın vatanıdır.

⁶⁷⁹ “Ben, kalbi kırık kimsenin yanındayım.” anlamına gelen bu hadis, *Hadis-i Erbainde* on yedinci hadis olarak ūu ūekilde geçmektedir: “Ben, uğrumda kalpleri kırık olanların yanındayım.”

⁶⁸⁰ *Kur'an*: 50/16: “Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona ūah damarından daha yakınız.”

érmes. Andağ kim cān tendin cüdā érmes. Nétek kim revā bolur. Allāh te‘ālā nefsgā hīṭāb kıılır murād cān üçün turur ve tağı revā bolur kim köngüldin ḥaber bérse ve murād tağı pīr üçün turur. Cān semā‘īniṅ te’sīriniṅ şübütıgā bu āyetni delīl kéltürüp tururlar: **(100a)** *قوله تعالى وإذا سمعوا ما انزل الى الرسول ترى اعينهم تفيض من الدمع* قوله تعالى ان الله يحول بينهم المرء و ⁶⁸² *قوله تعالى ان الله يحول بينهم المرء و* ⁶⁸³ *قلبه* Eger aytsalar sırr ve cān ve köngülge hem semā‘ bolur mu? Aytur biz “Anı körmes mü sēn?” Allāh te‘ālā kāfırlerniṅ mezemmetine aytur: *قوله تعالى صم بكم عمى فهم لا يرجعون* ⁶⁸⁴ Şeksiz érmes kim ularğa kıulağ til ve köz zāhir bolsa. Bes ma‘lūm boldı kim Allāh te‘ālānı öz köz kıulağ til birle tilep turur. Ve eger aytsalar kim semā‘nı sırr ve cān ve köngül kıılır. Vaḥşet ve ḥareket nefis üçün cevāb-ı rāvīler mu‘temed rivāyet kıılıp tururlar *قام خاطب فى الناس فصاح احد منهم صحته فاتكر موسى عليه السلام فنزل جبرئيل عن ربه فقال موسى بلطفى صاحوا وبوجدى باحوا ولبقى بى استرحوا وفى ميدان المحبتي* ⁶⁸⁵ *راجوا فذلك صاحوا* Ya‘nī vağt-ı Mūsā ‘aleyhi’s-selām vağtlarında vā‘iz va‘z aytur érdi. Ehl-i meclisdin birev na‘ra urdı. Mūsā ‘aleyhi’s-selām aṅga inkār kııldılar derḥāl Cebra‘īl ‘aleyhi’s-selām nāzil boldı ve aydı: “Yā Mūsā! Ḥudāṅg aytur méniniṅ dostlarım méniniṅ naşīḥatımdın luṭfi tafıp ol luṭfğa ṭāğat tutalmay, āşkāre kıılıp na‘ra ururlar. Zīrā ki ol ḥālda muzṭaribdürler, çāre yoğdur lā ‘ilāc na‘ra ururlar.” Çünānçi namāzda ğalağ bolsa namāz fāsıd bolmas. Ve eger kimerse tekellūf birle na‘ra ursa ḥodnümālık üçün **(100b)** kim fığ mundağ ösrük şūfī témek üçün ol şāḥīb-i na‘ra murādı

⁶⁸¹ *Kur’an*: 13/28: “Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah’ın zikriyle sükunete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.”

⁶⁸² *Kur’an*: 5/83: “Resule indirilene duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki; Rabbimiz, iman ettik, bizi şahit olanlarla beraber yaz.”

⁶⁸³ *Kur’an*: 8/24: “Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırıldığı zaman, Allah ve Resulüne uyun ve bilin ki Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız.”

⁶⁸⁴ *Kur’an*: 2/18: “Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler.”

⁶⁸⁵ Vaiz ayağa kalktı ve insanlara hitap etti. Meclistikilerden birisi haykırdı. Hz. Musa karşı çıktı. Bunun üzerine Cebrail (a.s.) Rabbinden bir emirle geldi: “Ey Musa! Benim lütfümla bağırdılar ve benim

eger namāzda bolsa fāsīd namāz bolğay meşelā tégirmān kim qoparurlar. Bu şıfat birle hırādın çıkarmağdın özge çāre yoq ve eger bu şıfatda bolmasa yürügelı qoymaslar ol hālde eger şūfīnīng haqīkatda bolsa barça işi hoş kélür. **نفعا وایاکم هم بهذه الموعظته هذه** eger şūfīnīng haqīkatda bolsa barça işi hoş kélür. **علامته آخر زمان**⁶⁸⁶ Āhīr zamān ‘alāmetleri mü’min tēp da‘vā qılurlar. On qatla yigirme qatla tevbe qılğaylar ve yana bozğaylar. Bu taqşīrāt méndin kélđi tēp Haq te‘ālā dergāhıda ‘özr qılmağaylar, gūyā āzādlıqđın alıp köngülleri teskīn tapmışték bir ‘ulemā ya bir fuqarā naşīhatın eşitmeğaylar, da‘vā-y-ı mü’minlik qılurlar vaqtı işbāt qılurda şermende bolurlar. Ve yana bir Müsülmāndın qarız alsa edā qılmağça niyyetleri bolmağay ve miskīnlerğa raqm qılmağaylar. Dünyālıqđın né miqdār bolsa ol miqdār tekebbürleri bolğay. Tarīkat yolıda şūfīlik da‘vāsın qılurlar vera‘dın eşeri bolmağay hālāyıqđın özlerin artuq körerler şūfīlikđā cüz hāmuşlık ve yıqlamağdın özge revā érmes. Eger andağ bolsa ehl-i irādet arasında telim ihtiyārlik işler peydā bolğay. i‘tikādlik şūfī hāzır turğū kerek. Anıñ üçün qılavuzsız yolda yürmemişler. El-vaqt mürīdleri de bu ‘alāmetlerdin bir zerre **(101a)** yoq turur. Şeyhler hem şeyh mén tēyü qarımas, ‘ömrin kéçkenin bilmes yolların şatıp cehl oruğın ékmişler. Tā mādāmi ki hāzān vaqtı yétüşse nedāmetde bolğaylar. Qullıqñıng aşlı teslīm ve tevāzu‘ turur. Da‘vānıng bünyādı mén ménlik turur, şūfīlik nişānesin yétürüp da‘vāların ziyāde qılıp Hāzret-i perverd-gārgā niyāz qılmadılar. Ekşer bir hūblık némerse üçün halk āzārında bolurlar. Muştafā şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem dem-i āhīrinde şahābelerge aydılar: “Mañga bağıllık boluñlar. Dünyāda sizlerge bir qattık söz aymış bolsam ‘araşāt-ı kıyāmette méninğ birle haşm bolmañlar.”⁶⁸⁷ **قوله تعالى قولنا** Bende mü’minni mūmğa meñger yoq kim taşka meñger tēp añga mü’min qopsa an Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ki **ليغفر لك**

vecdimle ortaya çıktılar. Beni sevmeleri sebebiyle meydanda sükunete erdiler, yayılıp revaç buldular. Bu sebeple de bağırdılar.

⁶⁸⁶ Biz faydalandık, size düşen (şey), bu nasihate önem vermektir. Bu, bir ahir zaman alametidir.

⁶⁸⁷ *Kur’an*: 20/44: “Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar.”

⁶⁸⁸ الله تقدم من ذنبك وما تأخر Ve anıñ bāresiğa kėsmişde bā-vücūdı mundağ ...⁶⁸⁹ birle bir kelime-i ...⁶⁹⁰ üçün şaḥābelerdin baḥıllıq tilesele āḥir zamāndağı bendelerték ...⁶⁹¹ bolğay ...⁶⁹² kældük āḥir zamān bolsa ...⁶⁹³ talḥ bolğay ...⁶⁹⁴ ekser ...⁶⁹⁵ bolğaylar. Bes bilgil kim eger alar mundağ bolsa ehl-i düzaḥ ḥalāyıqlar ḥalāyıqlar arasında yalğan fitne köp bolur, ‘ulemālar ḥākim fermānında bolurlar. Ḥağ sübhānehu ve te‘ālā ḥalāyık arasındın bereketni köterür gāh gāh ...⁶⁹⁶ **(101b)** şerğa kélip ḥalāyıkğa zarar yétkürür dīn içinde fesād köp bolğay. Émdi tāriḥқа sékkiz yüz yıl ötse ḥalāyık arasında emn-i amān ve ḥuzūr azrağ qalır. Ekser ḥağ şadağa ve ḥayrātını ḥarāmdın kılğaylar, ba‘ zılargā nezr kılıp bergeyler. Ol ‘ahdde şūfī kerek kim ol ḥağdın özin kenāreğa alıp tağlarda bolsa āsūde ḥāl bolup ḥā‘atdın ḥuzūr tapar du‘āsı müstecāb bolur. ‘Ali ibn-i Ebī Ṭālib razıya ‘llāhu ‘anh rivāyet kılur an Ḥazret şalla ‘llāhu ‘aleyhi ve sellemdin: ان قال لاترو اليل Ya‘nī bu ḥadīs te‘dīb turur ehl-i işāretқа ammā şālīḥ seḥerḥiz bendelerniñ du‘āsı birle dūnyā berpā turur. Mūsā ‘aleyhi ‘s-selām mūnācāt kıldılar ki: “İlāhī! Séniñ dergāhıñda méndin hem yaqınraq bendenğ bar mu?” Ḥiṭāb keldi kim: “Yā Mūsā! Qaçan kim mén séniñ birle sözleştim témiş, méniñ ḥicāb séniñ arañğda bolur ammā āḥir zamānda ümmetī çıkarur mén. Alarnı ümmet-i Muḥammed atarlar. Alarnıñ bir arasında bendeleri bolğay

⁶⁸⁸ *Kur’an*: 48/2: “Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir.”

⁶⁸⁹ Metinde mürekkep dağıldığı için buradaki kelimeler okunamamaktadır.

⁶⁹⁰ Metinde mürekkep dağıldığı için buradaki kelimeler okunamamaktadır.

⁶⁹¹ Metinde mürekkep dağıldığı için buradaki kelimeler okunamamaktadır.

⁶⁹² Metinde mürekkep dağıldığı için buradaki kelimeler okunamamaktadır.

⁶⁹³ Metinde mürekkep dağıldığı için buradaki kelimeler okunamamaktadır.

⁶⁹⁴ Metinde mürekkep dağıldığı için buradaki kelimeler okunamamaktadır.

⁶⁹⁵ Metinde mürekkep dağıldığı için buradaki kelimeler okunamamaktadır.

⁶⁹⁶ Metinde mürekkep dağıldığı için buradaki kelimeler okunamamaktadır.

⁶⁹⁷ “Ömrü ancak sadaka artırır, kabri ancak güzel ahlak aydınlatır, günahları ancak istiğfar yok eder.” anlamına gelen bu hadis TABERANİ’de “İyilik ömrü artırır, sadaka günahları giderir ve kötü ölümden korur.” şeklinde; BEYHAKI’de ise “Sadaka, kabir azabından korur. Kıyamette de sahibini himayesi altına

kim kaçan münācāt maḳāmıḡa yétseler cemī‘ perdeni alarnıñ arasıdın köterür mén tā bir ḡicāb ḡalur. Eger dünyāda öz dīdārımın va‘ de ḡılsam érđi ol ḡicābnı hem aradın köterür érđim.” Andaḡ bendelernıñ du‘āsınıñ bereketidin barḡa mü‘minlernıñ yolıḡa şafālıḡ bérgey sén, āmīn.

Bāb-ı işney ‘ aşere fī beyāni ‘ibādet⁶⁹⁸

(102a) قال عبد الله ابن عباس رضى الله عنه سمعتُ عن نبي صلى الله عليه و سلم يقول ايها الناس بسيط الامل متقدم طول الاجل الميعاد مضمار العمل فمعتبطه بماء احبقت غانم و متبين بمافاته و من العمل نادم ايها الناس انّ الطمع فقر و الياس غنى و القناعة راحته و العزلة عبادته والعمل كنز الدنيا معدن و الله ما يستوى ما مضى من دنيا كم هذه باهو اب يرونى هذا او ما بقى منها اشبه ما مضى من الماء با الماء و كل الى نفاذ و شك و زوال قريب فنا درواو انتم فى مهل الانفاس وجده الاخلاص قبل ان يؤخذ بالكظم و لا يغنى الندم⁶⁹⁹ عبد الله ابن عباس رضى الله عنه كفت از سيد عالم صلى الله عليه و سلم شنيدم كه از عواقب امور خبر داده كفت كه راحت دنيا و آخرت در سبك بارى است و نجات درنكوكارى سرعت در طاعت در پيش از انكه سرمايه از وياست و سودندار و يصح الزمان لياؤنا ول معناً بعيوبه لو ان مستمعاً يقى ايها الناس اى كيرده آد ميان بسيط الامل متقدم طول الاجل و المعاد مضمار العمل فعيل بمعنى مفعول و الميعاد و المصير الى الدار الاخرة طويل العمل پيش رونده نزول اجل است الذى امل عمر دراز نشود اجل امل مقدر رابا زندارد و سراى باز كشت خلق ميدان عمل است سايقان قصب سيق ربايند و السابقون السابقون كرم روزى در دنيا در خيراست سبقت كردند دردار آخرت بدرجات سابق باشندمير مطمئنه نفس

(102b) برياضت رام خویش بكام خودكرده انددرآن میان كوى سبقت رباينده اند مهتر عالم صلى الله عليه و سلم فرموده اند كه يكان يكان پيش افتاده اند سوال كردند من المفردون قال المنتهيرون بذكر الله فرمود از زنده دلان كه شيفه ذكر خداوند ندوبرادرى جولانگاه فروماندند فمعتبط بماء احبقت و غانم متبين بمافاته من العمل نادم الاعتباط شادشدند صفت اى حمقته الانتباس اندوه كين شده اند اهل محشر دو فريق باشند

alır.” şeklinde geçmektedir. İstiğfar hususundaki hadis BEYHAKİ’de “Günahlar kalbi paslandırır, karartır. Kalblerin cilası ise istiğfardır.” şeklinde geçmektedir.

⁶⁹⁸ On ikinci bölüm, ibadetin beyanı hakkındadır.

⁶⁹⁹ İbn-i Abbas, Hz. Peygamber’den işittiğini söyler: “Ey insanlar! Basit bir amel, süresi dolmuş bir ömrün uzunluğunu öne alabilir. Bir (zerre) su, o küçük amele zarar verebilir. Nadim bir kimsenin amelindedir. Arzu etmek bir fakirliktir. Ümitsizlik ise bir zenginliktir. Kanaat etmek onu arzulamaktır. Uzlet ona ibadet etmektir. Amel, dünya hazinesinden bir hazinedir. Allah, istiva etmez ve bunu dünyanızda da sona erdirmez.”

فریقی شادمان به آنچه جمع کردند از اسباب نجات از اعمال صالحه مسرور بغنایم رنج براحته بدل شده مجاهده وسیله مشاهده کشته ریاضت و رفعت وصول بریاض قدس شده وجوه یومئذنا عمه لسیعها راضیه سلیمان رحمة الله علیه از سالیکان بوده بعد از فوت او عزیزی اورابه خواب دید پر سید لقد كنت فی طویل ال عمر الحزن فما فعل الله بك در دنیا دل همیشه خانه غم کرده سینه رامزینة اندوه ساخته بودی خدای تعالی با توجه معامله کرد گفت آن اندوه دایمی سبب راحت و ناز نعیم شدورفیکان توکیا نند گفت مع الذین النعم الله علیهم من النبیین و الصدیقین و الشهداء الصالحین و حسن الخلق اولک رفیق رفیق دیگر برغم و اندوه و پشیمان ی از عمل و متحیر بر فرق زنند و انگشت ندامت کزند ویا حسرت تا علی ما فریطت فی جنب الله هر که بناء کار خود بر قاعده شهوت نهد و هواپرستی پیشه کند در دنیا به غفلت کذراند بنا آخرت نساخته عاقبت کار او(103a) جز حسرت ندامت نباشد یا ایها الناس ان الطمع فقرو الیاس غنی ای جنس انس طمع بخلق فقر فاقه است نومیدی از آنچه داده دیگران راست توانگریست و القناعت راحت قناعت راحت دل و تن است و العزلة عبادة از خلق کرانه کردن و در صحبت خلق بر خود بستن فتح باب عبادت و سعادت است⁷⁰⁰

⁷⁰⁰ Abbas oğlu Abdullah (Allah ondan razı olsun) şöyle dedi: “Alemin mevlası ve efendisinden duydum ki olayların (işlerin) sonundan haber verip buyurmuş ki: “Dünya ve ahirette rahat olmak günahların ve dünya malının azlığına bağlıdır. Kurtuluş, iyilikte acele etmek ve Allah’ın buyruğuna ilk vakit uymaktadır. Dünya malından neyin varsa ve Allah’tan başka neyin varsa ondan el çektiğin zaman, Allah’ın buyruğuna uymak yararlı olur. Zaman bizi hazırlayıp dünya kötülüklerinden haberdar eder. Eğer duymamış olan varsa ey insanlar, ey adem oğulları, uzun ömür arzu ediyorsunuz (bilin ki) istek ve arzunun çokluğu uzun bir ölümün vadesidir. Ömrünüz uzun olmaz ve ölüm kaderinizdeki (yazılmış olayları) sizden uzaklaştırılmaz. Ahiret dünyası, ki bütün insanlar sonunda oraya dönecekler, fiil meydana gelir. Öncüler ve öne geçenler herkesin önüne geçmişler, zira onlar öne geçenlerdir. Dünyadaki en yaygın (şey) kerem iyiliktir. (Onlar) öne geçtiler, ahiret dünyasında ve mertebeleri (vardıkları yüksek mertebeye) öne geçmiş olmalarından dolayıdır. Her kim ki nefsinin riyazet ile eğitmekle kendi istediği gibi övülmüş ahlaka müzeyyen etmiş ise diğer insanların önüne geçmiştir. Hazreti Peygamber (şöyle) buyurmuştur: “Hepsi birer birer öne geçmişler. Sordular: “Yalnızlar kimlerdir?” Buyurdu: “Allah zikrinde hayrete dalanlardır. Allah zikrinin hayranı olan erenler ve arifler o meydana hayrete düştüler.” Mahşer günü insanlar iki gruba ayrılır: Bir grup mutlu ve razı yol için topladıkları (hazırladıkları) gereç ve gereksinimleri, yapmış oldukları iyi emelleri, çektikleri riyazetlerin getirdiği ve sağladığı rahatlık ve asayişten dolayıdır ve nefis ile savaşıyor onun isteklerine karşı gelenlerdir. Hak didarına ermeye vesile olur ve nefis terbiyesi de cennete girmekle sonuçlanır. O gün bu grubun yüzleri güzeldir ve verdikleri emek ve çabadan (Allah) razıdır. Süleyman (Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun) Hak yolunun salıklarından idi. Vefatından sonra biri onu rüyasında gördü ve ona sordu: “Sen ki hayatın boyunca kalbini hüzn ve keder yuvası yapmıştın. Yüce Allah seninle nasıl muamele etti?” Süleyman (şöyle) dedi: “O daimi hüzn ve keder; rahatlık, mutluluk ve saygıya yol açtı.” Sordu: “Söyle, senin dostların (öbür dünyada) kimlerdir?” Dedi: “Allah’ın nimet ve rızık verdiği kişiler, peygamberler, sadık ve kamil insanlar, şehitler ve iyilerdir. Öbür grup yaptıklarından dolayı keder, hüzn, hayret ve pişmanlıkla başlarına vurup pişmanlık duyarlar. Allah’tan uzak kalmanın hasreti ve kaybettiklerinin de üzüntüsü içindedirler.” Her kim ki yaptıklarını şehvet ve heves üzerine kurmuş ise ve nefisine uyar ise dünyada gaflet ve duyarsızlıkla yaşasa ve ahiret için bir şey toplaması işinin sonu hasret, hüzn ve pişmanlıktan başka bir şey olmaz. Ey insanlar! Bilin ki başkalarının sahip olduklarına hırs ve tamah etmek, yoksulluk ve ihtiyaca yol açar ve başkalarının malına tamahsızlık ve onlardan arınmak (gerçek) zenginliktir.

Hikāyet: Bir kün Ebā Bekr-i Şiddīk ve ‘Ömer ve ‘Osmān-ı zi’n-nūreyn ve ‘Alī ibn-i Ebī Ṭālib rażıya’llāhu ‘anhum üyde ḥāzır érdiler. ‘Alī rażıya’llāhu ‘anh buyurdu ḥavān kéltürdiler. Bir idişde ‘asel ve bir kıl ‘asel üstide koyup kéltürdiler. Ebā Bekr tiler kim tenāvül kılsalar derḥāl ‘Alī rażıya’llāhu ‘anh aydı: “Yā Şiddīk! Her kayumuz bu ḥavān ve bu ‘asel ve bu kılgā ḥikmeti aytalıñ.” Bes Ebā Bekr-i Şiddīk rażıya’llāhu ‘anh aydılar: “Bendeniñ köngli bu taştdın rüşenrağ turur. Ve bendelik tavqını boyunğa salmağ, bu ‘aseldin tatlıkrağ turur. ammā bende bolmaqlık bu kıldın bārikrağ turur.” ‘Ömer rażıya’llāhu ‘anh aydılar: “Behişt bu taştdın rüşenrağ turur. ve ni‘met-i behişt bu ‘aseldin şirīnrağ turur. velīkin şırağ köfrügi bu kıldın bārikrağ turur.” ‘Osmān rażıya’llāhu ‘anh aydılar: “*Ḳur’ān* bu taştdın rüşenrağ turur. ve kelām-ı şerīf okumağ bu ‘aseldin tatlıkrağ turur. Līkin ‘amel kıılmağ bu kıldın bārikrağ turur.” Ve ‘Alī rażıya’llāhu ‘anh aydılar ki: **(103b)** “Müsölmānlık bu taştdın rüşenrağ turur. Müsölmān bu ‘aseldin tatlıkrağ velīkin Müsölmān ‘ameli birlen āḥiretka barmağ bu kıldın yaḥşırağ bārikrağ turur.” قال النبي عليه السلام اهل الجنة اربعته وجهه وسيع ولسانه ميلح و علامته اهل النار اربعته وجهه ولسانه قبيح و كلامه فاحش ويده تاكی كلامه فصيح ويده سخي و قلبه⁷⁰¹ و بخیل قلبه فاسق⁷⁰²

Hikāyet: Bir kün ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām bir görüstāndın öter érdiler ki bir kabrdin kattık ‘azāb üni kélür érđi. ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām aydı: “Īlāhī! Bu bendeni tirtügüzgil, sözleşeyin.” Ḥağ te‘ālā kudreti birle tirtügüzdi. ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām aydılar: “Bu kattık ‘azāb sanğa nédin turur?” Ol tirilgen ölüg aydı: “Yā ‘Īsā! Dünyāda bir kimerse bir ḥarīdār otun alıp barur da maḅḅa ḥilāl-i dendān kıılmağ ḥācet boldı érse aniḅḅ ḥaşagidin alıp tişimni kevledim. Tört miḅḅ yıldur ki bu ‘azābnı körer mén.” Şeyḥ

Kanıklık ruha ve cisme rahatlık verir. Halvet ile insanlardan uzak durmak mutluluğun ve taatin kapılarını açar.

⁷⁰¹ Cennet ehlinin dört özelliği vardır: Yüzü geniş, dili tatlı, kelamı edebi, eli cömert.

⁷⁰² Cehennem ehlinin ise dört alameti vardır: Lisani çirkin, kelamı kötü, eli cimri, kalbi fasık.

ḳaddesaʿllāhu rūḫahu ayturlar mundaḳ ʿaḳabeler ādemniḡ yolıda bar érse ʿāḳıbet kārđın bī-ḫaber bolsa zihī dūş-vār turur. Ḥṽāh ʿābid ve ḫṽāh zāhid⁷⁰³ و المخلصون على خطر قال النبي عليه السلام عظيم ان فى بنى آدم تسعته الوان من النار الاول نارالشهوت والثانى نارالحرص والثالث نارالجهل والرابع (104a) نار البطن والخامس نارالنظر والسادس نارالعفتل والسابع ناراللسان و الثامن نارالمعصيت والتاسع نارالفرج اما نارالشهوت لاتطفى الاقبلته الاكل و نارالحرص لاتطفى الايذكر الآخرة و ناراللسان لا تطفى الا بذكر الله تعالى و نارالبطن لا تطفى الا باكل الجلال و اما نارالنظر لا تطفى الا بغمض العين و اما نارالجهل لا تطفى الا باستماع⁷⁰⁴ إلهي! Cümle mü ʿminlerge hidāyet ruzī ḳılıḡıl, āmin.

Babü ʿş-şālīş ʿaşere fī beyān-ı terk-i mālāya ʿnī⁷⁰⁵

و من حسن الادب الذى يتم سلوك الطريق الارادت و ترك مالايعنى قال ذولنون مصرى العارف فى Andāḡ kim Mūsā şalavātuʿllāhi ʿaleyh mükālemet⁷⁰⁶ vaḳtıda aydılar ki: “Yā Rab! 707 اين اطلبك قال عند المنكسرة قلوبهم Aydı: “Perverdḡārā! Sēni ḳaydın tiler mén?” Nidā āmed ki ḳayda kim dilşikeste bolsa ve özidin nevmid bolsa cümle ümidı méndin anda bolur mén. 708 و فى لخبر اذا تجلى الله شىء⁷⁰⁸ Ḥuşu ʿla vāşıl bolmaḳ nişānı şikestelikte turur. Teveccüh ḳıl köḡül birle andaḡ kim İmām Ca ʿfer-i Şādıḳ (r.a) dünyādın naḳl ḳıldılar. Ḥṽāce İşḫāḳ rivāyet ḳılır İsmā ʿil Atadın raḫmetuʿllāhi ʿaleyh: Ata mübārek tācların alıp aytur érdiler Ḳazıḡurt birle Sayram arasıda méniḡ başımḡa

⁷⁰³ Ve ihlas sahibi kimseler, hatır sahibi kimselerdir.

⁷⁰⁴ Ademoḡullarında ateşten dokuz çeşit renk vardır: Birincisi şehvet ateşi, ikincisi hırs ateşi, üçüncüsü cehalet ateşi, dördüncüsü karın (batın) ateşi, beşincisi gözün (bakış) ateşi, altıncısı gaflet ateşi, yedincisi dil ateşi, sekizincisi günah ateşi, dokuzuncusu ferç ateşi. Şehvet ateşine gelince onu ancak az yemek söndürür. Hırs ateşi ancak ahreti anmakla söner. Dilin ateşini Allah ʿın zikri söndürür. Batın ateşi az yemekle söner. Gözün ateşi ancak harama bakmaktan sakınmakla söner. Cehalet ateşine gelince ilme kulak vermekle söner. Ferç ateşine gelince ancak helal (meşru) evlilikle söner.

⁷⁰⁵ On üçüncü bölüm, kişinin boş, gereksiz şeyleri terk etmesinin beyanı hakkındadır.

⁷⁰⁶ İstenilen yolun izlenilmesini tamamlamak isteyen kimsenin güzel edebindedir ve bir kimsenin kendini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi güzel edebindedir. Arif zü ʿn-nün-ı Mışrı (şöyle) demiştir: “Her gün huşu duyarım. Çünkü O, her saatinde daha yakındır.”

⁷⁰⁷ Seni nerde arayayım? “Kırık kalplerin yanında” demiştir.

tégmegen (104b) sifâl ve seng yok turur. ya' nî kıyâmet küni kések atқанlarını hem zâyî' koymağay mén. Anıñg için evliyâlarını alar bilmesler. bolğay kim Hâk te' âlâ bildürgey inşâ'llâhu te' âlâ. ⁷⁰⁹ قوله تعالى فاصبر لحكم ربك Nefs şehveti baş köterse başığa faşbir lengerin uruñg cihâd-ı ekber bu turur. Hâk te' âlâ Dāvūd 'aleyhi's-selâmğa vağy yiberdi: ⁷¹⁰ يا داود حذ و انذر اصحابك من اكل شهوتٍ فان القلوب معلقة بشهوات الدنيا عقولها عنى محبوبته Ya' nî “Yâ Dāvūd! Korkğıl aşhâblarıñgı yémek ârzûlarıdın ve nefis murâdığa barmağdın. Anıñg için kim köñgülleri dünyâ şehveti birle bağlanmış bolsa alarıñg 'ağlları méndin mağcüb bolur.” va'llâhu a' lem. İbrâhîm Hıvâce rağmetu'llâhi 'aleyh aytur bir mekânide yürür érdim benâğâh anar yığaçnı kördüm. Nefs rağbet kıldı, bir anar üzdüm ve sındurdım aççığ çıktı, anı koyup barur érdim. Yolda birevni kördüm ki yatur zünbûrlar tégresinde yığılıp aña niş ururlar. Ol méni körüp aydı ki: “Yâ İbrâhîm!” Mén aydım ki: “Éy bende-i Hudâyî! Méniñg İbrâhîm érkânımnı né bildiñg ve méni héç birer körmişing yok érdi.” Ol kişi: ⁷¹¹ من خوف الله لا يخفى منه شئ Ya' nî her kim Hudâyîdin korksa anıñg âşinâlarını bilür. Aydım ki: “Her kim mundağ hâletliğ bolsa tâ der-hvâst (105a) kılsa zünbûrlar zağmetin andın def' kılgay.” Aydı: “Mén tağı seni bu dergâhnı mağbûlleridin bilür mén. Sénying sözüñgi red kılmas, né üçündür?” der-hvâst kılmas tâ nâr-ı şehvetni séndin def' kılgay. Zîrâ ki zünbûrning nişi tenni haste kılır ve nefis şehvetiniñg nişi dilge zarar yétkürür. Anıñg 'azâbı kıyâmetde kattık bolur şuhte diller Hâk te' âlânıñ dergâhıdın mağrûm tururlar. A'zâ ve cevârihni kâhil kılır ve himmet kıulağını girân kılır ve anıñ himmeti öz karnıdın ötmes ve bahâyim tab' bolur, fehm-i esrârdın mağrûm qalır. Haberde andağ kélür kim ferdâ-y-ı kıyâmet âmennâ ve

⁷⁰⁸ Allah bir şeye tecelli ettiğinde haberde şöyle bir şey vardır.

⁷⁰⁹ Kur'an: 76/24: “Artık Rabbinin hükmüne (boyun eğip) sabret; onlardan hiçbir günahkara yahut hiçbir nanköre boyun eğme.”

⁷¹⁰ Ya Davud! Arkadaşlarından kendini sakın. Her türlü yiyecek ve şehvetten dolayı temkinli ol. Zira kalpler, dünyanın şehvetlerine düşkündür. Akılları benden mahcup olur.

⁷¹¹ Kim Allah'tan korkarsa ona (hiç) bir şey gizli kalmaz.

şaddaknā, bir gürühni kéltürürler alarnıñ t̄a‘at ve ‘ibādetleri tağdın ağırtağ kéltür. Fermān kélgey kim alarnı düzağka salınglar. Su’āl kılğaylar ki alar namāz ve rüze kılur érdi. Aytur āri namāz ve rüze kılmuşdur ammā dünyāni köngül birle süyüp helāli harāmni fark kılmamışlar. Kaçan kim dünyā işidin bir zerre peydā bolsa berāğbet tamām kopup cüst ü çālāk edā kılmuşlar Mevlā ‘azze ve celleniñ hizmetige an miqdār iltifāt kılmamışlar ve ⁷¹² *و فى حديث من اصبح اهمته الدنيا جعل الله الفقر بين عينه* Ya‘nī her kimni kim anıñg himmeti dünyā bolsa Hağ te‘ālā anı gedā-y-ı çeşm kılğay toymağı birle işi bolmağay. (105b) ⁷¹³ *قوله تعالى ومالحيوة الدنيا الامتاع الغرور* Nağldur ki Resül ‘aleyhi’s-selām aytıpdurlar ki: “Ferdā-y-ı kıyāmet ol hasret kim bir kimersege bolğay kim evvelin ve āhirin héç kimersege andağ hasret bolmas.” Ol, ol ādemdür ki namāz ve rüze ve hac zekāt bi’t-tamām yétkürmişdür. Ammā mazlūmlarğa zulum ta‘addī kılmuşdur veyā birevni düşnām kılıp ta‘addī yétkürmişdür veyā birevni renc ve renc béripdür veyā ribā horlıq kılıpdur. Kaçan kim ‘araşāt küni bolsa haşmları hāzır bolğaylar, birev namāzın alğaylar, birev rüzesin alğay, birev şadağasın alğay. Ol kimerse bi’l-külliyeye müflis bolup kalğay. Eger anıñ şevābı alarnıñg hağğığıga kifāyet bolmasa ol haşmlarnıñg günāhın alıp anıñg gerdenige salğaylar ve anı düzağka havāle kılğay ve ol haşmlarını behiştge dāhil kılğaylar ve ol zālīm ayğay ki: “Éy Bār Hudāyā! T̄a‘atlar telim kıldım, alar ma‘şiyet kıldılar. Méni alarnıñ ma‘şiyeti üçün düzağka éltürler, alarnı ménıñg t̄a‘atim birle behiştge éltürler ve k̄āle ‘Ömer ibn-i ‘Abdu’l-‘aziz: *ما قرن شئ الى شئ احسن*

⁷¹² “Kim dünyā nimetleriyle sabahlarsa Allah ona fakirliği gözleri önünde düçar kılar.” anlamına gelen ve hadis olduğı belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

⁷¹³ *Kur’an: 3/185*: “Her canlı ölümü tadacaktır ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünyā hayatı ise aldatma metandan başka bir şey değıldir.”

⁷¹⁴ من حلم الى علم و من عفو الى قدرة و من عطيته بلا منته⁷¹⁴ Eger kimerse saṅga cefā kılsa ḥalīmlik péşe kılgıl ve ‘afuv eylep kéçürgil tā Ḥaḳ raḥmetidin ḥālī bolmağay sén.

Fazīlet-i Süreti’l-Fātiḥa: Ebū Sa‘īd (106a) el-Ḥudrī rivāyet kıılır kim cemā‘ati yārānları birle Peyğamber şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem seferde érdiler. Bir kabīledin güzer kııldılar. Ol kabīledin bir kimerse kélip aydı ki: “Sizlerniñ araṅğızda füsün-ger bar mu?” Bizlerniñ uluğumuznı yılan çaçıptur. Birev aydı ki: “Mén efsünger turur mén.” Anı alıp bardı, sūre-i Fātiḥanı oğup dem saldı. Ol yılan çaçқан derḥāl sıḥḥat taptı ve bir reme koy [bérdi]. Resūl aleyhi’s-selāmniñ yārānlarığa bérdi kabūl kıılmadılar. “Resūl-i Ḥudādın sormağunça almas miz.” tédiler. Bilmes miz kim almağımız ḥelāldür mü ya ḥarāmdur mu kélip an Ḥazretidin sordılar: “Yā Resūlu’llāh! Tenğri ḥaḳkı üçün sūre-i Fātiḥadın özge némerse oğumadım.” Resūl-i Ḥudā tebessüm kıılıp aydılar: “Sén né bildiñg sūre-i Fātiḥa mundaḳ bā-fazīlet turur?” Andın kéyin Resūl ‘aleyhi’s-selām fermānladı kim: “Ol koyını kéltürünğ ki şübhesi yoğ turur.” Ebū Sa‘īd ibn-i ‘Āmir rażıya’llāhu ‘anh rivāyet kıılır Resūldin şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem *Ḳur‘ān* sūreleriniñ büzurğacı sūre-i Fātiḥa turur. Bu ḥadış: ⁷¹⁵ *معرفة الصحابة* Ebū ‘Abbās müstağfirīdedür. Enes bin Mālik rażıya’llāhu ‘anh sevkend yād kıılır bi’llāhi’l-‘aẓīm ki maṅga bu ḥadışni Ebā Bekr-i Şiddīğ aydılar ve Ebā Bekr-i Şiddīğ sevkend kıılırlar. Maṅga (106b) bu ḥadışni an Ḥazret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar an Ḥazret nīz sevkend yād kııldılar ki maṅga bu sözni Ḥazret-i İsrāfīl aydılar. Alar nīz sevkend yād kııldılar. Mén bu sözni Ḥaḳ sübhānehu ve te‘ālādın eşittim. Ḥaḳ sübhānehu ve te‘ālā aytur ki: “Yā İsrāfīl! Öz ‘izzetim ve celāletim ḥaḳkı kim héç mü‘min bolmağay kim sūre-i Fātiḥanı oğusa Bi-smi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm birle yétti yolu bu şıfat birle

⁷¹⁴ Bir şey diğér bir şeye, hilmden ilme, aftan kudrete ve vermeden almaya daha güzel bir şekilde bağlanmış olmaz.

⁷¹⁵ Sahabenin marifeti.

sizler tanuğ boluğlar. M n ol bendeni yarlıkayur m n ve her n  n -sip s ve n ş krlik  tkenin   afuv kıılır m n ve   amel-i  asenesin kab l kıılıp silelerin n zi kıılır m n ve ol bendeni zeb nı k yd rme m n ve  z   izzetim  ağı kim bu bendeğa  l m d şv rlığın ve Őr t k fr ğin  s n kıılır m n ve ol bende peyg mberler birle m niğ d d rımđa m Őerref bolur.”

Der Bey n-ı Faz let-i  yeti’l-K rsi: C bir ibn-i   Abdu’ll h riv yet kıılır Res l Şalla’ll hu   aleyhi ve sellemdin. Andağ ayturlar kim her bende-i m ’min nam z-ı fer izdin sonđ  yete’l-K rsini bir mertebe oğusa  ağ s bh nehu ve te’ l  ağga Şakirler Őev bını berđey ve yana peyg mberler ve Őiddiđler   ameliniğ Őev bını ağga   ağa kıılığay. Ağga h e n merse m ni’ bolmağay behiŐte d hil bolmağına ⁷¹⁶    l   Bes mundağ faz let her nam zdın sonđ bil  terk oğumağ kerek. Eb  Hureyre razıya’ll hu   anı an  azret Şalla’ll hu   aleyhi ve sellemdin **(107a)** andağ riv yet kıılırlar her kim m niğ  mmetimdin  ydin taŐarı  ıkar bolsa bir yolu  yete’l-K rsi oğusa ferm n k l r feriŐtelerđa kim y tmiŐ miğ ferişte k kdin    leminin y rge n z l kıılıp ol bendemđa barığlar. Anı b reside m ndin ma’ firet tileğler. Bu y tmis miğ ferişte k lgeyler ve ayđaylar: “Y  Rabbi! Bu bendeni yarlıkağıl kaçan kim  yge yansa kir rde yana bir yolu  yete’l-K rsini oğusa nağslığnı anı k zidin yırağ kıılır.” All h te’ l  kudreti tev nger-i  eŐm kıılır. Eb  Ca’fer-i Berrağ riv yet kıılır Res l   aleyhi’s-sel mdin her kim bir yolu  yete’l-K rsini oğusa  ağ te’ l  anı miğ rencdin bu d ny da ve miğ rencdin  hretdin  al Ő kıılır ve ol cih nniğ renciniğ azrağı ol bolđay kim anı g r   az bıdın  al Ő kıılığay ve bul cih nniğ renciniğ azrağı oldur ki yoklık kağanıdın k tergey.

⁷¹⁶ Ecel dışında.

Faz̄ilet-i Sūre-i İhlās: Enes bin Mālik rivāyet kıllurlar Resūl ‘aleyhi’s-selāmdın aydılar: “Né ziyān kıllur? Éy günahkārlar, eger *kul hüva llāhu eḥadnı*⁷¹⁷ okumaḵ sénde bolsa?” Ya‘nī *kul hüva llāhu eḥadnı*⁷¹⁸ şevābı ağır turur terāzūda Ḳāf taḡıdın. Zīrā ki héç taḡ dünyāda andın ağırtaḡ ve uluḡtaḡ érmesdür. Eger her kim *kul hüva llāhı*⁷¹⁹ üç yolu okusa miñḡ şıddıḡniñḡ şevābın ve miñḡ (107b) şehīdniñ şevābın bérgey. Her biri miñḡ yıl tirig bolup ‘ömrin tā‘at birle ve ḡazāt birle ötkerse Mevlā te‘ālā alarnıñ şevābınça şevāb bérgey ve cān talḡın aḡa āsān kılgay. Mūnker ve Nekīr bu bendeniñ ḡabriḡa kirip ‘azāb kılgalı şerm kılgay. ‘Abdu’llāh ibn-i Mes‘ūd, an Ḥazret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemdin rivāyet kıllurlar: Mi‘rāc tūni Mevlā te‘ālāniñ maḡa ilhāmı boldı. Yā Muḡammed’ Eger ümmetleriñdin her kimerse: ⁷²⁰ قل هو الله احد dése yarlıḡar mén anı eger anıñ günāhı yétti ḡat yer kökniñ ağırınça bolsa. Yana ilhām kéldi: “Yā Muḡammed! Her kim ⁷²¹ الله الصمد dése ḡarām kıllur mén anıñ tenni dūzaḡ otıdın ve eger her kimerse ⁷²² لم يلد و لم يولد dése. Yā Muḡammed! Aḡa müjde bérkil ki ‘aḡa kıldım ol bendeḡe dīdārımnı ve ‘aḡa kıldım aḡa behiştini ve eger aytsa ki: ⁷²³ و لم يكن له كفوا احد Muḡammed aḡa müjde yétkürkil vācibdür ol bendeḡa köрмаḡlıḡ dīdārımnı.” Aydım: “Yā Rab! Bu sitāyiş séniñḡ turur.” Ya‘nī bu sūre fermān kéldi. Belī bu sūreniñ turur her kim bu sūreni ‘ömrude miñḡ meretebe okusa bī-gümān öz vüçüdını şatḡun alıp turur méndin ya‘nī méniñ ‘azābımdın.” ‘Alī raḡıya’llāhu ‘anh ayturlar: “Mén eşittim an Ḥazretdin şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemdin her kimerse künde yüz yolu لا اله الا الله الملك

⁷¹⁷ *Kur’an*: 112/1: “De ki: O Allah birdir.” Burada kastedilen bu anlam değil, bu ayet ile başlayan İhlās suresidir.

⁷¹⁸ *Kur’an*: 112/1: “De ki: O Allah birdir.” Burada kastedilen bu anlam değil, bu ayet ile başlayan İhlās suresidir.

⁷¹⁹ Burada kastedilen anlam bu kelimelerin anlamı değil, İhlās suresinin kendisidir.

⁷²⁰ *Kur’an*: 112/1: “De ki: O Allah birdir.”

⁷²¹ *Kur’an*: 112/2: “Allah sameddir.”

⁷²² *Kur’an*: 112/3: “O, doğurmamış ve doğmamıştır.”

⁷²³ *Kur’an*: 112/4: “O’nun hiçbir dengi yoktur.”

⁷²⁴الحق المبين dése Hâk te‘âlâ aṅga yoqlıknı (108a) körgüzmegey ve güsne-i çeşmliḳdın saḳlap sırçeşm kılgay, inşâ’llâhu te‘âlâ.

Fazîlet-i Sûre-i İzâ Vâkı‘ati’l-Vâkı‘a: Her kim bu sûreni der vaḳt-ı hıvâb bir yolu oḳusa köp şevâb tapḳay. ‘Abdu’llâh ibn-i Mes‘ûd razıya’llâhu ‘anhniñ ‘ıyâlları köp érdi. Vefât bolur vaḳtta aṅga aydılar: “Bularniñ ğamın kim yér.” dédiler. ‘Abdu’llâh ibn-i Mes‘ûd aydı: “Méning könglüm alarniñ ğamıdın fâri‘ turur. Resûl ‘aleyhi’s-selâmdın eşitip turur mén her kim her kéçede *vâkı‘ati’l-vâkı‘a* nı oḳusa Hâk te‘âlâ anıñ esbâbın müheyyâ ve âmâde kıılır ve ni‘metin ziyâde kıılır. Kızlarımğa ve ferzendlerimğa bu sözni naşîhat kıılıp turur mén.” tédiler.

Fazîlet-i Sûre-i Tebâreke: Haberde andağ kélip turur ki meşhûrdur her kim sûre-i *Tebâreke*ni oḳusa gör ‘azâbıdın amân bolur ve héç némerse gör ‘azâbın def kıılmaḳğa bu sûredin muaşşirraḳ érmes. Bu sûreniñ atı dört âyetde mâni‘u’l-‘azâb turur. An Hâzret şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem her vaḳt suvar bolurlar. ⁷²⁵یده Bu âyetni oḳup suvar bolur érdiler. ⁷²⁶سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له مقرنين و انا الى ربنا لمنقلبون İsmâ‘îl Ata raḳmetu’llâhi ‘aleyh suvar bolurlar. ⁷²⁷یده Bu âyetni oḳup tekbîr-i belend aytıp revân bolur érdiler né kim maḳşûdları (108b) bolsa kifâyet bolur érdi. An Hâzret şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem andağ yarlıḳar: “Her kim bu âyetni oḳup suvar bolsa mén zâmindur mén ki ol bî-şek cennetke kirer.”

Fazîlet-i Teheccüd: Ol turur kim kéçe uyḳudın bîdâr bolup namâzğa meşḡul bolsa Resûl ‘aleyhi’s-selâm aydılar: Hâk sübhânehu ve te‘âlâ ol bendeniñ könglidin ğill

⁷²⁴ Melik, hak ve mübin olan Allah’tan başka ilah yoktur.

⁷²⁵ “Onun eli.” Burada kastedilen husus zikredilen ayettir.

⁷²⁶ *Kur’an*: 43/13-14: “O, bütün çiftleri yaratan, üzerlerine kurulasınız, sonra da, kurulduğunuzda, Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve “Bunu hizmetimize veren Allah’ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi. Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz” diyesiniz diye sizin için bindiğiniz gemileri ve hayvanları yaratandır.”

u ğışnı köterip muqarreb bendelerdin kılğay ve şiddikler ‘amelin aňga bergey ve sevāblar telim turur ammā muhtaşar kılduq. Hıvāce İshāq rivāyet kılur İsmā‘il Atadın raħmetu’llāhi ‘aleyh aytur: İbrāhīm Atanıñ bir mürıdleri Mevlānā Kıyāmü’d-dīn atlıq uzun saķallıq érđi. Néçe vaqtda nān bişürür érđi. Saķalığa ħariṭa kılıp érđi. Bir kün ṭahāret kılıp ékki qolın yuvarda ⁷²⁸ اللهم اعطني du‘āsın oqur érdiler. İbrāhīm Ata ayturlar: “Éy aşhāb! Saňga bu du‘ā nége kerek heme tahāretde ayğıl! اللهم اغفروا رحم ولا تسأل صلوات ⁷²⁹الارواح Māzīde keltürüpdürler ki an Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aytıpdurlar ki: “Her kim hıvāhılsa güzeştlerni ziyāret kılğay bāyed ki öz ħurmetide ékki rek‘at namāz oquğay her rek‘atığa *el-ħamd* bir yolu ve *āyete l-kürsī* üç yolu andın soňgra ol namāznıñ sevābın ervāh-ı māzīğa ħavāle kılsa Hāq te‘ālā ol meyyitni ol qābrdin münevver kılur ve bu namāznı (109a) kılğuçığa ħac ve ‘umreniñ sevābın bergey.”

Fazilet-i zıkr: Fuzayl ‘İyāz raħmetu’llāhi ‘aleyh aytur maňga andaķ tépdür ki Hāq te‘ālā aytur: “Éy ādem oğlanları! Şubḥ-ı şādık vaqtda méni bir sā‘at yād kılıñg⁷³⁰ ve namāz-ı digerdin soňg bir sā‘at yād kılıñg. Bu ékki zıkr arasında né kim mühimmātıñg bolsa bī-şek kifāyet kılur mén.” Mu‘āz-ı Cebel rażıya’llāhu ‘anh aytur ehl-i behişt dünyāniñ héç némersesin ārzü kılmalar. Meger ol sā‘at kim dünyāda Hāq te‘ālāniñ yādı birle kéçmemiş bolsa der ħaber est ki her meclis kim anda ‘amel-i şālih ya Hāq sübhānehu ve te‘ālāniñg zıkrı kéçse ol meclis keffāret bolur. Hezār hezār meclisğa kim bī-yād-ı Hāq fuḥş-ı lağv birle ötmüş bolsa. Hāzret-i İsmā‘il Ata raħmetu’llāhi ‘aleyh ayturlar: “Qayu derviş Hāq te‘ālāni yād kılsa nūr-ı imānı kündin küñge ziyāde bolur. Ve ma‘şiyetleri kem ve maḥv bolur, köñgli beytu’llāh bolur.” Anıñg üçün şeyḥ

⁷²⁷ “Onun eli.” Burada kastedilen husus zikredilen ayettir.

⁷²⁸ “Allahım bana ver.” Burada kastedilen husus bu ifadeyle başlayan duadır.

⁷²⁹ Allahım beni bağışla, bana rahmet et ve ruhların salavatını isteme.

⁷³⁰ Metinde bu kelime kılsaňg şeklinde yazılmıştır.

ḳaddesa'İllāh aytur şeyḫde Ḳāf tağınça kerāmet bolsa hem mürīdñiñ i' tiḳādı bolmasa murādğa yétmes. Yana aytur kerāmet-i velāyet içinde mürīd şeyḫdin ziyāde bolur. Şeyḫ rāzı bolsa ⁷³¹ *يحبهم و يحبونه* Ḥaḳ te'ālā ol bendeni süymegünçe bendeniñ süymağı rāst kélmes. An Ḥazret şalla'İllāhu 'aleyhi ve sellem ümmetim démegünçe ümmet mén démek rāst kélmes. Şeyḫ mürīdim témegünçe mürīd mén **(109b)** témek rāst kélmes ve pīr rāzı bolmağunça maḳşūdı ḥāsıl bolmas hem mürīd bolmas. Bilgil ki Tenḡri 'azze ve celleni tañanlar üç gürūh tururlar: Evvel enbiyā 'aleyhim es-selām, düvim evliyāu'İllāh ḳaddesa'İllāhu ervāḥuhum, üçünçi şāḫib-i 'aḳl bāḳī ḫalḳ Ḥudā-y-ı 'azze ve celleni bilmesler. Anıñ üçün kim alarnıñ zikri ve fikri cīfe-i dünyādur. Cīfe-i dünyā birle fitneler ve ḥasūdlar ve kīneler ve bu'zlar ve ḫīleler ve bühtānlar nihāyetsiz ḳoparurlar. Mundağ ḫāifelerniñ né ḫalḳdın şermi bar né ḫalıḳdın ḳorḳunçı bar. Ol ḫāifeler birle muḳābele ve müşāya'a ḳılmaḳ revā érmes ve lezzet tapmas alarnıñ rūḫı sükūt ve sükün turur. ⁷³² *قوله و اذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاماً* Şeyḫ ḳaddesa'İllāhu rūḫahu aytur: “Her kimni körseñḡ Ḥızır bil her tünni körseñḡ ḳader bil.” Bir kün Şeyḫ Şiblī raḫmetu'İllāhi 'aleyh aytur: Şeyḫānnı bāzārda kördüm, aydım: “Éy la'netī! Mü'minler *Ḳur'ān* oḳurlar ⁷³³ *لا حول ولا قوة* ni ayturlar. Sén her münhezim bolmas mu sén?” Şeyḫān-ı 'aleyhi'l-la'ne aydı: “Mén ol bendeniñ āhıdın ḳorḳar mén kim seḫerler bīdār bolup Ḥaḳ te'ālāniñ zikri birlen mest bolsalar.” Naḳldur ki bir kün İmām-ı Şādıḳ rażıya'İllāhu 'anh aydılar: “Éy Bayezīd! Ol kitābnı kéltürgil kim şuffe taḳıda turur.” Şeyḫ aydı: “Ḳayu taḳıda turur?” İmām-ı Ca'fer aydılar: “Müddetī turur kim meniñ birle şoḫbet **(110a)** tutar sén. Henüz uşal taḳnı körmedinḡ mü?” Bayezīd aydı: “Mén taḳ ve revāḳ nazāresıḡa kélmedim. Méniñḡ nazarıḡm Ḥaḳ ḳıblesidedür, ya'ni sizniñ köñḡlünḡizdedür.” *قوله تعالى من ذى الذی*

⁷³¹ O, onları seviyor; onlar da O'nu seviyor.

⁷³² *Ḳur'an*: 25/63: “Rahman'ın (has) kulları onlardır ki yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) selam derler (geçerler).”

⁷³³ Bu cümlelinin anlamı “Güç ve kuvvet sahibi yoktur.” Ama kastedilen husus, duanın ismidir.

⁷³⁴ يقرض الله قرضاً حسناً 734 Șarż ma‘nisi ȘaȘ‘ turur, miȘrāzını bu ma‘nini miȘrāz tēyürler kėsmeȘ āleti turur ve bu kėsmeȘ kõnġlini kėsmeȘ turur dūnyādın. Zīrā ki sēniġ kõnġlüġ dūnyā birle peyvend turur. Her vaȘt ki kõnġlini dūnyādın kēsseġ, inşā’İllāhu te‘ālā bolur sēn.

Bāb-ı çāruhum ‘aşere der beyān-ı maȘāmāt ⁷³⁵

قوله تعالى ان الله و ملائكته يصلون على النبي يا ايها الذين آمنوا صلوا ve قال الله تعالى ادعوا السبيل ربك ⁷³⁶
 قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الشيخ فى قومه كالنبي فى امته صدق يا ve عليه و سلموا تسليمًا ⁷³⁷
⁷³⁸ قال النبي عليه السلام من تشبه بقوم فهو منهم ⁷³⁹ ve رسول الله ⁷³⁸ Şeyh Șuddise sırruhu ayturlar:
 “Merd ol turur ki olturmuş bolsa cümle eşyā aġga yüz kēltürmüş bolsa ve anıġ fermānıda muȘi‘ bolsalar.” Bir kimerse Şeyh Șaddesa’İllāhu rūḫahudın su’āl Șıldılar. Maġga yol kõrgiüzgil tā ḤaȘ te‘ālāga Șurbet tapsam. Şeyh raḫmetu’İllāhi ‘aleyh aydılar ki: “Anıñ dost Șullarını dost tutȘıl ve alarınıñ rızāsın tileġıl tā saġga öz kõnġülleride yol bergey zīrā ki ḤaȘ sübhānehu ve te‘ālā her künde yétmiş mertebe luȘ bulutıdın dost bendeleriniñ kõnġlige yaġdırur. Șaçan kim ḤaȘ sübhānehu ve te‘ālā sēniñ ismiġni dost (110b) bendeleriniñ kõnġlide kõrse murādı ḫāşıl bolur.” Şeyh Șaddesa’İllāhu rūḫahu aytur: Kimerseleri bardur ki bizniñ dergāhımızga māl birlen yaȘın bolupdurlar, ba‘zılar

⁷³⁴ *Kur’an*: 2/245: “Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah’a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah’tır. Sadece O’na döndürüleceksiniz.”

⁷³⁵ On dördüncü bölüm, makamların beyanı hakkındadır.

⁷³⁶ *Kur’an*: 16/125: “(Resulüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.”

⁷³⁷ *Kur’an*: 33/56: “Allah ve melekleri, Peygamber’e çok salavat getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.”

⁷³⁸ “Ümmetime nisbetle bir nebi nasılsa toplumuna nisbetle yaşlı adam da öyledir.” (Allah Resulü doğru söylemiştir.) anlamına gelen bu hadis SUYUTİ’de (LEALİ: 1, nu. 154) ve ACLUNİ’de (C 2, s. 17) “Dostları arasındaki şeyh, ümmeti arasındaki nebi gibidir.” şeklinde geçmektedir. *Râmûzü l-ehâdîste* ise (s. 304, nu. 2618) “Aile arasındaki yaşlı adam ümmeti arasındaki peygamber gibidir.” şeklinde geçmektedir.

ten birlen, ba‘ zılar köñgöl birlen, ba‘ zılar hem māl ve hem cān birle yaq̄in bolupdurlar. Anıñ üçün Hāzret-i Risālet-penāh şalla’illāhu ‘aleyhi ve sellem bu du‘ānı oqur érdiler: اللهم توفنى فقيراً ولا توفنى غنياً⁷⁴⁰ “Éy Bār Hudāyā! Méni dervişliqda óltürgil, tevāngerliqda óltürmegil!” Hıvāce İřhāq rivāyet qılur İsmā‘il Atadın raħmetu’llāhi ‘aleyh: “Béř kerāmet turur: Evvel anıñ tã‘atınıñ şevābı tevān-gerler tã‘atınıñ şevābıdın ilgeriraq turur. Ékkinçi alar némerseni ārzü kılıp yétmese anıñg ornıǵa şevāb sebt kılır. Üçünçi dervişler tevān-gerlerdin béř yüz yıl burun behiştge kireler. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يدخل فقراً امتى فى لجنه على قبل الاغنياً بنصف يوم وهو خمس مائة عام⁷⁴¹ Törtünçi ħisāb-ı kıyāmet alarǵa āsān bolur. Béřinçi tevān-gerler kıyāmet küni püřeymān bolǵaylar, ayǵaylar: “Éy kāřki bizler hem derviş bolǵay érdük ammā derviřlerǵa héç nedāmet ve qayǵu bolmas. Derviřlerniñ bir direm şadaqası tevān-gerlerniñ hezār diremidin fāzılraqdur.” Ba‘zı peyǵamberlerǵa andağ vaħy kéldi kim: “Éy ādem oǵlanları! Dūzaħnı ağır bahā birlen alur sizler ve behiştni aržan bahāǵa satar sizler. Qayı yérde bātil ma‘şiyetǵa ta‘alluq (111a) işler bolsa yüz ékki yüz diremni ħarc kılır sizler. Ol ħaracātlarınǵ dūzaħnıñ bahāsı turur ammā ol yérde kim Hāzret-i perverd-gārınǵ rızāsıdur ya‘nī meşid ve ribāţ ve ħān-kāh veyā bir nā-tevān mü‘miniñ müşkül iři bolsa kifāyet kıлмақ bular barçası ħaq üçün ve behiřtniñ kıymeti bular turur. Bu işlerge iltifāt kılmas sizler.” Ħaberde andağ kélipdür ki İbrāhīm-i Ħalīlu’llāh şalavātu’llāhi ‘aleyh bu ümmetlerniñ fażiletlerin éřitti érse aydılar: “İlāhī, bu ümmetni méniñg ümmetimdın kılgıl!” Ħiţāb éřitti kim “Alar, ümmet-i Muħammed tururlar.” Aydılar: “Eger ...⁷⁴² érmese méni

⁷³⁹ Hadis (*Keşfü l-Hafa*: II, nu. 314; EBU DAVUD: *Libas*: 4; AHMED b. HANBEL: nu. 250): “Kim bir topluluǵa benzerse o, onlardandır.”

⁷⁴⁰ Allahım beni fakir olarak öldür, zengin olarak öldürme.

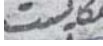
⁷⁴¹ Hadis (TIRMİZİ: *Zühd*: B. 37) : “Ümmetimin fakirleri, zenginlerden yarım gün önce cennete gireceklerdir ki o yarım gün beş yüz senedir.”

⁷⁴² Mürekkep daǵıldıǵı için buradaki kelime okunamamaktadır.

alarnıñ arasında yād kıldurğıl.” Anıñ üçündür ki ⁷⁴³ كما بרכת على ابراهيم du‘ā turur. Mūsā peygamber bu ümmet medhını *Tevrāt*da körüp ārzū kıldılar ki: “İlāhī! Alarnı méniñ ümmetimdin kılgıl.” Fermān kıldı ki: “Alar, ümmet-i Muḥammed turur.” ‘İsā ‘aleyhi’s-selām *İncīl*de bu ümmetniñ şerāfetin körüp ārzū kıldı ki: “Alar méniñ ümmetlerim bolsa.” tép. Fermān kıldı: “Alar, ümmet-i Muḥammed tururlar.” Aydılar: “Bār Ḥudāyā! Méni ümmet-i Muḥammed ‘aleyhi’s-selāmın kılgıl.” Alarnıñ du‘āsı icābet bolup anı āsmānğa çıkardılar. Āhir zamān bolğanda āsmāndın tüşüp bu ümmet birle қоşulıp şer‘-i Muḥammedī birle ‘amel kılgay ve kıbleğa baқıp namāz kılgay. Şeyḥ Bayezīd-i Bistāmī rahmetu’llāhi ‘aleyh **(111b)** bu menkūlnı eşitip aydılar ki: “Gümān kılmañlar ki fezāyih ve қabāyih-i kemālātıñızını müşāhede kılgaylar.” Belki cān közi birle bu ümmetқа nazar kıldılar ki köñüller erbābı şāhib-i himmet belend pervāz cemālini müşāhede kıldılar érse Īrān kördiler ki nazm:

Her demde muқim aytsañg dil içre Ḥudāyıñgı

Ḥayy-ı ezelīdür sēn cān olmağı yoқdur héç

⁷⁴⁴ قال النبي عليه السلام من تواضع رفع الله و من تكبر خذل الله Şeyḥler bu maқāmda bolup fenā yéride şikestedil bolup tevāzu‘ bolmışlar. Eger mürīd atangānğa bu ‘azīzler ayğanını şeyḥ bildürmese andağ şeyḥdin kıyāmet künide Peyğamber ‘aleyhi’s-selām ve cemi‘ enbiyālar bī-zār tururlar⁷⁴⁵, ne‘üzübi’llah min zālik. Şeyḥ қaddesa’llāhu rūḥahu ayturlar: “Bu şartlar kim beyān kılduқ, dürüst kılmañunça қuruқ da‘vā birle maқşūd ḥāşıl bolmas ve yana mürīd şeyḥ sırrığa maḥrem bolmañunça ḥaқıқat mürīd bolmas.” Anıñ üçün şeyḥler aymışlar ki şeyḥler gürūh, mürīdler қanā‘at. Ḥaberde andaқ kélipdürler ki Yemen vilāyetiniñ uluğları an Ḥazret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemğa kélip

⁷⁴³ İbrahim’i bereketlendirdiğın gibi.

⁷⁴⁴ Hadis (*İhya*: C 4, s. 655): “Kim mütevazi olursa Allah onun değeriñi yükseltir, kim de kibirlenirse Allah onu alçaltır.” (Hadisin devamında “Allah’ı çok ananı Allah sever.” ifadesi yer almaktadır.)

aydılar ki: “Yâ Resûlu‘llâh! Bizlerge kimerse kerek ki şehrimizde şerî‘at hükmin beyân kılsa.” Ebâ Bekr-i Şiddîk râziya’llâhu ‘anh kıoptılar ve aydılar: “Yâ Resûlu‘llâh! Eger işâret bérseñgiz mén barayın.” Resûl ‘aleyhi’s-selâm aydılar: “Sén méniñg ékki közüm sén, émdi sén kétsenğ mén (112a) közsiz néçük kıılır mén?” Andın song ‘Ömer ibn-i Hattâb turdı aydı: “Yâ Resûlu‘llâh! İcâzet bérseñgiz mén barayın.” Resûl ‘aleyhi’s-selâm aydılar: “Sén ékki kıulağım turur sén.” Andın song Hâzret-i ‘Osmân icâzet tilediler érse Resûl ‘aleyhi’s-selâm aydılar: “Sén méniñg ékki kıolum sén.” Andın Hâzret-i ‘Alî keremu‘llâhi vechehu icâzet tilediler érse Resûl ‘aleyhi’s-selâm aydılar: “Yâ ‘Alî! Sén méniñ ékki ayağımduur sén.” İsmâ‘îl Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh aytıpdurlar ki: ⁷⁴⁶ قال النبي عليه السلام الشيخ في قومه كالنبي في امته Çehâr yâr-ı bâ-şafâ an Hâzret şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemge nétek maħrem érdiler. Mürîd taķı şeyħķa andağ bolmağunça dürüst bolmasduur. Andağ kim ekâbirân-ı şahâbe an Hâzret şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemğa a‘zâ ve cevâriħ bolup maħrem bolmışlar mürîd hem andağ kerek. Nağldur ki Resûl ‘aleyhi’s-selâm aydılar ki: “Méniñ ümmetimde kıavmi bolğaylar kim Hâķ te‘âlâğa söz ayturlar ve söz éřitürler çehâr yârlar ol kıavmdindürler.” ⁷⁴⁷ قال رسول الله من استمع كلام الغريب و نظر بوجه الغريب حشره الله تعالى يوم القيامة مع الصديقين والشهداء الصالحين Her kimerse ġarîblerniñ sözin éřitip ġarîblerniñ yüzlerige nigâh kılsa bu derecege yéter bolsa. Hâřřa ol kışi kim fakır ve fâķa yükin köterip ġurbet tartsa ol kimerse uluķ meretebe hâşıl kıılmış bolğay. Hâzret-i İsmâ‘îl Ata nûru‘llâhi merķadehu on (112b) yaşında érdiler ki şeyħü’s-şühedâ İbrâhîm Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh bir kün kırķ kışi yârânları birle namâz-ı fecrni cemâ‘at birle

⁷⁴⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Ahmed Yesevi’nin *Fakrname* risalesine bkz.

⁷⁴⁶ “Ümmetime nisbetle bir nebi nasılsa toplumuna nisbetle yaşlı adam da öyledir.” (Allah Resulü doğru söylemiştir.) anlamına gelen bu hadis SUYUTİ’de (LEALİ: 1, nu. 154) ve ACLNİ’de (C 2, s. 17) “Dostları arasındaki şeyh, ümmeti arasındaki nebi gibidir.” şeklinde geçmektedir. *Râmûzü l-ehâdîste* ise (s. 304, nu. 2618) “Aile arasındaki yaşlı adam ümmeti arasındaki peygamber gibidir.” şeklinde geçmektedir.

⁷⁴⁷ “Kim *Kur’an* kelamına kulak verir, onu dinlerse, bakışını ona göre şekillendirirse, kıyâmet günü Allah onu şehidlerle ve salih kullarıyla haşreder.” Bu hadis *Kütüb-i Sittede* (İman ve İslam Hakkındaki Fasıllar, nu.

otap zikr birlen meşgûl bolup olturur érdiler ki uluq oğulları Cebrâ'îl şeyh nâ-gâh ornıdın turup aydılar ki: “Éy Ata! Bu kün uyqumda vâkı‘a körer mén kim bizler heme kân astıda qaldıq.” İbrâhîm Ata aydılar: “Şühedâ mertebesigâ yétür miz, bizge taqdir-i ilâhî andağ bolsa kerek.” tép ta‘bîr kıldılar. El-kışsa: Uşal küni vaqt-ı zuhâ-y-ı kübrâ ya‘nî çâştgâh-ı uluq vaqtı érdi kim küffâr basıp keldi. Hâşıl-ı kelâm İbrâhîm Ata başlıq miqdâr otuz kişi yârânlardıñ şehîd boldılar. El-kışsa: İbrâhîm Ata rahmetu’llâh müteferriq bolup tâ yigirme yıl uşal kâfiristânda gurbet ol yurtlarda yürüp telim Qalmaq kâfirni Müsülmân kıldılar. ⁷⁴⁸الدال على الخير كفار عليه Hadîsi birle andın soñg gurbet tartıp vilâyet-i HÛvârezmğa keldiler. Ol ‘aşırdağı meşâyıh-ı HÛvârezm eşittiler érse ‘aceb tañsuk kuş turur. Şâyed bolğay kim munda néçe vaqt istikâmet étgey mümkün tép temennide boldılar néçe rüzgârdın soñg taqı sefer rencin tartıp dâhil-i belde-i fâhire Buğârâ-y-ı şerîf boldılar. El-kışsa: Yigirme yıl medrese hânda taşıl kıldılar ve hem bul arada meşâyıh-ı Buğârâniñ şohbetinde boldılar. Andın soñg Semerqandğa keldiler. Semerqand (113a) meşâyıhları birle kaç kün hem şohbet boldılar. Bir kün Şeyh Şerifü’d-dîn-i Semerqandî rahmetu’llâhi ‘aleyh İsmâ‘îl Atadın su’âl kıldılar ki: “Yâ İsmâ‘îl HÛvâce! Şeyhlikğa né [kerek] turur, şeyhzâdelikğa né [kerek] turur? “Aydı: Éy hÛvâce! Şeyhlik keregi nân bişürmak şeyhzâdelik işi yémaq turur.” El-kışsa: İsmâ‘îl Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh Semerqanda hem istikâmet kıla bilmediler. Andın ötüp Hocend şehriğa yaqın keldiler érse ol ‘aşırda Şeyh Muşlihi’d-dîn-i Hocendî hayât érdiler, kutbü’t-tarıqat érdiler. Kaçan kim İsmâ‘îl Ata (r.a) Hocendğa yaqın keldiler érse Şeyh

67, ravi: İbn-i Abbas) “Kim Allah`ın kitabını öğrenir ve sonra da onda bulunanlara uyarsa, Allah onu, dünyada dalaletten çıkarıp doğru yola sevkeder, ahirette de kötü hesaptan korur.” şeklinde geçmektedir.

⁷⁴⁸ “Hayra delalet etmek onu yapmak gibidir.” Bu hadis MÜSLİM, EBU DAVUD ve TİRMİZİ’de şu şekilde geçmektedir: “Bir iyiliğe öncülük eden kimseye o iyiliği yapanın ecri gibi sevap vardır.” (MÜSLİM: *İmare*: nu. 133; EBU DAVUD: *Edeb*: nu. 115; TİRMİZİ: *İlim*: nu. 14; *Riyâzü’s-şâlihîn*: C 1, nu. 172, MÜSLİM rivayet etmiştir.)

Maşlahat⁷⁴⁹ Hıocendî rahmetu'llāhi 'aleyh néçe yārān birle hānķada şoĥbetde érdiler, aydılar ki: “Éy yārānlarım! Émdi 'aceb bŷy-ı  arĩķat k l r. Meger inki 'aceb bānemek merd  k l r.” d diler. Birer s 'at sonĝ İsm ' l Ata rahmetu'll hi 'aleyh h n-k hke kirip k ldiler, sel m  ıldılar. Őeyĥ Maşlahat cev b-ı sel m aylap bir birige merĥab   ıldılar. Andın sonĝ Őeyĥ Maşlahat aydılar: “Kimniñ  aĝasıdur s n?” İsm ' l Ata aydılar: “ azıĝurtlıķ İbr h m Atanıĝ oĝlı İsm ' l H v ce turur m n.” t diler. Andın sonĝ Őeyĥ Maşlahat ĝayret k zi birle baķıp aydılar ki: “'Aceb p rb l y telmişd r.” t diler. İsm ' l Ata aydılar kim Őeyĥdin bu iltif t s zni  şit p andak  vaĝtın ĥoş boldı. Eger anĝa p rb l y tilmiş d meyin  aĝa  ok  kan **(113b)** d seler  rdi yıĝlap peş nıĝa urup yana ...⁷⁵⁰ t diler. İsm ' l Ata rahmetu'll hi 'aleyh t  kırķ yaşķa t gr  bir 'aş  bir kefenĝ bir k hne keşim bar  rdi. El-ķiřsa:  aĝ n ce k n Őeyĥ Maşlahatnıñ ĥizmetlerinde turdum. Bir k n Őeyĥ Maşlahat aydılar: “Éy İsm ' l H v ce! Émdi bizdin ic zet turur ataĝ İbr h m Atanıñ   im-i maķ mıĝa barĝıl.”⁷⁵¹ ادعوا الى سبيل ربك ferm nı birle n ce yol aşķan g mr hlarnı H ķ yolıĝa da'vet kılĝıl t p iş ret ve ic zet birle  azıĝurt yolıĝa k nd rdiler. Ol vaĝtda İbr h m Atanıĝ orunlarıĝa   im-i maķ m Őeyĥ Mend d  rdiler. El-ķiřsa: N ce k n  tdi  rse Mend d Őeyĥ'niĝ rız lıĝıĝa rız  bolup tevaķķuf  ıldılar.  aĝ k ndin sonĝ Mend d Őeyĥ aydı: “Éy İsm ' l H v ce! Cebr ' l Őeyĥz deniĝ bibisi bar, anı  ab l kılınĝ.” t diler. İsm ' l Ata bu s zge h c n merse d mediler. Bir k ni İsm ' l Ata y ngeleri bibiniĝ  atıĝa kirdiler, bibi aş kılur  rdiler, bıcaķ derk r boldı. Bıcaķ b rdiler bıcaķ  tmedi  rse derĥ l bıcaķnı alıp ĝayret birle  azanĝa  aldı  rse  attıķ tiz  tk r boldı. Andın sonĝ İsm ' l Ataĝa baķıp aydı: “Éy İsm ' l H v ce! Mend d

⁷⁴⁹ Bu isim, aynı varakta hem *Maşlahat* hem *Muşliĥi 'd-d n* şeklinde yazılmıştır.

⁷⁵⁰ Bu varakta m rekkep daĝıldıĝı i in kelime okunamamaktadır.

⁷⁵¹ *Kur'an*: 16/125: “Ey Muhammed!)Rabbinin yoluna hikmetle, g zel  ĝ tle  aĝır ve onlarla en g zel şekilde m cadele et. Ő phesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doĝru yolda olanları da en iyi bilendir.”

Şeyh sening atang vaqtiga çoğup téz bolup turur sén, hem atang vaqtiga çoğsañg téz bolur sén, témürni témürğa urmaq birle nétek téz bolur?” tedi. İsmā’īl Ata (114a) yığlayu eşikke çıktılar. İbrāhīm Atalarınıñ maqāmı Çungar atlık qaryede érdi. Tokqız kün ol mescidde bīdār boldılar. Hādīs-i nebevī ki: ⁷⁵² *ينام عينان ولا ينام قلبى* Tokqızunçı kün seher-i a’lā vaqtıda vāqı’ada körerler kim ékki némerse hāzır boldı: Biri İbrāhīm-i Hālīlu’llāh, biri Mūsā-y-ı Kelīmu’llāh ‘aleyhim es-selām aydılar haşrde sañga ki: “Éy İsmā’īl! Haq te’ālā kām-i maqāmlıknı sañga naşīb kıldı. Haq te’ālā aytur kim her kim meniñ vaḥdāniyyetimğa güvāhlıq berip ⁷⁵³ *وما لا اله الا الله محمد رسول الله* nı şıdık birle aytsa: ⁷⁵⁴ *وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون* fermānıda bolup ihlās-ı pāk birle sañga mu’takid bolsa kıyāmet kün āmennā ve şaddaknā, su’āl ve hisāb ve ‘azābdın alarnı bağışladım.” tép hiṭāb kılğanını cān kulağı birle eşitip mürīdler āzādlık ḥaṭṭın alıp koynumğa salıp <koynumğa salıp> bu ékki mürselni güvāhlıqı birle *يوم تبدل الارض غير الارض واشرقت الارض* hāl birle müşāhede kıldım kim kök ‘ālemiğa nazār kıldım érse andağ āftāb-ı ‘azamet körünmes cānverler anıñ yüzige tolalıkdın ve ol cānverlerniñ yuqarı astıda bir ‘aceb cānver-i dilkeş dilpezīr-i muraşsa’ olturur. Münkādı nürdın kanatları zeberceddin bu şūret-i müzeyyen birle olturur. Aydı ki: “Yā Hālīlu’llāh! Bular né cānverlerdür?” Aydılar: “Bular cümle peygamberler ve evliyālarınıñ mübārek (114b) rūhlarıdur ki hem maşrıkdın tā mağrıbқаçe barça hāzır bolupdurlar.” Aydı: “Ol murğī ki müzeyyendür kim turur?” Aydı: “Ol Muḥammed Resūlu’llāh turur.” Aydı: Bular né üçün cem’ bolup turur?” Aydılar: ⁷⁵⁶ *المجاز قنطرة الحقيقة* Eger dünyāda bir kimerse pādşāh-ı ‘asr ḥükmi birle vilāyetқа ḥākim kılısalar münādī urup barça ekābir ve eşrāflarnı cem’ kılıp

⁷⁵² “İki göz uyur ama kalbim uyumaz.” Bu hadis 25a’da *ينام عينان ولا ينام قلب* şeklinde geçmektedir. BUHARİ’de (*Menakıp*: nu. 24) ve MÜSLİM’de *Bab-ı Salati l-leyl*) ise “Gözlerim uyur fakat kalbim uyumaz.” şeklinde geçmektedir.

⁷⁵³ Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed O’nun elçisidir.

⁷⁵⁴ *Kur’an*: 51/56: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”

⁷⁵⁵ Yerin yerle değiştirilip yeryüzünün Rabbinin nuru ile ışıltılı parlayacağı gün.

toy bérürler. Émdi Hax te‘ālānıng ‘ināyeti ve enbiyā ve evliyālarını luftı sańga bolup alarnıng şühüdlıki birle séni kútb-ı meşâyıh kılıp hātımü’l-evliyā kıldılar. Andın sońg Halılu’llāh aydı: “Sén burun güncişk érđing şāhbāz bolduńg. Émdi barça ‘ālem sénińg şaydıńg boldı işińg tamām boldı.” tép aydılar: “Uyqudıń bīdār boldum, seher-i a‘lā érmiş.” Muhammed Muştafa ‘aleyhi’s-selām aydılar: “Üç gürūhlardur kim alarnıng şefā‘ atı peygamberler menġizlik turur biri ‘ālimler müttakī, düvim ‘ālimlerġa şıdķı birle Hax rızāsı üçün hizmet kılğanlar, üçünçi şābır dervişler ġurbet içinde telim bolmış bolsalar.” Şeyh kaddesa’llāhu sırruhu Hax te‘ālāġa münacāt kıldı, aydı: “İlāhī! Séniń birle bolur mén barçadın ilgeri turur mén barçadın öksükraķ mén. İlāhī! Faķr-ı fāķķa meni bu yérge yétkürdi ve taķı sańga vāşıl kıldı. Yana sénińg luftuńg ve keremińg meni zāyi‘ kılmađı <kılmađı>. İlāhī! Mańġa zāhidlik kerekmes (115a) ve ‘ālimlik kerekmes, ķaralık kerekmes şemme’ öz esrārıńgdın mańġa ‘ināyet kılıp dost bendelernıń derecesiġa yétküre bérġil. Andın sońg niyāzım pādşāh-ı bī-niyāzġa ma‘rüz bolup ķabül boldı érse meni barça mevcūdātđın öz nūrı birle münevver kıldı érse ‘acāyib esrārlarıđın ‘ināyet kılıp mańġa āşķār kıldı érse Hax közi birle Haxķa baķtım ve Haxnı haķıķat birle kördüm, anda maķām kıldım ‘ilm-i kesbīdin kéçtim nefsi emmāre zahmeti aradıń köterildi ...⁷⁵⁷ ol menzilde ķarār kıldım. Hax te‘ālāđın mańġa başşāyışler boldı ve yana ‘ilm-i ezeli bardı öz luftıđın til bérđi öz nūrıđın köz bérđi tamām-ı mevcūdātını anıńg birle kördüm ki luft-ı ‘ināyet tili birle münacāt kıldım Hax ‘ilmi birle ‘amel-i hāliş kıldım mańġa aydı: ”Kimđin örgendińg?” Aydı: “Sāil yaşşıraķ bilür mesu’ldin kim hem murād turur hem mürīd mańġa aydı: “Né kim tilesenġ tileġil!” Aydı: “Séni tiler mén kim fazlıđın fāzılraķ keremdin büzurraķ sendin sańġa ķāni‘ boldum.” Mańġa aydı: “Hax aytur sén haķıķat tileyür sén andın kim Hax kördüńg ve Hax eşittińg?” Aydı:

⁷⁵⁶ Mecaz hakikati barındırır.

⁷⁵⁷ Metinde bu kelime silik çıktıġı için okunamamaktadır.

“Eger kördüm érse séniᅡ birle kördüm ve eger eşittim érse séniᅡ birle eşittim.” Tevhīd sarāyiᅡ ᅡabuᅡın maᅡᅡa aᅡa bérdi ve kerāmet tācını başıᅡᅡa ᅡoydı, aydı: “Her kim arıᅡ i‘tikād birle saᅡᅡa (115b) iᅡtidā kılsa kıyāmet kün su’āl ᅡisābnı aᅡᅡa āsān kıılır mén.” tédi. Mürīdleriᅡ āzādlık ᅡattın alıp ᅡoynumᅡa salıp a‘lā maᅡāmiᅡa **اهل** **الخليق لانفتاع عن الخليق**⁷⁵⁸ **يقوله تعالى بي يسمع و ينطق** Şeyᅡ ᅡāddesa’līlāhu rūᅡahu aytur ᅡaᅡan bolup uyᅡudın köz aᅡtım érse seᅡer-i a‘lā érmiş ᅡoptum ᅡahāret kıldım taᅡᅡ namāzın kılıp ᅡān-ᅡāᅡᅡa bardım érse Mendūd Şeyᅡ oturur selām kıldım kéᅡᅡil İsmā‘īl ᅡVāce tédi érse kéᅡmedim béliᅡde baᅡlaᅡan tesmiyeni niyāzmendlik kıldım. Ol Fātiᅡa oᅡuyu ᅡaldı ve mén ᅡān-ᅡāᅡ ᅡapuᅡına yétdim érse Mendūd Şeyᅡ aydı: “Mén şeyᅡzādemni evvelidék oᅡlan kördüm pürbāl bérilip ᅡutb-ı Mūsūlmān-ı meşāyılıᅡ bolᅡanın bilmedim, méni şatᅡadı.” tép ékki pāre boldı, ne‘ūzūbi’līlāh min zālik. İsmā‘īl Ata raᅡmetu’līlāhi ‘aleyᅡ aytıpdurlar ki: Her vaᅡtā ki mürīddin taᅡşīrāt vāᅡi‘ bolsa derᅡāl destārını yérde ᅡoyup fūtasın boynıᅡa salıp berpāy turup éliglerin köᅡsiᅡe ᅡoyup muᅡāşşırılık bābında turmaᅡ kerek tazarru‘ ve zārī birle andaᅡ kim cellād aldıda turmışték mundaᅡ ᅡorᅡunᅡda şeyᅡ muᅡāşşırılıᅡını kéᅡürüp mürīd himmet kılsa mürīd hem tevbe-i inābet iᅡinde bolsa günāhdın ...⁷⁵⁹ bolur. ⁷⁶⁰ **والله الحمد و نعمته المتواترة و المتزايدة** Şeyᅡ ᅡāddesa’līlāhu rūᅡahu aytur: ⁷⁶¹ **اللهم صلى على محمد و على آل محمد (116a)** ᅡaberde andaᅡ kéltürüptürler kim an ᅡāzret şalla’līlāhu ‘aleyᅡi ve sellem andaᅡ aydılar ferişte müvekkil turur öᅡᅡ ᅡarafᅡa her vaᅡti ki bende-i mü’min şalavāt aytsa ol şalavātını Miᅡter-i ‘ālem şalla’līlāhu ‘aleyᅡi ve sellemniᅡ rūᅡ-ı mübārek muᅡāᅡharlarıᅡa yétkürür. Muşᅡafā ‘aleyᅡi’s-selām andın bāᅡaber bolurlar. Bilᅡil şalavāt aymaᅡ raᅡmet tilemaᅡ turur. Her néce kim Miᅡter-i

⁷⁵⁸ Ehl-i kanaat, kanaat etmesi sebebiyle beni duyar ve benimle konuşur.

⁷⁵⁹ Bu kelime, silik çıktığı için okunamamaktadır.

⁷⁶⁰ Nimeti peşi sıra ve artarak gelen Allah’a hamd olsun.

⁷⁶¹ Allahım! Hz. Muhammed’e ve ailesine yardımcı ol.

‘ālemniᅡg vüçüdları ‘ayn-ı raᅡmet érđi. ⁷⁶² قوله تعالى وما ارسلناك الا رحمةً للعالمين Ammā héç kiři Haᅡ te‘ālāniᅡg raᅡmetidin nev[mīd bo]lmaᅡ yoᅡ néçük kim her kiřiniᅡg ferzendi bisyār bolsa ni‘met hem bisyār kerek alarᅡa sarf kılsa. An Haᅡret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemniᅡg ümmetleri gūyā ferzendleri turur. Ümmetleriçe miᅡdār bisyār bolsa raᅡmet ol miᅡdār kerek. Eger řalavāt aytsaᅡg ‘arařāt-ı kıyāmetde řefā‘at kıılurlar, mīzān maᅡāmıda yāri bérürler. ⁷⁶³ قال النبي عليه لسلم شفاعة لائل الكباير من امته Ya‘nī an Haᅡret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar: “Méniᅡg řefā‘atım ba‘zı ehl-i kebāirᅡa bolur néçük méniᅡg sünnetimni kılıp turur.” Bu kelime ‘Arab luᅡatide teba‘üz üçün turur. قال ⁷⁶⁴ قال النبي عليه لسلم من ترك سنتي لم ينل شفاعة اول An Haᅡret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemᅡa aymaᅡunça özge peyᅡamberlerge řalavāt aymaᅡ revā érmes. Andın kéyin řefā‘at ümīd tutkılı řarıᅡatda (116b) mürīd taᅡı ol sebebdin řeyᅡdin meded ve himmet ᅡolup andın soᅡg nerdübān pāyesi meᅡgizliᅡ tilemek edeb turur. řeyᅡ-i Türkistān İsmā‘īl Ata raᅡmetu’lāhi ‘aleyh aytıpdurlar kim mürīd eger řeyᅡni dādesin veyā lālesin veyā gūsāgūsın özidin küçek körse irādetiᅡa āfet turur. Sülük řarᅡı ol turur ki mübtedī mürīdᅡa tevbedin soᅡg ᅡizmet fermānlamaᅡ kerek. Anıᅡg ᅡırşı azraᅡ bolsa řoᅡbetᅡa kélseler sālİKler ol kimerse birle řoᅡbet tutmaslar kim alarıᅡ köᅡgülleride zerre-i ᅡırşı-ı dūnyā bolsa muᅡālefet řab‘ bolur anıᅡg zıddı bolur. ⁷⁶⁵ قال النبي عليه السلام الضدان لا يجتمعان Bāz maᅡşūdᅡa kéldük. Resül ‘aleyhi’s-selām yarlıᅡar: ⁷⁶⁶ من صلى على مرة لم يبق من ذنوبه

⁷⁶² *Kur’an*: 21/107: “(Resulüm!) Biz seni alemlere ancak rahmet olarak gönderdik.”

⁷⁶³ “Şefaatiᅡ, ümmetimden büyük günah işleyenleredir.” Anlamına gelen bu hadis *Râmûzü l-ehādİste* (s. 132, nu. 1031) “Şüphesiz şefaatiᅡ, ümmetimden (büyük günah yüzünden) helak olanlarıdır.” şeklinde geçmektedir.

⁷⁶⁴ “Kim benim sünnetimi terk ederse evvel emirde şefaatiᅡe nail olamaz.” hadisi için řeyᅡü’l-İslam İBN-İ KEMAL PAŞAZADE *Şerh-i Hadis-i Erbaın* isimli eserinde “Sünnetimi terk edene şefaatiᅡ haram oldu.” mealindeki hadisi şerh ederken “Bu hadis-i şarifteki sünnet, İslamiyet demektir. Çünkü mümin büyük günah işlese de şefaatten mahrum kalmaz.” demiştir.

⁷⁶⁵ “İki zıt biraraya gelmez.” anlamına gelen ve hadis olduᅡu belirtilen bu ibareye taranan hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

⁷⁶⁶ “Kim bir kez namaz kılsa onun günahlarından zerre kalmaz.” anlamına gelen bu hadis TABERANI’de “Müslüman namaz kılarken günahları başı üzerine konur. Her secde ettiᅡinde başından dökülür. Namazı

ذرة Ya‘nî her kim bir mertebeye şalavât yiberse mañga anıñ vücūdında zerre günāh kalmagay. Bes bilgil ki bende bir mertebeye şalavât aymağ birle günāhdın pāk bolur bolsa mürīdka taqı vācib turur ki şeyhiniñ atı ol yerde kéçe ta‘zīm birle ⁷⁶⁷رحمته الله عليه dése günāhların köfük-i deryā meñgizlik yarıklar. Anıñg üçün kim evliyālardın himmet tutup Hāğ ta‘ālādın ümīd tutup şefā‘ at tilep ve rūhlarıdın hāzır körüp turğıl ve eger her yerde Hāğ ta‘ālāniñ atın eşitsenğ *celle celāluhu* dēp ta‘zīm kılmasañg, Resül ‘aleyhi’s-selām mübārek (117a) atların eşittiginde şalavāt yibermesenğ meşâyıhlarıñg atların eşitip *rahmetu llāhi ‘aleyh* demesenğ Hūdā-y-ı ta‘ālāniñg rahmetidin peygamberler şefā‘ atidin ve evliyālar şafıdın yıraq turur sēn. ⁷⁶⁸قال النبي عليه لسلام تعظيم مشايخ من اجلال الله Eger meşâyıhlarıñ sunnetin terk kılsañg kıyāmet küni āmennā ve saddağnā, meşâyıhlar şefā‘ atidin bī-naşīb qalır sēn. Anıñg üçün ki alar karīm şıfatdurlar. Alarnı hāzır körmek kerek tā irādet dürüst bolğay. ⁷⁶⁹قوله تعالى انا فتحنا لك فتحاً مبيناً ليغفر لك الله ما تقدم قد غفرتك يا محمد ما قدمت و اخرت و اسرر وما اعلنت ⁷⁷⁰ Ya‘nî ol bolur kim: Ya‘nî yā Muḥammed! Kılmış yā kılmamış günāhlarıñgı kēçürdüm anıñg üçün kim kılmamış yazuqlarıñgı kēçmesem érđi sēn özünğni tilep ümmetleriñgı şefā‘ atığa tégmegey érđiñg bināberīn séni burunraq yarıkaduğ kim köñglünğ bī-iştiğāl ümmetleriñgı şefā‘ at kılğay sēn. An Hāzret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemniñ bir fazīletleri ol érđi ki kāfırlar her neçe cefā kılsa ol vefāni telim kılur érdiler. Cünāñçı Uḫud tağıda mübārek başların yarıp tişlerin sındurdılar érse du‘ā-y-ı ḫayr kılup alarnıñg

bitince hiçbir günahı kalmaz.” şeklinde geçmektedir. İ. AHMED’de ise “Namazı doğru kılanın, ağaçtan yapraklarının döküldüğü gibi günahları dökülür.” şeklinde geçmektedir.

⁷⁶⁷ Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.

⁷⁶⁸ “Şeyhlerin yüceltilmesi, Allah’ın yüceliği sebebiyledir.” anlamına gelen bu hadis taranan hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

⁷⁶⁹ *Kur’an*: 48/1-2: “Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik. Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir.”

⁷⁷⁰ Geçmiş ve gelecek günahlarım, gizlediklerim ve alenen yaptıklarım sebebiyle mağfiretine sığınıyoruz.

hakkında aydılar ki: **(117b)** ⁷⁷¹ اللهم اهدي قومي فانهم لا يعلمون Mihter-i Cebrā'îl 'aleyhi's-selām nāzil bolup aydılar ki: “Yā Muḥammed! Haḫ te'ālā aydı: “Eger ḥvāhlasanġ bu kāfirlerni helāk kılayın.” Resūl 'aleyhi's-selām aydılar ki: “Uşal küni ki tört ferişte-i muḫarreb kélip méniġ içimni yarıp kıoydılar. Mén alarġa aydım, né kıoyduġızlar.” Mihter-i Cebrā'îl 'aleyhi's-selām aydılar: “ 'İlm ḫikmet ve ḫilm ve şabr aydılar.” Bes andaġ bolsa ḫilm birle barça 'ālemniñ her né günāhlarnın kéçürür mén. Andın soġ du'ā kıılıp aydılar ki: “Yā Rab! Bu kāfirlerġe ⁷⁷² فتاب عليه هدى yolını ruzi kıılıp kim bular bilmeslikdin kıılıpdurlar.” Cebrā'îl 'aleyhi's-selām ol vaḫt bu āyetni kéltürdiler. قوله تعالى ⁷⁷³ و انك لعلى خلق عظيم Andāġ kim ḫuḫb-ı ḫariḫat deryā-y-ı ḫaḫiḫat Sulṫān-ı Mülk-i Ma'nevî ḫvāce Aḫmed Yesevî rāḫmetu'llāhi 'aleyhték yalguz oġlanların şehid kııldılar érse dem urmayın du'ā kıılıp aydılar ki: “İlāhi! Bularnı küni yolġa köndüre bérgil.” Yārān aydılar: “Yā Aḫmed! Yessidin ya'nî Türkistān'dın özge yér yok mu turur?” Sulṫānu't-ḫariḫa ḫāzret-i ḫvāce Aḫmed rāḫmetu'llāhi 'aleyh aydılar: “Éy yārānlar! Bizge bu Yessidin kıattık yér cefāraḫ yér bolsa maġa ḫaber bériġ anda barayın. Émdi éy yārānlar! Yamanlıġa yamanlıġ kıılmaḫ kāfirlerniñ işi **(118a)** turur ve ammā yamanlıġa yaḫşılıġ kıılmaḫ meşâyıḫlarnıñ işi turur her kimerse lekedge taḫammül kılsa kerāmet ve keşf-i ḫulūb ḫāşıl kıılır urġannı urmaḫ şerī'atniġ işi turur. Urġanġa taḫammül kıılmaḫ ḫariḫat cāddesi turur.” ⁷⁷⁴ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الفقر راحته والغنا عقوبته ولموت غنيمته Ya'nî dervişlik rāḫat turur, tevāngerlıġ 'uḫūbet turur ve ölmeklik ġanīmetdür. Dervişlerġe ḫulḫ kerek ammā bu zamānniġ dervişlikidin ḫaçarlar kimi ki tevān-ger bolsa aġa ḫoşāmedler bile yüz kéltürürler ölümni özlerige nā-ḫoş körerler nādānlıġ turur kim

⁷⁷¹ Hadis (*Kütüb-i Sitte'den 1001 Hadis*: nu. 18): Allah'ım kavmime hidayet et. Zira onlar bilmiyorlar.

⁷⁷² O'na tevbe etti ve doğru yolu buldu.

⁷⁷³ *Kur'an*: 68/4: “Ve sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.”

râhatnı miñnet bilür ve ‘ukûbet bilürler ve ni‘metni renc ve şiddet. Her kim dervîşlik râhatın bilse özini hergiz tevân-ger ‘azâbıge salmağay érdi. Mihter-i ‘âlem mundağ têmeşler ki ⁷⁷⁵ صدق يا رسول الله ⁷⁷⁶ الدين جابل بينه و بين الجنة Ya‘nî dîniñg témürdin tāmı turur bende birle cennetniñ arasında. Tâ ol tām aradın qopmağunça hergiz cennetniñ yolın tapıp bolmas. H̱vâh namâz güzâr bolsun ẖvâh rûze-dâr ẖvâh ‘âbid bolsun ẖvâh zâhid ẖvâh muvañhid tâ qarz-dârın muhayyel kıldurmağunça Hâk te‘âlâ sezâ-vâr-ı cennet kılmas. Resûl ‘aleyhi’s-selâm şefâ‘at kılmaslar ve meşâyihlar dest(118b)gîrlık kılmaslar ve eger kimerseniñ kıyâmet küni dâdek ve hadimleri nârâzı bolsa veyâ kâle ve cânverleri bolsa alarnıñg terbiyetide bî-pervâlık kılsalar rûz-ı kıyâmet ol cânverlerğa til bérür tâ ol şâhiblerige dâmengirlik kılırlar. Anıñg cezâsın Hâk te‘âlâ ol bendelerğa yétkürgey. Hâk celle ve ‘alâ ol kün mazlûmlarnıñ dâdın eşitip bir zerre haqqın zâlimlerde qoymağay. ⁷⁷⁷ قوله تعالى ان الله لا يظلم مثقال ذرة Eger kimerse kimerseğa zulm birle bir yıgaç urmuş bolsa Hâk te‘âlâ alarnıñg haqqın ol zâlimlerdin alıp bérmeğünçe kéçürmes. ⁷⁷⁸ رجعنا الى المقصود İbrâhîm Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh aydı: Türk ehli küçe bayır ‘aşıkklar kéçe bayır ‘ârifler şek tursa ‘âlimler turur ammâ mürîdler şeyh hizmetinde hāmûş olturup vâkıf bolup istimâ‘da cüst ü çâlâk bolmağ kerek ammâ zâhir kulakñıñg i‘tibârı yoğ turur. Andın keyin pîr nefesidin menâfi‘ler kōñgölge tüşüp ol kōñgöl münevver bolup ⁷⁷⁹ قلب المؤمن بيت الله bolur. Her künde üç yüz altmış rahmet nazarı

⁷⁷⁴ “Fakirlik rahatlıktır, zenginlik ukubettir (cezadır), ölüm (ise) zenginliktir.” anlamına gelen bu hadis, *Râmûzü l-ehâdiste* (s. 178, nu. 1430) “Ashabım için fakr u zaruret mutluluktur, fakat ahir zamanda mü’min için mutluluk zenginliktir.” şeklinde geçmektedir.

⁷⁷⁵ Doğru söyledin ya Resulullah.

⁷⁷⁶ Din, benimle cennetlikler arasında gezer durur.

⁷⁷⁷ *Kur’an*: 4/40: “Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir.) İyilik olursa onu katlar (kat kat artırır), kendinden de büyük mükafat verir.”

⁷⁷⁸ Kastolunana döndürüleceksiniz.

⁷⁷⁹ Ünlü hadis bilginleri (ZERKEŞİ, SEHAVİ, SUYUTİ, İbn-i TEYMIYE), “Müminin kalbi Allah’ın evidir.” anlamına gelen bu ibareyi uydurma hadisler arasında göstermiştir. Ali el-KARİ ise manen sahih olduğunu söylemektedir. (ACLUNI: 1997: C 2, s. 91, nu. 1882-1883)

andağ köngülge bolur. Şeyh hizmetide yügürsenğ birinğe miñg şevāb bolup maqşūdğa yéter sēn her qadem kim halişlıq birlen mürīd şeyh hizmetide koyar bolsa. Ebā Bekri-
(119a) Şiddīk razıya ʾllāhu ʿanh an Hāzretniñ hizmetleride qadem urmışték şevāb hāşıl bolur herāyīne kēç qalmay maqşūdğa yéter, velīler zümresidin bolup her qademiğa hasenāt şebt kılıp anadın yēñgi toğmışték bolur. Şeyh qaddesaʾllāhu rūhahu ayur: Müddeʿī kim şeyhqa elfāz-ı kabīh birle ziyān yétkürür bolsa mürīdğa vācibdür ki añğa cevāb bā-şevāb qaytarsa yā ol müddeʿīni ursa andağ kim bir cumʿa namāzın ötemişték şevāb hāşıl kılır, kıyāmet küni taqı ol şeyh ol mürīdni mertebege yétkürür. Eger ol müddeʿī sözige tegāfüllik kılsa kıyāmet küni ol şevābdın maḥrūm qalur ve ol şeyhdin nāümīd bolur. Merātibüʾl-evliyā Nūḥ ʿaleyhi ʾs-selāmniñ oğlanların bireğüsü ⁷⁸⁰ لا اله الا الله démedi érse kāfir boldı. İbrāhīm ʿaleyhi ʾs-selāmniñ oğlanları ⁷⁸¹ لا اله الا الله إبراهيم tēdi érse Müsülmān bolup peygamber boldılar. Süksük Ata raḥmetuʾllāhi ʿaleyhğa İbrāhīm Ata İsmāʿīl Atanı nāresīdelik vaqtlarıda alıp bardılar. Süksük Ata raḥmetuʾllāhi ʿaleyh aydılar: “Éy ferzendim! İbrāhīm! İbrāhīm peygamberniñ oğlanları atasığa imān kēltürdiler, revā boldı.” Aydı: “Émdi İsmāʿīlniñ şulbi atası sēn turur sēn, terbiyet atası mēn bolayın. Bu ékki nazār arasında qutbüʾl-meşāyih bolğay irādetiğa sēn taqı sebeb bolğıl.” İbrāhīm **(119b)** <İbrāhīm> Ata İsmāʿīl Hʿāceniñ irādetiğa sebeb boldılar, aydılar: “Biz mürīdleriñ hisābın bildük, sēn bilmege sēn.” dēdiler ammā Süksük Atanıñ mürīdleri üç yüz érdi. İbrāhīm Atanıñ mürīdleri dört yüz érdi. Bes bilgil kim zāhirde ékki şahābça bir bolsa deryā bolur. Eger deryā birikse muḥīṭ bolur muḥīṭ içinde sānsız dürr ü gevherler bolur. ʿĀşīk kerek kim gavvāş bolup irādetniñ dürrin peydā kılsa murādğa yéter. Naqlıdur ki bir kün İbrāhīm Ata raḥmetuʾllāhi ʿaleyh naql kılganlarıdın soñg bir kēçe İsmāʿīl Ata raḥmetuʾllāhi ʿaleyh tüşleride körer kim

⁷⁸⁰ Allah ʾtan başka ilah yoktur, Nuh, O ʾnun nebisidir.

⁷⁸¹ Allah ʾtan başka ilah yoktur. İbrahim, O ʾnun dostudur.

İbrâhîm Atanıñ rûhları hâzır bolup turur ve aytur: “Éy oğlum İsmâ‘îl! Sêni âhîrû’z-zamân meşâyıhlarıdın kılıp hâtemü’l-evliyâ mertebesin bére tururlar. Sên né téyür sên?” İsmâ‘îl Ata rahmetu’llâhi ‘aleyh aydılar: “Éy baba! Bizge yétgen mürîdler âhîrû’z-zamân ümmetleridin tururlar. Alar ‘âşî ve günâhkâr bolurlar. Alarnı kıyâmet küni tamuğka éltür bolsalar mén meşâyıhlar şafında bolsam hicâletlikda né ‘ilâc kılur mén?” tédi érse mén bul ‘arz-ı ahvâlñi kıldım érse İbrâhîm Ata rahmetu’llâhi ‘aleyhniñ rûhları Süksük Atanıñ rûhlarığa müteveccih, Ata Süksükniñ rûhları Şüfî Muhammed Dânişmendniñ rûhlarığa boldılar, Şüfî Dânişmendniñ rûhları Hâkîm Atanı (120a) rûhlarığa müteveccih boldı. Alarnıñ rûhları ol quṭb-ı -ṭarîkat gavṣ-ı haḳîkat bülbül-i gülşen-i nâsûtî sünbül-i bostân-ı lâhûtî ve ol maḥzen-i esrâr ve menba‘-ı envâr üstâz-ı zamâne ferîd-i âvâne ya‘nî Hâzret-i Sulṭân-ı Mülk-i Ma‘nevî Hıvâce Aḥmed Yesevî kâddesa’llâhu rûhahu ve ṭâb-ı mişvâhniñ rûhlarığa müteveccih <müteveccih> boldılar ve Hâzret-i Hıvâce Aḥmed Yesevî, Hâzret-i Şâh-ı Merdân Murtażâ-y-ı ‘Alîğa müteveccih boldılar ve ol rû’yen-i sünbül ol reh-nümâ-y-ı cüzz ve küll bülbül-i bostân denî mesnednişin Kâb-ı Kavseyn ev ednâ mihter-i bihter-i evlâd-ı âdem bir güzîde şehirde Muhammed Muştafa şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellemniñ rûh-ı pür-fütûhlarığa müteveccih boldılar. An Hâzret şalla’llâhu ‘aleyh Hudâ-y-ı tebâreke ve te‘âlâğa andağ yétkürdiler ki: perverd-gârâ! İsmâ‘îl kuluñ maḳâm-ı meşâyıhda olturmuş sên. Mén téyür anıñ üçün kim tégen mürîdler âhîr zamân mürîdleridür ‘âşî ve günâhkâr étür, tañla kıyâmet küni mén meşâyıhlar şafında olturur bolsam mañga hâtemü’l-evliyâ at koymuş bolsalar ol mürîdlerni düzaḥ sarı élte bolsalar mén alarğa destgîrlik kılalmasam. Evliyâlar arasında mañga kattık hicâlet turur dér. Allâh te‘âlâ aydı: “Yâ Muhammed! Her kimerse arıḡ ihlâş birle mürîd bolup muḥabbet-i haḳîki birle mu‘teḳid bolup yâ İsmâ‘îl Ata dése (120b) mén anı sizlerniñ tanuḳluḡıñız birle soruḡsız behiştke kirgüzür mén.” tédi. Bu sözni an Hâzret şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Aliy-y-i Murtażâğa

aydılar. Alar H̄Vāce Aḥmed Yesevī raḥmetu’İllāhi ‘aleyhğa aydılar. Bular H̄akīm Atağa aydılar. Bular Şūfī Dānişmendge aydılar. Şūfī Dānişmend Süksük Atağa, Süksük Ata raḥmetu’İllāhi ‘aleyh İbrāhīm Atağa, İbrāhīm Ata H̄azret-i İsmā‘īl Ata raḥmetu’İllāhi ‘aleyhğa aydılar érse İsmā‘īl Ata aydılar: “Yā baba! Eger perverd-gār-ı ‘ālem méninġ könglümni qarar tapsun dese maṅga mürīdlerimniñ āzādlık haṭṭın bėrsün!” tedi érse İbrāhīm Ata yana Süksük Atağa yétkürdiler. ‘Alī hāza’l-kıyās an H̄azret şalla’İllāhu ‘aleyhi ve sellemğa yétkürdiler. An H̄azret bedergāh-ı beniyāzğa münācāt kılıp aydılar ki: “Éy Bār H̄udāyā! ‘Ālemü’s-sırrü’l-ḥafıyyāt sėn özünġ dānā-y-ı bīnā sėn bilür sėn kim İsmā‘īl né tileyür?” H̄aḳ sübhānehu ve te‘ālā fermān kıldı kim “Éy ḥabībim! Anınġ ḥVāhışınça ḥaṭ bitip bėrgil.” An H̄azret mübārek éligleri birle ḥaṭ bitip şāh-ı merdānğa bėrdiler beṭarīḳ-i sābıḳ İbrāhīm Atağa yétkürdiler, alar İsmā‘īl Atağa tapşurdılar, İsmā‘īl Ata aydılar: “Ol ḥaṭnı alıp ḳoynumğa salıp bīdār boldum érse körer mén ol ḥaṭ ḳoynumda (121a) turur ve ularğa aydım: “Sizlerniñ āzādlık haṭṭınġızın aldım, ḳoynumda turur.”⁷⁸² لا يعرفهم غيرى Müsā ‘aleyhi’s-selām andaġ isti‘dād-ı kemāl birle ve derece-i nübüvvet mertebe-i risālet birle on yıl Şu‘ayb peygamberniñ ḥızmetin kılmayın istiḥşāk-i şeref-i mükālemet tapmadılar. Bu dergāh bu mertebeler muḳarriblerge turur. Alarnıñ bu dergāhda ḳurb-ı menziletleri bar turur. اعدت لعبادى

⁷⁸³ الصالحين لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب سر Andāġ kim Şeyḫ Cüneyd-i Bağdādī raḥmetu’İllāhi ‘aleyh aytur: ⁷⁸⁴ ما فى الوجود سوى الله بشهود

özleriniġ arasında hem nazār-ı şāhidğa bolur. Andın soġ saġga şıḳāḳ-ı ervāḥ peydā boldı ve anı keşf-i rüḥānī téyurlar. ‘Abdu’İllāh Enşārī raḥmetu’İllāhi ‘aleyh ayturlar tecellī-i H̄aḳ gāh ve nā-gāh dilğa kélür. Şeyḫ Ḥasan-ı H̄arḳānī raḥmetu’İllāhi ‘aleyh

⁷⁸² Evliya, gözetimim altındadır. Onları benden başka kimse tanımaz.

⁷⁸³ Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kalbin bilemeyeceği nimetler hazırladım.

⁷⁸⁴ Allah’ın dışında mevcudatta bulunan her bir şey delildir.

aytur: “Ḥaḳ te‘ālānīñ dergāhıge yol ékki turur: Biri bendedin Allāh te‘ālāğa, biri Allāh te‘ālādın bendeğa rāh kim bendedin Ḥaḳğa turur. Cümle zālālet turur ve ol yol kim Ḥaḳ te‘ālādın bendeğa turur. Cümle hidāyet turur.” ḤVāce İshāḳ rivāyet kıllur İsmā‘īl Atadın (r.a) bu cümle meşāyihlar māzī-y-i mezkūr şühüdlıǵı birle ‘ināyet-i Ḥaḳdın hidāyetke yétkürdi. سیده هم نظر شاهد قوله تعالى اولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين و الصدقين والشهداء 785 رقيقاً (121b) Alar birle bolur. ḤVāce İshāḳ rivāyet kıllur: Şeyḥ-i kāmīl ol bolur ki şerī‘atda ṭarīḳatda kāmīl bolsa Ḥaḳdın bā-ḥaber bolsa ve yana bir ḳavldede mundaǵ kélip turur ki mundın uluḳ mertebe oldur ki ṭarfetü’l-‘ayn içinde küll-i āşiyānı tırnaḳ yüzide körse. Çünānçi ḥadīs-i nebevī ki: 786 الشيخ في قومه كالنبي في امته An Ḥazret şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ayturlar: “Şeyḥ dégen öz ḳavmı içinde mişl-i peyǵamberdédür ümmeti içinde.” Bilgil kim şeyḥ-i kāmīl rāh-şināsḳa çāre yoḳ ki elbette dīn yolıda sülük kılgay. Anıñg üçün Mūsā peyǵamber andaǵ kemālātı birle on yıl Şu‘ayb peyǵamberğa ḥizmet kıldı. Andın sonǵ Ḥaḳ birle rāz aytuştı ve peyǵamber boldılar ve kırḳ astar yüki *Tevrāt* aña keldi. Andın sonǵ Ḥızr ‘aleyhi’s-selāmıñg ḥizmetlerige barıp mürīd boldı, ‘ilm-i ledünnī ḥāşıl boldı. Bes bilgil kim mürīd-i sālīk muḥtāc turur şeyḥ vaşlıǵa vüçūh birle ol kim Ka‘beğa bī-delīl ve bī-rāh barıp bolmas. Ḥaḳıḳatda munça peyǵamberler yol yürdiler, héç izleri peydā érmes, mübtedī bī-çāre bī-rāh bir yol yürmek birle ḳaçan bolur sēn bes şeyḥ taḳı rāh-hebr ve rāh-şinās kerek şerī‘at ve ṭarīḳat ve ḥaḳıḳatda kāmīl bolsa yana bir delīl zāhirde oǵrı ve yol basḳuçılar bar, bī-bedraḳ barsa (122a) bolmas. Yana bir delīl bu yolda mürīd yol yürmaǵı zıkr birle

⁷⁸⁵ *Kur’an*: 19/58: “İşte bunlar, Allah’ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Adem’in soyundan, Nuh ile birlikte gemide taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail (Ya’kub)’in soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah’ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.”

⁷⁸⁶ “Ümmetime nisbetle bir nebi nasılsa toplumuna nisbetle yaşlı adam da öyledir.” (Allah Resulü doğru söylemiştir.) anlamına gelen bu hadis SUYUTİ’de ACLUNİ’de (C 2, s. 17) “Dostları arasındaki şeyh, ümmeti arasındaki nebi gibidir.” şeklinde geçmektedir. *Râmüzü l-ehâdîste* ise (s. 304, nu. 2618) “Aile arasındaki yaşlı adam ümmeti arasındaki peygamber gibidir.” şeklinde geçmektedir.

müyesser bolur. Ol zıkr kim munda öz ihtiyârı birle çendân nef' kılmas tâ şeyh-i kâmil aṅga telkîn kılmağunça. Şeyh 'âlim kerek mürîdğa namâz ve rûze ve hac ve zekât bu nev' 'ibâdetlerde müşkül tüşse anı hal kılma ve şeyh 'âkil kerek dîvâne şeyhliğa yaramas. Şeyh kıddesa 'llâhu rûhahu aytur din birev su'âl kıldı ve aydı: İrâdetka ba'zı meşâyihlar élig berür ve ba'zılar dâmenîn bérürler ve siz müy-ı nâşıye alur siz. İsmâ'îl Ata rahmetu'llâhi 'aleyh aydı: "Köz ve til ve ayak ve nef's sellemnâ kılurlar ve müy-ı nâşıye anıṅg üçün alur miz. Anıṅg aldın yol açar biz luṭf kılur miz ğayr-ı muḥabbetdin özge anıṅg vücûdıda némerse kalmas. Kıyâmet küni bolsa âmennâ ve şaddaknâ, mürîd ve şeyhniṅg arasında muḥabbet-i ḥaḳḳânîdin özge bolmas. Andağ kim mürîd şeyhniñ kolın alsa ve ol mürîd yolda kalsa kıyâmet kün ol mürîd şeyhdin nârâzı bolsa ol şeyh düzahka barsa cümle fâ'atları bâṭıl bolsa kaçan kim mürîd talebde bolup şeyh-i tarîkat aṅga yol közse vecd birle râh-ı tarîkatnı aytsa mürîd muṭi' bolup ḥızmette bolmasa ol mürîdniṅg me'vâsı düzah bolur. Ve ammâ ba'zı meşâyihlar aydılar: *الإرادة الفراغ والامر لله* ⁷⁸⁷ Ya'nî meşâyihlar aydılar ot fâriğlik turur Tenğri emri üçün ya'nî barça işdin fâriğ bolup Ḥaḳ sübhânehu ve te'âlâ emrin tutmağ ve i'tikâd kılmağ Ḥaḳ te'âlâ va' desığa ve dâim ol dergâhda bolmağ. Şeyh kılavuz turur mürîd tileğüç turur Ḥaḳ te'âlâ rızâsını. ⁷⁸⁸ *قال النبي عليه السلام ذاكرا لله في الغافلين كالحى بين الاموات* Ya'nî Ḥazret şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem aydılar: Ḥaḳ te'âlânı yâd kılğuçılar ğâfiller arasında ğüyâ tirigdürler ölüğler arasında. ḤVâce Aḥmed Yesevî rahmetu'llâhi 'aleyh ayturlar: Meşâyih menzili bu turur kim özin fenâ yerinde tutmağ kerek köz bilen til bilen şikestedil bolmağ zîrâ ki Ḥaḳ te'âlâ barça işğa kâdir turur tēp tevâzu' yerinde

⁷⁸⁷ Dilemek, bir şeyden boş olmaktır. Dosdoğru kimse, Allah'ın sınıksız sarılan ve sürekli kapısını çalan kimsedir."

⁷⁸⁸ "Allah'ı gafiller arasında zikreden kimse, ölümler arasındaki diri gibidir." anlamına gelen bu hadis TABERANI'de "Gafiller içinde Allah'ı zikreden, cepheden herkes kaçarken, savaşan asker gibidir." şeklinde; *Camîu 3-sagir*'de ise "Gafiller arasında Allah'ı zikreden kimsenin, bütün insanlar ve hayvanlar adedince günahlarını affeder." şeklinde geçmektedir.

bolmak gerek. Maḳāmāt-ı meşāyihdın bā-ḫaber bolup bir sālīk ḳademinde bolup bu menzillerdin kécmiş bolsa. Şeyḫ Zū'n-nūn raḫmetu'llāhi 'aleyh: "Mürīd şādīk gerek kim 'ale'd-devām kırık yıl pīr-i ṭarīḳat ḫizmetide bolmasa dervīş atanmak ḳaçan revā bolur? Eger ḫilāf ḳılsa nāpāk ṭarīḳat bolmuş bolur nezr-i mu'āmele muṭlaḳā ḫarām yemiş bolur." ḤVāce İshāḳ rivāyet ḳılır İsmā'īl Atadın raḫmetu'llāhi 'aleyh, Ata rivāyet ḳılır İbrāhīm Atadın, Ata İbrāhīm rivāyet ḳılır Süksük Atadın, (123a) Süksük Ata rivāyet ḳılır Şūfī Dānişmenddin, Şūfī Dānişmend rivāyet ḳılır ḳutb-ı ṭarīḳat ḤVāce Aḫmed Yesevī Atadın (r.a): انه قال اذا صحح العبد مقام التوبته فنقل الى مقام الخوف ثم نقل الى مقام الصالحين ثم نقل الى مقام المریدين ثم نقل الى مقام المحسنين ثم نقل الى مقام المشتاقين ثم نقل الى مقام الاوليا ثم نقل الى و السابقون السابقون اولئك المقربون⁷⁹⁰. Mundın ötse muḳarreb maḳāmıḡa yéter.⁷⁸⁹

Andaḡ kim yād ḳılındı. Ḳaçan kim bu maḳāmḡa yétđiḡ érse ḳattık ḳorḳmak gerek. Andaḡ kim Resūl 'aleyhi's-selām ayturlar ba'zı bendege istidrāc bolur. Mekk ve ḫīle bulardın saḳlanıp 'aḳlını işge buyurmak gerek. İstidrācını kerāmet-i ḫaḳḳānī bilsēḡ cehennemlik bolur sēn. Ḳorḳḡıl! Bu yol rāstlık yol turur, düş-vār maḳām turur, yol bilmeslerge bildürmek gerek. Eger kimerse kim ṭalebde bolsa ol şerī'at yolını bildürmek gerek. Andaḡ kim Ḥaḳ sübhānehu ve te'ālā ḫaber bérür: Evvel tevḫīd⁷⁹¹ و الهكم آله واحد

turur. Cümle enbiyā bu yolda ḳadem urdılar Muḫammed Resūlu'llāh vaḳtıḡa tégrü ve sözleride héç ḫilāf bolmadı. Cümle enbiyālikdin yek da'vet ve yek ma'būd ve yek maḳşūd érdiler. Şerī'at, tevḫīd, namāz ve rüze, zekāt ve ḫac (123b) ve cihād ve mu'āmelāt bularnı beyān ḳılmaq rızā-y-ı Ḥudā-y-ı 'azze ve celle turur ammā ṭarīḳat yolu turur, şerī'atdın ḳopar, bārik turur. Anı ṭarīḳat dērler. Meselā necāsetdin libāsını

⁷⁸⁹ Şüphesiz o şöyle buyurdu: Kul, tövbe makamını doğru yaparsa havf makamına naklolur, sonra salihler makamına, daha sonra müridlik makamına, daha sonra muhsinlerin makamına, daha sonra müştaklar (Allah'a kavuşmaya arzu duyanlar) makamına, daha sonra evliyalar makamına, daha sonra da Allah'a yakınlaştırılmış mukarreb kulların makamına nakledilir.

⁷⁹⁰ Kur'an: 56/10-11: "(Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler. İşte bunlar, Naim cennetlerinde (Allah'a) en yakın olanlardır."

nigāhdaşt kılmağ şerī‘at turur, kōngūlni kūdūretdin saqlamağ ʔarīqat turur. Şerī‘at mişl-i uluğ şeherdür. Anda maħalleler ve ʔaryeler bar. Bir menzil bar kim ⁷⁹² *الايمن بقعته ولها* Ve ʔarīqat anda sarāy mecmū‘ ħudūdları birle duħūl ve ħurūc barça andın toğar. Andağ kim birev ʔāfilesiz Ka‘beğā barsa arqasın mağrıbqā ʔoysa Ka‘bedin yırağ ʔalur. Egerçi yıllar ötse ol ʔā‘ide birle hergiz Ka‘bege yétmegey, maħrūm ʔalmağay kervān sālārsız bolmas érmiş. Pīr-i ʔarīqat kim gālib bolsa alarnıng şoħbetiğā ulansağ luţf-ı ilāhīdin behre bolur. ⁷⁹³ *يصلح لكم اعمالكم ويغفر لكم ذنوبكم* Bes şerī‘at ʔarīqanıng sırrı turur. Bes sırğā tégmēs şerī‘at ʔarīqat mübtedī mürīdğā turur. ⁷⁹⁴ *وهو الهدايته* *العصا قال رسول الله صلى الله عليه وسلم العصا اربعة الاو سنته الانبياء والثانى نيته الصلحاو والثالث قوة* ⁷⁹⁵ *الضغفأ والرابع ردالبلاء عداا صدق يا رسول الله* Şeyħqā kerek kim ‘aşā evvel kimlerge bérilgen ve kimniñg fermānı birle ayıp (124a) bilmek kerek. Evvel Teñgri fermānı *قيل ان العصا يعطى عشرة اصناف من الانبياء صلواة الله عليه السلام* Cebra‘īl ‘aleyhi’s-selāmğā bérdi. *الاول عصا آدم عليه السلام كانت تذكرة باذكار له من الجنة و بها يدفع السباع عن نفسه فكان فى يده تواضعاً منه و له برهان حجته و كانت يسبح لله فى كل يوم الف مرة و بكت على نفسها لخروجها من الجنة و كان اصل البكاء آدم عليه السلام من بكاء العصا و قال العصا تكى اخرقتها من الجنة و ان احق بالابكاء ان ابكى على ما خصيت فى لجنته فبكى حتى تاب الله عليه و عفا عنه و الثانى عصا ادريس عليه السلام و له فيها برهان و هى مدارسته الكتب فاذا انظر الى عصاه يذكره ما كان فى كتبه اذا لم ينظر فيما لم يقدر ان يقرأها ظاهرأ اذا نما درس ادريس من كتب اياته بسبب العصا حجته على اعداء الله و الثالث عصا نوح عليه السلام و له فى عصائه برهان و قطرة من الجنة علامته لما اراد الله ان يهلك قومه مبين من عساه قطر تان من الماء الاسود و قطرة من فوقه و فعلم نوح عليه السلام انه جا هلاك قومه فدخل السفينته و قال مجريم الذى من عصاه تحته و فوقه ماء اسود و الرابع عصاء ابراهيم عليه السلام كان (124b)*

⁷⁹¹ Ve sizin ilahınız yücelikte tektir.

⁷⁹² İman bir mevkidir ve onun yetmiş kapısı vardır.

⁷⁹³ *Kur’an*: 33/71: “(Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resultüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.”

⁷⁹⁴ O, Allah’ın bir hidayetidir.

⁷⁹⁵ Asanın beyanı hakkındaki fasıl: “Asa dördtür. Birincisi peygamberlerin kendinden geçmesi, ikincisi salihlerin niyeti, üçüncüsü zayıfların kuvveti, dördüncüsü düşmanın belasının püskürtülmesi.”

فى عصاه برهان و كان عصاه من ريحان الجنة ان طهارت خيراً فى يده ابراهيم عليه السلام و نبت له فلما خرج منها غصن و لم يكن عليه الفرقة و السمارحين رها من مراد قومه انهم ارادوا ان يرموه فى النار و اسلم قلبه الله رب العالمين و الخامس عصاً اسحاق عليه السلام و له آثار البشاره يا تيه يعقوب عليه السلام وهو ليضحك فلما استحق عصاه ضاحكا علم أنّ امراته يلد ولدًا اسمه يعقوب عليه السلام يعقوب القلوب على ما انا له من الحزن لا حبله و السادس عصاً محمد عليه السلام حجته له على قومه صارت خضر و نبت منها غصن و العرف و الثمار بالتمر فاكلوا منها و كلوا امن ساعته و من هو منها و نبت النخل فقال لها ثم الشبجان ثم صارة يوم حرب الطايفته سيفاً بقدرة الله تعالى فاعطأ لا بى و جانتة الانصارى فقتل مع الكفار فقتل من اعداء الله بذلفك المستبق سبعين

796 Bilgil kim 'aşā içinde on türlik 'ilm bar. Ol 'ilmni şeyh bolğuçı 'aşā bérürde bildürmek kerek bildürmeyin 'aşā bérse andağ bolğay kim güyā ki hū'āce kuluğa tayağ bérmiştek érte turup māl ve tavar karağıl témiş bolğay érte kopsaᅇg 'aşāni éligiᅇge alsāᅇg 'aşāni rāstlık (125a) üçün tutsaᅇg pisendide bolur sēn.

Fī beyāni 'l-edebi 'l-mürīd: Haberde andağ keltürüpdür kim Ḥāzret-i Resūl 'aleyhi 's-selāmğa medīnelik köᅇgli meşğul érdi, şahābelerni cem' kılıp ve alar birlen meşveret kıldılar. Her kişi bir némerse birle meşveret kıldılar. Selmān-ı Fārisī

⁷⁹⁶ Denildi ki asa on sınıf peygambere verilir. Birincisi Adem (a.s.)'ın asasıdır. O'na cennet hatırasını (zikirlerini) hatırlatıyordu. Onunla yirtıcı hayvanları def ediyordu. Onun elinde bir tevazu aracı oluyordu. Huccetine delil oluyordu. Her gün Allah'ı bin kez tesbih ediyordu. Cennetten kovulmasından dolayı ağlıyordu. Adem (a.s.)'ın ağlamasının asıl sebebi asanın ağlamasından dolayı idi, asa "cennetten çıkarılmaktan dolayı aklım başımdan gitti, ağlamaya en layık olan (husus), cennetten çıkarılmamdan dolayı ağlamamdır." dedi ve Allah onun tevbesini kabul edinceye kadar ağladı. Ve Allah onu affetti. İkincisi İdris (a.s.)'ın asasıdır. Onda, onun için apaçık bir delil vardı. O, onun kitap dolu okulu idi, asasına baktığı zaman kitaplarında olan şeyi hatırlıyordu. Bakmadığı zaman okumaya muktedir olamıyordu. İdris (a.s.) kendi kitaplarından Allah düşmanlarına karşı asasının huccet olması sebebiyle ders okuyordu. Üçüncüsü Nuh (a.s.)'ın asasıdır. Onun asasında, Allah'ın kavmini helak etmeyi murad ettiğinde bir alamet ve apaçık bir delil vardı, asasında iki katre, kara sudan bir katre ve cennetten de bir katre, vardı. Nuh (a.s.), kavminin helak olma zamanının geldiğini anladı ve gemisine bindi. Asasının üstünde ve altında kara su vardı. Dördüncüsü İbrahim (a.s.)'ın asasıdır. Onun asasında bir delil vardır. Onun asası cennet kokusundan idi. İbrahim (a.s.)'ın elinde kendisi için yeşerirdi. Ondan bir dal çıktığı zaman üzerinde bir fark olmadı. Kavmi onu ateşe atmayı murad etti ve o, kalbini alemlerin rabbi olan Allah'a teslim etti. Beşincisi İshak (a.s.)'ın asasıdır. Onun için Yakub (a.s.)'ın geleceğine bir beşaret vardı. Asasının gülmesi ile hanımının bir çocuk doğurduğunu ve isminin Yakub olduğunu bildi ve güldü, sevindi. Altıncısı Muhammed (a.s.)'ın asasıdır. Kavmine karşı onun hucceti idi. Yeşerdi ve ondan bir dal bitti, hurma meyveleri bitirdi, ondan yediler, hurma çıktı. Sonra savaş günü Allah'ın kudretiyle kılıca dönüştü. Onu verdi, kafirlerle savaştı, Allah'ın düşmanlarını öldürdü. Yetmiş kişi cennete girdi. Ve şeyh dedi ki: (Bu ibarenin devamı Türkçe olarak verilmiştir.)

raziya'llāhu 'anh aydı: “Yā Resūlu'llāh! Bizniñ ata babalarımızniñ 'ādeti ol kaçan kim şehrimizge kaçd kılsalar kal'a tégresiğa handağ qazar érdük ve anıñ birle düşmenni def' kılar érdük.” Resūl 'aleyhi's-selāmğa bu söz hoş keldi, handağ āğaz kıldılar. Bu handağ içinde bir taş peydā boldı bir néçe metīn urdılar aña kār kılmadı. Şahābeler mütehayyir boldılar. Resūl 'aleyhi's-selām metīni alıp handağğa kirdiler. Ol kün Resūl 'aleyhi's-selāmğa üç kün érdi kim ta'am yémep érdiler. Bī-tāqatlıqdın mübārek qarınlarığa taş bağlap érdiler ki münāfıklar açlıqnı bilmesün téyü. Kaçan kim metīni kollarığa aldılar érse *bi-smi'llāh* téyü evvel metiñge ol taşka urdılar. Uşal taşdın nūrı peydā bolup maşrıq tarafığa münteşir boldı. 'Acāyibler ve ğarāyibler temāşā kıldılar. Ékkinçi metīn (125b) urdılar mağrıb sarığa ol nūrı intişār kılip mağrıbdığı merdümler ve kaçırılar cümle nümāyān boldı. Üçünçi metīn urdılar érse Rūm tarafığa intişār bolup ol vilāyetdğı 'acāyibler ve ğarāyibler nümāyān boldı. Törtünçi metīn urdılar nūrı intişār tāfip Hindūstān tarafıdğı köşk ve kaçurlar nümāyān boldı. Andın sonğ bularnı te'vīl kıldılar ki inşā'llāh envāriğe evvel āhīr taş intişār bolup né yerge kim yétipdür. Heme selāmğa müşerref bolğusıdur. Béşinçi metīn urdılar taş pāre pāre boldı. An Hāzret 'aleyhi's-selāmniñ mübārek çehreleri 'arağ-ālūd boldı. Nā-gāh bā-emr-i perverd-gār bādı qopup derhareket bolup Resūl 'aleyhi's-selāmniñ dāmenlerini bir kūşesin pervāz bérdi érse Cābir raziya'llāhu 'anhniñ közi an Hāzretniñ mübārek işkemleriğa tüşti érse taşnı fūta birlen mażbūt kılipdurlar. Bu hālñi Cābir raziya'llāhu 'anh körüp közleridin yaş mişl-i deryā-y-ı mevvāc revāne boldı. Bā-çeşm-i giryān ve sīne-i biryān bolup üylerige keldiler ve aydılar kim: “Éy za'ife! Bu kün mén 'acāyibler kördüm. Héç vaqt mundağ işni müşāhede kılganım yok érdi. Körer mén kim (126a) Resūl 'aleyhi's-selām açlıq zorıdın münāfıklar bilmesünler tép mübārek işkemlerige taş bağlapdurlar. Émdi héç ta'am bar mu kim an Hāzretni üyge tekliif kılsağ?” Za'ifesi aydı: “Bir oğlağ yana bir batman arfa unı bar turur.” dédi érse Cābir rāzı şādmān bolup an Hāzret

şalla 'llāhu 'aleyhi ve sellemniᅡ hizmetleriġa barıp iltimās kıldı kim: “Yā Resūlu 'llāh! Biz kemīne sizniñ hadimlerniᅡizdin turur miz, 'ināyet kılıp bizniñ külbeġa kadem rencide kılsaᅡız.” tēp yıġlap turup icāzet tiledi. An Hāzret aydılar: “Yā Cābir! Biz bu ġalāyıķnı kıoyup tenhā barmas miz. Né miķdār ta'āmniᅡ bardur?” Cābir razıya 'llāhu 'anh aydılar: “Bir oġlaķ tōrt batman arfa unı bardur.” Resūl 'aleyhi 's-selām ġoş bolġay dēp icābet kılıp Cābirniᅡ ġaķķıda du'ā-y-ı ġayr kıldılar. Éy Cābir! Bizler kaçan bargandıñ sonġ tenürniᅡ aġzın açķay sēn. Ol kün an Hāzret birle miᅡ ēkki yüz şaġābe bar ērdiler. El-ķışsa: Hemeleri Cābirniᅡ ziyāfetiġa bardılar. Cābirniᅡ üyiniᅡ aldı mekān-ı vasi' ērdi ve şuffe-i refī' anda ġalķa tutup olturdılar ammā vaķtı ki Cābir üyge **(126b)** kēlip oġlaķnı zibġ kıılurda ēkki nā-reside oġlanları ġāzır ērdi. Kaçan kim zibġdin fāriġ boldı ērse ēkki nā-reside tam üstiġa oynap çıkıp ülkeni kiçik inisige aydı: “Sēn atam soyġan oġlaktēk bolġıl, mēn sēni boġuzlayın.” tēp aydı. Kaçan kim oyun birle bıçaķ boġzıġa kıoydı ērse başı kēsilip cān bērdi. Anı körüp ülken oġlan kıorķup özin tāmđın taşlap ol hem öldi. Anası nā-gāġ taşķarı çıkıp körer kim ēkki oġlanı biri mezbūġ ve biri mecrūġ bolup ēkkisi hem ölüp kıalıpdur. Ol za'ife köp şāliġa ve şābire ve rāziye ērdi. Taķđir-i ilāġiġa rāzı bolup ol ferzendlerin bir köhne kilimge urap gencinede kıoydı, pinhān kıldı. H'ç kim bu vāķı' adın ġaberdār bolmadı. Belki Cābir razıya 'llāhu 'anh hem bilmedi ve ta'ām müheyyā kıılmaġına meşġül boldı. Kaçan kim an Hāzret şalla 'llāhu 'aleyhi ve sellem tamām-ı yārānları birle uşal meydānda kıarār tapdılar. El-ķışsa: Ta'ām ġāzır kıldılar. An Hāzret ġVāġladılar ki ta'āmġa meşġül bolġaylar derġāl Cebrā'ıl 'aleyhi 's-selām ez nezd-i rabbü'l-'ālemīn nāzil bolup aydı ki: “Yā Resūlu 'llāh! ġaķ tebareke ve te'ālā ba'daz selām saᅡġa aytur kim ġabībim Muġammed, Cābirniᅡ oġlın ġhān üstiġa ġāzır **(127a)** kıılmaġunça ta'ām tenāvül kıılmasun.” An Hāzret aydılar: “Yā Cābir! Ékki ferzendleriᅡni fi'l-ġāzır kııl, tā alar kēlmeşe ta'ām yemes miz.” tēdiler. Cābir ēkki ferzendlerin sorap za'ifesiġa kıirdi za'ifesi yıġladı. Cābir “Nēge yıġladıᅡ?”

tédi. Aydı: “Ékki oğlanlar şahrâğa yeñgi oynap kêtîp érđi. Mebādā alarnı tafîp kélmegünçe an Hâzretniñ ħâţır-ı şerîfleri melâl ve nekr enîĸ bolmağay.” dép yığlar mén. Hâletim alarnıñ şahrâğa barmışlarınıñ ‘özrin an Hâzretke kılıñg tédi. Câbir razıya’llâhu ‘anh barıp aydı ki: “Yâ Resûlu’llâh! Ékki ferzendler yeñgi şahrâğa bargen éken an Hâzret yana ħVâhladılar ki ta‘âm yegeyler. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm yana nüzûl kılıp aydılar ki: “Yâ Muĥammed! Câbir’niñg ékki oğlı helâk bolupdur, za‘îfesi gencînede yaşurup koyupdur. Sizniñ mübârek ħâţırınıñız melûl bolup ta‘âm munţazır bolmasun.” tęp şahrâğa barganı ğalaţdur. Émdi alarnı çarlañg, ĸudret-i Ĥudânı temâşâ kılıñg.” Andın soñg an Hâzret: “Yâ ibnî, yâ ibnî!” dép âvâz kıldılar. Ĥaĸ celle celâluhuniñ emri birle *lebbeyk yâ Resûlu’llâh* tęp ħâzır boldılar. Andaĸ tâze ve ħandân ğüyâ uyĸudın yana bîdâr bolmışték. Ĥaĸ te‘âlâ aydı: “Her bende-i mü’min ménîng dergâhıma yaĥşılıĸ kılsa andın ménîng (127b) rızâlıĸım tilese ol bendeni zâyî‘ kıлмаğay mén. Câbirniñ ferzendleriĝa dü bâre cân a‘tâ kıldım. Anıñ üçün ol cisimniñ ħoşvaĸtıĝıda bir oğlaĸ tört batman arfa unın şarf kıldı.” va’llâhu a‘lem. Şeyĥ kaddesa’llâhu rûĥahu aytur: “Mürîd taĸı şeyĥ ħizmetide nezr hediye keltürüp şıdĸ birle tursa.” Câbir razıya’llâhu ‘anh oğlanları tirilmışték anıñ köñgli tirilip her küni ħâceti dergâh-ı ilâhîdin müheyyâ bolsa ve her né tilegi dergâh-ı ilâhîde maĸbûllıĝa yétüşse ve taĸı meşâyıĸlarınıñg rûĥı mededkâr bolsa héç ‘acîb ve ĝarîb bolmağay. قوله تعالى ان الله ولي

⁷⁹⁷النور منين

⁷⁹⁸فصل در بیان فضیلت ... قال النبی علیه السلام لقمته فی کبد جایع خیرن عبادته سبعین سنته Ya‘nî mü’min birer loĸma ta‘âm bérse açĸa şevâbı ziyâderâĸ turur yétmiş yıllıĸ ta‘atdın, cân bérmeĸ anĝa âsân bolur ve yana an Hâzret aydılar ki: “Her kim ehlu’llâhğa birer loĸma

⁷⁹⁷ Allah, veliyyü’n-nurdur, dosttur. Bu, bir aydınlıĸtır.

helva bérse şevâbınıñ hisâbı bolmağay, bî-su’âl ve bî-hisâb dâhil-i cennet bolğay.”

‘Âişe razıya’llâhu ‘anha aytur Resûl ‘aleyhi’s-selâmdın her kim birâder-i mü’minga birer aş-kedü bérse şevâb bî-nihâyet hâşıl bolur. Aş-kedü néçe hâşiyetler bardur. Her kim aş-kedüni (128a) yése ğamdın bî-ğam bolur. Közning nûrı ziyâde bolur, duymağı kavî bolur, hıfzını ziyâde dése şehvetni ziyâde kıılır, cesedi pâkize bolur. Yâ ‘Âişe! Müsülmânlardın her kişi aş kedü yémese h^vâh ér ve h^vâh hâtün kavî şehveti kim bolur ve her kim aş kedü yése yétmiş miñg derece bergey ve yétmiş miñg günâhsı mağv bolur. Ve yétmiş miñg derece behiştde bergey. Ve yana aydılar: “Yâ ‘Âişe! Her kim aş kedü yése derhışm, derredd-i halk, derredd-i şikem, derredd-i servküş bolmağay. Ve yana mecnün hırâm bolmağay. Nağldur ki Ya’küb ‘aleyhi’s-selâm goşt-i biryân kerde yér érdiler. Bir za’ife-i hâmile-dâr andın öter érdi, nazarı tüşti, andın ârzü kııldı. Ya’küb ‘aleyhi’s-selâm aydı: Sên üyünge barğıl, mén yibereyin.” Ol za’ife bardı. Ya’küb ferâmüş kııldı. Ol za’ife ol ârzü sebebidin keselğa çalıdı. Oğlan taşladı lâ cerem ol kışâş érdi ki Yüsufını andın cüdâ kııldı. Nağldur ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm Sâre razıya’llâhu ‘anha ‘ağd kıılıp aldılar. Néçe müddetler ferzend bolmadı. bir gösâleni perveriş kıılıp érdiler ve anğa köp mihrbânlık kıılır érdiler. Vaqti bir mihmân keldi. Hâzret-i İbrâhîm, Sâreğa aydılar: “Bizniñ katımızda bu gösâledin hûbrağ némerse yokdur. Munı (128b) <munı> bismil kıılsağ. Andağ kııldılar érse Hâğ sübhânehu ve te’âlâ ol gösâle özide Sâreğa İshâğ atlık <atlık> ferzend kerâmet kııldı. Mihter-i Cebrâ’îl işâret bérdi: ⁷⁹⁹ قوله قوله تعالى لن ⁸⁰⁰ Bu âyet bu vâkı’anıñ taqrîbidin turur: قوله تعالى و بشرناه باسحاق نبياً من الصالحين

⁷⁹⁸ “Aç bir kimseye yedirilen bir lokma yetmiş yıllık ibadetten daha hayırlıdır.” anlamına gelen bu hadis, *Riyâzû ş-şâliħînde* TIRMİZİ’den rivayetle (C 2, nu. 1270) : “Bir kimse oruçluyu iftar ettirirse, oruçlunun sevabı gibi sevap kazanır; oruçlunun sevabından da hiçbir şey eksilmez.” şeklinde geçmektedir.

⁷⁹⁹ *Kur’an*: 37/112: “Salihlerden bir peygamber olarak O’na (İbrahim’e) İshak’ı müjdeledik. Kendisini ve İshak’ı mübarek (kutlu ve bereketli) eyledik. Lakin her ikisinin neslinden iyi kimseler olacağı gibi, kendine açıktan açığa kötülük edenler de olacak.”

⁸⁰⁰ *Kur’an*: 3/92: “Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir.”

تناالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون Yağşılardın bolğay sên. Ol némerse ki sên anı dost tutar sên. Anı Hâk te'âlâ yolıda nafağa kıлмаğunça ...⁸⁰¹ kaçan kim tilesenġ uyğuda ya câme-i ħVâbğa kirürde evvel tahâret kılıp andın soġğ yétti mertebe ve ş-şems⁸⁰² sûresini ve yétti mertebe sûre-i ve l-leyl⁸⁰³ ve yétti mertebe kul hüva llâhu eħad⁸⁰⁴ okusun ve yana bir kavld e sûre-i ve ş-şems birle ve t-tîm⁸⁰⁵ her kimerse okumış bolsa ol kéçe tüşinde körüpdür her némerse ki tilepdür. Ammâ yaturda öġğ ħolın basıp yüzün ħible țarafığa kılgay. Eger ol kéçede körmese düvim ya sevüm ya çehâr ya pencüm ya heftüm kéçe körer. Eger köre bilmese okumışda ya vuzu' da noğşân bolmış turur. Her kaçan kim bâzârdın üyge kélsenġ bi-smi'llâhi'r-raħmân tép tâ ki dîv yoğarı çıkğay, eger aymasaġğ dîv hemrâhıġğ bolur ve şirket her umurda ve her vağt üyünġe kirür bolsaġğ ehl-i ħâneğa selâm kılgay sên. (129a) Bu sünnet turur, üyünġe bereket turur. An Ĥazret şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem aydılar: "Dîv turur kim atı Zünbür turur. İblîsniġğ zürriyyetidin turur." Eger bir kimerse üyge kirmek tilese selâm kılmasa ve bi-smi'llâh demese ol dîv ehl-i ħäneniġğ 'aybların ol şâhib-i ħâneğa körgüzür. Ol sebebdin alarnıġğ arasında fitne fişğ koğğalur. Ve yana her vağt suv içmek tilesenġğ gerek kim bi-smi'llâh tép aytmâğ ve üç dem alıp içmâğ sünnet turur.

Der Beyân-ı Fazîlet-i Şalavât: Resül 'aleyhi's-selâm şağbelerğa aydılar ki:

"Kimerse bolğay mu aralarıġğızda şabâğdın tâ şâm loğma yép bir künlik rûze şevâbın

⁸⁰¹ Metinde mürekkep dağıldığı için bu kelime okunamamaktadır.

⁸⁰² Kur'an-ı Kerim'in doksan birinci suresidir. Mekke döneminde inmiştir. On beş ayettir. Sure, adını birinci ayetteki "eş-Şems" kelimesinden almıştır. Şems, güneş demektir.

⁸⁰³ Kur'an-ı Kerim'in doksan ikinci suresidir. Mekke döneminde inmiştir. Yirmi bir ayettir. Leyl, gece demektir.

⁸⁰⁴ İhlas suresi kastedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in yüz on ikinci suresidir. Mekke döneminde inmiştir. Dört ayettir. İhlas, samimi olmak, dine içtenlikle bağlanmak demektir. Allah'a bu surede anlatıldığı şekilde inanan, tevhit inancını tam anlamıyla benimsemiş ihlaslı bir mü'min olacağı için sure bu adla anılmaktadır.

alsa ve kimerse bolğay mu ki taṅg atğunça uyup rāḥat kılıp kıyām-ı şeb şevābın tapsa?” Aşḥāb su’āl kıldılar: “Yā Resūlu’llāh! Nétek turur?” An Ḥāzret aydılar kim: “Her şabāḥ maṅga on yolu şalavāt yiberse Ḥaḳ celle ve ‘alā ol bendeğa bir künlük rūzeninḡ rūze şevābın bérür. Her kim takiyye kılurda maṅga on yolu şalavāt yiberse Ḥaḳ sübhānehu ve te‘alā kām ehlini[ṅ] şevābın bérür.” Eger şalavātu’llāh-i te‘alādın bolsa raḥmet mağfıret turur va’llāhu a‘lem.⁸⁰⁶ قال النبي عليه السلام من صلى على مرة لم يبق من ذنوبه مرة⁸⁰⁶ انشأ الله تعالى

Bābü ’l-ḥāmis ‘aşere fī beyāni ’l idrāk-i leyleti ’l-‘ıyd⁸⁰⁷

قال الله تعالى يوم ندقوا (ب ١٢٩) كل اناس بامامهم فمن اوتى كتابه⁸⁰⁸ قال النبي عليه السلام خمس ليال لاترو الدعاء فيهن ليلتة الجمعة وليلتة الاول من الوجب وليلتة النصف من الشعبان وليلتة القدر⁸⁰⁹ قال النبي عليه السلام من احب قوما حشره منهم⁸¹⁰ Ya‘nī Ḥudā-y-ı ‘azze ve celle kelāmda ḥaber bérür kıyāmet küni āmennā ve şaddaḳnā,⁸¹¹ ثم يميتكم ثم يحييكم⁸¹¹ nidāsın kılgandıñ sonḡ ündeğay barça ādemlerni imāmı birlen ya‘nī piş-revleri birlen. Bes taḳı meşāyıl-ı māzī sultānu ’l-‘arīfın İsmā‘ıl Ata raḥmetu’llāhi ‘aleyh atlıḳ ‘azizler bu beyān kılmış tünlerni mürīd ve

⁸⁰⁵ *Kur’an-ı Kerim*in doksın beşinci suresidir. Mekke döneminde inmiştir. Sekiz ayettir. Tin, incir demektir.

⁸⁰⁶ “Kim bir kez namaz kılsa inşallah onun hiç günahı kalmaz.” manasına gelen bu hadis *Riyāzū ş-şāliḥ*’de (C 2, nu. 1046) “Allah Teala, namaz sayesinde günahları siler.” şeklinde geçmektedir.

⁸⁰⁷ On beşinci bölüm, bayram gecelerinin idrakinin beyanı hakkındadır.

⁸⁰⁸ *Kur’an*: 17/71: “Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse onlar en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar.”

⁸⁰⁹ Hadis: “Duaların geri çevrilmediği beş gece vardır: Cuma gecesi, Recep ayının ilk gecesi, Şaban ayının ortasındaki gece ve Kadir gecesi.” Beş geceden bahsedilmiş ama beşincisi söylenmemiştir. Bu ifade *Rāmūzū l-ehādīste* (s. 123, nu. 960) “Dört gün vardır ki geceleri gündüzleri gibidir, gündüzleri de geceleri gibidir. O günlerde Allah için yapılan yeminlerde durulur, köleler azat edilir ve bolca sadaka verilir: Kadir gecesi ve onuncu sabahı, arefe gecesi ve onuncu sabahı, Şaban ayının on beşinci gecesi ve onun sabahı, Cuma gecesi ve sabahı.” şeklinde geçmektedir.

⁸¹⁰ “Kim bir topluluğu severse onunla haşredilir.” anlamına gelen bu hadis, BUHARİ’de (*Edeb*: nu. 96); MÜSLİM’de (*Birr*: nu. 165); TİRMİZİ’de (*Zühd*: nu. 50) ve HAKİM’de (*Müstedrek*: IV, nu. 171) “Kişi, sevdiği şey ile haşrolur.” şeklinde geçmektedir.

aşhâblarğa vazîfe kılmışdur. Muqtedâtek iktidâ kılsa ⁸¹²من احب قوما hadîsi birle şeyhni imâm bilip süyseler cân ve ten i' tikâd ve ihlâş birle turup bu vazîfe tünlerni ihyâ kılip zikr-i Hudâ birle bolsalar 'araşât künide ol şeyhniḡ gürühıda bolup Muḡammed Resûlu'llâhniñ mübârek 'alemi astında taḡarrüb kılsa 'âşî ve câfî 'isyânlarığa âlûde bolmış şūfîlerniñ yazuqların kécürse 'acîb ve garîb bolmağay. Ammâ bu sa'âdet aydı ve <ve> devlet-i sermedî ol aşhâb üze turur ki cümle işi müşâhede-i cemâl ve vişâl-i şeyh-i kâmil bolup tilegini ⁸¹³من يعتصم بالله فقد هدى الى صراط من يعتصم بالله فقد هدى الى صراط vaḡtıda tilegi bolur ve ⁸¹⁴من يستقيم penâhı içinde bolup tilese murâdğa yéter (130a) elbette. Nétek kim İsmâ'îl Ata rahmetu'llâhi 'aleyh ḡalvet farîzasını bizge işâretde icâzet birle 'ıyd tünlerini vazîfe kılip ervâḡ hâzır bolup tileklik şūfîler üçün Ḥaḡ te'âlânı yâd kılip ⁸¹⁵غا والمحبين فى محبتى ga muḡhib bolup ⁸¹⁶عند ذلك الصالحين تنزىل الرحمةه Ol rahmetdin cümleğa naşîb bolsun téyü tarîḡat-ı şūfî ⁸¹⁷ليلاً و نهارا 'ıyd şâmlarını vazîfe kılmışlar kim zikr-i perverd-gârını ḡalka urup 'ışḡ-ı muḡabbet zevkı şevkı birlen üç yüz altmış tamurlar ... ⁸¹⁸ birlen zâkir bolup zikr aytsalar Ḥaḡ sübhânehu ve te'âlâ 'inâyet kılip ol 'âşıḡniñ vüçüd-ârâ héç yazuḡ kalmas. Nétek kim an Ḥazret aydılar: ⁸¹⁹من قال الله مرة لم يبق من ذنوبه ذرة

قال الشيخ رحمته الله عليه اول ما يؤمر به المبتدى احكام وظيف فى ليلته المباركته و هى ليلته العيدين و ليلته الاول من الرجب والرابع عشر من الشعبان حتى يصح فى هذه الليلته الليال خلوته ولا يصح صوت الاباكل الحلال ولا يصح الخلوات الابدأ احق الله ولا يصح الخلوة الا ذاتهم حق العبدولا يصح الخلوة الاو حفظ

⁸¹¹ Kur'an: 30/40: "Allah sizi yaratan sonra size rızık veren sonra sizi öldürecek ve daha sonra da diriltecek olandır. Allah'a koştüğunuz ortaklardan, bunlardan herhangi bir şeyi yapabilen var mı? O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir."

⁸¹² "Kim bir topluluğu severse." Anlamına gelen bu ibare ile bu ibarenin geçtiği hadis-i şerif kastedilmiştir.

⁸¹³ Vakit, kılıçtan keskindir.

⁸¹⁴ Kim Allah'a sıkı sıkı bağlanırsa Allah onu dosdoğru yola iletir.

⁸¹⁵ Benimle muhabbeti sevenler.

⁸¹⁶ Salihlerin arasında rahmetin inışı söz konusudur.

⁸¹⁷ Gece ve gündüz.

⁸¹⁸ Metinde silik çıktığı için bu kelime okunamamaktadır.

⁸¹⁹ Kim bir kez Allah derse onun günahlarından zerre kalmaz.

⁸²⁰ الجوارح Andağ kim *Qur'ānda* işāretdür ki: ⁸²¹ تثبت لكم الذرع Ya' nī körer sēn ba' zı dāneni kim çigit meᅅgizlik üç künde çıkar. Mücāhedesi kattık üçün ba' zı nohut şıfatlık kırk künde **(130b)** çıkar. İsmā'īl Ata rahmetu'llāhi 'aleyh ayturlar ehl-i irādetka taqı vazīfe kılmışlar şāmlarını ihyā kılip çigit meᅅgizlik 'işyān perdesini yarıp muᅅabbet mağzını şāf kılip şeyᅅ terbiyeti birle meşāyihlar rūᅅın ᅅāzır körup ᅅaᅅ yādı birle bolsa tazarru' ve ᅅuşū' nūrı birle bildürür. ⁸²² اودعوا ربكم تضرعاً و خفيته Her né kim perverd-gārdın tilese meşāyih rūᅅı şāfi' bolup ᅅaᅅ celle ve 'alā murādın ve ᅅācetin yétkürür bolsa héç 'acīb ve ᅅarīb bolmağay. ⁸²³ قوله تعالى اودعوني استجب لكم ᅅudā-y-ı te'ālādın kim tiledi tapmadı ve yana kim du'ā kıldı kim icābet bolmadı. Meşāyih nefsi turur kim bahāne izāsı érmes, bahāne izāsı turur. Ve taqı öziᅅni dāne meᅅgizlik kılip meşāyih ᅅalvetige kirgil pāk kılır sēn her kim pāk bolur ᅅudā-y-ı te'ālāğa yaᅅin bolur dāne-i suv birle bolur sēn taqı ceᅅd kılgıl. ᅅaçan kim meşāyih vezāifi bolsa ᅅalvet meydānıda 'ışᅅ çevᅅānın oynayu kélseᅅ evvel ihlāşıᅅnı şāf kılgıl. Andın soᅅᅅet ᅅılvetiᅅa dāᅅil bolup ᅅaᅅ te'ālāğa yaᅅin bolᅅıl dāne-i pāk bolup ādemlerᅅa yaᅅin bolᅅan kibi ᅅaçan kim dāne-i murdār bolsa ādemiler soᅅbetige ᅅābil ve şāyeste bolmağay. Fehm kılsaᅅ dāne-i suv birle perveriş bolᅅan ᅅürünc. Resūl **(131a)** 'aleyhi's-selām aydılar kim alar zemeni témiş ᅅükmi ol érdi kim bir tūni mübārek saᅅallaradıñ bir némerseni ᅅaşāk tép aldılar baᅅarlar ᅅürünc bolupdur. Anıñ üçün Resūl 'aleyhi's-selāmıᅅ közleriniñ yaşı bisyār aᅅar érdi. Üküş tazarru' ve zārī birle bisyār yıᅅlayur érdi. ᅅaçan kim uyᅅudın bīdār bolsalar ᅅayu āyet mübārek tillerige kélse anı oᅅur érdiler. Bir kün an

⁸²⁰ Şeyᅅ (r.a) şöyle demiştir: “İlk emredilen şey mübarek bir gecedeki vazife hükümlerine başlamaktır ki o gece iki bayram gecesidir. Bir gece, Recep ayının ilk gecesı, Şaban ayının on dördüncü gecesidir ki bu gecedeki geceleme, onun halveti oluncaya kadar saᅅil olur. Kavuşturana helal bir ses olması saᅅil deᅅildir. Uzun uzadıya halvetler saᅅil deᅅildir. Halvet ancak hakiki kullukla olursa saᅅil olur ve yine ancak halvet azaları korursa saᅅil olur.”

⁸²¹ Sizin için ekinler bitti.

⁸²² *Kur'an*: 7/55: “Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.”

Ḥazret şalla 'llāhu 'aleyhi ve sellem kiyür érdiler. Mübârek tillerige bu âyet keldi kim: ⁸²⁴ ان تعذبهم فانهم عبادك و ان تغفر لهم فانك انت الغفور الرحيم téyü âheste âheste taṅg atqunça oqup mübârek közleridin arıg menġizlik yaş revân bolur érdi. 'Āiše razıya 'llāhu 'anha aydılar: “Şabâḥ kıoptum érse mübârek cāyları lāy bolup turur.” Émdi éy 'aziz! Ḥaḳ te'ālāniñ dostı ḥavf birle mundaġ yıġlasa sên şūfılık da'vāsın kıılır sên, ḥavf birlen közüñdin bir kıatre yaş çıqmas, köñlüñni fāriġ tutar sên ve yana meşâyılı ħizmetini terk kıılıp kāhillik peşe kıılır sên. Naḳldur ki Şeyḫ Bayezid-i Bistāmī raḥmetu 'llāhi 'aleyhdin sāili su'āl kııldı ki: “Yā şeyḫ! Bütün ér kıayu turur ve yarım ér kıayu turur?” Cevāb aydılar ki: “Üç kündin soñg kélgil ki (131b) cevāb aytayın.” Üç kündin soñg keldi érse körer kim şeyḫni tābüt içinde kıoyup köterip barur. Sāil sā'atī tefekkür ve taḥayyürde boldı. Şeyḫniñ cenāzesi aldığa barıp aydı ki: “Yā Şeyḫā! Su'ālimga cevāb aygıl ki va'de kıılıp érdiñg.” Ve şeyḫ tābütin baş köterip aydı ki: “Éy şūfī! Kāmil ér biz turur miz ve ĩmānımıznı alıp barur miz.” tép başların yana tābüt içige kıoydılar. Émdi bu naşâyılığın murād ol turur kim her kim irādetde ĩmānın özi birle aytsa tamām ér ol turur. İbn-i 'Abbās razıya 'llāhu 'anh rivāyet kıılır an Ḥazretin aytur her kim érse 'arefe tünlerini ihyā kıılıp Ḥaḳnıñ zikrin ⁸²⁵ فاذكروني اذكركم Mevlā te'ālā ol tünlerde kıamuḳ enbiyā ve evliyālar ki kéçmişler ḥāzır kıılır. Ol tün ol meclisde ḥāzır bolğan enbiyā ve evliyālarınġ rüḫları ehl-i meclis birlen muvāfaḳat kıılıp du'āga kıol köterürler. Ol ehlinġ tilegin ve murādın Ḥaḳ sübhānehu ve te'ālā ḥāşıl kıılır, yazuqidın ⁸²⁶ كيومن ولدت من امه müberrā bolur. Ol tünde héç kimniñ du'āsın red kıılmas. Anıñg üçün ḥātem-i

⁸²³ *Kur'an*: 40/60: “Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir.”

⁸²⁴ *Kur'an*: 5/118: “Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarıdır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin dedi.”

⁸²⁵ *Kur'an*: 2/152: “Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin.”

⁸²⁶ Annesinden doğduğu günkü gibi.

evliyā İsmā‘īl Ata rahmetu’llāhi ‘aleyh bu vazāiflerni aşhāb ve şūfīlerge sünnet kılmışlar, Hāḫḫa zıkrde oturup Hāḫ sūbhānehu ve te‘ālāni yād kılgaylar.⁸²⁷ واذ امرهم⁸²⁷ hadişiğa ‘amel kılıp ve dāhil bolup Resūl (132a) ‘aleyhi’s-selām aydılar: “Aymış derecedin tafip ve taḫı meşāyihlar zümresidin bolsa héç ‘acīb ve ğarīb bolmağay.” Emīrū’l-mü’minīn Ebā Bekr-i Şiddīḫ aymışlar ki behişt içinde bir bostān yaratıp turur, kıızıl yāḫutdın perdeleri sündüs istebraḫdın taḫı her bostān içinde yüz köşk ve her köşknīñ başında bir ḫubbe-i ebyaḫ ornatmışdur. Bu şıfat birle behişt her künde ārzū-mend kıılır ki ménīñg ehlim tevān-ger turur, hergiz dervīş bolmağay cāvidān tiriğ turur her kim ...⁸²⁸ bolmas bolmaḫ yok. Her kışi kim ol köşk égesi bolsa dāim civān turur, pīr bolmas. Émdi mundağ evşāf-ı ḫamīde birle zıkr kıılınmış cennet andağ kimersege turur kim ‘ıyd tünleri meşāyihlarnīñ sünnet vazīfelerini kılıp ğāfillıḫ kıılmadı Hāḫ celle ve ‘alānīñ zıkrige meşğul bolsa bu derecelerni aḅga ‘atā kılgay inşā’llāhu te‘ālā. Hıvāce İmām Seraḫsī rahmetu’llāhi ‘aleyh *Mebḫūḫ* atlıḫ kitābnīñ içinde kéltürüp tururlar ki emīrū’l-mü’minīn ‘Alī razıya’llāhu ‘anh Resūl ‘aleyhi’s-selāmdın rivāyet kıılırlar her kimerse ihlāş ve i’tiḫād birle ‘ıyd namāzıdın sonḅ ḫuḫbedin sonḅ dört rek‘at namāz oḫusa Hāḫ sūbhānehu ve te‘ālā yér yüzinde her né onmış otlar sāniça ol bendege kerāmet kıılır.

اللهم انى اسألك تيسر من كل عسير عليك يسيراً انشأ الله تعالى تمت الكتابته مسمى ا لحديقة

العارفين⁸²⁹

⁸²⁷ Onlara cennet bahçesini emrettiği zaman.

⁸²⁸ Bu kelime, silik çıktığı için okunamamaktadır.

⁸²⁹ Ey Allah’ım! Zor olan her bir şeyi kolaylaştırırsın. Senden gelen bu kolaylıkla *Ḥadiḫatü’l-‘Arifīn* isimli eserin yazımı tamamlandı.

3.4. Sözlük

A		ald	: ön
ābādān	: (f) şen, mamur	‘ale’d-devām:	(a) sürekli, daimi
ābile	: (f) su kabarcığı, sivilce	‘alem	: (a) nişan, alamet
ābkeş	: (f) su çeken, kevgir	‘ālī	: (a) yüce, ulu
abuşka	: kadının kocası	a‘māl	: (a) ameller
‘acāibāt	: (a) normale aykırı gelen	amān	: (a) eminlik
aççığ	: acı	‘āmīl	: (a) sebep, işleyen
ādemi	: (a) insanoğlu	ān	: (a) pek az bir zaman
ādīne	: (a) cuma günü	anar	: nar
āftāb	: (f) güneş	an-çünin	: onun gibi
āgāh	: (f) bilgili	andağ	: öylece, onun gibi
ağniyā	: (a) zenginler	andağ	: öylece, onun gibi
aḥbāb	: (a) dostlar	anīng	: onun
aḥtar-	: aramak, araştırmak	‘arağ	: (a) ter
‘aḳabe	: (a) geçilmesi güç geçit, engebe	ārām	: (f) karar kılma
aḳall	: (a) pek çok	‘araşāt	: (a) mahşer yeri
aḳvāl	: (a) lakırdılar	ārāste	: (f) süslenmiş
a‘lā	: (a) daha, en, yüksek	arığ	: pak, arı
alar	: onlar	‘arız	: (a) gelen
ālāyiş	: (f) bulaşma	ārī	: (f) evet
		arzan	: (a) enine, genişliğine
		āsān	: (f) kolay
		aşfiyā	: (a) samimiler, temizler

asıġ	: fayda	bahāyim	: (a)dört ayaklı hayvanlar
aşhāb	: (a) Hz. Peygamber'in arkadaşları	baḥīl	: (a) cimri
‘aşıde	: (a) bulamaç aşısı	baḥşāyīş	: (f) bağışlama, ihsan
āsmān	: (f) gök, sema	bā‘iṣ	: (a) sebep olan, gönderen
ast	: alt	bar	: var
āsūde	: (f) rahat, dinç olan	bar-	: varmak
ata-	: isim vermek	barça	: her bir, hep, bütün
‘aṭā	: (a) ihsan, bağış	bāre	: (f) defa
‘aṭā’ullāh	: (a) Allah vergisi	baīr	: (a) görüp anlayan
‘āşir	: (a) onuncu	bā-vücūd	: bununla beraber
‘avāīk	: (a) engeller, müşküller	bāz	: (f) tekrar, yine
‘avām	: (a) herkes, cahil	becā	: (f) yerine getirmek
ay-	: söylemek	be-dürüstī	: (f) doğruluk dürüstlikle
‘ayne’l-yaḳīn	: (a) gözüyle görmüş gibi	be-gāyet	: (f) çok fazla, aşırı
‘ayyārılık	: (a) kurnazlık	be-heme-ḥāl	: (f) her halükarda
‘azāzīl	: (a) İblis'in melek iken kullanılan adı	behraḳ	: daha iyi
‘azīmet	: (a) gitme, gidiş	behre	: (f) nasip
azmūde	: (f) sınanmış	belā-keş	: (f) bela çeken, eziyet ve sıkıntı çeken

B

ba‘dez	: (f) ondan sonra	bende	: (f) kul
bādiye	: (a) çöl	bendīde	: (f) esir, köle olan
bā-ḥaber	: haberi olan	ber-dār:	(f) asılmış
		berde	: (f) köle
		berehne	: (f) çıplak
		berḥurdār	: (f) mesut olan, berhudar

berkit-	: gizlemek, saklamak	bol-	: olmak
berpā	: (f) ayakta	bostān	: (f) bahçe
bes	: (f) yeter, kafi, çok	bölek	: bölük, parça
beşāret	: (a) müjde	buġrā	: (f) turna sürüsünün önünde uçan kuş
beyābān	: (f) çöl	bul	: bu
bibi	: hala	burhān	: (a) kanıt, delil
bīdār	: (f) uyanık	burun	: önce
bī-hūş	: (f) şaşkın, sersem, deli	burunġı	: önceki
bī-kār	: (f) işsiz, bekar	būte	: (f) pota, halka
bī-kīne	: (f) meyilsiz, isteksiz	būy	: (f) koku
bilen	: ile	būhtān	: (a) iftira
bi^ʔl-vücūd	: (a) beden ile, var oluş ile	būnyād	: (f) yapı, bina, temel, esas
bināberīn	: bundan dolayı	büzürg	: (f) büyük, ulu
binālīķ	: (f) göz ile görme		
bīr ü bār	: (f) bir olan Allah		
biregü	: biri		
birev	: bir kimse, her biri		
birge	: beraber	cādde	: (a) anayol
birle	: ile, yanında	cāfī	: (a) cefa eden
bisāṭ	: (a) kilim, minder	cāh	: (f) makam, mevki
bismil	: (f) kesilmiş, boğazlanmış	cānver	: (f) canavar
bisyār	: (f) çok	cārī	: (a) geçerli
bi^ʔt-tamām	: (a) tamamıyla, tümüyle	cāy	: (f) yer
bī-zār	: (f) rahatsız, bıkmış	cebīn	: (a) alın
		cedīd	: (a) yeni

C

cehd	: (a) çalışma, çabalama
cehr	: (a) açık
cemādāt	: (a) cansız varlıklar
cevāriḥ	: (a) yaralar
cezbiyāt	: (a) kendinden geçme
cīfe	: (a) leş
civānmerd	: (f) cömert
cūʿ	: (a) açlık
cüdā	: (f) ayrı düşmüş, ayrı
cüft	: (f) çift
cühūd	: (a) Yahudi
cürʿa	: (a) yudum, içim
cürb (ü şīrīn)	: (f) şirin
cüst ü çālāk	: (f) çabuk, çevik, kıvrak
cüz	: (f) ...dan başka

Ç

çafan	: cübbe
çāh	: (f) kuyu, çukur
çap	: sol
çap-	: çapa yapmak
çārüm	: (f) dördüncü
çāšt	: (f) kuşluk vakti
çend	: (f) birkaç
çendān	: (f) o kadar

çendīn	: (f) bu kadar
çigit	: çigit, pamuk
çirā	: (f) nasıl
çog-	: cem olmak
çünānçi	: nitekim

D

dād	: (f) adalet, verme
dādeg	: cariyeye
dāfiʿa	: (a) def eden, iten
dāimü 'l-evkāt	: (a) her vakit
dām	: (f) tuzak, kapan
dāmen	: (f) etek
dāne	: (f) tohum, yem, tane
dāniş	: (f) bilgi
dārū	: (f) ilaç
dariġ	: (f) uzak
dég	: gibi
derc	: (a) toplama, biriktirme, arasına sıkıştırma
déhkan	: ziraat
derecāt:	(a) dereceler
der-ḥVāst	: (f) arzulu, istekli
destār	: (f) sarık

destgīr	: (f) yardım eden, elden tutan
dīraḥt	: (f) ağaç
dīdār	: (f) yüz, çehre
dīrhem	: (a) gümüş para
dīvār	: (f) duvar
du‘ā-gūy	: (a) dua eden, duacı
dūd	: (f) duman
duḥūl	: (a) içeri girme, içine girme
duy-	: tat almak, tatmak
dūzaḥ	: (f) cehennem
dūrūd-ger	: (f) marangoz
düşnām	: (f) sövüp sayma
düş-vār	: (f) zor, güç iş
düvim	: (f) ikinci

E

ebr	: (f) bulut
ecr	: (a) ödül
ecsām	: (a) bedenler
ef‘āl	: (a) ameller
ége	: sahip
eḥādīṣ	: (a) hadisler, haberler

eḥadiyyet	: (a) Allah'ın birliği, birlik
ékan	: bildirme edatı
ékkev	: ikisi
ékki	: iki
ékkinçi	: ikinci
élig	: el
elvān	: (a) renkler, çeşitler
ém-	: emmek
émgek	: zahmet ve meşakkat
émgen-	: zahmet çekmek
emvāt	: (a) ölümler
endūh	: (f) keder
engīhte	: (f) karıştırılmış
enīḳ	: (a) hoş, güzel
envā‘	: (a) çeşitler
envār	: (a) ışıklar, aydınlıklar
ér-	: ermek, erişmek, imek
erre	: (f) testere
ervāḥ	: (a) ruhlar, canlar
éşit-	: duymak
eşk	: (f) gözyaşı
eşribe	: (a) içilecek şeyler
eṭıbbā	: (a) hekimler
eṭvār	: (a) tavırlar

evbaşlık	: (a) terbiyesizlik, akılsızlık
evkāt	: (a) zamanlar, çağlar
ezgü	: iyi

fuḥş	: (a) kötülük, haddi aşma
fuḫahā	: (a) fakihler
fulan	: filan
fūta	: (f) peştemal
fūsūn-ger	: (f) büyücü

F

fahṛ	: (a) övünme
fakr u fakḫa	: (a) yoksulluk
fariğ	: (a) huzurlu, rahat
fazāyih	: (a) edepsizliği, alçaklığı gerektiren iş, şey
fazīḫat	: (a) rezil, çirkin
fehm	: (a) anlama
ferah-nāk	: (f) sevinçli
ferāiz	: (a) farzlar
ferāmūş	: (f) unutma
ferdā	: (f) yarın
ferişte	: (f) melek
ferseng	: (f) fersah
ferzend	: (f) oğul, çocuk
ferzenle-	: evlat edinmek
fiḫ	: ses çıkarmak
fi'l-hāl	: (a) hemen, şimdi, o anda
fūç	: (f. pūç) boş

G/Ġ

-ğalı/-geli	: ... için (alâalı: almak için)
ğār	: (a) mağara
ğarāibāt	: (a) garip, görülmedik ve alışılmadık şeyler
ğaraz	: (a) maksat
ğāret	: (a) akın
ğassāl	: (a) ölü yıkayan
ğavvāş	: (a) dalgıç
ğayraz	: ...dan başka
ğayz	: (a) öfke
gerav	: rehin
garden	: (f) sırt
germ	: (f) sıcak
gez	: bir ölçü birimi
ğill u ġışş	: (a) kin ve hile
gil	: (f) çamur, balçık
gird	: (f) halka

girdār	: (f) iş
girif-tār	: (f) mübtela, tutkun
giryān	: (f) ağlayan
giyāh	: ot, çimen
gör	: mezar
ġull	: (a) halka, zincir
gūyā	: (f) konuşma
gūyende	: (f) söyleyici, söyleyen
güdāz	: (f) yakan, eriten, mahveden
güftār	: (f) söz
gümān	: (f) zan, sezme
gümrah	: (f) yolunu şaşırılmış
günāhziştraḳ	: daha günahkar
güncişk	: (f) serçe
gürg	: (f) canavar
gürūh	: (f) cemaat, zümre
gürünç	: pirinç
güsne	: (f) açlık
güvāh	: (f) tanık, şahit
güzer	: (f) geçme, geçiş
güzeşt	: (f) geçiş

H

ḥabiş	: (a) kötü, pis
--------------	-----------------

ḥadd	: (a) yanak
ḥādī	: (a) doğru yolu gösteren
ḥadīḳa	: (a) bahçe
ḥādim	: (a) hizmetçi
ḥafī	: (a) gizli
ḥafī	: (a) gizli
ḥVāheş	: istek
ḥVāhla-	: istemek
ḥaḳāyıḳ	: (a) hakikatler
ḥāl	: (f) ben, nokta
ḥalāl	: (a) açıklık, mesafe
ḥalāş	: (a) kurtuluş
ḥalāvet	: (a) şirinlik, zevk
ḥalāyıḳ	: (a) mahluklar, insanlar
ḥalīm	: (a) yumuşak huylu
ḥalvet	: (a) تنها, başbaşa kalma
ḥamīde	: (a) övülmeye değer
ḥāmis	: (a) beşinci
ḥamr	: (a) şarap
ḥāmūş	: (f) sessiz
ḥān-ḳāh	: (a) tekke
ḥVār	: (f) hor, hakir
ḥarīd	: (f) satın alma
ḥarābātī	: (f) vaktini meyhanede geçiren

harc	: (a) sarf, masraf	hemīše	: (f) her zaman
hārī-dār	: (f) müşteri	hemrāh	: (f) yoldaş, yol arkadaşı
hārīş	: (a) hırslı, düşkün	herāyīne	: (f) mutlaka
harmuhre	: (f) katır boncuğu	hezār	: (f) pek çok
hāş u ‘ām	: (a) herkes	hūrām	: (f) salına salına gidiş
haseb	: (a) asillik, soy temizliği	hīlāf	: (a) yalan, zıt
hasenāt	: (a) güzellikler	hişār	: (a) kale, bent
haşm	: (a) düşman, hasım	hişşe	: (a) pay
hāşşa	: (a) bir kimseye ya da bir şeye özel olan nitelik	hiş	: (f) akraba, soy sop
hasūd	: (a) kıskanç	hod	: (f) kendi
haţar	: (a) tehlike	hod-nümā	: (f) gösterişe meraklı
hātıf	: (a) gaipten gelen ses	hoş-āmed	: (f) hoş geldi
havāş	: (a) muhterem	hub	: (a) bir parça
havf	: (a) korku	huccet	: (a) delil, kanıt
hayvanāt	: (a) hayvanlar	hudāvend	: (f) Allah
hazer	: (a) kaçınma, sakınma	hulķ	: (a) huy, ahlak
hāzıķ	: (a) işinin ehli, usta	hulle	: (a) cennet elbisesi
hāzin	: cennet bekçisi	hun-hār	: (f) kan dökücü, zalim
hebr	: (a) duraktan sonraki ilk kelime	hūr	: (a) huri
hebūt	: (a) iniş yeri	hurūc	: (a) dışarı çıkma, çıkış
heftüm	: (f) yedinci	hūş	: (f) akıl
hejde	: (f) sayı	huşķ	: (f) kuru
hem-çünān	: (f) böylece	huşū‘	: (a) nefisini hor görme
heme	: (f) bütün, hepsi	hużū‘	: (a) alçakgönüllülük
		hūsn	: (a) güzellik, güzel, iyi

I

ıssıġ	: ısı, sıcaklık	inbisat	: (a) ferahlama hali
‘ışk	: (a) aşk	inkıtā‘	: (a) kesilme, tükenme
ıtlā‘	: (a) haberdar etme	īŝār	: (a) cömertlikle verme, bahşiş
ıttıŝāl	: (a) kavuşma, yakınlık	ıŝkāt	: (a) düşme, düşürülme
‘ıyāl	: (a) hanım, eş	ıstebraĥ	: (a) işlemeli, simli ipek kumaş
‘ıyd	: (a) bayram	ısti‘ānet	: (a) yardım dileme
ıbtidā	: (a) başlangıç	ısti‘dād	: (a) kabiliyet
ıdīŝ	: kap	ıstidrāc	: (a) derece derece ilerleme
ıhdāŝ	: (a) meydana getirme, ortaya çıkarma	ıstihkāk	: (a) hak etme, hak edilmiş şey
ıhtisās	: (a) uzmanlık	ıstikāmet	: (a) doğruluk, dürüstlük, yön
ıhyā	: (a) lutf etme	ıstiŝā‘at	: (a) takat, gücü yetme
‘ıkāb	: (a) eza, cefa	‘ıtāb	: (a) azarlama
ıktidā’	: (a) tabi olma, uyma	i‘tikāf	: (a) bir yere kapanıp ibadetle vakit geçirme
ılgeri	: ileri	ıtyān	: (a) getirme, ispat
ılhāmāt	: (a) ilhamlar	īzā	: (a) eziyet, sancı
‘ımāme	: (a) sarık, tesbih	ızāle	: (a) yok etme
ımdi	: şimdi, öyleyse, o halde		
ınābet	: (a) günahlara tövbe edip Hak yoluna dönme		
ın‘ām	: (a) nimet verme, iyilik etme		
‘ınāyet	: (a) ihsan, iyilik		

K/K

ķabāyih	: (a) yakışksız, ĉirkin şeyler	ķattık	: yüksek, sert
ķabza	: (a) tutacak, tutamak yeri	ķavl	: (a) söz
ķāhil	: (a) tembel	ķayaş	: akraba, soy sop
ķaht	: (a) şiddetli kıtlık olan sene	ķayu	: hangi
ķāim	: (a) vaktini devamlı namazla geçiren	ķecābe	: (f) deve üstüne konan bir çeşit tahtirevan
ķāle	: köle	ķeĉ	: geç
ķalīl	: (a) az, ĉok olmayan	ķedūret	: (a) tasa
ķamer	: (a) ay	ķeş	: (f) ayakkabı
ķamuķ	: bütün, her	ķél-	: gelmek
ķān	: (f) maden ocağı	ķelimāt	: (a) kelimeler
ķapuĝ	: kapı	ķéltür-	: getirmek
ķar-	: karıştırmak	ķem	: (f) kötü, eksik
ķaraĉe	: göz bebeğı	ķemīne	: (f) noksan, aciz
ķaranĝu	: karanlık	ķéngraķ	: daha geniş
ķarı-	: yaşlanmak	ķenīz	: (f) cariye, köle
ķarındaş	: kardeş	ķenīzek	: (f) cariye, köle
ķarye	: (a) köy	ķerde	: yapmak, hazırlamak
ķarz-dār	: (f) borçlu	ķereşme	: (f. girişme) naz, işve
ķasem	: (a) yemin	ķesbī	: (a) çalışılarak elde edilen
ķaşr	: (a) köşk	ķéseĉ	: toprak
ķaşşār	: (a) (ĉamaşır, halı kilim gibi şeyler) yıkayıcı	ķesel	: (a) uyusukluk, tembellik
ķatre	: (a) damla	ķeştī	: (f) gemi
		ķét-	: gitmek
		ķétmen	: ĉapa, kazma
		ķevle-	: (diş) kurcalamak

kéyin	: sonra, art
kezzāb	: (a) çok yalancı
kıyām	: (a) ayağa kalkma
kimerse	: kimse
-kin	: acaba
kirbās	: (a) bez, kumaş, ipek
kol-	: dilemek, istemek
korğunç	: korku
koy	: koyun
kozğal-	: fitne çıkarmak
köfrük	: köprü
köfük	: köpük
köger-	: göğermek
kölenke	: gölge
könğleg	: gömlek
könğül	: gönül
köp	: çok, pek çok
kör-	: görmek
körgüz-	: göstermek
körklik	: güzel
köter-	: yükseltmek, kaldırmak
köz	: göz
küçe	: sokak, köşe
kufl	: (a) kilit
qurb	: (a) yakınlık, yakın
qurbet	: (a) yakınlık
qurtқа	: kocakarı

kūşiş	: (f) çalışma, çabalama
kūbrā	: (a) en büyük
küçek	: küçük
küffār	: (a) kafirler
küle-	: karıştırmak, kazımak
kümm	: (a) çiçek kasesi
kün	: gün
küni	: doğru yol, hidayet
küşhal	: öldüren
küteh	: (f) kısa
küy-	: yanmak

L

lā-cerem	: (a) şüphesiz, elbette
lāğar	: (f) zayıf, cılız
lağv	: (a) boşuna
laḥd	: (a) mezar
lāhūtī	: (a) ilahi
laḥze	: (a) göz ucu ile bir kez bakıncaya kadar geçen zaman
lāy	: (f) çamur, tortu
lažā	: (a) ateş, alev
ledünnī	: (a) Allah'ın sırlarıyla ilgili
leked	: (f) tekme

lerzān	: (f) titrek, titreyerek
levḥ	: (a) levha
lezzāt	: (a) tatlar, çeşniler
libās	: (a) giysi

M

mağfiret	: (a) Allah 'ın kullarını bağışlaması	ma' reke	: (a) savaş meydanı
mağrib	: (a) batı	ma' rifet	: (a) bilme, ustalık
mağz	: (f) ilik, beyin, öz	maşhara	: (a) soytarı
māh	: (f) ay	ma' şiyet	: (a) itaatsizlik, isyan
maḥlūqāt	: (a) canlılar, yaratılmış şeyler	maşrık	: (a) doğu
ma' ḥūd	: (a) bilinen, sözleşilen, sözü edilen	matbaḥ	: (a) mutfak
mā'ide	: (a) sofrası	me' ālık	: (a) takı
maḥarr	: (a) merkez, başkent	mebādā	: (f) sakın, olmaya ki
maṅga	: bana	mebde	: (a) başlangıç noktası
mānend	: (f) gibi	meb' ūş	: (a) gönderilmiş
maḥāmāt	: (a) makamlar, meclisler	mecrūḥ	: (a) yaralı
maḥhūr	: (a) yenilmiş, bozguna uğramış	medīd	: (a) uzun
ma' kūs	: (a) tersine çevrilmiş, baş aşağı	mehār	: (f) yular, dizgin
marāz	: (a) hastalık	meḥek	: (a) ölçüt, kriter
		melāl	: (a) sıkıntı, usanma
		melāmet	: (a) ayıplama, çıkışma
		mén	: ben
		meṅze-	: benzemek
		menḳül	: (a) nakledilmiş
		menzilet	: (a) derece, rütbe
		merdūd	: (a) geri çevrilmiş
		mestūr	: (a) gizli, örtülü
		meşāyih	: (a) şeyhler
		metā'	: (a) mal, eşya
		metīn	: (a) sağlam
		mevcūdāt	: (a) varlıklar

mevşūf	: (a) vasıflanmış	muḳarreb	: (a) yakın
mevzi	: (a) yerine	muḳaşşır	: (a) kusurlu
mev̄iz	: (f) kuru üzüm	muḳtedā	: (a) uyulan
meyyit	: (a) ölü	munça	: böyle çok, bu kadar
mezāk	: (a) zevk, lezzet	mundağ	: bunun gibi, böyle
mez̄būh	: (a) boğazlanmış	mundaḳ	: bunun gibi, böyle
mezellet	: (a) hakirlik, alçaklık	mūnis	: (a) cana yakın, alışılmış
mezemmet	: (a) kınama, yerme	muraşşa^c	: (a) değerli taşlarla süslenmiş
mīh	: (f) çivi	mustaḳīm	: (a) doğru
mihmān	: (f) misafir	muṭahhara	: (a) temiz
mihter	: (f) reis	muṭavvel	: (a) uzatılmış
miṅ	: bin	muṭi^c	: (a) itaat eden, boyun eğen
monçuk	: boncuk	muttaşif	: (a) kendisinde bir sıfat bulunan
mori	: boru	muvāfaḳat	: (a) uyma, razı olma
muahḫar	: (a) sonraki	muvaḫḫid	: (a) tevhid eden
mu^c ālece	: (a) ilaç yapma	muvāneset	: (a) ünsiyet peyda etme
mu^c arref	: (a) etrafiyla bildirilmiş	müberrā	: (a) temize çıkmış, aklanmış
mu^c āyine	: (a) kati olarak belli olan	mücāhede	: (a) uğraşma, savaşma
mu^c ayyen	: (a) belirli	mücāleset	: (a) beraber oturma
muḡilān	: Çölde yetişen dikenli bir bitki	mücāve^c at	: (a) açlık, kıtlık
muḫaḳḳıḳ	: (a) hakikati arayıp meydana çıkaran	mūdām	: (a) sürekli
muḫaşşıl	: (a) hasıl eden, elde eden	mūdde^c ī	: (a) davacı, iddia eden
muḫkem	: (a) sağlamlaştırılmış, kuvvetli		

nehy	: (a) yasaklama
nekr	: (a) hoş, iyi
néme	: nesne
nemek	: (f) tuz
némerse	: nesne, şey
nerdübân	: (f) merdiven
neseb	: (a) nesil, soy
nest-i nâbûd	: (f) paramparça
nétek	: nasıl
nétek kim	: nitekim
nevbet	: (a) sıra
nez^ç	: (a) can çekişme
neẓr	: (a) adak
nih	: (f) koymak
nihād	: (f) yaratılış, tabiat
nihānī	: (f) gizli
nīk	: (f) iyi, güzel
nīş	: (f) iğne (böceklerde), zehir
nīş-ger	: (f) şeker kamışı
niyāz	: (f) dua, yalvarma
nīz	: (f) dahi, de
nuḳre	: (a) külçe gümüş
nuşret	: (a) Allah'ın yardımı,
nūş et-	: içmek
nücūm	: (a) yıldızlar

O

oğrı	: hırsız
oḡsa-	: benzetmek
oltur-	: oturmak
onunçı	: onuncu
ornat-	: yerleştirmek
ortan-	: yanıp tutuşmak
orun	: makam, yer
ot	: ateş
ota-	: ifa etmek

Ö

ögür-	: çevirmek (yüz ögür-), (başka bir şekle) dönüştürmek
öksük	: eksik
öksül-	: eksilmek
örge-	: öğrenmek
örget-	: öğretmek
öt-	: geçmek
ötük	: edik, çizme
öz	: kendi, kişi
özge	: başka

P

pāre	: (f) parça
-------------	-------------

parsā	: (f) zahid, sofu	rāst	: (f) doğru, düz
pehlū	: (f) omuz	rāvī	: (a) rivayet eden
pele	: (f) terazi kefesi	ravza	: (a) bahçe
penāh	: (f) sığınma	refīk	: (a) arkadaş, yoldaş
pencüm	: (f) beşinci	reh-nümā	: (f) yol gösterici
perākende bol-	dağılmak	reh-zen	: (f) yol kesen
perverde	: (f) yetiştirilmiş, eğitilmiş	reme	: (f) sürü
perverd-gār	: (f) Allah	renc	: (f) zahmet, sıkıntı
perveriş	: (f) besleme, yetiştirme	revāk	: (a) çardak
peydā	: (f) ortada, açıkta	revende	: (f) yol giden, çok yürüyen
peyrev	: (f) izinden giden	ribā	: (a) faiz
peyvend	: (f) bağ, ilgi, varmak	ribāt	: (a) konak, tekke, han
pinhān	: (f) gizli, saklı	rikāb	: (a) huzur, kat
pesendīde	: (f) beğenilmiş, seçilmiş	risālet-penāh	: Hz. Muhammed
pīş-rev	: (f) önde giden	rūşenrağ	: daha aydınlık
pişvā	: (f) lider, önder	rū'yen	: (a) görünüş
piyāle	: (f) kadeh	rūy	: (f) yüz
pūç	: (f) boş, faydasız	rūze	: (f) oruç
pūşīde	: (f) gizli	rūzī	: (f) nasip, kismet
pül	: (f) köprü	rūze-dār	: (f) oruçlu
pūşt	: (f) nesep, soy sop	rūcū'	: (a) geri dönme

R

rabbānī	: (a) ilahi
rābi'	: (a) dördüncü

S

şā'	: (a) bir dirhemlik bir hububat ölçęği
------------	---

sābīḳ	: (a) eski, bir önceki	segsār	: köpeklerin bulunduğu yer
sābi‘	: (a) yedinci	seḫāvet	: (a) cömertlik, eli açıklık
sādāt	: (a) seyyidler	sehī	: (f) doğru
sādis	: (a) altıncı	sellāḫ	: (a) kasaplık hayvan kesen
sā’il	: (a) soran	semā‘	: (a) işitme, zikretme
sa‘īd	: (a) mutlu, uğurlu	semere	: (a) meyve, sonuç
ṣā‘īḳa	: (a) yıldırım	ser-nigūn	: (f) baş aşağı, ters
ṣaḳaleyn	: (a) ins ve cinnin peygamberi olması hasebiyle Hz. Muhammed	sevkend	: (f) and, yemin
sālār	: (f) asker başkanı, rehber	sevvūm	: (f) üçüncü
ṣāliṣ	: (a) üçüncü	sezā-vār	: (f) layık, yaraşır
ṣāmin	: (a) sekizinci	sındur-	: kırmak
ṣānī	: (a) ikinci	sınuḳ	: kırık
sārā	: (f) saf, katıksız	sifāl	: (f) çanak çömlek
ṣavma‘a	: (a) ibadet yeri, tekke	sitte	: (a) altı
ṣavt	: (a) ses	sīr	: (f) tokluk
savuḳ	: soğuk	sīret	: (a) hal, gidiş
sa‘y	: (a) gayret, çaba	sitāyiş	: (f) övgü
ṣayḳal	: (a) cila	soṅg	: sonra
ṣayyād	: (a) avcı	ṣubḫ	: (a) sabah
sebt	: (a) kayda geçirme, yazma	sūd	: (f) fayda, kazanç
sebūk	: (a) hafif	ṣūf	: (a) yün
		ṣuḡrā	: (a) daha küçük
		suḫte	: (f) yanık
		şulb	: (a) soy, nesil

şūret	: (a) biçim, tarz
şu'ūd	: (a) yukarı çıkma, yükselme
suvar	: sevmek
sūz	: (f) acı, dert
şübūt	: (a) kanıtlanma
sücūd	: (a) secde etme
südre-	: süründürmek, sürümek
sündüs	: (a) parlak renkli ipek kumaş
süngək	: kemik
süvār	: (f) binmiş, binen
süygan	: seven

Ş

şāḥ	: (f) dal
şāḥabçe	: nehir
şāḥper	: (f) kuş kanadının en uzun tüyü
şāne kıl-	: taramak
şāyeste	: (f) layık, yaraşır
şehər	: (f) kent, şehir
şekāvet	: (a) haydutluk
şek	: (a) şüphe
şems	: (a) güneş
şemşīr	: (f) kılıç

şe'n	: (a) iş, hadise
şerm	: (f) utanma, utangaç
şermende	: (f) utangaç
şerm-sār	: (f) utangaç
şeşüm	: (f) altıncı
şevāhid	: (a) şahitler
şib'	: (a) doyma, tokluk
şikāf	: (f) yarık, çatlak
şikem	: (f) mide, karın
şivā	: Cennetin ismi
şuḡl	: (a) iş, uğraş
şūm	: (f) uğursuz
şūr	: (f) tuzlu, kekremisi
şūrīde	: (f) karışık, perişan
şūriş	: (f) karışıklık, kargaşalık
şübūhet	: (a) kuşku, şüphe
şūrū'	: (a) başlama

T

ta' accüb	: (a) şaşırma
ta' addī	: (a) zulüm, haksızlık
ta' alluḡ	: (a) ilgili olma, ait olma
ta' ām	: (a) yemek
tā' at	: (a) ibadet, itaat
tābistān	: (f) yaz

ṭabl	: (a) davul	ṭarḳa ṭurḳ	: takır tukur
ṭād	: (a) ağı (şey)	tart-	: çekmek
taf-	: (tap-) bulmak	tāsi^c	: (a) dokuzuncu
tafşīl	: (a) ayrıntılı açıklama	ṭašt	: (f) leğen
taḥakküm	: (a) hükmetme, hükmü altında tutma	tatlıḳ	: tatlı
taḥayyür	: (a) hayrete düşme, şaşıрма	tavar	: ticaret malı
taḥfīf	: (a) hafifletilmiş	ṭavḳ	: (a) kolye
taḥrīr	: (a) yazma, yazılma, kitap yazma	ṭayerān	: (a) uçma
taḥrīş	: (a) hırslandırma	tazallüm	: (a) sızlanma, yakınma
taḳarrüb	: (a) yaklaşma, yakın olma	teba^c uż	: (a) kısım kısım ayrılma, parçalanma
taḳı	: dahi, de	tecrīd	: (a) soyutlama
taḳşīr	: (a) kusur	tefaḥḥuş	: (a) inceden inceye araştırma
tam-	: damlamak	teferrüc	: (a) gezinti
tamuḳ	: cehennem	tefhīm	: (a) yüceltme, ululama
tamur	: damar	tefrīd	: (a) dünyadan geçip yalnız Allah ile meşgul olma
taṅg	: şafak	tefriḳa	: (a) ayrılma, bölünme
taṅgla	: yarın	tégre	: etraf, dolayı
taṅsuḳ	: harikulade, değerli	tekebbür	: (a) büyüklük taslama
tap-	: bulmak	tekellüf	: (a) gösteriş
tāre	: (a) defa, kez	tekye	: (a) tekke
ṭarfetü³l-^c ayn:	(a) bir anda, göz açıp kapayınca kadar	tena^c um	: (a) nimet içinde, bolluk içinde, rahat etme
ṭarīḳ	: (a) yol, yöntem	tenāvül	: (a) alıp yeme
		tenür	: tandır

un-	: bitmek, yetişmek (bitki)
una-	: razı olmak
ura-	: kaplamak, örtmek
uşal	: o nesne, o kimse
uygat-	: uyandırmak

veyrān	: (f) yıkık, yıkılmış
vuhūş	: (a) yabani hayvanlar
vuzū	: (a) abdest

Y

Ü

üçünçi	: üçüncü
ülken	: büyük
ün	: ses
üns	: (a) alışkanlık
üstü-vār	: (f) sağlam, güvenilir
üy	: ev
üz-	: kesmek
üze	: üzerine

yafrağ	: yaprak
yafuş-	: yapışmak
yağaç	: ağaç
yağın	: düşman
yağşı	: güzel, hoş
yalğan	: yalan
yalguz	: yalnız
yamaklık	: yamalı
yan-	: geri almak, dönmek

V

va‘de	: (a) ecel, söz verme, bir işin verilen zaman
vaḥdāniyyet	: (a) Allah'ın birliği
vākı‘a	: (a) rüya
vaşıyyet	: (a) vasiyet
velā	: (a) yakınlık, sahiplik
velāyet	: (a) velilik, dostluk
velīkin	: (f) ama, ancak
verā‘	: (a) haramdan kaçma

yangāk	: ceviz
yarlıka-	: bağışlamak
yaruk	: ruşen
yaşur-	: saklamak, gizlemek
yavlağ	: pek, çok, gayet
yavuk	: yakın, akraba
yazuk	: günah, suç
yana	: yine
yétkür-	: yetiştirmek, ulaştırmak, götürmek
yığaç	: bir kişinin sesinin işitilebileceği mesafe

yıgla-	: ağlamak	zengār	: (f) bakır pası nevinden
yıl	: mevsim		göztaşı
yırağ	: uzak	zengi	: (f) zenci, siyahi
yiber-	: göndermek	zihī	: (f) ne güzel
yif	: ip	zinhār	: (f) sakın
yigirmelençi	: yirminci	ziyāde	: (a) fazla, çok
yoluğ-	: rastlamak	zulmānī	: (a) karanlık, zulmetli
yu-	: yıkamak	zünbūr	: (a) eşek arısı
yügür-	: hızlıca gitmek		
yüzlen-	: yönelmek, yüz tutmak		

Z

za^ʿif	: (a) zayıf, güçsüz
zāmin	: (a) kefil
zāyi^ʿ	: (a) zarar, ziyan
zeberced	: (a) zümrütten daha açık ve zümrüt kadar değerli olmayan bir taş
zebūn	: (a) aciz, güçsüz, alçak
zeherlik	: zehirli
zehre	: (f) çiçek
zemen	: (a) zaman
zemīme	: (a) fena, kötü
zemistān	: (f) kış
zeng	: (f) pas

3.5. Sonuç

Görüldüğü üzere *Hadikatü'l-Ârifîn*, yalnız İsmâîl Ata'nın değil onunla birlikte birçok peygamberin, Yesevi meşayihinin ve sufisinin menkıbelerini ve sözlerini de içermektedir. Hâce İshâk, eserinde hem Yesevîlik geleneği ile ilgili hem de çeşitli tasavvufî konularla ilgili önemli bilgiler vermiştir. Müellifin, muhtelif konularla ilgili görüşlerini açıklarken yüz doksan beş ayet ve yüz yirmi iki hadis-i şerife yer vermesi, görüşlerini ne kadar sağlam bir temele dayandırıldığını gösterir. Bu ayet ve hadisler, metinde Arapça verilmiş ve bazıları da açıklanmıştır.

Eser, Yesevîlik geleneğinin en eski eserlerinden olması ve dini-tasavvufî bir mahiyette olması bakımından, bununla birlikte Çağataycanın ilk dönemine ait bir eser olmasından dolayı da ehemmiyet arz etmektedir. Metinde birçok arkaik kelime kullanılması ve Eski Türkçe özelliğinin görülmesi eserin eskiliğini göstermektedir.

Eserde taziye rengi, saç traş, cehrî-hafî zikir vb. çeşitli özelliklerle ve ilginç geleneklerle karşılaşırız. *Hadikatü'l-Ârifîn*, bu özelliklere ve geleneklere yer vermesi, o dönemdeki bölgesel ve milli adetleri, Yesevîlik geleneklerini yakinen tanımamıza yardımcı olması bakımından temel kaynaklardandır.

Eseri değerli kılan özellikleri özetlemek gerekirse şu maddeleri sayabiliriz:

Taziye tutanların siyah giyme geleneğini Cüneyd-i Bağdâdî ile bir müridinin sohbetinde görüyoruz.

Yesevîliğe intisap merasiminin ve saç traşının nasıl yapılması gerektiğini bu eserden öğreniyoruz.

İsmâîl Ata'nın manevî makamı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Yüzyıllardır tartışma konusu olan zikrin hafî mi cehrî mi olması gerektiği delilleriyle birlikte anlatılmıştır.

Hem Hâce Ahmed Yesevi'nin hem de Yesevi şeyhlerinin sözlerine ve menkıbelerine yer verilmiştir.

Anlatılan konular; ilgili ayet, hadis, mutemed eserlerden nakiller ve sufilerden menkıbeler eserin kaynağıdır.

Müellifin faydalandığı eserleri zikretmesi, bir Yesevi şeyhinin hangi kaynaklardan beslendiğini gösterir.

Hâce İshâk'ın Yeseviliğin ilk müelliflerinden, *Hadikatü'l-Ârifin* de Yeseviliğin ilk eserlerinden olması; müellifin kendinden önceki Yesevi şeyhleri ve Yesevilik hakkında değerli bilgiler vermesi, Çağataycanın ilk dönemine ışık tutması, birçok sufiden muhtelif konularla ilgili nakiller yapması dolayısıyla oldukça mühim bir eserdir.

4. KAYNAKLAR

- ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuad: *Mu‘cemü ‘l-Müfehres li Elfâzi ‘l-Kur‘âni ‘l-Kerîm*: İstanbul 1990, 782 s. Dârü ‘d-Da‘vet Yayınevi.
- AHMED ZİYÂÜDDİN GÜMÜŞHÂNEVÎ: *Râmûzü ‘l-Ehâdis (7101 Hadis)*: İstanbul 2008, 800 s. Pamuk Yayıncılık Hadis-001.
- ALÎ ŞİR NEVÂYÎ: *Nesâyimü ‘l-mahabbe min Şemâyimi ‘l-fütüvve*: Hazırlayan: Kemal ERASLAN, Ankara 1996, LIV+493 s. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 608.
- AL-KAŞGARÎ: *Münyetü ‘l-musalli ve Gınyetü ‘l-mübtedi*: Tahkik ve Talik Abdülkerim Hamza, 2001, 192 s. Dımaşk : Mektebetu Dâri ‘l-Beyruni.
- ANADOL, Prof. Dr. Cemal: *Anadolu ‘yu Aydınlatan Güneş: Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi ve Yesevilik*: İstanbul 1994, 122 s. Kamer Yayınları 77.
- AYDINLI, Abdullah: “Asım b. Adi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1991, C 3, s. 474^c-475^a.
- AYDINLI, Abdurrahman: “Ebü ‘d-Derdâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 310^b-311^b.
- BARTHOLD, Wilhelm: “Çağatay”, *MEB İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1945, C 3, s. 266^a-270^a, Milli Eğitim Basımevi.
- BOLAY, Süleyman Hayri: “Âdem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1988, C 1, s. 358^a-363^c.

- BOZKURT, Elife: *Alihantöre Saguni Türkistan Kaygusi (Giriş-Metin-Notlar-Dizinler)*:
Danışman: Doç. Dr. Mehmet KUTALMIŞ, İstanbul 2009, 1152 s. Fatih
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BOZKURT, Nebi – KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri: “Medine”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*:
Ankara 2003, C 28, s. 305^b-311^c.
- BOZKURT, Nebi – KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri: “Mekke”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*:
Ankara 2003, C 28, s. 555^b-563^b.
- CAFEROĞLU, Ahmet: “Çağatay Türkçesi ve Nevai”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve
Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 1948, C 2, S 3-4, s.141.
- CANAN, İbrahim: “Enes b. Mâlik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1995, C 11, 234^a-
235^c.
- CANPOLAT, Prof. Dr. Mustafa: “Çağatay Dili ve Edebiyatı”, *Türkler Ansiklopedisi*:
Ankara 2002, C 8, s 769-776. Yeni Türkiye Yayınları.
- CERRAHOĞLU, İsmail: “Abdullah b. Mes’ûd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1988, C
1, s. 114^c-117^c.
- CEYLAN, Ömür: *Tasavvufi Şiir Şerhleri*: İstanbul 2000, 463 s. Kitabevi Yayınları.
- ÇAĞRICI, Mustafa: “Gazzali”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1996, C 13, s. 489^a-
505^b.
- ÇAKAN, İsmail L. – EROĞLU, Muhammed: “Abdullah b. Abbas b. Abdulmuttalib”, *TDV
İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1988, C 1, s.76-79.
- ÇELEBİ, İlyas: “Hızır”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1998, C 17, s. 406^c-409^b.
- ÇUBUKÇU, Asri: “İbrâhim”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2000, C 21, s. 273^c-274^b.

- DEMİRCİ, Kürşat: “Kafdağı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2001, C 24, s. 144^b-145^b.
- DE WEESE, Devin: “The Mashaikhi Turk and the Hojagan: Rethinking the Links Between the Yasavi and Naqshbandi Sufi Traditions”, *Journal of Islamic Studies*: 1996, C 7, S 2, s.
- DE WEESE, Devin: “Orality and the Master-Disciple Relationship in Medieval *sufi* communities (Iran and Central Asia, 12th-15th Centuries)”, *Oralité et lien social au Moyen Âge (Occident, Byzance, Islam)*: Editörler: Marie-France AUZEPY, Guillaume SAINT-GUILLAIN, Paris 2008, s. 293-308. Collège de France – Cnrs Centre de Recherche D’histoire et Civilisation de Byzance Monographies 29.
- DEVELLIOĞLU, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*: Yayına Hazırlayan: Aydın Sami GÜNEYÇAL, Ankara 2002¹⁹, XXX+1196 s., Aydın Kitabevi Yayınları Sözlük Dizisi: 1.
- DOĞANER, Suna: “Mısır”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: Ankara 2004, C 29, s. 553^b-555^a.
- ed-DURİ, Abdülaziz: “Bağdat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1991, C 4, s. 425^c-433^b.
- EBİ BEKR MERGİNÂNÎ: *Hidaye Tercemesi*: Çeviren: Hasan EGE, İstanbul 1982, 758 s. Şelale Yayınları 30\1.
- EBÛ LEYS-İ SEMERKANDÎ: *Tenbîhü’l- Ġâfilîn ve Bostânü’l-‘Ârifîn*: Tercüme Eden: Abdulkadir AKÇİÇEK, İstanbul1975, Bedir Yayınevi.
- ECKMANN, Janos: *Çağatayca El Kitabı*: Çeviren: Günay KARAAĞAÇ, Ankara 2005³, 256 s. Akçağ Yayınları.

- ERASLAN, Kemal: “Ahmed Yesevi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1989, C 2, s. 159^c-161^b.
- ERASLAN, Kemal: “XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı Çağatay Edebi Dilinin ve Edebiyatının Teşekkülü”, *Büyük Türk Klasikleri*: İstanbul 1986, C 3, s. 59-62.
- ERASLAN, Prof. Dr. Kemal: “Ahmed Yesevi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1989, C 2, s. 159^b-161^c.
- ERASLAN, Prof. Dr. Kemal: “Çağatay Edebiyatı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1993, C 8, s. 169^a-175^b.
- ERASLAN, Prof. Dr. Kemal: “Çağatay Şiiri”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II*: Ankara 1986, C LII, S 415-416-417, s. 564-718.
- ERSÖZ, İsmet: “Ashab-ı Kehf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1991, C 3, s. 273^c-274^b.
- es-SAFİ: *Reşhat*: Sadeleştiren: Mustafa ÖZSARAY, İstanbul 2006², 664s. Semerkand 69, Tasavvuf Kitaplığı 18.
- FAYDA, Mustafa: “Ömer”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2007, C 34, s. 44^b-51^a.
- FAYDA, Mustafa: “Aişe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1989, C 2, s. 201-205.
- FAYDA, Mustafa: “Ebû Bekir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 101^c-108^c.
- GROUSSET, Rene: *Bozkır İmparatorluğu*: Çeviren: Dr. M. Reşat UZMEN, İstanbul 1993, 518 s. Ötüken Yayınları.
- Hvâce İşhâk: *Hadiqatü'l-‘Arifin*: Taşkent, Özbekistan Fenler Akademisi Biruni Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 11838, vr. 113a.
- Hakîm Ata Kitabı*: Hazırlayan: Münevver TEKCAN, İstanbul 2007, 320 s. Beşir Kitabevi.

- HARMAN, Ömer Faruk: “Dâvûd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 9, s. 21^a-24^a.
- HARMAN, Ömer Faruk: “İbrâhim”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2000, C 21, s. 266^c-272^b.
- HARMAN, Ömer Faruk: “İsâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2000, C 22, s. 465^b-472^a.
- HARMAN, Ömer Faruk: “Nûh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2007, C 33, s. 224^a-227^b.
- el-HÂZİMÎ, İbrahim: *7 İmamın İttifak Ettikleri Hadisler*: Çeviren: Hanifi AKIN, İstanbul 2004, 1221 s. Karınca Kitap.
- HAZÎNÎ: *Cevâhiru'l-Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr (Yesevî Menâkıbnâmesi)*: Hazırlayan: Cihan OKUYUCU, Kayseri 1995, 219 s. Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No:20.
- İMAM NEVEVÎ: *Kırk Hadis Tercüme ve Şerhi*: Çeviren: İbrahim HATİPOĞLU, İstanbul 1997, 275 s. Kahraman Yayınları.
- İNAN, Abdulkadir: “Çağatay Yazı Dilinin Kuruluşu Tarihine Dair Düşünceler”, *Makaleler ve İncelemeler*: Ankara 1998, C 2, s. 15. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KANAR, Mehmet: *Osmanlıca Sözlük*: İstanbul 2000, XI+625 s. Deniz Kitabevi.
- KANDEMİR, M. Yaşar: “Cabir b. Abdullah”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1992, C 6, s. 529^c-531^a.
- KANDEMİR, M. Yaşar: “Ebû Hüreyre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 160^b-167^c.

- KANDEMİR, M. Yaşar: “Kab al-ahbar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2001, C 24, s. 1^c-3^b.
- KANDEMİR, M. Yaşar: “Muaz b. Cebel”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2005, C 30, s. 338^c-339^b.
- KARA, Mustafa: “Darani”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1993, C 8, s. 485^b-485^c.
- KARA, Mustafa: “Ebû Muhammed el-Cerîrî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 190^a-190^b.
- KAŞGARLI MAHMÛD: *Dîvân u Luġâti't-Türk*: Çeviren: Besim ATALAY, Ankara 1941, C III, 452 s. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları 521\3.
- KIRKILIÇ, Ahmet: *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf: İslamiyet Öncesi Mistizmi, İslamiyette Tasavvuf, Tasavvuf İstilahları Mezhepler ve Tarikatlar*: İstanbul 1996, 349 s. Timaş Yayınları 275. İslami Araştırmalar Dizisi 8.
- KÖPRÜLÜ, Ord. Prof. Dr. Fuad: *Türk Edebiyatı Tarihi*: Ankara 2004, 446 s. Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. Fuad: *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*: Yayınlayan: Orhan F[uad] KÖPRÜLÜ, Ankara 1966⁷, XXIV+375 s. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuad: “Çağatay Edebiyatı”, *MEB İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1945, C 3, s. 270-323.
- Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*: Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ali ÖZEK, Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN, Doç. Dr. Ali TURGUT, Doç. Dr. Mustafa ÇAĞRICI, Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ, Doç. Dr. Sadrettin GÜMÜŞ, Ankara 1993 [Ocak], VIII+31+610 s. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları / 86.

KÜÇÜK, Hülya – CEYLAN, Semih: “Rabia el-Adeviyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2007, C 34, s. 380^c-382^b.

KÜÇÜK, Raşit: “Ebû Saîd el-Hudrî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 223^a-224^a.

Kütüb-i Sitte'den 1001 Hadis: Hazırlayan: Kasım YAYLA, İstanbul [y. t. yok], Merve Yayınları Aile Eğitimi Dizisi-11.

MEVLANA SAFİYYÜ'D-DİN: *Nesebname Tercümesi*: Hazırlayan: Kemal ERASLAN, İstanbul, 1996, 144 s. Yesevî Yayıncılık 4.

el-Mu‘cemü l-müfehres li-elfazi l-hadisi n-nebevi: Ebede-Hayye Concordance et indices de la tradition musulmane: Hazırlayan: Arent Jean WENSINCK, Leiden 1936, C 1, 560 s. E. J. Brill.

el-Mu‘cemü l-müfehres li-elfazi l-hadisi n-nebevi: Habbe-Senere Concordance et indices de la tradition musulmane: Hazırlayan: Arent Jean WENSINCK, Leiden 1943, C 2, 560 s. E. J. Brill.

el-Mu‘cemü l-müfehres li-elfazi l-hadisi n-nebevi: Senem-Taime Concordance et indices de la tradition musulmane: Hazırlayan: Arent Jean WENSINCK, Leiden 1955, C 3, 561 s. E. J. Brill.

el-Mu‘cemü l-müfehres li-elfazi l-hadisi n-nebevi: Teane-Gamere Concordance et indices de la tradition musulmane: Hazırlayan: Arent Jean WENSINCK, Leiden 1962, C 4, 560 s. E. J. Brill.

el-Mu‘cemü l-müfehres li-elfazi l-hadisi n-nebevi: Gameze-Kerreme Concordance et indices de la tradition musulmane: Hazırlayan: Arent Jean WENSINCK, Leiden 1965, C 5, 560 s. E. J. Brill.

el-Mu‘cemü l-müfehres li-elfazi l-hadisi n-nebevi: Senem-Taime Concordance et indices de la tradition musulmane: Hazırlayan: Arent Jean WENSINCK, Leiden 1967, C 6, 560 s. E. J. Brill.

el-Mu‘cemü l-müfehres li-elfazi l-hadisi n-nebevi: Senem-Taime Concordance et indices de la tradition musulmane: Hazırlayan: Arent Jean WENSINCK, Leiden 1969, C 7, 397 s. E. J. Brill.

Muhammed Şerif el-hüseyni ve Hucetü z-Zakirin li-Reddi l-Münkirin adlı eseri: Hazırlayan: Abbasali ALİZADEH, İstanbul 2001, XXXVII+175 s. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

NEVEVİ: *Riyazü ş-salihin ve Tercemesi*: Tercüme: Kıvamüddin BURSLAN - Hasan Hüsnü ERDEM, Ankara 1991⁹, 3. C 416 s. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 30.

ONAY, Ahmet Talat: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*: Hazırlayan: Cemal KURNAZ, Ankara 2000, 573 s. Akçağ Yayınları.

ÖLMEZ, Mehmet: “Çağataycadaki Eskicil Öğeler Üzerine”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu 2003 Mustafa Canpolat Armağanı*: Yayımlayanlar: Aysu ATA-Mehmet ÖLMEZ, Ankara 2003, s. 135-142. Şafak Matbaası.

ÖMER İBN KESİR: *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri*: Mütercim: Arif ERKAN, İstanbul 1992, 1. C, 560 s. Sağlam Yayınevi.

ÖNKAL, Ahmet: “Abdurrahman b. Avf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1988, C 1, s. 157^a-158^a.

ÖZ, Mustafa: “Cafer as-sadık”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1993, C 8, s. 1^c-3^a.

REDHOUSE, Sir James W.: *A Turkish And English Lexicon*: Constatinople 1890, xvi+2224 s. Mektebetü l-Benan.

- SAĞIROĞLU, Ekrem: *Şah-ı Nakşibend Muhammed Bahaeddin Buhari hayatı, sözleri, halifeleri*: İstanbul 2001, 455 s. Yasin Yayınları 26. Önderler Serisi 02.
- SALAHU'D-DİN B. MUBÂREK EL-BUHÂRÎ: *Enîsü 't-Ṭālibîn ve 'Uddetü 's-Sâlikîn= Maḳâmât-ı Muḥammed Bahâu 'd-dîn Nakşibend*. Mütercimi: Süleyman İzzî, İstanbul 1982, 359 s. Buhara Yayınevi.
- SANCAKLI, Saffet: *Hadislerde Zenginlik ve Fakirlik Problemi*: İstanbul 2004, 366 s. Elif Yayınları 29; Araştırma Dizisi-1.
- STAINGGAS, Francis Joseph: *A Comprehensive Persian-English Dictionary: including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*: Beirut 1970, 1349 s. Librairie du Liban.
- ŞEYH SÜLEYMAN Efendi-i Özbeki el-Buhari: *Luğat-i Çağatayi ve Türki-i 'Osmani*: İstanbul 1298 / 1300, I-320 s. II-20 s.
- TEBRİZÎ, Hatibi: *İzahlı Mişkatü'l-mesabih Tercümesi*: Tercüme ve izahı: Mustafa UYSAL, [y. y. yok] 1977, Uysal Yayınevi.
- TOGAN, Zeki Velidi: “Yeseviliğe Dair Bazı Yeni Malumat”, *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*: Ankara 1953, s. 523-529, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- TOPALOĞLU, Bekir: “Mâtürîdî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: Ankara 2003, C 28, s. 151^a-159^c.
- TOSUN, Doç Dr. Necdet: “XIV. Yüzyılda Yazılmış Çağatayca Bir Yesevi Eseri: Hoca İshak b. İsmail Ata'nın Ḥadîkatü'l-‘Ārifin'i”, *Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu*: İstanbul 2010 (Yayımlanmamış Bildiri Metni).
- TOSUN, Necdet: “Yeseviliğin İlk Dönemine Ait Bir Risale: Mir'atü'l-Kulûb”, *İLAM Araştırma Dergisi*: İstanbul 1997, S 2, s. 41-85.

UĞUR, Mücteba: “Ebû Akîl el-Ensârî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 88^b-88^c.

ULUDAĞ, Süleyman: “Bayezid-i Bistami”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: Ankara 1994, C 9, s. 118^a.

UYSAL, Muhittin: *Tasavvuf Kültüründe Hadis: Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*: Konya 2001, 472 s. Yediveren Kitap 2. Araştırma Dizisi-1.

ÜNAL, Sadettin: “Kâ‘be”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2001, C 24, s. 14^c-21^b.

YAVUZ, Yusuf Şevki: “Fahreddin er-razi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1995, C 12, s. 89^c-95^b.

YAZICI, Tahsin: “Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 1994, C 10, s. 220^b-222^a.

YILMAZ, Mehmet: *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*: İstanbul 1992, 196s., Enderun Kitabevi.

YİĞİT, İsmail: “Ömer b. Abdulaziz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*: İstanbul 2007, C 34, s. 53^b-55^b.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Anadolu>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Cungarya>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Harezmi>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Sayram>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Semerkan>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eam>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ta%C5%9Fkent>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Türkistan>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Uhud_Muharebesi

5.TIPKI BASIM